

Xanti Zabala, Lexo

Udaberriz

Liburua + CDa

Xanti Zabala, Lexo

Udaberriz

Auspoa Liburutegia
325

ZABALA, Xanti (1942-2012)

Udaberriz : ametsaren gauzatzea oraingoan ote da, udaberriz kukuaren kantuekin batera? / Xanti Zabala, Lexo ; [hitzaurrea, Pello Esnal]. - [S.l.] : Auspoa ; Donostia/San Sebastián : Gipuzkoako Foru Aldundia, Kultura, Gazteria eta Kirol Departamentua, 2013.

454 or. : argk. ; 20 cm + 1 CD. - (Auspoa Liburutegia ; 325)

Aurkibidea

LG SS 461-2013. - ISBN 978-84-7907-695-5

I. Esnal, Pello (1950-). II. Gipuzkoa. Departamento de Cultura, Juventud y Deporte. III. Izenburua. IV. Saila.

821.361-1"19"

821.361-1"20"

Bertsoak: Xanti Zabala, Lexo

Edizioa eta iruzkinak (liburua, audioa): Nikolas Aldai

Ardura eta koordinazioa: Pello Esnal

© Edizio honena: AUSPOA Argitaletxea
Gipuzkoako Foru Aldundia

600 aleko tirada

ISBN: 978-84-7907-695-5

Legezko Gordailua: SS-461-2013

Fotokonposizioa: Imanol Tapia

Inprimaketa: Itxaropena S.A., Zarautz

Xanti Zabala, Lexo

Udaberriz

Ametsaren gauzatzea oraingoan ote da,
udaberriz Kukuaren kantuekin batera?

LEZOKO UNIBERTSITATEKO UDALA

AUSPOA

Gipuzkoako Foru Aldundia

Kultura, Gazteria eta Kirol Departamentua
Departamento de Cultura, Juventud y Deporte

Donostia/San Sebastián, 2013

Hitzaurrea

Noizbait

Noizbait izenburua jarri zioten Antonio Zavalak eta Uztapidek, 1964an, Manuel handiaren lehen bertso-liburuari, noizbait eskuetan baitzuten, Auspoaren 42. zenbakian, aspaldi amestu zutena. Eta, agian, izenburu horixe ipini beharko geniokeen Lexoren honi ere. Ez baita atzo goizekoa liburu hau plazaratzeko asmoa. Eta ez baita atera nahi bezain laster ere.

Juan San Martin zenaren hiletetatik irtenda izan zen: 2005eko maiatzaren 3In. Joxemari Iriondok eta biok Xanti Zabalorekin topo egin Hondarribiko eliza-atarian, eta hantxe proposatu genion ea zergatik ez genuen bere bertso-bilduma Auspoan argitaratzen. Harriduraz begiratu zigun, sinistu ezin bezala. Baina begiak diz-diz eman zigun baiezkoa.

Antonio Zavala zena ere ez zen haserre, baiezko horren berri eman genionean. Lexoren bertso asko zituen aurretik bilduak –bi lehenengoak, 1967koak– eta aurreikusia zuen haiek ere noizbait plazaratzea.

Bost urte geroago egin genuen hurrengo urratsa; Hondarribian hau ere: 2010eko abenduaren 10ean, Fernando Artolari, Bordariri, egindako omenaldian, jaio zeneko mendeurrenean. Han baitzen Xanti Zabala ere. Hainbesteko zorra baitzion Bordariri, liburu honetantxe ikusiko dugunez.

Omenaldiaren amaieran, Xanti, Joxemari eta hirurok ginen berriro elkarrekin, baina oraingo honetan beste laugarren bat ere tartean zela: Nikolas Aldai. Ez zen urruti Joakin Berasategi ere. Orduan gelditu ziren Xanti eta Nikolas elkarrekin lanean hastekotan. Xantik eramango zizkion bertsoak eskura, eta Nikolasek idatziko zituen ordenagailuaz.

Ondorengo, ezin egokiago kontatzen du Nikolas Aldaik berak, liburu honen hitz-atze zirrargarrian. Eta ondorengo

hori, zoritxarrez, ustekabeko gertaera batek markatzen du: Xantiren heriotzak, iazko martxoaren 21ean, udaberria has-tearekin bat. Denok harrapatu gintuen erdi bidean. Aurre-ratua zegoen liburu hau, bideratua ere bai nola segi. Baina egilea bera gabe egin beharko genuen aurrera.

Eskerrak, hala ere, urratu samarra genuen bidea. Xantik eta Nikolasek burutua zuten lanik nekezena: Nikolasek trans-kribatuak zituen bertsoak, bien artean finkatutako irizpideen arabera, eta Xantik ontzat emana Nikolasen lana. Aste San-tuaren ondoren bilduko ziren berriro, aurrerabidea eratzeko. Baina heriotzak aurea hartu, askotan bezala.

Dena den, markatua ez ezik, erraztua ere utzi zigun bi-dea Xantik. Ikusia izango zuen oso zaila izango zitzaiola, eta agian ezinezkoa ere bai, berak jarritako bertso guztiak biltzea. Eta, horrekin batera, derrigorrezkoa izango zela bertsoak au-keratzea; nekez sartu ahal izango zirela denak liburu batean. Horren harira, berak egin zuen lehen aukeraketa, eta horrela ipini zituen bertsoak Nikolas Aldairen eskuetan. Agian, aurrei-kusia izango zuen gehiago ere biltzea. Baina gauzak horretan gelditu ziren. Eta horrek asko erraztu dizkigu denoi ere lanak.

Xantiren bertso gehiago ere jarri dituzte etxekoek Nikola-sen eskuetan, eta geuk ere eskuratuak ditugu Antonio Zava-laren artxibotik. Baina aukera egin beharra zegoen, eta Xan-tik berak egin izanak erraztu dizkigu gauzak eta buruhauste bat baino gehiago saihestu.

Lexo bertsolaria

Xanti Zabala, Lexo bertsolaria, bertso-jartzaile oso oparoa da. Zenbat bertso-jartzailek idatzi ote du horrenbeste bertso?

Baina, bertso-jartzaile ez ezik, bat-bateko bertsolari zen. Lexoren kasuan, bat-bateko bertsolaria dago bertso-jartzai-learen oinarrian. Bertsolari baten bertsoak dira liburu ho-netakoak. Bertso askok eta askok berekin dute bat-bateko-

tasunaren zantzua: gaia bidera atera orduko jarriak dira, bertsolari bati dagokion bizkortasunez. Horregatik da, besteak beste, horren oparoa Lexoren bertsogintza.

Baina zeinek aukeratzen du zein: bertsolariak gaia ala gaiak bertsolaria? Agerikoa izaten baita bertsolariaren jardueran noiz ari den gaiak barrutik ukituta eta hunkituta eta noiz ari den gaiaren kanpotik, haren karga ezin eramanik. Lexok bertso asko eta asko ditu jarriak, gaiak hunkituta. Gaiaren bizia darie behin eta berriro Lexoren bertsoei. Bizia mintzo da Lexoren bertsoetan. Bizia du taupada Lexoren bertsoaren bihotzak. Unean uneko taupada bizia.

Honelako bertso-liburu batean, agerikoa izaten da zein den bertsolariaren alderik sentiberena, non duen mina bihotzean. Horra itzuliko baita behin eta berriro, mina sendatu nahian eta ezinik. Lexo bezala. Honek euskararen eta Euskal Herriaren egoerak eraginda kantatzen du, langileriaren ezinak bihotza hunkituta, justizia sozialik ezak kolpatuta...

Profeta baten ahotsa entzuten da Lexoren mintzoan. Egunerokoak hozka eginda egiten du Lexok hoska. Eguneroko neguaren lekuko da. Eta, eguneroko zurrunbiloan, etika du oinarri, justizia gidari, eskuzabaltasuna lege... Hori nahikoa da, geroke zerurik ez balego ere.

Ustelduz goxatutzen den
fruitua da mizpira.
Gainerako denak doaz
zabortegi saskira.
Geure burua ta bestez
nahi badugu aixkira,
behar duenari eman
laguntza, ez azpira.
Bide horrek garamatza
zeruko mahastira.
Eta zerurik ez balitz,
on egina aski da.

Eta, aldi berean, bertso landuak dira Lexorenak; oso-oso landuak ere bai jarrialdi batzuetakoak. Eta, elkarrekin lotuta, Lexoren ibilbidearen lekuko bihurtzen dira; eta, neurri batean, baita gaurko bertsolaritzaren ibilbidearen lekuko ere. Bat-batekotasun oso landua da Lexorena.

Gaia sortu ahala jarria izanak dokumentu-izaera ematen dio zenbait bertso-saili. Argazkiak dira. Eta, bata bestearen ondoren ipinita, horra hor gizarte baten ibilbidearen berri eta, zeharbidez, bertsolariaren giza ibilbidearen berri ere.

Liburua

Baina nola eman liburu batean, nola bildu, aldi berean hain obra ugaria eta horren hitz bizia? Eskerrak, aurreratu dudanez, Xantik berak aukeratu eta jarri zituen bertsoak Nikolas Aldairen eskuetan, eta bien artean adostu zituzten bertso horiek orrazteko irizpideak.

Bi atal handi ditu liburuak. Bata, Auspoaren ohiko liburuarena, bertso idatziz osatua eta 456 orrialde hartzen dituen. Bestea, CD batean jasotako bertso kantatuz osatua.

CD hori atzeko azalean doa barrutik itsatsita, eta Lexok kantatutako bertsoak ditu mami. Horien aurkibide xehatua, berriz, liburuaren 453-454 orrialdeetan dator. Batez ere, Lexoren bat-bateko jardunek osatzen dute atal hau, eta Euskadi Irratiari zor diogu hemen plazaratzea.

Bertso idatziz dago osatua liburua. Guztira, 127 bertso sail dira. Bildu gabe utziak ez dira beste horrenbeste izango, baina bai mordoxka. Bertso sail bakoitzak, bestalde, bere testuingurua darama aurretik, Nikolas Aldaik ezin egokiago taxutua. Eta Nikolas Aldaik berak idatzia da liburuaren hitz-atze bikaina, liburua ezin egokiago biribilduz.

Hitz-atze horretan Nikolasek esaten duenez, Xanti Zabala bera zen bertso sail bakoitzaren testuingurua azaltzekoa. Eta horrek beste era batera jantziko zukeen liburua: xehetasun

gehiagoz, zehaztasun handiagoz. Baina halabeharraren aurka ez dago ezer egiterik. Eta, agian, Xanti bera gabe jardutean, askatasun handiagoz esan bide dugu zenbait kontu, hark lotsaz-edo ezkutuan gordetzea nahiago izango lituzkeenak.

Udaberriz

Eta liburua egin ondoren, izenburua ipintzea dator. Azaleko kontua da, eta axaleko kontua dirudi.

Askotan entzun genion Antonio Zavalari esaten zer-nolako zailtasunak izaten zituen liburuei izenburua ipintzeko orduan. Zenbat aldiz gertatzen zitzaion liburua bukatu, izenburua falta eta ez jakitea zer izenburu jarri. Batzuetan, ordea, liburuan bertan izaten omen zuen irtenbidea. Esatera-ko, Xalbadorrenean. Hantxe zuen zain, “Ama Euskal Herria” sailean, bigarren bertsoan: “odolaren mintzoa eduki gordea / nahiko nuke, bainan ezin dut ordea”. Handik sortu zuen *Odolaren mintzoa* izenburua. Izen egoki eta beteagorik!

Izenburuarena ez izan, nonbait, axaleko kontua; edo, oparia paperean bildu eta paketea dotoretzera datorren azken orduko txibista. Berez, liburuaren mamiaren erakusleiho izaten da, liburuaren barru-barrutik sortua.

Liburu honetan ere zain genuen izenburua, “Kukua, Euskal Herria eta euskara” bertso sailean, zortziko zaharraren doinuaz.

Ametsaren gauzatzea oraingoan ote da,
udaberriz Kukuaren kantuekin batera?

Osorik aldatu ditugu bi bertso-lerrook liburuaren barneko izenburuaren azpira. Kanpokoan, *Udaberriz* soila utzi dugu, hitz horrek jasotzen duelakoan, bi bertso-lerro horien oihartzuna ez ezik, liburu osoaren taupada ere.

Neguairen lekuko izango da Lexo. Baina, horrekin batera, udaberriaren igarle, aldarrikari eta profeta. Profeta, berez, ez

da geroaren igarlea; orainarena baizik. Eta oraina sakon irakurriz aurreikusten du geroa. Orainean baitago geroa, ernamuetan eta bizia dariola.

Bizi-hitza da Lexorena: bizitik bizira mintzo da. Horrexe-gatik aurkitzen du halako oihartzuna gure bihotzetan. Bizitik bizira mintzatuz, poeta bihurtu da profeta –egunerokoaren eta gizadiaren poeta–, nahiz eta Lexok berak nahiago zukeen, agian, izadiaren eta ortzearen xarma kantatu, hainbat poetak bezala.

Bizkarrean dudan zama,
luma harturik lan-arma.
Nola goratu izadi eta
ortzearen xarma?
Tristuraz ezin dut asma,
saiatu arren, ai ama!
Poeta izan nahi eta ezin,
horra nire drama!

Eta, hain zuzen, izadiari kantatuz, “Natura edo izadia” sailean, *Udaberriz* esanez hasiko du lehen bertsoa, eta honela kantatuz amaituko sail osoa, berriro ere zortziko zaharrean:

Zein artistak burutu du modu hortako obra?
Ezingo dut nik argitu, hitzak baitaude sobra.
Nirekiko norbait handi atzean dago, horra!
Heriotza ez ote da ordaingai dugun zorra?

Eta, udaberriarekin batera heriotzaren ordua datorkionean, berriro ere sobra daude hitzak: profetaren bizitzan, bat eta bera izan da dena: bizia eta hitza.

Gaur, pozarren plazaratzen dugu bertso-liburu hau, Lexoren hitzei oparo darien bizia eskainiz. Noizbait: udaberriz.

Zarautzen, 2013ko otsailaren 28an
Pello Esnal

Bertsoak

Usategieta eta Soarte

Lexoren lehen bertsoa idatzizkoa izan zen: beste batek kanta zezan idatzia.

Lezoko gazte-talde batek antzezpen bat egin behar zuen. Eta ekitaldiari amaiera emateko egokia izan zitekeela bertso bat kantatzea, eta horrela idatzi zuen bertso hura Lexok.

Askotan, nola izaten diren gauzak! Emankizuna Hondarribian egin zuten batean, Fernando Artola, Bordari, suertatu ikusleen artean. Nonbait, Bordariri asko gustatu bertsoa, eta nork egina zen galdetu.

Xantik horrela ezagutu izango zuen Bordari. Arretaz entzungo zizkion esplikazioak, bertso hura zergatik zen ona azalduz emanak. Orduan lanean hasitako barruko errota, izan ere, ez baita gelditu arnasarik izan duen arte.

Xanti, eskola-urteak amaitu eta etxean baserri-lanetan hasi zenean, sartu zen Baserri Gaztedia zeritzan kristau-mugimenduan. Tarteka, herri desberdinetako gazteak elkartzea bultzatzen zituen mugimendu honek. Bilkura horietako batera, Arratera zihoala, autobusean kantatu zuen Xantik lehen bat-bateko bertsoa.

Geroago, eta lagunarteko giro horretan, etorri ziren bertso gehiago. Nork xaxatua ez baitzen faltako. Are gutxiago, ja-kinda nor zen mugimendu horren eragileetako bat: Balentin Zamora, igeldoar apaiza, bertsozale porrokatua eta tarteka aleren bat edo beste botatzeko gai zena.

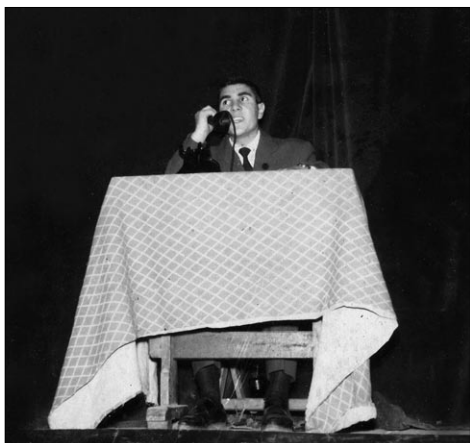
Lexok 1962an sinatzen du bere lehen bertso sorta, harri-jasotze apustu baten berri emanez: Teodoro Irazusta Lekuona “Usategieta” oiartzuarrak eta Anjel Albizu Idiakez “Soarte” itziartarrak jokatu zutenarena, Tolosako zezen-plazan, abenduaren 9an.

Eibarko Arraten, 1962-1963 aldean, Baserri Gaztediko koadrila, ikastaro batean. Erdiko apaiza: Balentin Zamora. Geziaz: Xanti Zabala.

Hondarribian, 1965ean, antzerkia egiten: Xanti Zabala eta Joxe Mari Zeberio.

Antzerkia egiten Hondarribian, 1965an.

- 1 Milla beatzireun irurogeita
bigarrenko urtea zan.
Abenduaren bederatzia,
Tolosako zezen-plazan.
Nere ustetan zer gertatuko,
jendea kezkati bazan.
Usategietan eta Soarten
arteko jokia baizan.
Oiek arria ibilli zuten
ollo-luma baten gisan.

- 2 Eunda amabi kilo ta erdi
zituzten bien arriak.
Karga oiekin egin dituzte
marka ikaragarriak.
Era ortako jokoak dira
beti gogoangarriak.
Lengo zar danak baztertu eta
jarriaz, berriz, berriak.
Oiek austera azaltzen danak
ikusko ditu gorriak.

- 3 Suertea ala tokatu nunbait,
Usategieta lenbizi.
Kupira gabe lenengo tandan
lanean gogoz da asi.
Berealaxe erakusten du
egiña dagola ezi.
Irurogeita amazpikin
jende guzia du naasi.
Txalo zapar bat eskeintzen zaio
ondo baizuen merezi.

- 4 Lenengo aldiz ateratzen da
 guztiz lasaia Soarte.
 Jendeak dio “leon-kastillon
 izan duk naiko suerte”.
 Erakustera dator au ere
 dagoela guztiz fuerte.
 Amar minutuz gogor jardunaz
 azken unera bitarte,
 bi gutxiago jaso dizkigu,
 ez dabil oso aparte.
- 5 Bigarrengoan emen da, berriz,
 Usategieta gaztea.
 Ez du ematen beldurrez danik
 arriarekin astea.
 Ikusten dugu ekintzarako
 dagola gogoz betea.
 Ez da ba broma olako lana
 modu ortan egitea.
 Irurogeita amalau jaso,
 nere Jaungoiko maitea!
- 6 Berriro ere, Soarte asi
 zaigu arria altxatzen.
 Eta jendea gazteak ainbat
 jasoko duan galdetzen.
 Denbora ere pixkabanaka
 ari da aurreratutzen.
 Berak dadukan desio ona,
 seguru, ez da betetzen.
 Irurogeita bederatzikin
 oraingoan da gelditzen.

- 7 Azken saioa egin asmotan,
 orra oiartzuar bizia.
 Plaza aundira ateratzen da,
 oiuka jende guzia.
 Borrokan bere arriarekin
 berriz gogoz da asia.
 Irurogeita amaika altxa,
 zailla jarri du esia.
 Soartek ez du berdinduko ta
 jokoa irabazia.
- 8 Jendeak dio Soarte ori
 ez duk noski aterako.
 Alde batera bazan arrazoi
 aski ori esateko.
 Gizona beti gizona izan
 Soarten iritzirako.
 Azken tandara agertzen zaigu
 bertan gogor ekiteko.
 Txaloak entzun ta beldur nintzen:
 plaza ez ote lertuko?
- 9 Atera bazan atera zan bai,
 baiña ez alperkerira.
 Jende guzia jarria zeukan
 zalantzan berai begira.
 Dudarik gabe asmo onekin
 joana zan plaza erdira.
 Irurogeita zortzi jasoak
 oraingo ontan guzira.
 Duintasunaren ikur oraindik
 ere gizonak badira.

- 10 Nere ustetan bi marka dira
oiek autsi dituztenak.
Eta gogoan artu bezate
memori ona dutenak.
Ogeita iru urte zituen
garaille gertatu zenak.
Ogeita emezortzi ere bai,
ain ongi galdu zuenak.
Berreunda amabi zarrenak jaso,
amar geiago gaztenak.
- 11 Nola bat ala bestea ere
gizon zerate portatu.
Zuen gogoa ala izanik
alkar zerate probatu.
An pasa gendun une ederra
ezin genezake aztu.
Bat ohea zan, ori iñola
alperrik zertan ukatu.
Jendeak ala ere biok or
berdin zaituzte txalotu.
- 12 Nere zorion biozkorrena
mesedez artu zazute.
Oraindik iñork egiñ gabea
zuek egiña duzute.
Irabaztuna eta galtzaille
biok ain onak zerate.
Bat adiñean sartua eta
bestea izan ain gazte.
Adin oiekin ai zer bikoa
Usategieta, Soarte.

Aurtzaro Donearen eguna

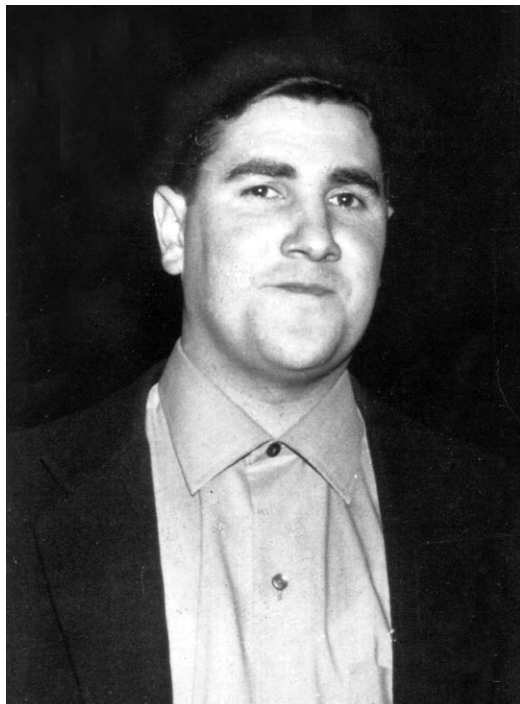
Eskola utzita, bere kasaka ekin zion Lexok bere burua janzteari. Geroago bertso-jarrialdiren batean aitortuko duen beza-la, bazkalondoko kuluxka-garaia baliatzen zuen irakurtzeko. Egunkaria bederen, nahiz eta bezperakoa izan: esne-partike-tan Donostiako bezero batek amari egunero ematen ziona, *La Voz de España* egunkaria. Erregalo hori ekartzen zion amak azokatik egunero.

Izenak berak iradokitzen duenez, frankismoaren aldeko komunikabide bat zen. Nahiz eta pentsamoldez beste punta-koa izan, arrazoi batengatik zion halako estima egunkari ho-rrri Lexok. Iñaki Eizmendi Basarriren kronika etortzen baitzen bertan, hitz-lauz eta bertsoz hornitua.

Egunez egun, urtetan egindako lanketa asko nabarmen-tzen zaio Lexori. Hasiera hartan, garbi zeukan jarraitu beha-rreko eredia. Eta bide horretatik etorriko dira ondorengo ja-rrialdiak ere.

Hurrengoa 1967koa da: Gerra Hotzaren garaikoa. Lehia osoan zebiltzan errusiarrek eta estatubatuarrak, nork lehe-nago jarriko gizakia ilargian. Otsailaren azken igandeko eliza-ko liturgiak, berriz, Haurtzaro Donearen ospakizuna agintzen zuen. Hona hemen orduko Lexoren gogoeta.

- 1 Bertso batzuk jarri nai maitasun bigunez
eta al baldin balitz izketa legunez.
Urtero bezelaxe, oitura dugunez,
eta elizak ala agintzen digunez,
ospatu den Aurtzaro Donea egunez.

Xanti Zabala, Lexo, gaztetan.

- 2 Ilbeltzak azkeneko igandez eguna,
Aurtzaro Doneantzat eskeintzen zaiguna.
Gaurko mundu traketsan leku artzen duna,
argitu naiaz zerbait bertako iluna,
gogoratuz Jainkoak agertzen diguna.
- 3 Munduan nagusitu joera makurrak.
Indarra artu digu gerra ta gezurrak.
Illargira joan nairik utzirikan lurak,
bata bestean kontra edo ta beldurrak.
Ezin trankil igaro gure egun laburrak.
- 4 Batek aginpidea nai beste guzina.
Munduko naziotan nor ote bizina?
Nik au arrapatzen dut gauzik itxusina,
beste askon artean auek ez gutxina,
Errusi, Amerika, aztu gabe Txina.
- 5 Auxe esan bearra daukat aurrez aurre,
ainbat aurrerapen ta arrixkuan gaur'e.
Zenbait bonba nuklear munduan badaude,
botoi bat zapaldu ta zapalduak gaude.
Errugabeko aurra, zu're berdin zaude.
- 6 Kontzientzia ito, batasuna erre,
batzuek enpuan ta besteak ezerbe.
Argala ankapean, indartsua trebe,
onak morroi dauzkagu, gaiztoak errege;
maitasunaren orde z gorrotoa lege.
- 7 Iñoiz jardun izan naiz Berri Ona letzen.
Ebanjelioetan gauza txarrik etzen.
Irakurritakoa zaila zait aldentzen.
Jesusen itz gozotan kontura gaitezen:
"Utzi aurrak nigana urbildu ditezen".

- 8 Beste batean auxe irakurtzen nuan
eta geroztik emen dabilkit buruan.
Jesusek aur bat artuz bere inguruan
dio: “Biurtu ezik aur onen moduan,
ez da iñor sartuko nere Erreinuan”.
- 9 Askotan egoten naiz umeei begira
pentsatuaz munduko babes oiek dira.
Jaunak ez balituzke beroiek kupida,
zer zigor ez liguke botako ludira,
errugabeko aurrak bertan ez balira?
- 10 Alperrik ote dugu Artzaian mintzua,
gizonak bear dula biotzez mantsua,
bere jokaeretan guztizko zintzua?
Non dago gaur egunez gauz orren zantzua?
Jainko maitea, argi zaiguzu zentzua.

Amarako sanatorioa

Bertso hauetan islatzen denez, kristau-bizitzaren balio eta moldeetatik garatzen da Lexo gaztearen izaera eta bilakaera: bere gizaletzea.

Bestalde, edozein artistaren oinarritzko ezaugarrietan ezin falta sentiberatasuna.

Sentiberatasun horrekiko leialtasunak eraginda, jasotzen du Xantik, Donostiako Amarako Sanatorioan, anaia Markos bisitatzera joanda ezagututako kasua.

- 1 Donostiako Amara goia,
 ura leku serioa.
 Gaixo erria deitzen diote
 alakoa da giroa.
 Senda-tokia franko badago
 ta bat sanatorioa.
 Bisitan joanda, gaixo batekin
 egin dut itz jarioa.

- 2 Noizean beingo bisitaria
 naiz aspalditxo onetan.
 An daudenentzat pozgarri baita,
 eskertzen dute benetan.
 Koarto bateko kondaira dut au,
 ez naiz sartuko denetan.
 Euskaldun gaixo jator bat dago
 eta ez bi egunetan.

- 3 Aginagako partekoa da,
 baserritarra izatez.
 Aspalditxoan geldi badago
 ez da bere borondatez.
 Ezin liteke iñortxo poztu
 berak izan dun suertez.
 Len esan dudan gaixo-lekuan
 baitago amaika urtez.
- 4 Bigarren planta ogeigarren
 lumeroa dun atean.
 Barrura sartu, ezkerretara,
 beste gaixoen artean,
 irugarren oia berea,
 gelaren bazter batean.
 Sendatutzeko itxaropenez,
 pazientzi ta pakean.
- 5 Pazientzia esan dut eta
 gezurra denik ez uste.
 Beregana joan, izketan asi
 ta arrituko zaituzte.
 Gauz utsa balitz bezelaxe ark
 dio: bai amaika urte.
 Errex esaten baldin bada're
 pasa egin bear dute.
- 6 Berarengandik irten izan naiz
 askotan lotsez beteta.
 Ainbat denbora gaixo dagota
 ta beti alai kopeta.
 Errenkurarik ez dauka iñoiz,
 goxo, leguna izketa.
 Gu, berriz, sarri uskeri batek
 geure onetik ateta.

- 7 Buruko miñ bat aski dugu guk
galtzeko gozotasuna,
bazter guziak aidean jarritz,
galdurik geure zentzuna,
purrustan eta gogo txarrean
beteaz eginkizuna.
Aipatu dudan gaixo orretan
badugu ikaskizuna.
- 8 Ori da gaitza ta ezbearra
gogotsu eramatea.
Arritzekoa ez litzake bat
kejatxo bat izatea.
Baiña ez du ark gogozko, nunbait,
bide ortatik joatea.
Beti diona: au izango zan
Jaunaren borondatea.
- 9 Ez gero pentsa gure gaixoa
aitton zarren bat dugunik.
Edadearen berririk ez dut,
juzko bat egingo dut nik.
Ogeita amabost urtetik gora
ez dut uste asko dunik.
Sasoi onenez bear zun baiña
ez daduka osasunik.
- 10 Nere gogora bear den ainbat
goralgarri ez da eldu.
Gaixo askoren irudia da,
gizatasunen eredu.
Kristautasunan ispillu bat or,
leialtasuna berez du.
Pazientzia, berriz, Job santu
aundi ark ainbat mantendu.

- 11 Zuk, Iñazio, ondo dakizu
 geldituko ez nintzala
 Jaungoikoari eskatu gabe
 bere grazian itzala.
 Nere erregu ta eskariak
 arren onartu ditzala.
 Zure gaitz denak aldendu eta
 zearo senda zaitzala.
- 12 Orra dozena bertsoz osatu
 borondate onenean.
 Sines ezazu, lagun, dirala
 denak zure omenean.
 Eskari auxe egingo dizut,
 eduki oroimenean,
 utsegin badut ar nazazula
 zedorren barkamenean.

Juan Inazio Iztueta

Lexok 1968an egin zuen aurreko kontakizun hori bertsotan. Ordurako, pauso garrantzitsuak emanak zituen bertsolaritzan. Guk dakigularik, 1963an kantatu zuen plaza irekian lehen aldiz: Donostiako Trinitate plazan, bertsolari gazteen-tzat antolatutako txapelketa batean. Baina bada urtebete lehenago egin zuela dioenik.

Gero, Euskaltzaindiak antolatutako Gipuzkoako bertsolari-txapelketetan hartu zuen parte 1964an eta 1967an.

Eta 1967koan, Hernaniko Aitor zineman –apirilaren 9an jokaturako finalaurreko saioan– eskuratu zuen finalean –Tolosako Leidorren– kantatzeko txartela.

Bertsozalez lepo betetako Leidor zineman jokatu zen, maiatzaren 9an, Gipuzkoako laugarren Bertsolari Txapelketako finala. Eta han Xanti Zabala Lexok bertso-lagun izan zituen Pedro Aizpurua “Lilibere”, Jose Luis Gorrotxategi, Txomin Garmendia, Patxi Etxeberria, Kosme Lizaso, Fermin Muñoa, Nikolas Zendoia eta Jose Intxausti.

Epaimahaia osatu zutenak: Eusebio Eizmendi “Txapel” bertsolaria, Antonio Arrue, Antonio Zavala, Fernando Artola “Bordari”, Ambrosio Zatarain, Antonio Valverde “Aialde”, Juan Mari Lekuona eta Tolosako Udaletxeko zinegotzi bat.

Txomin Garmendiak jantzi zuen txapela. Bigarren Jose Luis Gorrotxategi gelditu zen; Patxi Etxeberria hirugarren.

Handik hilabetera, ekainaren 11n, jokatu zen Txapelketa Nagusiko finala, Donostiako Anoeta pilotalekuan –gaur eguneko Atano III.lean–. Final hartan jo zitzaion Xalbadorri txistu.

Berehala hasita, Xalbadorri hainbat omenaldi eskaini zitzaizkion Gipuzkoan zehar, han egindako itsuskeria erremediatu nahian. Hondarribian, Uztapide txapelduna eta Xalbador txapeldunordea omendu zituzten Rafael jatetxean, Bordarik

eragindako ekitaldian, 1967ko uztailaren 1ean. Lexok bertan parte hartzeko aukera izan zuen. Ekitaldi honetako lagin bat jasotzen da liburu honen osagarri den CDan.

Garaitsu horretakoak dira ondorengo bertsoak ere, nahiz Xantik berak ez zien datarik jarri. Baina kontuan hartuta Juan Inazio Iztueta jaio zeneko berrehungarren urteurrenean jarriak direla, zerbait zehatz daiteke. Izan ere, nahiz eta ez dakigun zehatz-mehatz noiz jaio zen Iztueta, badakigu 1767-ko azaroaren 29an izan zela bataiatua Zaldibiako parrokian. Beraz, 1967-1968 inguruko bertsoak dira.

Nabarmentzekoa da, bestalde, bertso sorta honetan baliatutako egitura eta doinua: Iztuetak Kontxesiri –bigarren emazteari– jarritako bertsoetan erabilia.

Doinua: Kontxesiri

- 1 Berreun urte oraintxe igaro dira
Zaldibin asi zala bere kondaira.
Azaroaren
azkeneko eguna baiño len.
Baten utsian,
illan ogeita bederatzian
jaio zan eta
Juan Iñaxio Iztueta. (bis)
- 2 Beste aurtxoen eran sortu mundura,
nork esan zer izan zeitekean ura
denborarekin?
Trebe ta gogotsu zion ekin
ikasketari.
Etzuen iñor izan gidari
ta laguntzaille,
biurturikan ikas-egille.

- 3 Burnizko borondatez osatua zan.
Zerbait pentsa ezkero egongo etzan
lortu bitarte,
atsedenik artu gabe bate.
Gogoz jardunaz,
etzan beldurtuko lan astunaz.
Bere zalantza
batez ere zuen euskal dantza.
- 4 Euskal dantzak aztertu zitun astiro,
ia galdu ziranak piztu berriro.
Dantzari fiña,
galtzeak emango zion miña.
Aren arreta,
barruan sentitzen zuan eta,
erakustea,
zetozen gizaldiei uztea.
- 5 Ark pentsatuko zuan dudarik gabe,
Euskal Erriak nai du dantzaren jabe.
Eusteko gogoz,
ekin ere bai buru ta biotz.
Zer erantzunak,
bidean jarri eginkizunak.
Xuxpertzen asi,
jarraitu eta iraun arazi.
- 6 Gizon baten indarra zenbatekoa,
gauz batera jartzean bere gogoa.
Leike ikusi,
galtzeko falta zuena gutxi.
Gure-gurea
dugun dantza bitxi dotorea
or dago zutik.
Zenbat on, gizon arduratsutik.

- 7 Taldeei erakusten jardun zan gogoz.
Gazteen jarraipenak eman zion poz.
Azken orduan,
oraindik dantzak bere goguan.
Beraren itzak
zirala nik artzen ditut aintzat.
“Ondo gera gu,
mutillen berri onak ditugu”.
- 8 Dantza zale ezezik olerkaria.
Gaiñera, nere ustez, bertsolaria.
Goitik beraño,
ortan etzan asko saia baiño.
Denak landutzen
eziña dela ez naiz aztutzen.
Juan Iñaxio,
naizta etzan izango gutxio.
- 9 Idazlari bezela ere jardun zan,
liburuak idatziz gure izkuntzan.
Ixtori gaiak,
sortu araziaz ezta-baiak.
Denen gogozko
ez baita izaten iñor asko.
Nolanaita're,
nai dun dana ezta zure pare.
- 10 Zure jaioterriak maite zaitula,
ainbeste euskaltzale lagun zitula
erakutsi du.
Ango jaialdia nork berdindu?
Zure omenez
eta borondaterik onenez,
nik ere itz bi:
gora Iztueta, gora Zaldibi.

Pildain gotzainari

Lexok datarik gabe jaso zituen ondorengo bertso hauek ere. Baina badakigu noizkoak diren: 1973ko maiatzekoak.

“Maiatzak urrutitik dakar notizia” hasten da, eta jarraitzen du esanez emazteak eman ziola herritar baten heriotzaren berri. Antonio Pildain, Kanarietako gotzaina, zen hildakoa.

Antonio Pildain Zapiain gotzaina lezoarra zen: Lezon jaioa, 1890eko urtarrilaren 17an. Andoaingo Seminarioan egin zituen humanitate-ikasketak eta Gasteizkoan amaitu filosofia-koak. Ondoren, Erromako Gregoriar Unibertsitatean burutu zituen teologia-ikasketak. Doktoregoa lortu eta nazioarteko saria jaso ondoren apaiztu zen, 1913ko irailaren 13an. Hebraiera, Filosofiaren historia eta Teologia Dogmatikoa irakastera itzuli zen Gasteizko Seminaria. Han, Manuel Lekuona eta Jose Migel Barandiaran izan zituen lankide.

Hizlari bikaina, 1931ko ekainaren 28ko hauteskundeetan diputatu atera zen, Lizarrako Estatutuaren defentsa egin zezan. Pio XI Aita Santuak Kanarietako gotzain izendatu zuen 1936ko maiatzaren 18an. Urte bereko azaroaren 14an sagaratua, ezin izan zuen elizbarrutiaren kargu hartu 1937ko maiatzaren 19a arte. Frankismotik urruti, langileen eta pobreen aldeko ekimenetan nabarmendu zen Antonio Pildain Zapiain gotzaina. Bere aztarna utzi zuen Vatikanoko II. Kontzilioan ere. Sonatuak izan ziren kultu-askatasunari buruzko eta Eliza eta Estatuaren arteko bereizkuntzari buruzko bere hitzaldiak. Eta 1973ko maiatzaren 7an hil zen. Ordukoak dira Lexoren bertsoak.

- 1 Maiatzak urrutitik dakar notizia,
 emazteak belarri ertzera jauzia.
 Makiñatxo bat jende tristuraz utzia,
 “zure erritar batek utzi du bizia”.
- 2 Nere lenen berria, emaztearen gain,
 emen erritar ori nor den diot orain.
 Bere bizi guzian jokatu du bikain,
 lur ontatik joan da gure Gotzai Pildain.
- 3 Pentsamentua ola datorkit guzira,
 Jaunak eraman digu beraren esira.
 Auxe esango nuke nere iritzira:
 ill ez baiña bizitzen oraintxe asi da.
- 4 Urkoa maite zuen norberaren gisan,
 argatik mixerira ia erori zan.
 Egia esan bear bazan ark bai esan,
 batik-bat langilleak ogia jan zezan.
- 5 Egia legun baiña indartsu eta otz,
 bere garaian zuzen egingo zuen ots.
 Kontzientzi zintzoaz arima ta biotz,
 agintariarekin ez bazegon ados.
- 6 Bere jokaera zan guztizko trebea,
 iritziak agertzen beldurrik gabea.
 Arroka bezain trinko Jaunagan fedea,
 amesten zuen mundu ta gizon librea.
- 7 Bere bizi guzia izan zan burruka,
 egin zezakeanik ez bai zuen uka.
 Eta bere saria lan on orren truka,
 onezkero bateko eun jasoa dauka.

- 8 Iztun txit egokia, sutsu ta leguna,
 ikasbide ederra emana diguna.
 Errez da dantzan jartzen miñgain eta pluma,
 zaillagoa egitez azaltzen zaiguna.
- 9 Bere erritar baten bertso lan argalak
 onartuko al ditu Obispo apalak?
 Merezi zenituzke aipamen zabalak.
 Baiña nik ezin egin zure Pastoralak.
- 10 Burrukatu ziñena gure alde emen,
 azkenerarte iraun duzu beti lerdan.
 Munduko bizitza au badakizu zer den.
 Betiko aberrian artzazu atsedan.

Ametsa

Data jakinik gabe jasotako bertsoak dira honakook ere. Baina esan dezakegu noizkoak diren.

Urte haietan, Biafrakoa eta Vietnamgoa izan ziren munduko gerra-egoerarik odoltsuenak. Lexok laugarren bertsoan aipatzen du Biafrakoa; hau 1970ean amaitu zen. Bosgarrenean, Vietnamgoa, 1976an amaitu zena.

- 1 Ixilik ezin egon, jo nai dut bandua.
Aspaldi zain nengona baita zuzendua.
Gizonak artu dute asmo bat sendua
eta kolpez aldatu digute mundua.
- 2 Munduko izparringi guziek dakarte,
alderdi guzietan eman naiez parte.
Ludia zuzendu da iraungo dun arte.
Justizi ta pakea len zeuden aparte.
- 3 Bukatu dira gerrak ta ezin ikusiak.
Tokirik ez du orain inongo auziak.
Betiko izkutatu gauza itsusiak,
anaitasunez bizi gaitezen guziak.
- 4 Biafran ezin leike goserik aurkitu.
Lendik egiñak dira naikoa sufritu.
Pentsatzen jarri eta nola ez arritu?
Gizonen asmo onak indarrak baditu.
- 5 Gorroto lekuetan maitasun ordaiña.
Ori bada oraintxe artekoa aiña.
Etsai amorratuak izan dira baiña
Bietnamen pakea lortu alajaiña!

- 6 Nagusiak gogotik eskuak zabaltzen.
Langilleak sarritan zituzten zapaltzen.
Berandu bada ere ezta ezer galtzen.
Len irabazietan parterik bai altzen?
- 7 Amaikatxo famelik bizi bear illun,
etorkizuna beltza ikusiz ispillun.
Erritik joan nai ezta, betiko istillun.
Orain emigranterik ez omen da iñun.
- 8 Noizbait iritxi zaio oni ere txanda,
beti jarraitutzea nola etzan ganga.
Zuriak eta beltzak bidez dinbi-danba.
Orain doaz elkarri eskuak emanda.
- 9 Unibersidadeak denentzako berdiñ,
buru argikoren bat ondatu ez dediñ.
Beartsuak badauka gaur milla atsegiñ.
Orain arte olako gauzik ez zan egiñ.
- 10 Nere atsegiña da zorionan pare.
Au da edertasuna, berriz esanda're.
Zuzentasuna egin gauz guzien jabe.
Azkenean euskera ere traba gabe.
- 11 Itxaropen bidea azkenean bete.
Ni bezela guziak poztu al zerate?
Gutxiotako denik pentsa ezazute.
Auxe da zoramena, ametsa ez ote?
- 12 Oetik jeiki nintzen pozez eta alai.
Eguzki printzen orde, ekaitza neukan zai.
Burua pentsatzeko ez zan gelditu gai.
Amets egingo nuen, seguru asko bai.

Nor langile?

Xanti Zabala 1969ko urrian ezkondu zen Ramoni Elizazu Azaldegirekin. Irunen jarri ziren bizitzen eta bertan hazi zuten familia: bi seme, Xabier eta Abel. Ramonik dioenez, Xabierrek, besteak beste, irakur-zaletasuna jaso du aitarengandik; bertsotarako sena, Abelek.

Xantik baserriko lanetan egin zituen soldaduskara bitarteko urteak. Soldaduska-garaia aprobetxatuz, hainbat ikasketa egiteko aukera izan zuen Irungo Lanbide Eskola Sindikalean: ajustadore-ikasketak, aurrena; eta tornulari-ikasketak, segidan.

Irungo CAFn tren ohedunetan hasi zen lanean, gero Errenterian torlojugintzan. Ezkondu zenerako, Irungo Guria kooperatiban sartuta zegoen, eta hemen urte mordo bat egingo zuen, 1995ean kooperatiba itxi zen arte. Gero, Gasteiz, Lasao, Ormaiztegiko Irizar eta azkenik Errenteriako Tajo enpresa izan zituen lantoki, hurrenez hurren, 2002an jubilatatu zen arte.

Izan zuen, bai, langile bezala bere burua ezagutu eta klase-kontzientzia barnerratzeko motiborik.

Ondorengo bertsoek 1976ko apirilaren 5eko data darabate. Lexok berak nabarmenduak dira letra larriz dauden bertso zatiak.

- 1 Pentsakizunak bertso moldetan
 al banitza errenditu,
 nere lantxoak izan dezake
 agian zerbait meritu.
 Gaurko gizonak ainbat arazo
 konpondu bear baiditu.
 Itzegin bear duen garaian
 nola ixilik gelditu.

- 2 ZERBITZU ON BAT GAUZ EDERRA DA
NON NAI IZATEN DELA'RE.
Baina badira leku batzuek
berezizkuak ala're.
Zenbait pertsona ez dut aurkitzen
erantzukizunen pare.
Bear ez luken pranko leiatil
atzetan jarrita dare.
- 3 Ta leiatilla diodanean
berdin diot despatxua.
Zerbitzu etxe askotan sarri
dago jende eskastxua.
Gaur eguneko zenbait maisuk du
fantasia aunditxua.
Errukarria nolabaiteko
medikuekin gaxua.
- 4 Era onetan jarrai ezker
kritika leike aunditu.
Baiña kritika tentazioa
nolabait nai dut gainditu.
Garizuma're etorri da ta
bear da biotz garbitu.
Lengo prailleen erara nai dut
gaur jendea konbertitu.
- 5 Mediku jauna, zu nola zeran
erriaren osasuna,
erri orren gain oiñarriturik
dago zure ondasuna.
Bera zerbitzen alegintzea
da egin bear duzuna.
Langillearen LANGILLE zera;
orra or eginkizuna!

- 6 Intelektual, goi gaillurrera
bazaude iritxita zu,
erriarekin erantzukizun
berezizkoa daukazu.
Jakindurien iturri garden
ederraren zai gauzkazu.
Erriarekin elkar lanean
LANGILLE joka ezazu.
- 7 Nagusiaren eskuin gisa
zauden enpleatu ori,
etzaitezela Jainkoagatik
zerbilismoan erori.
Ofizinarene babes goxotik
ez egin parre iñori.
LANGILLE uts bat baizik etzera,
ez bakarkako gau-txori.
- 8 Diputazio batean lana
duzun funtzionarioa,
udaletxean baduzu, berdin,
erakutsi balioa.
Utzi purrustak alde batera,
goxatu itz jarioa.
LANGILLE zera eta pentsatu
dela gauza serioa.
- 9 Langille sail bat zure mendean
daukazu enkargatua,
izango duzu barkatzekorik,
bai ere zer barkatua.
Etzazu pentsa gero zaudenik
agintez kargatua.
Zure burua LANGILLETZAT jo,
ez maillaz apartatua.

- 10 Ikastolako irakaslea,
aurraren giza-ontzia,
sarri aurragan baliaturik,
baiña aurragan antzia.
Profeten antzo profetekeriz
lider erara jantzia,
galdetzen dizut non uzten duzun
LANGILLE kontzientzia.
- 11 Ofizinista, dendari, apaiz
edo ta ille-moztaille,
kazetaria, abokatua
ta erloju konpontzaille,
telefonista, praktikantea,
baita zerga kobratzaille,
langille zera ez beste ezer,
biurtu zaite langille.
- 12 Aunditasunak utzi ditzagun
jarriaz ttikien pare.
Indar geiegi ez da izango
guztiok elkartuta're.
Ez gaitezela iñoiz gertatu
LANGILLE librean sare.
Zerbitzu on bat gauz ederra da
non nai izaten dela're.

Kezkak

Lexok bertsook jarri zituenerako, nahiko garatua zegoen adi-tuek bertsolaritza soziala deitua. Eta bertsolaritza politikoak ere, frankismoaren ondorengo urteetan eztanda batean lora-tuko zenak, pauso bat baino gehiago emanak zituen; batez ere lagunarteko saioetan.

Ordukoak –1976koak– dira ondorengo bertsoak ere. Eus-kal Herri xeheko kide bezala kezka-iturri izan zitzaion Lexori zer eta Jose Maria Areilzak behingo hartan esana: “Euskal-dunei eman behar zaie askatasun gehixeago”. Gehixeago bai, baina ez “askatasun den-dena”. Orduan Madrileko gobernua Kanpo Arazoetarako ministro zen Areilza, eta kargu hartuko dio Lexok, sortako laugarren bertsoan:

Aizu, Areilza, nork eman dizu
orrenbeste eskubide?
Ez ote gera zu bezin diñak
bizi izateko libre?

Kezkak eta galderak. Eta amaitzeko, bi azken bertsoetan:

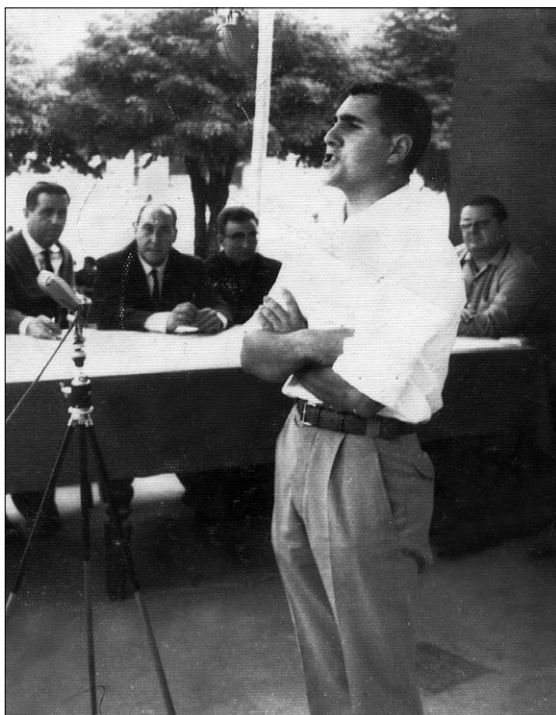
guk nai dugunik emango ez du
iñork ere erregalo.
nekerik gabe ez dator ezer,
geuk bearko dugu lortu.

- 1 Len zalantzarik baldin bazegon,
 oraintxe uxa zalantzak.
 Euskalerriko lorategira
 nonaitik datoz arantzak.
 Txakurrari lez katea luza,
 oiek dira emen antzak.
 Berriro era galdu ditugu
 askatasun esperantzak.

- 2 Zeren Areilzak itzegin digu
oso argi eta klaro.
Euskaldunaren askatutzea
oraindik dakust luzaro.
Arriturikan utzi ninduen
bere itzekin zearo.
“Euskalduneri eman bear zaie
askatasun geixeago”.
- 3 “Gehiago” orrek zer esan nai du?
Ez al da gauz nabarmena?
Inoxenten bat izan ezean
konprenituko duena.
Itz gutxiotan ezin ziteken
esan zuk nai zenuena.
Geixeago bai askatu baiña
ez askatasun den-dena.
- 4 Aizu, Areilza, nork eman dizu
orrenbeste eskubide?
Oraingotik bai pasa zerala
derizkiot, adiskide.
Estranjerira joanda esanak
emen utzi du itz-bide.
Ez ote gera zu bezin diñak
bizi izateko libre?
- 5 Gizonak ditun eskubideak
ola moztu al ditezke?
Ni ez naiz maisu olako gaiaz,
nator argiaren eske.
Euskaldun batek ez du merezi
zure ustez ainbat ospe.
Emen norbaitek lotu aal du
Jainkoak egiña aske?

- 6 Nik uste nuen, kaiku zar onek,
 giñela besten pareko.
 Baiña itxuraz emen ez gaude
 denok iritzi bereko.
 Ministro jaunak esandakoa
 ez da gure ooreko.
 Dirudienez ez dugu emen
 dena larros koloreko.
- 7 Begiak itxi eta badatoz
 burura amets beroak.
 Eta norbaitek pentsatuko du
 zer pentsakizun eroak.
 Oraingoz beintzat irudipenak,
 zer esango du geroak?
 Amestu baiña ezin dastatu
 aiten aitonen Fueroak.
- 8 Utzi ditzagun beingoz ametsak,
 ametsak naiz izan eder.
 Lenago ere utzi bai dira
 zoritxarrez milla bider.
 Bein onezkero, nai edo nai ez,
 galdera dator: orain zer?
 Lotan ez bedi iñor gelditu,
 baizik lanean egiñ leer.
- 9 Abesti batek dion bezela
 “esna, esna eta ez lo”.
 Bestela beti izango gera
 gizagaixo edo lelo.
 Iñoiz loxintxaz eskeiñigatik
 guri zenbait karamelo,
 guk nai dugunik emango ez du
 iñork ere erregalo.

- 10 Zer egin pranko badago emen,
ez da ez lanik agortu.
Ain gutxiago udaberririk
neguan ondoren sortu.
Bearrezko da geure buruei
au egitea aitortu:
nekerik gabe ez dator ezer,
geuk bearko dugu lortu.

Lexo bertsotan, Errenteriako Alamedako
kioskoan Gipuzkoako Bertsolari Txapelketako
kanporaketan, 1964ko uztailaren 23an.

Xalbador

Bertsolariek, bertsozaleek eta euskaltzale askok Urepelen zuten hitzordua 1976ko azaroaren 7an. Seguru, hala ere, askok eta askok ez zutela bertaratzerik izan. Xanti Zabalak ere ez. Baina omenaldi-eguneko data bera daramaten bertso hauekin egin nahi izan zion aitormena Xalbadorri.

Doinua: *Uso txuria aidean*

- 1 Agur ta agur, Xalbador,
 zu aipatutzera nator. (bis)
 Urepeleko erri xarmanta,
 zer pitxi sortu duzu or?
 Euskal Erririk dagoen arte
 izango zera illezkor. (bis)

- 2 Zure bertsoak adituz,
 jendea dago arrituz.
 Sakontasunez jazten dituzu,
 balioa ugarituz.
 Zure gogoia beterik baita
 biotz eta espirituz.

- 3 Zu zera izar argia,
 mantxik gabeko garbia.
 Bertsoen bidez agertzen duzu
 biotzkaden alderdia.
 Zure bertsoak ez dira bertso,
 baizik dira olerkia.

- 4 Zure biotza negarrez
 ikusitzea da errez.
 Oraintxe bertan ezbear franko
 baduzu alabearrez.
 Bizitzak ere astintzen zaitu
 aizeak ostoz zaarrak lez.
- 5 Aize zakarrak zu lendik
 utzi zindun samindurik.
 Esker ederrik jaso zenduen
 errurik gabe gugandik!
 “Txistua jo diguzute baina
 maite zaituztet oraindik”.
- 6 Maite ginduzun biotzez,
 ezagun zen bertso otsez.
 Gorrotatutzen jakin ez eta
 biotza maitasun gosez.
 Lotsez beterik guk bear eta
 zu agertu ziñen lotsez.
- 7 Biotza duzu zabala,
 zu izanik ain apala.
 Gizatasunen ispillu jator,
 sentimenduen magala.
 Esan diteke zure anima
 maitasun karobi dala.
- 8 Artzai etxola aurrean,
 negarra zendun urrean.
 AMA zurea ez duzu utzi
 zure gogo bazterrean.
 Mattin negarrez ikusiz, berriz,
 zu're ia negarrean.

- 9 Omena gaur Urepelen,
zenbat lagun bilduko den!
Azaroaren zazpiaz artu
aurrera jotzeko kemen.
Nire animaz ortxe natzaizu,
naiz gorputzez egon emen.
- 10 Barka nere ausardia
baldin bada geiegia.
Nere mingaiñak ezin goraldu
ain olerkari aundia.
Baiña biotzez eskeintzen dizut
nik ere omenaldia.
- 11 Euskal Erria zorretan
daukazu zure arretan.
Beraren alde saiatu zera
zure ekintza orretan.
Bertsoen intzez ezetu duzu
bere garai leorretan.
- 12 Baduzu ainbat arazo
atertzen zenbait eraso.
Nere bertsoen azken alean
au diotsut gozo-gozo:
ezbear denak menderaturik
buru ta biotza jaso.

Agur, Xalbador, agur

Ikusten denez, Lexok bazuen Xalbadorren gorabeheren berri. Ez zuen pentsatu ere egingo, ordea, egun bereko arratsean zer albiste hedatuko zen Euskal Herri osora: Xalbador hil da.

Albiste hark, Urepelera bilduak ez ezik, euskaldun familia osoa utzi zuen samindurik. Lexoren barruan ondorengo bertso hauek loratu ziren azaroaren 12an.

- 1 Udazkeneko edozein egun
 eguzkitsuren antzera,
 egunez argi egon ondoren
 doan eran iluntzera,
 Xalbador euskal olerkaria,
 zu're gugandik joan zera,
 Euskal Erriko omena artu
 ta Jaunari eskeintzera.

- 2 Zuretzat ezin onartu, nunbait,
 zuk orrenbeste oore.
 Zure buruaz ezin sinetsi
 zegonik ainbat balore.
 Urepeleko erri xarmanta
 maiz biurtu zendun lore.
 Erleak lora eztigai badu
 zuk Jauna zendun amore.

- 3 Zeuk bakarrik nai ez gozatu
orrenbesteko omena.
Eta Jaunari egin zenion
oparirikan onena.
Izan zezala zure pozaren
egiazko oroimena.
Erri bat zugaz batu bai zendun
ta bere batasunena.
- 4 Esan zenduen “jende gaxo hoik
ez ditut eskertu ahal”.
Azken orduan ere biotza
guretzako guztiz zabal.
Bein ola Kristo errukitu zen
jendetza ikusiz argal
bere atzetik, ta jaten eman
bidean etzitezen gal.
- 5 Zuk ere jaten eman diguzu
eta gintezke mantendu,
zuk utzi zendun “mana” gozotik
gogotsu jango bagendu.
Maitasunaren indar bereziz
eragozpen denak kendu.
Batasunean dagon Erriak
gauza asko egiten du.
- 6 Batasuneko maitetasunez
batutzen badago lan bat;
maitasunezko batasunean
maitatzen dagoen ainbat.
Batasunaren maitasun ortan
itxaropen bat badaukat.
Oien gainean, Xalbador, zaldun
ikus zaituz ametsez bart.

- 7 Fameli, fede, gizatasun ta
 maitasun sutsuen jabe.
 Olerki, bertso eta euskeran
 opariazko aldare.
 Mendi, basoak, itsas, ibaiak,
 berdin baserri ta kale,
 mugarik gabe maite zenitun
 izanik ain abertzale.
- 8 Zure alboan bildu zenitun
 banatutako indarrak.
 Ori lortzeko doai dutenak
 izaten dira bakarrak.
 Denen eredu zu izan nunbait,
 naiz ta gu izan zabarrak.
 Lastima berriz banatutzea
 zuaitz bereko adarrak.
- 9 Egun orretan zure biotza
 derrigorrez bear poztu.
 Batzuk diote poztasun orrek
 zezakeala gaiñeztu.
 Nire erara agertzezkero,
 iritzi bat da, ez aztu,
 maitasunezko tanta isurtzez
 zearo egin zen ustü.
- 10 Poeta baten bizimodua
 izan oi da berezia,
 biotzkadaren mintzoz agertuz
 indar edo aulezia.
 Edozer gauzaz lortzen duzue
 bertso edo eresia.
 Zuk eriotza bera're zügan
 egin zendun poesia.

Amodioa

Lexo sentiberatasun handiko bertsolaria zen. Liburu honetan nahi adina pasarte azpimarra daiteke baieztapen hori egiaztatzeko. Sentibera bezain apala eta lotsatia, ordea.

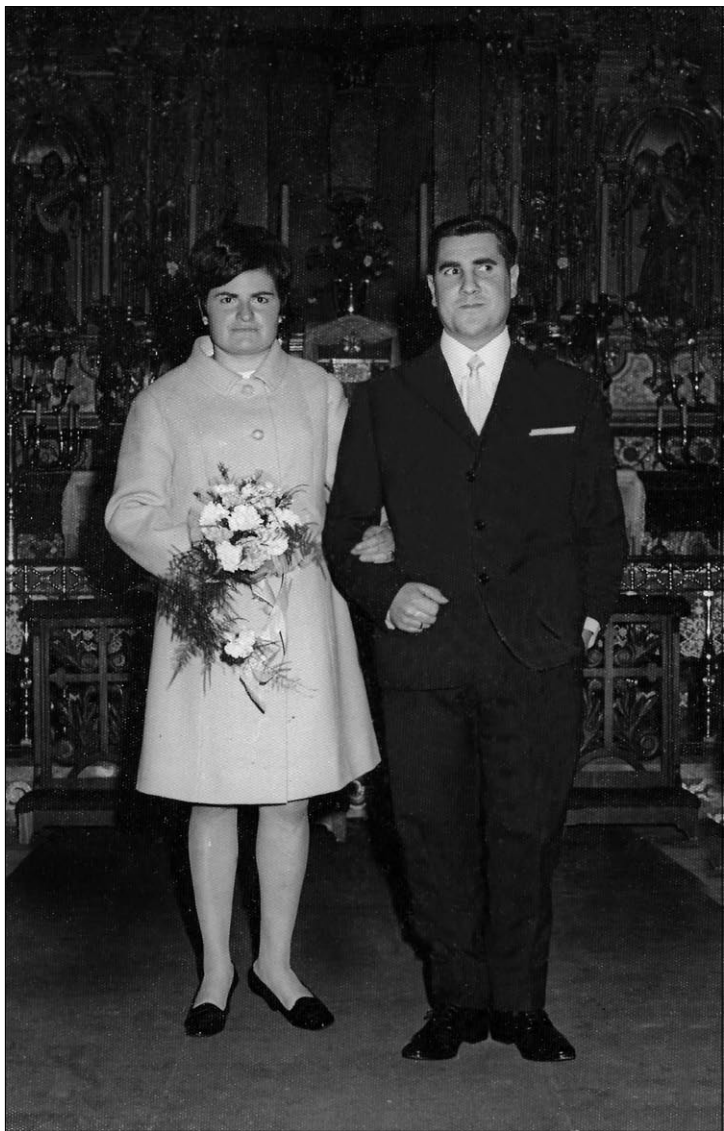
Amodiozko bertso-kontuetan, Indalezio Bizkarrondo Ureña “Bilintx” aipatu ohi da marka denak hautsi zituena, mugarri izateraino. “Eta, erabat jota, ez du berdinek luze-zabalean bertsolarien munduko maite-kantuetan” dio Juan Mari Lekuonak bere *Ahozko Euskal Literatura* liburuan (171. or.).

Amodioaren alorrean egokiera desberdinak bere egin eta kantatu izan zuen Bilintxek. Ez dakigu Lexok ere hala egin zuen. Baina badirudi autobiografikotik ere dezente duela ondorengo bertso-jarrialdiak.

Sorta hau 1976ko Bilintx bertsopaper-lehiaketara aurkeztu zuen. Laugarren saria jaso zuten. Bilintxek erabilitako estetika-baliabide bat baino gehiago dugu bertso hauetan: hitz-joko, metafora, hiperbole eta apainduria ugari.

- 1 Udaberriko lore eder bat
 jausi nintzen maitatzera,
 egun argi ta dizdiratsuan,
 ertena bide ertzera.
 Nere biotza etzedin eldu
 alako batez lertzera,
 kostata baiña ausartu nintzen
 berarekin mintzatzera.

- 2 Esan bear dut nolakoa zen
 nik maitatutzen nuana.
 Gorputza zuen liraiña eta
 begiz, berriz, izar bana.
 Urre gorrizko sorta zintzilik
 ille gisa zeramana.
 Aoan, berriz, ezti guziak
 berarekin zituana.
- 3 Arritzekoa ez den bezala
 gera nintzen txoratu.
 Aren itxurak bai zirudien
 udaberri loratu.
 Gizonen mintzoz izango nuke
 ura ezin goratu.
 Iñoiz neretzat ez izan arren
 askotan gogoratu.
- 4 O amodio biotzekoa,
 oso garratza zerade,
 maite duana baldin ez bada
 egiten maitean jabe.
 Senti izan dut nere barrua
 kixkaldutzeraino labe.
 Esperantzarik izan ez eta
 esperantzaren mirabe.
- 5 Obe nukean ez banintzaion
 iñoiz joan maitasun itzez.
 Ala ez nuan nere biotza
 aurkituko zori gaitzez.
 Maite ninduan galdetu eta
 berak esan zidan ezetz.
 Maiteminduak bakarrik daki
 olako mementu beltzez.

Xanti Zabala eta Ramoni Elizazu 1969ko urriaren 31n ezkondu ziren Lezon, Santo Kristoren elizako aldare aurrean.

- 6 Aitormen arek utzi ninduan,
ez dago dudarik, triste.
Bestela ezin ziteken izan
maite bai nuan ainbeste.
Bera're pozik geratu zenik
iñork ez dezala uste.
Penaz beterik esan bai zidan
“neska geio badagozte”.
- 7 Nolabait ere agertzezkerok
orduko une estua,
ura ziteken amodioan
baietza ta ezezkoa.
Nik maite nuan uso ederrak
luzatu zidan eskua
esanaz “ola gertatutzea
nunbait zen bearrezkoa”.
- 8 Ezin sinistuz geratu nintzen
ark maite ez ninduela.
Bere biotza beste batekin
loturetan zegoela.
Nik ere agur egin nion ba
goibel, aal nuen bezala.
Eta bistatik azkar aldegin,
lertuko nintzen bestela.
- 9 Ortxe asi zen puska bateko
neretzat kalbarioa.
Ezin agortu biotz zauritu
baten odol jarioa.
“Neska geiago badagozte”, ai!
Zer kontseju serioa.
Ala etzegon jarraitutzerik,
zetorkidan erioa.

- 10 Urte pare bat etzen gertatu
gozoa edo leguna.
Beti oiñazez, beti tristuraz,
barrutik biotz biguna.
Alako batez berriz orratik
eldu zitzaidan eguna,
beste neskaxa baten irriak
zerbait berpiztu ninduna.
- 11 Goxoa zen, bai, neskaxa orren
itxaropen irrifarra.
Adieraziz ni ez nintzela
sufritzen nuen bakarra.
Alperrik ortxe galduko zela
gure maitasun indarra.
Bere iritziz txuka zezaken
orduko nere negarra.
- 12 Lur jota bean nengon garaian
lagundu zidan goratzen,
ordaiñez ezer eskatu gabe;
ondotxo naiz gogoratzen.
Gero ta geio asitakoan
elkarrena alboratzen,
berriro nigan amodioa
nabaitu nuen loratzen.
- 13 Udaberrian txorien kankak
goiztarra pozten dun antzez,
nere barrua sentitzen nuen
arintzen lengo zalantzez.
Ori guzia aipatutako
aingerutxo orren lantzez.
Larros baratza biurtu arte
len zegoena arantzez.

- 14 Arantza ere bear, ordea,
 sortuko bada larrosa.
 Bestela nola ezin diteken
 lore ederrikan osa.
 Batek samintzen gaituen ainbat
 besteak gintzake goza.
 Arantz arteko larrosa orrek
 eman zidan bizi-poza.
- 15 Amodioak mindu ninduen,
 amodioan gaziak.
 Leen ere badira amodioan
 bidez galdu araziak.
 Ni ortaraiño ez naiz iritxi,
 Jaungoikoari graziak.
 Maitetño berri, fruitu eman du
 zuk ereindako aziak.
- 16 Amodioa amodio da
 amodioan medioz.
 Samiñen samin biur diteke
 samindurik zenbait biotz.
 Amodioaz ia biziai
 egindakoan adios,
 amodiozko amodioak
 ber egin nau amodioz.
- 17 Maite ninduen maite maitea
 eldua naiz maitatzera.
 Maitasunaren maitetasunez
 maite ninduen antzera.
 Eguzki printzen dizdiz goiztarra
 datorren lez goiz intzera.
 Zillar-urrezko dizdira ori
 neretzat ZU izan zera.

Ikurrina

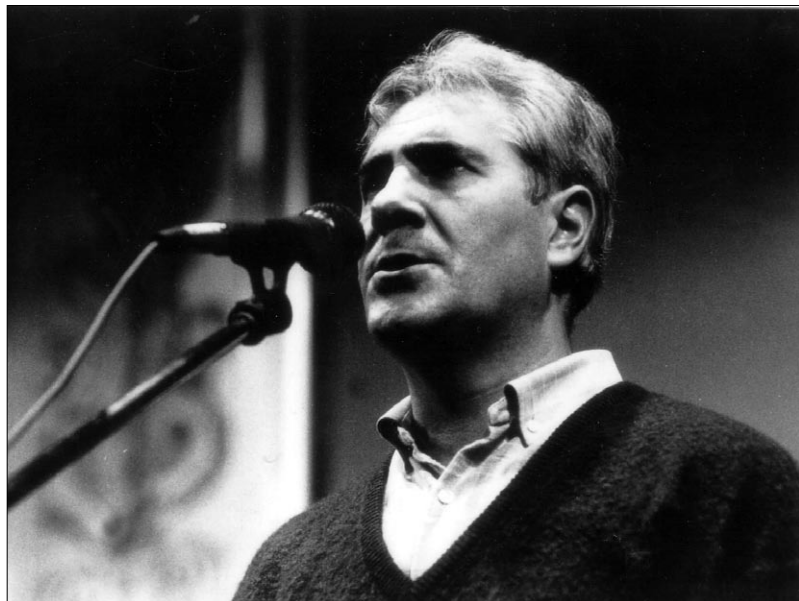
Lexoren bertsogintzan, 1977a, urte esanguratsua ez ezik, mugarri ere izan zen.

Bat-bateko bertso-plazan, 1976an, izan zuen lorpen nagusia: Zepai Saria irabazi zuen, Euskal Herrian bertsolari gazteentzat jokoan jartzen zen sari nagusia. Koldo Zelaia, Juan Inazio Intxaurraga, Iñaki Murua, Gregorio Larrañaga “Mañukorta”, Jose Izagirre “Attola”, Bittor Agirre, Ernest Alkat, Jean Pierre Mendiburu eta Jon Enbeita izan zituen kantu-lagun eta lehiakide, 1976ko urriaren 3a hartan, Idiazabalen. Seigarrena zen Zepai Sari hura. “Attola” gelditu zen bigarren.

Francoren garaian debekaturik egonda, ikurrinaren legez-tatzea ekarri zuen 1977ak. Donostiarrentzat ez ezik, euskaldun guztientzat izan zen gogoangarria San Sebastian bezpera hura. Bertsook 1977ko otsailaren 12ko data daramate.

- 1 O ikurrina, agurtzen zaitut
 nere txapela eskuan.
 Izkutaturik nola egondu
 zeran denbora askuan.
 Iñoiz agertzen baldin baziñen,
 gordetzeko arriskuan.
 Baiña lenengoz ikusi zaitut
 txit toki berezizkuan.

- 2 Ederra baita zure margoen
 bizitasun ta dizdira.
 Zuregandikan zabaltzen dena
 bazkal oste eguzkira.
 Nere bertso ta izki guztiak
 zu goraltzeko uts dira.
 Zu azpiratzen ainbat saia ta
 zu etzaituzte azpira.

Xanti Zabala, Lexo. Zepai saria 1976.

- 3 Zure gorrian odol beroa
burburka dabil zaiñetan.
Zure berdean itxaropena
berriz gure ezpaiñetan.
Zure txurian elur garbia
mendi zaar tontor gaiñetan.
Zu denan gozo eztitasuna
euskal biotzdun muiñetan.
- 4 Zu ikustean udaletxean,
plaza zainduaz, zintzilik,
arriak ere mintza ditezke
gu egotera ixilik.
Orain ez dabil zu erasotzen
armadik eta zibilik.
Zure ospean ez da egongo
gogoz jo ez dun ezkilik.
- 5 Zu lortutzeaz pozikan gaude,
baiña ez zu lortze utsez.
Baizik zurekin batera zuri
dagozkizun ainbat gauzez.
Eskubideen irudi zera,
zere soillez ia deus ez.
Ola argatik izana zera
ain koroitua gurutzez.
- 6 Norbaitek uste izanagatik
zure garaia joan zala,
berriro ere nabaritzen da
zure babes ta itzala.
Zu lurperatu zindun indarrak
au gogoratu dezala:
zeure autsetik piztu zindezke
Fenix txoria bezala.

- 7 Eskubide ta askatasuna
zure ondorenez betoz.
Zu ziñen lenen pausoa eta
zuregana pozik gatoz.
Gure nai eta amets bakarren
aintzindari zeralakoz,
erri arruntak onartu zaitu
oiuz goraka ta txaloz.
- 8 Zugatik dena emandakoek
ikusko bazinduteke,
poza ta pena, biak batera,
sentituko lituzkete.
Nolabait xamar zu erabiltzen
zaituenik baditeke.
Oien izenez olakoeri
nator errespeto eske.
- 9 Zu erabilli bear zaitugu
egundoko maitasunez.
Ez nolanaiko jolasean ta
eztare asmo lizunez.
Ez da euskaldun, ez abertzale,
exkaxa gizatasunez,
bear bezala ez dabillena
zугanako begirunez.
- 10 Sentimenduak agertu ditut
biotzez zure gorantz;
zu askatua ikusitzean
mutu egoterik etzan.
Erriai txerta bizi berria
ez dedin egon zalantzan.
Len zu bezala saia dedilla
askatasun esperantzan.

Lantz salba dezagun

Pozgarria izan zen ikurrinaren legeztatzea euskaldunontzat: garai berrien hasiera-adierazle.

Ezer jorratzen hasitakoan, ordea, laster konturatzen zen bat zer-nolako zigorra jasan zuen euskalduntasunarekin ikustekorik izan zezakeen guztiak. Diktadurapeko negu luzeak sail handiak utzi zituen erreta, belaunaldien arteko transmisio-soka etenda. Hori egiaztatzeko aski izan zitzaion Lexori Lantzeko inauterietara egindako joan-etorria.

Bertso sortak 1977ko martxoaren 12ko data darama.

- 1 Nafarroako erresumetan,
 karnabalaren aitzakiz,
 erri ttipi bat bisitatu dut
 eta triste nago egiz.
 Sinetsi ere ez bai diteke
 ez ikusitzera begiz.
 Euskera antxe aurkitu baitut
 txit lotsatua aurpegiz.
- 2 Inauteritan fama puska bat
 daukan txokoa dugu Lantz.
 Nafarroako puxketa dela
 ezin dezakegu aantz.
 Euskera zentzuz galduta dago,
 nik ala eman nion antz.
 Nunbait, ara're eldu izan da
 lore sorta ainbat arantz.

- 3 Bertako senar-emazte batzuk
jardunez nafar izketan.
Nik adi-adi entzuten nien
jaso naiean kasketan.
Euskera ona egiten zuten,
ez inolako nasketan.
Baiña sentitzen ez dute eta
ark utzi nindun kezketan.
- 4 “Gerra ostean –zioten– emen
eragotzi zen euskera.
Esperantzaren margo dutenek
beartu zuten erdera.
Eta geroztik beste izkuntzik
ez da agertu kalera”.
Beraz ordutik asi zitzaien
izkuntz zarraren galera.
- 5 Ze izkutuko indar maltzurak
egiña du, ordea, lan?
Beste lekutan ere gerta zen
gerta zitzaietena an.
Baiña ardura geiago bada
zorionez euskeragan.
Bestela nola umeengana
gurasotatik iragan?
- 6 “Gure umeek ez dute entzun
euskerarik, alafede!”.
Euskal guraso batzuengandik
an entzun nuen au ere.
Utsa litzake senti balira
errudun pixka bat bede!
Baiña errudun nola sentitu
ori bai daukate lege?

- 7 Pentsa dezagun zenbateraiño
ez daukaten ardurarik.
Senarra ekar arazi zuen
emazte arek deiturik.
Gure aurtxoak euskeraz entzun
eta zeuden arriturik.
Ume ttikiei erakusteaz
nunbait ezin ulerturik.
- 8 Biotz ondora sartu zitzaidan
naigabe eta tristura,
ikusirikan ango jendeen
kezka gabeko oitura.
Pentsamendu bat etenik gabe
datorkit nere burura.
Errukarria izkuntz ilketa
lortu izan duen ura.
- 9 Guk euskaldunok pasa bearra
dugu ainbat atsekabe.
Nor egingo da euskal ardura
galdu duten oien jabe?
Izkuntza bada Erri bateko
espíritu edo abe,
Euskal Erria nola indartu
iñortxo beartu gabe?
- 10 Laborarien Erri ttipi au
erabat dago erdaldun.
Arrigarri da oraindik ere
izanik zenbait euskaldun.
Aitonetatik billobetara
bandera pasa dezagun,
Euskal Erria eta Lantz, biak,
batera salba ditzagun.

Batasuna noiz?

Ondorengo bertso sortak 1977ko maiatzaren 1eko data darama.

Garai hartako hemerrotekari begiratuz gero, berehala kontura gaitezke irakite bizian zegoela euskal gizartea. Indultu batzuk emanak zituen Madrilgo gobernuak, baina amnistia osoa aldarrikatzen zen. Bestalde, ekainaren 15erako zeuden deituta hauteskunde orokorrak. Berrogeita bi urte igaroak ziren azkenekoak egin zirenetik. Berme politiko gutxieneko batekin hautagairik aurkeztu nahi zuenak galtzak bete lan zuen aurrez aurre. Hala ere, sigla mordo bat plazaratu zen, bidea egin nahian. Beldur zen Lexo, dispertsio edo sakabana-tze hori ikusita.

- 1 Batasunaren abesti ori
entzuten dudan aldiro,
nere barrua triste jartzen da,
alaitutzen ez da giro.
Beldur naiz nola batasun ori
datorren oso geldiro.
Istoriara dijoan trena
galduko dugu berriro.

- 2 Gu euskaldunok banatutzea
ez dakit norrek lortu dun.
Kirol partidu ainbeste bada
politikozkoa egun.
Iñoiz baturik egotezkero
oraintxe egon bear gendun.
Denok predikuz gauz berdintsuak,
elkarrengandik ain urrun.

- 3 Auteskundeak badatozenez
nork berea egin nai du.
Kondizioen eske batzuek,
besteak oiek iraindu.
Bat edo beste, zer komeni dan
iritzirik ezin bildu.
Baiña, Jainkoa, euskaldunori
zer gertatzen ote zaigu?
- 4 Inola ere ezin ulertu
emen zer gertatutzen dan.
Ainbat partidu ikusitzean
akelar eran zerrendan.
Ezin baturik eskubitar ta
erdikoek ezkerrengan.
Lenen etxea babestu ordez,
etxean gabiltza gerran.
- 5 Gure Erria ez dezakegu
arrotzen eskutan utzi.
Len ere zenbat maite gaituzten
ondo dute erakutsi.
Geure arteko alde ttipiak
ezin baditugu autsi,
abertzaletxo geiegi gaude
baiña ABERTZALE gutxi.
- 6 Gure burrukak ez dezaiola
etsaiai aukerik eman
Euskal Erria gobernatzeko
berek nai luteken senan
Euskadi salba naia partiduk
agertzen dute eskeman.
Ori lortzeko asi gindezke
geu nola goberna deman.

- 7 Itzez bederen partidu denak
badute beren “ismoa”.
“Ismo” geiegi ote dagoen
badaukat naiko susmoa.
Gora “ista” ta “ismoa” gabiltz
ta orren aurka ez noa.
Tamalgarria ez artutzea
bateratzeko asmoa.
- 8 Euskaldun danok elkartuta're
izango da naiko lana.
Gero berandu izan diteke,
orain egin zagun plana.
Etsai bera da gu zapaltzera
onuntza etortzen dana.
Diferentziak utzi ditzagun
bilduaz elkarrengana.
- 9 Gerora ere borroka egin
bearko da epe luzez.
Bat besteari amur emanez
garrantzi gutxiko gauzez.
Nola ez leiken jokoan jabe
iñoiz izan asmo utsez,
elkar geiago errespetatuz
jokatu dezagun funtsez.
- 10 Ixtoriara dijoan trena
nola bidean datorren,
saia gaitezen geltokiraiño
iristen garaiz ta aurren.
Elkar laguntzen asi ordu da,
burrukan geio ez arren.
Oraingo trena galtzen badugu
noiz etorko ote urren?

Eriotzak

Gero eta ozenago entzuten zen Euskal Herriko kaleetan amnistia osoaren aldeko aldarrikapena. Poliziaren erantzunak, ordea, neurri guztiak gainditzen zituen. Gomazko pilotekin zauritutakorik izan zen, baita ke-potez larri ibilitakorik ere. Baina laster etorri zen alderdirik makurrena, poliziak balak disparatzeari ekin zionean.

Nafarroan, Gipuzkoan, Araban eta Bizkaian, amnistiaren aldeko astea antolatu zen 1977ko maiatzaren 8tik 15era bitartean. Zazpi pertsona izan ziren erailak eta beste hainbat eta hainbat balaz zaurituak.

Ondorengo bertsook 1977ko maiatzaren 18ko data darabate.

- 1 O eriotza, sarri zabiltza
gure artean tamalez.
Iñork trabarik ez jartzen nunbait,
ta oso bide zabalez.
Giza bizia sakratua da
nere iritzi apalez.
Baiña batzuek jokutzen dute
bere jabe balira lez.

- 2 Gure kale ta kamiño ertzak
biurtu dira iltoki.
Zenbait despatxu ere ortako
gertatu dira egoki.
Eriotzaren sega zorrotzak
nun nai babes ta beroki.
Eskubiderik funtsezkoena
zapaldutzen da gogorki.

- 3 Gizona errez eroritzen da
egoerik gaitzenean.
Gauz ori garbi ikus diteke
gorrotoz gabiltzanean.
Orra burura zer datorkidan
bertsoz ari naizenan:
zenbat eriotz ez da gertatzen
askatasun izenean?
- 4 Demokrazia edo ordena
banderaz ditugularik.
Aspalditxoan erio beltzak
ez dauka gugan mugarik.
Askatasuna billa naiean
ezin amaitu gudarik.
Onek ez dakar lotura baizik,
ortan ez dago dudarik.
- 5 Erio bidez nola gentzake
iñoiz pakerik topatu?
Gure artean zoritxarrean
orixe zaigu kokatu.
Pakezko gerra gogor batera
bearko dugu prestatu.
Gizona ez da bizian jabe,
bear da errespetatu.
- 6 Bada gizona pentsatzeko gai
badela agertu ordu.
Basapiztien maillara beti
ezin gindezke gogortu.
Gizakiaren aunditasunez
mundura bagera sortu,
emandakoak kendu artean
gizonak bizia zor du.

- 7 Giza bizian aunditasunak
ez du bestegaz kiderik.
Ezin diteke beraz zapaldu
bakoitzak duen iderik.
Gizona baita berez librea,
ezer bada ta librerik.
Nolatan artu batek bestea
iltzeko eskubiderik?
- 8 Aberetatik bereixten gera
entendimentuan bidez,
zenbait joera ikusiz gero
naiz ori sinisterik ez.
Indarkeria nagusitzen da
arrazoizko diran gaiez.
Nunbait indarrak arrazoi dena
duela argitu naiez.
- 9 Gizonak ez du gaur goizekoa
bere zapalkuntz aidea.
Etzuen atzo illa Kainek
Abel bere senidea.
Gaur ere berdin xamarrik gabiltz
bizia kenduz kidea.
Indarran baitan jartzen baitugu
gure arrazoibidea.
- 10 Ez ote dugu menderatuko
inguruko tiro otsik?
Beingoz arturik gure artean
asmo zuzen ta zorrotzik.
Oju larri bat dagiet denei
baldin badugu biotzik:
arren ta arren ilketaz aski,
GEIAGO EZ ERIOTZIK!

Agur, Patxi

Pintura gogozkoa, argazkigile, dantzari, antzezleri eta soinu-jole. Horrelako bati artista hutsa deitu behar. Xanti Zabala Lexok halaxe deitzen dio Patxi Larreari, ondorengo sortako seigarren bertsoan.

Baina, batez ere, dantzaria izan da Patxi Larrea. Lehen aldiz, 1958an hartu zuen parte Gipuzkoako dantza-txapelketan, Arantxa Pikabea bikote-lagun zuela. Ordurako neska-mutiko mordo bat zerabilkien dantzan bere inguruan eta hala jarraituko zuen ondorengo urteetan ere. Hainbat bikote-kide izan ditu txapelketara aurkezterakoan. Azkenekoa, bere alaba Aitziber, 1982an.

Lezoko herriak Patxi Larrea omendu zuenean, 1977an, Lexok bertso sorta hau eskaini zion lagunari.

- 1 Agur, Patxi Larrea, aspaldiko lagun,
 nola eredu gisa artzekoa augun.
 Ire oorez zerbait bear diat jardun,
 naiz ire umil senak onartuko ez dun.
- 2 Erria goratzeko beti ago gertu,
 ire bide zuzenik ez baituk okertu.
 Isilleko lan ori noizbait duk agertu,
 naiz ta bear ainbeste guk ezin eskertu.
- 3 Amaika lan egiña erriaren alde,
 iñork dudarik balu Lezon beza galde.
 I ardatza aizela jiran ainbat talde,
 ordu pilla ederra sartuaz debalde.

- 4 Bateko dantza dela, besteko antzerki,
 erriko gaztedia landu duk ederki.
 Izan ere ez bai au izutzen ezerk i,
 lana biurtutzen duk sarritan olerki.
- 5 Irrifar goxo bide lanean eragin,
 iñor astuntasunez kokildu ez dadin.
 Burua pisuzkoa ta zankoak arin.
 Olako asko ez duk tamalez Euskadin.
- 6 Artista utsa aiz i, erriko langille;
 dantzari, antzezleri ta soinu-jotzaille.
 Pintura gogozko duk, argazki egille,
 baiña gizatasuna duk igan garaille.
- 7 Ez au nolanaikoa Jainkoak egiña
 gurasoen bitartez, ori duk jakiña.
 Besteren iritziak ontzat eman baiña
 ireari eutsiaz, abertzale fiña.
- 8 Denok ez diagu ez orrenbeste doai.
 Argatik triste negok bearrean alai.
 Zenbaitek jaramonik ez ire omenai.
 Iritzi gora-berak ez menderatu nai.
- 9 Iritzi ezberdiñak errespetatzeko
 denok bear genikek i aizen antzeko.
 Prest egon besterenak entzun ta lantzeko.
 Gizona ez al duk ba libre pentsatzeko?
- 10 Ire fama zebillek batetik bestera.
 Saiatu bearko duk gogotik eustera.
 Omen jaiaz azkenez erritar artera,
 gobernu ordekoak agur egitera.

Biba demokrazia

Ez dago bat-bateko iraultzarik. Frankismoaren garaian, kosta ahala kosta eman zen herrigintzan pauso bat baino gehiago. Franco hiltzeak ez zuen, berriz, frankismoa desagertzea ekarri.

Laino oso beltzak ikusten zituen Lexok etorkizunean. Diktaduraren garaian, jendeak bazekien zer ziren krisia eta lanik eza. Demokraziaren aldia abiatzean ere, ordea, ez zen beste hotsik sumatzen. Laugarren bertsoa lekuko.

Geroago, “noiz izango da langileen aldia?”, galdetuko du, oharturik demokrazian ere gerrikoa betikoek estutu beharko dutela.

Ez zen egoera eroso, ez. Inflazioa, adibidez, %47koa zen. Moncloako hitzarmenak, 1977ko urriaren 25ean izenpetu zenak, izan behar zuen gaitz guztien ukendu.

Lexok 1977ko azaroaren 4an jarri zituen bertso hauek.

- 1 Agur, ministro eta gaiñerako denak,
 erria zerbitzeko asmoz zaudetenak.
 Kenduko dituzue biotzeko penak.
 Agian zuenak bai, baiña ez besteenak.
- 2 Alare kanta nai dut, zertan egon mutu?
 Zorionen bat iñoiz bai leike burutu.
 Ilusiorik beintzat ez dezagun urtu,
 gu're nola gintezken ministro biurtu.
- 3 Erri agintariek dadukaten lana
 nolakoa den nago tankera emana.
 Ekonomi auldua indartzeko plana:
 berak jornalez osa, kargak guregana.

- 4 Gerrikoa estutu bearrean gaude,
goitik bera datorren setentzia au're.
Bein geioz pikaroek artu dute aurre.
Bitartean milloak irabaziz daude.
- 5 “Ekonomia dago txit kinka larrian”,
amaika aldiz itzak joa belarrian.
Berriz jartze ezkeru bear den neurrian,
buruzagiak asko, bajuak urrian.
- 6 Dirurik ez dela ta, ez omen da lanik.
Nik ezin konprenitu tontoa izanik.
Nazioa dagola lur jota, etenik.
Nork jo arazi dion galdetutzen dut nik.
- 7 Eta langillengana dator eraso,
gure etorkizuna ez da eroso.
Len irabazitako dirutza osoa
“Moncloako paktora” al dute jasoa?
- 8 Urte oparoetan ez giñen balia.
Noiz izango ote da langille aldia?
Maiz biurtzen gaituzte Troyako zaldia.
Ezer ez dagonean zer erregalia!
- 9 Len diktadurapean egon giñen flako.
Orain demokrazia omen dugulako.
Lanik ez dagoela, ez dut sinistako.
Nazioa jasotzen etzaigu faltako.
- 10 Zuek, kapitalistak, zerate apartak
lortzen agintariengandik esku-zartak.
Suizan ornitu dira emen dauden faltak,
“biba demokrazia” eta “demokratak”.

Lexoti

Jose Luis Lekuona, “Lexoti” bertsolari oiartzuarra, 1925eko azaroaren 11n jaio zen Iturriotz auzoko Maestra-bordan. Lexok sarritan izan zuen Lexoti kantu-kide, nahiz eta adinez alde puska bat izan. Lehiakide ere bai, hirurogeiko hamarkadako hainbat txapelketatan.

Lexoti 1989ko Bertsolari Egunean omendua izan zen.

Eta 2006ko ekainaren 19an hil zen Hernaniko Fagollaga auzoan, arrebaren etxean. Han bizi izan baitzen bere azken urteetan.

Lexoren ondorengo bertso sorta honek 1977ko data darma.

Bigarren bertsoan esaten zaigunez, libururen bat prestatzen hasia izango zen Lexoti eta baita bertsoak eskatu bere lagun Xanti Zabalari. Honela erantzun zion Lexok.

- 1 Agur, Lexoti, agur Oiartzun
ta agur oiartzuarrak.
Onartu beintzat gogoz jarriko
ditudan bertso bakarrak.
Beti bezela izango dira
eskasak eta baldarrak.
Baiña alare gogoratuaz
nator lengo lagun zarrak.

- 2 Gure Lexoti ari omen da
libururen bat prestatzen.
Eta lengoan asi zitzaidan
bertso batzuek eskatzen.
Lagun zar bati iñoiz ez diot
al dela ezer ukatzen.
Nere lantxoa asi bezela
saia bear dut bukatzen.
- 3 Lexoti, zutaz oroitutzean
auxe datorkit burura.
Zeure denboran zenbat jende zuk
ote zenuen ingura?
Plazarik plaza bertso kantuan
izugarrizko ardura.
Parrez lertutzen utziko zendun
entzuten zegoen ura.
- 4 Beti piztua dadukazu zuk
bertsoetarako sua.
Iduri duzu mendi arteko
iturri oparotsua.
Nork ez du dasta zure aotik
ialgi den bertso urtsua?
Eskola zarrez ornitutako
koplari umoretsua.
- 5 Oiartzun maite, jende ospetsu
askoren jabe zera zu.
Urrutitako baserrietan
sortu ziradenak gartsu.
Zure ibar ta mendi artean
azi zirenak aaltsu.
Zu ooretzen zaituenetan
Lexoti're or daukazu.

- 6 Zure altzoan sortu direnak
maite zaituzte, Oiartzun.
Munduan zear dabiltzanean
dira zedorren oiartzun.
Seme on baten leialtasunak
beti oi baitu erantzun.
Zure semeez arro zaudela
aizeari diot entzun.
- 7 Aspalditxotik oiartzuarrak
baditut lagun jatorrak.
Ta batzuegan egiñak dauzkat
ordaiñ eziñezko zorrak.
Or igarotzen nitun orduak
beti ziran emankorrak.
Indar berriaz maita araziz
Euskal Erriko altxorrak.
- 8 Orra, Lexoti, agindutako
itza nola dudan bete.
Egia garbi aitortzekotan
nik zor nizun orrenbeste.
Zure liburu ortan lekurik
baldin ar balezakete,
zu ta Oiartzun goratzeko da,
ziur egon zindezket.

Nafarroa

Aipatu dugu lehen: urte esanguratsua izan zen 1977a Xanti Zabala Lexo bertsolariarentzat. Besteak beste, erabaki sendo bat hartu zuen: aurrerantzean euskara batuan idatziko zituen bertsoak.

Alfabetatu beharra zeukan. Donostiako EUTGn ikastaldi bat egin zuen, Patxi Altuna irakasle zuela. Eta gero beste ikastaldiren bat ere egin izango zuen Hondarribiko euskaltegian.

Gainera, bazkalondoko bere irakur zaletasunari eutsiz, euskara batuan irakurtzeko aukera emango zioten *Deia* eta *Egin* egunkari kaleratu berriek. Amets asko loratu zituen Adierazpen Askatasunaren Legeak.

Nafarroari, Euskal Herriaren zauriari, jarri zizkion Lexok euskara batuan egindako lehen bertsoak.

- 1 O, Nafarroa, zugana nator
kontu kontari bertsotan.
Ea argia handitzen dudan
zenbaiten begi lausotan.
Nafartasuna goraipatuaz
dabiltz hitz leun gozotan.
Nolabait ere zu sartu nahiez
berek nahi duten lazotan.

- 2 “Nafarro ez da Euskal Herria,
Nafarro Nafarroa da”.
Aho betean hori esanez
batzuk lasai dabiltz, hara.
Horrelakoak tontoak dira
edo bestela gu gara.
Komeniko da iritzi batzuk
ateratzea plazara.
- 3 Zure zelai ta basoak izan
dira euskararen testigu.
Antzinakoen mintzoa dela
nork aitortuko ez digu.
Hizkuntza zaharrak gero izan du
Nafarron hainbat kastigu.
Nafartasunen babes zaleek
hartu baitzuten gatibu.
- 4 Hainbat borroka egin duzu ta
etsaiak bazaitu ahuldu.
Itxaropena behar zenuke
berriro zugaran ugaltu.
Etorkizuna zeurea duzu,
bide berriari heldu.
Zorionean, nortasun dena
inoiz ez baituzu galdu.
- 5 Besteak beste zu zara herri
zapalduen imajina.
Burua jaso nahi zenuke ta
gertatzen zaizu ezina.
Erreinu zaharran jabetasuna
kendu zizuten, zer mina!
Okerragoa hizkuntza, berriz,
ia utzi desegina.

- 6 Zenbat herrixka zure altzoan
euskara galdu dutenak.
“Somos navarros” orain diote
lehen euskaldunak zirenak.
Gora Nafarro! Konforme nago,
baina baturik ahalmenak.
Euskal Herria bezala joka,
kontura daitezen denak.
- 7 Zu nafartutzen saia direnak
ez zaituzte, ez, zu maite.
Bertsolarian esaldi hontan
ziur-ziur egon zaite.
Bestela zuri ta euskarari
nola egin hainbat kalte?
Zentralismoan bidez erdaraz
mintzatuarazi arte.
- 8 Nafarro zerez zara Nafarro,
nor ez da egiten jabe?
Baina arrantza asmoz badabil
zuga horrenbeste sare.
Kontuz ibili ez zaitzan egin
etsaiak bere mirabe.
Zuk nafartasun aski baduzu
arrotzek nafartu gabe.
- 9 Ilunabarrai deitzen diozu
zentzu handiz “arrats behera”.
“Leher ari du” euri jasari,
zer mardula esaera!
“Arrats behean” ondorioaz
dator egunsentiera.
“Leher aritzeak” hurrena berriz
eguzkian irteera.

- 10 Aspaldi hontan “leher ari du”,
dago giro euritsua.
Baina noizbaite atertuko du
kenduz hodeien pisua.
Arnas berriaz abertzaletu,
bihur lehen bezain ahaltsua.
“Arrats behera” badoa, dator
eguzki distiratsua.
- 11 Zuk duintasunez eraman duzu
ezarri dizuten zama.
Oraindik ez du inortxok ere
zu menderatutzen asma.
Zure aurrean makurtutzero
honek umilki narama.
Nafarroa, zu nola baitzaren
Euskal Herriaren AMA.
- 12 Poeta baten oroitzapenak
dakar bertsoen agurra.
Horra Nafarroz iritzi batzuk,
bertsolarian apurra.
“Nafarro ez da Euskal Herria”,
zeinen esaldi makurra.
Parisa edo Madrila ote
Xalbador jaio zen lurra?

Biolazioak

Bortxakeria, kultura zaharretatik hasita, pertsonen duintasunaren aurkakotzat hartua izan da. Hala ere, zoritxarrez, maizegi ematen da. Sorta honek 1978ko otsailaren 3ko data darama.

Doinua: *Aizak, hi, mutil mainontzi*

- 1 Lehen arazo gutxi bazen,
 azkenaldian ugaltzen.
 Berri txar batzuk hasi zaizkigu
 guregana heltzen.
 Esango dut zuzen-zuzen,
 zenbait sentitzen da zezen.
 Bortxakeriak indar hartu du,
 ari da gailentzen. (bis)

- 2 Horra gaitz berriak indar,
 ni behintzat jarri nau dar-dar.
 Berdin bortxatu dira birjinak,
 haurrak eta zahar.
 Bat besteak, eme ta ar,
 onez behar dute onar.
 Animaliek ere ez dute
 bortxatutzen elkar.

- 3 Ez baldin bagabiltz erne,
 berdin kanpo edo barne,
 gizakiaren basakundera
 gindoazke firme.
 Errespetuz gabiltza mehe,
 zenbait ez da giza-sume.
 Harremanetan ez leike bortxa
 ez ar ta ez eme.

- 4 Aspalditxoan sexoak
ditu goralpen osoak.
Nonahi baditu agertutzeko
leku erosoak.
Eta ondoren goxoak
ekarri ditu gaixoak.
Bortxaketara bultzatzen al du
gure “progresoak”?
- 5 Irakurriz berri zenbait
barrua triste jartzen zait.
Ez dut pentsa nahi alaitu denik
badaiteken norbait.
Egarri maltzurak nonbait
ase nahiean nolabait.
Alaba bortxa omen du aitak,
hau're bada zerbait.
- 6 Bizitzako ispiluak
badakarzki istiluak.
Edo gogorki jotzen ote du
ezjakin mailuak?
Entzun giza kaskailuak,
munduko erregaluak
dira guretzat emaztekiak
ta ez jostailuak.
- 7 Ez gaitezen bihur pizti.
Amodioa da ezti.
Osotasunez gozatu dadin
gogo eta guzti.
Bortxakeriz, otoi, aski.
Hori baitago txit gaizki.
Naturan kontra hastea baita
bortxaketa noski.

Gora, Mattin

Xalbador bertsolaria hil zenean, tristeziak jota gelditu omen zen ordura arte “irriaren giltza” izana: Mattin Treku bertsolaria.

Mattini omenaldia egin zitzaion Ahetzen 1978ko apirilaren 30ean. Mixel Itzainaren esanetara kantatu zuten Jon Azpillaga, Imanol Lazkano, Txomin Ezponda, Joxe Agirre, Lazkao Txiki, Joxe Lizaso, Xanpun eta Egileor bertsolariek. Ama hil zitzaiolako ez zen joan Jon Lopategi, eta haren ordeztatu zuen Egileorrek.

Bertso on asko entzun zen jaialdi hartan. Bat bereizteko-tan, Lazkao Txikiren ondorengoa litzateke:

Ez eduki, ez, ni beti pozik
egoten naizen usterik.
Ez baidadukat andregairikan,
ez baidaukat emazterik.
Amaika aldiz egon izan naiz
barrua penaz beterik.
Baina nik poztatu det
tristura bertan gorderik.

Xanti Zabala ere han izan zen Mattinen omenaldian. Eta, handik hiru egunera, ondorengo bertso sorta hau jarri zuen, bere sentipenen eta omenaldiaren kronika eginez.

- 1 Agur eta ohore, Ahetzeko Mattin.
Zerbait erranen dizut nahi baduzu jakin.
Egun handia nuen zure omenarekin.
Esprikatuko dizut patxada onakin.

- 2 Zure omena eta nik egun handia.
Horren konprenitzeko prest ote jendia?
Lehenez bisita dut ipartar sendia.
Ametsak ere nihoiz bihurtzen egia.
- 3 Promes eginda nengon, kezkatu halare.
Txorien hatzematen dago hainbat sare.
Betiko ote nintzen promes hitzen jabe.
Muga igarotzea pasaporte gabe.
- 4 Oraingoz irabazi dugu apustua.
Betiko beharko luken setentzi justua.
Kendu dute lehen zen lege txar prestua.
Euskaldunok genuen ataka estua.
- 5 Pasaportea behar zuen euskaldunak.
Euskal Herrian zehar ibili nahi zunak.
Euskaldun batentzako zer kontu ilunak.
Orain gabe bagabiltz harat eta hunat.
- 6 Hego eta Iparra Ama baten haurrak.
Hesiaz banaturik zer trantze makurrak!
Hori jasan izan du Euskal Herri lurak.
Baimenaren menpean anaien agurrak.
- 7 Baina ni zer ari naiz nire kontuekin,
zu aipatzea ia ahantzirik, Mattin?
Nik zer sentitu nuen behar duzu jakin.
Ahetze utzi nuen pena handiak.
- 8 Meza nagusiz hasi kenduaz nagiak.
Ahetzeko elizan denak kantariak.
Baziren txistulari eta dantzariak.
Hego aldetik, berriz, huts bertsolariak.

- 9 Horretzek eman zidan halako tristura.
Nolabai hausten zuen han zegon bilkura.
Nahiz ta zuk ez agertu horren arrangura.
Ez zenuen merezi, ez, hutsune hura.
- 10 Festa antolatu zen zure omenetan.
Ongi merezitako gauza bat benetan.
Irripar txit gozoa zure ezpainetan
agertzen zenuena esker-ordainetan.
- 11 Jende gehiago hara bildutzerik ez zen.
Hainbeste automobil bide ta saihetzen!
Horixe erraten zen baten eta bertzen:
hau da kristau piloa dagona Ahetzen!
- 12 Gerora agertu zen bertsolari frango.
Bertso ederrak nola ez ziren entzungo?
Agur Mattin lehenez, Ahetze hurrengo.
Berriz elkartu arte gauden denok ondo.

Komuna

Guk dakigularik, Jose Mari Aranalderi otu zitzaion komunaren gaia ipintzea bakarkako bertsotarako. Nori ipiniko eta Manuel Lasarteri, bertsotan ondo serioa izaten zekien hari, 1973ko uztailaren 16an Añorgan. Umorearen aiekatik haizatzuz, gogoangarriak diren bertsopak bota zituen Manuelek.

Geroztik askotan erabili izan da bertsotarako gaitzat komuna, bai zuzenean eta bai zeharka, “bakar-leku” bezala ere izendatuz. Umoretsu, bando joka datorkigu Lexo ere, 1978ko data daramaten bertso hauetan.

Doinua: *Aizak, hi, mutil mainontzi*

- 1 Komuna, zugana nator,
 bertsoak paratuz jator.
 Norbereari berea eman,
 garaia baitator.
 Denborak dira aldakor;
 zeure egitekoa hor.
 Saia behar dut gerta dadila
 ahal denik emankor. (bis)

- 2 Presaka gabiltzanean,
 zuregana zuzenean
 joaten gara zugar jartzeko
 patxada onean.
 Patxadatzen garenean,
 leku hori, azkenean,
 bihur daiteke irakur-leku
 aberatsenean.

- 3 Euskal Herriko ohiturak
 eta zure egiturak
 nire iritziz izan ditzake
 halako loturak.
 Asko dezake kulturak,
 eta horko itxiturak
 oso berezi egiten ditu
 bertako lekturak.
- 4 Irakur zaletasunak
 berez ditu ondasunak.
 Eta sarritan bete ditzake
 pertsonen hutsunak.
 Gauza hauen erantzunak
 argitutzea zentzunak.
 Komun batean piztu daitezke
 aberritasunak.
- 5 Nire aholkua horra,
 egin dezagun aproba.
 Komun batean irakurtzeko
 ezer ez da sobra.
 Harturik edozein obra,
 saiatu gaitezen hor ba.
 Lanik zailena komun batean
 irakurriko da.
- 6 Nire proposamendua
 bai al da zeinek landua?
 Ezer onikan balu oraindik
 ez da berandua.
 Nik joko nuke bandua,
 honela eslogandua:
 komun bat euskal liburu gabe,
 denbora galdua.

- 7 Galdu den zenbait balore,
landurik zitezken lore.
Eta tamala gertatutzea
horixe gero're.
Beraz aintza ta ohore,
txoko polit ta dotore.
BAI EUSKARARI esan zaiogun
komunean ere.
- 8 Hemen ez da fantasirik,
ez da hutsezko hizkirik.
Euskarak dena behar du iraun
ahal badu bizirik.
Dadukadan iritzirik
ez dut gordeko isilik.
KOMUN BAKOITZAK ukan ditzala
LIBURUK ZINTZILIK.

Aberria

Bertso hauek ere 1978koak dira.

Nekez onartuko zaio abertzale bati euskaltzale ez izatea, nahiz euskaltzaleen artean badiren abertzale ez direnak. Esa-tea arriskutsua izatetik, hitzetik hortzera erabilia izatera pasa zen *aberria* hitza frankismoaren ondorengo lehen urteetan. Aberria goraipatzea, ondo; baina aldi berean euskararekiko axolagabe izatea, ordea, ezin onartuzkoa egiten zitzaion Lexo-ri, ondorengo bertso hauetan ikusten denez.

Doinua: *Uso txuria, errazu*

- 1 Agur, Aberri gurea,
 honda zintezken lorea. (bis)
 Euskaldunon orok omen dizugu
 maitasun sua gordea.
 Baina hitz hutsez amodiorik
 ez da loratzean, ordea. (bis)
- 2 Azalez maite zaitugu,
 seme eskasak gara gu.
 Zu askatzeko amets guziak
 Madril aldean dauzkagu.
 Eta bitarte etxean bertan
 zu zapalduzik zauzkagu.
- 3 Non dugu kontzientzia?
 Bazter batera utzia.
 Kamiseta, zein pegatinetan,
 gure euskara guzia.
 Hau ikusten dut gure aldetik:
 joera txit itsusia.

- 4 Besteri asko eskatzen,
ez gara inoiz kezkatzen.
Geu ari gara geure aurkako
sentimenduak bazkatzen.
Euskal Herria nolatan aska
geuk ez badugu askatzen?
- 5 Zer da egiten duguna?
Barkaziorik ez duna.
Herriarentzat hauxe bai dela
bekatu handi, astuna.
Euskaldun izan eta erdaraz
egin gehiengo jarduna.
- 6 Gabiltzan leku denetan
euskaldun izan benetan.
Aberri Ama bestela beti
izango dugu penetan.
Ekintzaz ere maite dezagun,
ez bakarrik esanetan.
- 7 Gauza bat pentsatuz hara,
sentitzen dut nik dardara.
Gure jokera, leial ta zinez,
oso aldatzen ez bada,
inori ezer eskatutzeko
euskaldunok gai al gara?
- 8 Asakatasun nahiez bero,
ez ote gabiltza ero?
Orain zabarrak izateakin
hondamendia da gero.
Euskal Herria aske zertako
behin erdaldundu ezkeror?

- 9 Euskarai ateak itxi,
nola dugun lotsa gutxi.
Zertako dira askatasuna
ta holako zenbait bitxi,
nortasunaren muina galtzera
ia baikara iritsi?
- 10 Bakoitzak behar du asma
nolatan eraman zama.
Bestela laster bukatuko da
Euskal Herri garen fama.
Eta norbaitek idatziko du:
SEMEEK HIL ZUTEN AMA.

Euskara, jalgi hadi plazara... eta Kontseilura

“Eta norbaitek idatziko du: semeek hil zuten ama” sententzia mingots horren ildotik dator ondorengo oihu garratza.

Garai berrien aldia izan zen diktatura ondorengo lehen urte haiena. Hala, 1978ko otsailaren 18an onartu zen Eusko Kontseilu Nagusia: Araba, Bizkaia eta Gipuzkoako lurraldeentzat Autonomiaren aurreko erakunde nagusia. Ramon Rubial izan zen izendatua Eusko Kontseilu Nagusiko buru, hainbat botazioren ondoren, 1978ko maiatzaren 15ean. Kargu hartzeko ekitaldian, ez zuen hitzik euskaraz egin; eta horrek, ondorengo bertsoetan ikusten den bezala, erabat mindu zuen Lexo bertsolaria.

- 1 Bertsolariok beti ez gara
 aritzen hain gogo alaiz.
 Egia esan holako erak
 hobe ez izatea maiz.
 Negargureak eman dit eta
 bertsoak jartzen hasten naiz.
 Une honetan oroitz nago
 euskal arreba ta anaiz.

- 2 Euskal Kontseilu Orokorren
 lehendakari hautatuak
 kargua hartu ondoren ditu
 hitz batzuek hedatuak.
 Madril aldean apenas diren
 hain haserre geratuak.
 Baina Euskadin ezpatak ditu
 zenbait bihotz zaurituak.

- 3 Gure euskara lotsatua du
jokera lotsagabeak.
Lehendakarian lehen hitz hoiek
ziren guztizko grabeak.
“Señoras y Señores” baitzion
Ramon Rubial trebeak.
Jakingo nuke non utzi gaitun
euskal Jaun ta Andereak.
- 4 Negar-malkoak maisalean ta
bihotz barruan tristura.
Behin behar eta dantzatu dugu
bestek jotako txistura.
Gaztelerantzat bidea aske,
euskarari itxitura.
Orduantxe bai nik jo nuela
estranjerotzat txit hura.
- 5 Horra “vasco” bat lehendakaria
Kontseilu Orokorrean.
Baina nik diot euskaldunokin
jarri zaigula zorrean.
Lehen pausoak ez ditu eman
oso era bizkorrean.
Erdara airez erabili du,
euskara utziz lurrean.
- 6 Hara, Euskadi, zalantzarik ez,
zu gupigarria zara.
Oraintxe ere ez dute gutxik
noski egingo algara.
Ongi pentsatzen jarri ezker
hauze desgrazia bada.
Herri-hizkuntzik ez dakiena
herri-buruzagitzara.

- 7 Euskaldun onak nola ez dira
gauz honekin kezkatuko,
eta bidezko deritzaiena
eurentzako eskatuko?
Herri-hizkuntzik ez dakienak
nola gaitu bazkatuko?
Gure euskara bide hortatik
ez da laster askatuko.
- 8 Geroari so jarria nago
ia erdi dardarrean,
lehendakaria ikusi eta
lehenengo deiadarrean.
Euskal Herriai mintzatu zaio
gaztelera bakarrean.
Gure euskara ofizialtzea
ez zagok toki txarrean.
- 9 Elebitasun xelebrea da
guk erabiltzen duguna.
Euskara sarri baztertu eta
erdarei leku biguna.
Etorkizuna dakust hain beltza,
norentzat ez da iluna?
Gaztelarakin parekatzeko
noiz helduko da eguna?
- 10 Ereduekin predikatzea
diote dela onena.
Hori pentsatuz nire barruak
bai hartzen duela pena.
Hitz hauetxekin emango diot
bertso-lanari azkena:
Rubial jaunak bere ereduz
prekikatua du DENA.

Beste urte bat pasa da

Badoan urteari –1978.ari– halako errepaso bat eman asmoz jarritako bertso sorta da hau. Abenduaren 11ko data darama.

Estatu mailan, konstituzioaren urtea izan zen 1978a. Abenduaren 6an egindako erreferendumean izan zen onartua. Ez horrela, ordea, Euskal Herri mailan; hemen, ezezkoa atera zen nagusi.

Halako etsipen-puntu bat sumatzen zaio Lexoren jarrialdi honi. Gauzak ikusita, honela azaltzen du bere arrangura:

Inork ez digu bakez ematen
bortxaz zituztenak kendu.

Arnasari eutsi nahian bezala jarritako bertso sorta dirudi.

- 1 Eguberriak gainean dira,
 beste urte bat pasa da.
 Garai ederra eman zaiogun
 gure bizitzai pasara.
 Denbora hontan zenbat kezka ta
 bai ere hainbat patxada.
 Esperantzaren jiran ibiliz
 basamortutik plazara.
- 2 Odol gorriaz bustirik sarri
 kaleetako bazterrak.
 Patxadan doan aitonak ere
 mugitu behar izterrak.
 Nagusiaren erasopean
 zer komeriak maizterrak.
 Negar dagite gizonen partez
 basoetako eperrak.

- 3 Gehien agintzen zuen gizonak
aldegin omen mundutik.
Hori egia ote den gero
ez dut konprenitzen tutik.
Hemen ez zaigu falta oraindik
nagusiketa arruntik.
Lehengo jokerak jarraitutzen du,
ez dabil oso urrundik.
- 4 Eguzkiaren berotasunak
alde batetik jotzen du.
Ta itzalpean dauden loreak
nola hola nabarmendu?
Inork ez digu bakez ematen
bortxaz zituztenak kendu.
Nortasunaren jatorriz ere
zenbaitek gaitu iraindu.
- 5 Ikastoleri ere askotan
eskaini baina eman ez.
Irauten badu, guraso eta
beste euskaldunen lanez.
Oraingotik bai laguntza bada
oso borondate onez,
misteriozko gertakizunez
lurra betea dagonez.
- 6 Zerikusirik ez duten gauzak
elkarturik egun batez.
Noizbait behar ta oraingo hontan
ez da izan gure kaltez.
Aspalditxotik zain geunden gauza,
loturik zegona katez
askatu zaigu, hau miraria!,
baina kasualitatez.

- 7 Askatasuna bidean dugu
 oraindik ez zaigu heldu.
 Gure fedea ez zegoen bero,
 orain zeharo epeldu.
 Ume-aroa pasa genuen
 laster zahartu ta ergeldu.
 Konstituzio berriai esker
 ezin gintezke goibeldu.
- 8 Konstituzio berri honetan
 garbiki zaigu agertzen
 autonomien eskubidea
 omen zaigula onartzen.
 Euren neurriak errespetatu
 eta ez badira lehertzen,
 batasunaren “sakratasunaz”
 hasi gaitezen eskertzen.
- 9 Batasunaren “sakratasuna”
 ezin du inork onartu.
 Euskal partidu politikoak
 ez ote dira ohartu?
 Maila batean bertute dena
 bestean dela bekatu.
 Euskal indarrok iritzi librez
 funtsezko gauzetan batu.
- 10 Horra pasara bizikerari,
 txit ahula eta arina.
 Hontaz aurrera bakoitzak pentsa
 datorkigun zeregina.
 Nola sendatu ote daiteken
 gure herriaren mina.
 Esperantzaren leiho zabalez,
 sinesten zaila da baina.

Lezoko herritik dator notizia

Baina, orduan ere, dena ez zen ezkertasunaren erreinu.

Gaur irakurle gutxi baditu euskarak, orduan ez zuen gehiago izango. Eta hori dela-eta, bizirik izango bazuen, diru-laguntza behar hainbat argitalpen plazaratu berrik.

Lexori, bere jaioterriko udalak 1979an hartutako erabakiak joarazten dizkio txaloak.

Doinua: Pasaiaiko herritik dator notizia

- 1 Lezoko herritikan
dator notizia.
Ez dakit aseko den
denen gutizia.
Bertsoz eman behar dut
nire iritzia,
Euskadin entzun dadin
euskal irrintzia.

- 2 Horra zer egin duen
Lezoko udalak.
Jator portatu dira
bertan kontzejalak.
Euskal prentsak ditula
premia zabalak
ta laguntza eskaini,
ez dira makalak.

- 3 Bada irakaspena
beste udalentzat.
Bidea irekia
hortxe dago behintzat.
Euskal prentsa honela
hartutzea aintzat
zer ikasi badela
iruditutzen zat.
- 4 Horrelako berriak
jarri nau kontentu.
Hor agertzen baitzaigu
zenbait fundamentu.
Euskadiko udalek
har zazute kontu
euskal prentsa dugula
beharrezko puntu.
- 5 Momentuko laguntza
eskertzekoa da.
Baina hor ezin leike
arazoa laga.
Irakurleak dira
neurriaren galga.
Irakurlerik gabe
nola prentsa salba?
- 6 Irakurle gaberik
ez dago indarrik,
nola ez den fruitudun
arbola iharrik.
Argitaratutzea
ez baita bakarrik.
Ez irakurtzez gero
ez dugu beharrik.

- 7 Beraz, irakurleak
 behar dira hemen,
 alferrik galdu gabe
 horrenbeste kemen.
 Euskal kontzientzia
 har dezagun lehen.
 Bestela euskal prentsa
 izango da herren.
- 8 Denok ere badugu
 esnatu garaia.
 Hau ez da bazterrera
 utzi leiken gaia.
 Egiz sentitzen bada
 euskal prentsan nahia,
 udalek hainbat geurok
 behar dugu saia.
- 9 Hizkuntza-arazoa
 dugu hau funtsean,
 ez dena konponduko
 bihar iluntzean.
 Bide on bat badago
 bidegurutzean.
 Bide hori da jardun
 euskara hutsean.
- 10 Berriketak utzita
 has gaiten lanean,
 beti egon gaberik
 lozorro lehenean.
 Prentsa salbatuko da
 azken azkenean,
 euskararen beharra
 SENTITZEN denean.

Agur, Yon, egun handira arte

Herrigintzarako oso noizbehinka izaten den horietako bat izan zen Jon Oñatibia Audela jauna.

Oiartzunen jaio zen 1911ko azaroaren 24an. Medikua zuen aita. Jonek Valladolideko Unibertsitatean hasi zituen zuzenbide-ikasketak eta Zaragozakoan amaitu. Hala ere, musika, euskara eta dantza izan zituen bizitzako zaletasun eta bizibide-iturri. Gudari ibili zen 1936an, eta Parisera erbesteratu. Han, beste batzuekin batera, Eresoinka sortu eta talde honetan lau urtez jardun zuen txistulari eta abeslari.

Venezuelara iritsi zen 1941ean. Euskal dantzak eta txistua irakasteaz gain, *Argia* astekaria sortu zuen han 1946an, eta honen zuzendari izan zen 1958ra arte.

Musika-ikasketak sakondu eta osatu nahian New Yorkera joan zen. Piano- eta organo-ikasketak egin zituen, konposaketa- eta zuzendaritza-ikasketekin batera.

Jesus Galindez, Eusko Jaurlaritzaren Estatu Batuetako ordezkaria, 1956ko martxoaren 12an desagertu zen. Jose Antonio Agirre lehendakariaren aginduz, Jon Oñatibia izan zen haren ondorengo 1956tik 1963ra arte.

Urte horretan, 1963an, etorri zen Euskal Herrira. Hemen, gogotik saiatu zen euskararen gainbeherari aurre egiten. Berea da euskara irrati bidez irakasteko metodoa. Lartaun bazkuna sortu zuen: abesbatza, dantzari- eta txistulari-taldea. Bostehun bat musika-pieza utzi zituen ondare.

Herriko pilotariak txistuaz animatzera zihoala, 1979ko San Joan bezperan auto-istripua izan eta larriki zauritu zen. Ekainaren 30ean hil zen.

Lexok ezagunak zituen, gutxi-gehiago, Jonen joan-etorriak. Eta haren hiletaren ondorenean jarri zituen bertso hauek.

- 1 San Juan egunez, goizean goizik,
berri txar eta mingotsa.
Taupada berriz ugaritzen da
gorputz barruko bihotza.
Yon Oñatibia elbarrituta,
oso gaizki dagon hotsa.
Zortzi egunen barruan, berriz,
geratu zara hilotza.

- 2 Zure begien bizitasunik
ez da gehio ikusiko.
Zure ametsen izpiritua
akabatu da betiko.
Lanean beti saiatzen zinen
adoretsu eta tinko.
Baina egina hor gelditzen da,
hori ez du inork hilko.

- 3 Zu ezagutu zintun edonork
aitor beza borondatez
zu maitatzera helduko zela
halakoxe indar betez.
Zure iritzi batzuen aurka
asko geunden aho batez.
Baina zerori maite zintugun
nahiz iritzietan bat ez.

- 4 Solasaldi bat, oroitutzen naiz,
behingoz zurekin egina.
Agian ez da erraz izango
egiten haren berdina.
Iturriotzen, Santio festaz,
zer lagunarte bikaina.
Paraje hortan aurkituz txoko
polit eta atsegina.

- 5 Auzo horretan bada etxe bat
Jaun-ene deritzaiona.
Ederki asko porta zitzaigun
bertan Iñaxi amona.
Bere alaben laguntza gozoz
prestatu afari ona.
Pixka batean ez zait ahaztuko
orduko gure egona.
- 6 Zuk bazenion Euskal Herriai
maitasun edo itzala.
Hargatik beti agertzen zinen
berarekin zerbitzala.
Egindakoak hortxe dauzkagu,
geroak epai dezala.
Gudari zinen eta hil zara
gudari on bat bezala.
- 7 Zure gudako armak zenitun
danbolina eta txistua.
Etsaiarengan tresna horiez
eginikan zirriztua,
bere indarra uzten zenuen
ahula eta murriztua.
Hamaika bider era horretan
bakezko guda piztua.
- 8 Izpirituaz menderakaitza,
beti agertuaz baikor.
Euskarari alde metodo bila
saiatua zinen gogor.
Txistularitzan maisu bikaina
eta Lartaun koroa sor...
Euskal "Xhoua" 're bere garaian
hedatu zenuen jator.

- 9 Inoiz asmo bat hartu ezker
 zuk ez zenuen etsiko.
 Itxaropenez saiako zinen
 biharko edo etziko.
 Zailtasunaren eragozpenez
 at ez zenuen utziko.
 Gauz bat hasi ta bera bukatzen
 ez zintun inork hautsiko.
- 10 Harrigarria zenuen beti
 lan-gogo ta umorea,
 gaur egunean gehientsuenok
 galdu dugun balorea.
 Bihotz garbiko gizon leiala,
 nola ihintzetan lorea.
 Baina zertako zu ohoretu,
 zeuk zenuen ohorea.
- 11 Beti bezala lanari gogor
 atxikiturikan zeunden.
 Amerikara joan asmoetan
 eta han ere zain zeuden.
 Baina Jainkoak ezetz esan du
 ta geratu zara hemen...
 Ongi merezi duzun ezker,
 Jaunagan hartu atsedeen.
- 12 Zure hiletak izan zuen bai
 merezi hainbat oihartzun.
 Jendetza hura azken agurra
 egitera joan zitzaizun.
 Txalapartaren doinu-dei hartan
 ahots bat ziteken entzun.
 Yon, zurea zen eta zenion:
 Oiartzun, gogor erantzun.

Bertsolaritza edo amets izoztuak

Bertsolaritzaren historia pixka bat aztertu duen inork ez du ukatuko zer-nolako eragin bizia izan zuten, bertsolaritzaren indarberritzean eta berregituraketan, 1960ko hamarkadan Euskaltzaindiak antolatutako bertsolari-txapelketek.

Txapelketa haien anparoan, Lexo izan zen bertsoa lantzen eta garatzen ari zen gazteetako bat.

Bai Xantik eta bai bertsolaritzak kolpe gogorra jasan zuten beren ibilbideetan 1968an, salbuespen-egoera zela eta, Euskaltzaindiak bertan behera utzi behar izan zuenean Bizkaiko Bertsolari Txapelketaren lehen kanporaketa-saioa, Garain egitekoa zena. Ordura arte, behar ziren baimenak lortu ahal izan ziren; oraingoan, ez. Eta, lurraldekako txapelketa jokatu ezean, ezin biderik egin Euskal Herri mailakoari.

Diktaduraren amaiera aldera, bertsolariak ere gogoeta edo ikastaldi batzuk eginak ziren, ateetan zuten egoera politiko berriari begira: eguneroko hizketara azaltzen ari ziren kontzeptu berriak ezagutu eta arrazoiketak nondik bideratu eta abar.

Euskaltzaindiaren Herri Literaturaren batzordekide batzuek eta hainbat laguntzailek garaia iritsi zela pentsatu zuten bertsolari-txapelketei berriro ekiteko. Hala antolatu zuten txapelketa berria: 1979ko abenduan finalaurreko saioak eta 1980ko Errege egunean finala. Xabier Amuriza izan zen txapeldun eta Jon Enbeita txapeldun-orde.

Xanti Zabala ez zetorren bat, ordea, txapelketa hori antolatzeko Euskaltzaindiak erabilitako irizpideekin. Hortik dator bere kezka eta 1979an jarritako ondorengo bertso sorta. Pasarte batean Azurmendi aipatzen du; Jesus Azurmendi da, Zepai saria antolatzen zuenetako bat. Bera aritzen zen gaiak jartzen eta ematen ere.

- 1 Tristerik nago baina halere
hastera noa kantari.
Bidea nola hertsiko diot
sentimendu ur tantari?
Hamalau gauzen testigu zara,
o bihotzeko Kantauri!
Behin gehiagotan izan zaitea
entzunez nire kanta bi.
- 2 Bitxiak dira gure artean
gertatutzen diren gauzak.
Harrotutzeko moduan gaude
haizekada batez hautsak.
Zalantzan nago biribil edo
laukiak diren arraultzak.
Diren bezala ez ikusteak
behintzat badakarzki hutsak.
- 3 Euskaltzaindiak, noizbait behar ta,
bertsolari txapelketa
antolatu du lasterka batez,
ez da gero berriketa.
Lehen mailako bertsolariez
osa nahiez lehiaketa.
Baina ezina gertatu zaio
denak ados ez daude-ta.
- 4 Lehen mailako bertsolariak
zituen aukeraturik.
Aukera hori beren modura
dute nonbait eraturik.
Batzuek gora igo, bestek
lehen eran geraturik.
Gauzak nolatan egiten diren
ni nago ikaraturik.

- 5 Batzuentzako bide zabalak,
 besteentzako estuak.
 Doi xamarrean dabilenantzatzat
 ez dituzte erraztuak.
 Lehen baieztatu ziraden gauzak
 orain, berriz, ezeztuak.
 Euskaltzaindian despistez edo
 batzuk behintzat saihestuak.
- 6 Sariketeri muzin eginaz
 ibilitako batzuak
 onartu ditu txapelketara
 Euskaltzaindi ahaltsuak.
 Ustez saiatu izan garenok
 joaz borroka gartsuak
 bide ertzean galdu ditugu
 gure amets gihartsuak.
- 7 Zepai sarien irabaztunak
 geratu gara galeran.
 Lehen mailara ez gara pasa
 esaten ziguten eran.
 Euskaltzaindiak dekretu bidez
 dio batzuk lehengo beran.
 Azurmendi ta laguneren lanak
 utzi dira papeleran.
- 8 Orixe eta Zepai saria
 bi gizonen lortu dute.
 Biek batera duen besterik
 badenik nik ez dut uste.
 Bat lehen mailan kanonizatu
 eta jarri dute tente.
 Bestea, berriz, bigarreanean
 eta gainera suplente.

- 9 Bide zuzenez gabiltzanikan
ez derizkiot nik hola.
Pentsatutzen dut zapuztutzeko
arrazoirik badagola.
Bertsolaritzak ez du merezi
horrelakorik inola.
Fruituen bila baldin bagabiltz
zaindu dezagun arbola.
- 10 Sinetsi gero, bertsolariak,
zuen aurka ezer ez da.
Txapelketara zoazten denak
ahal den egokien presta.
Nik denak berdin lagun zaituztet,
zuengana ez dut ezpa.
Bakar-bakarrik agertu nahi dut
nire bihotzeko kezka.
- 11 Ametsa hegan ikusitzen dut
koka nahirik bihotzetan.
Nire ametsa, berriz, hilotza
aurkitu dut izotzetan.
Biluzik dago gizarajoa
erabateko lotsetan.
Berriro ere hastera noa
ametsaren ametsetan.

Zorionak, Amuriza

Euskaltzaindiak antolatutako Bertsolari Txapelketa hura –VII.a– erabakiorra izan zen egungo bertsolaritzarako. Hala-koa izan zen txapelketa bera eta halakoa txapeldun berriaren ekarpena; honek bideratu baitzuen ondorengo urteetako bertsolaritza.

Lehen txapelketan, 1935ean, Iñaki Eizmendi “Basarri” gazteak jantzi zuen txapela, bere proiektua plazaratuz; 1980-ko Errege Egunean, Xabier Amurizak egin zuen bere proposamena, euskara batuan kantatuz eta ordura arte alboratuak zeuden baliabide literario ugari erabiliz. Bertsozale asko gelditu ziren txunditurik. Baita bertsolari asko ere.

Txundituen artean zegoen Lexo. Honek, “bertso-ingeniari” titulua eman ondoren, Xabier Amuriza zer izendatuko eta:

Denbora berrietako
bigarrenengo Kixmi.

- 1 Agur txapeldun berri,
 lagun Amuriza.
 Inoiz bada gaur nahi dut
 egin xamur hitza.
 Lerden indartu zaren
 basoko hurritza.
 Zuk gainezkatzen duzu
 bertsoen neurritza.
 Ardo gozo bihurtuz
 sarritan ur-bitsa.

- 2 Zer esango ote dut
 inork ez dakinik?
 Zerbait berezi duzu,
 zer den ez dakit nik.
 Bertsoak egiteko
 balego makinik,
 ez dut uste nik baina
 hor nonbait eginik,
 zurea beharko du.
 Nork egin berdinik?
- 3 Urteak izan arren
 hamabi hil ero,
 gizon handirik ez da
 jaiotzen hilero,
 dezakenik jendea
 ingurun bil bero.
 Zuk hori lortu duzu
 aspalditik gero!
 Bilakaturik zaude
 bertso-injeniero.
- 4 Nor sartu zure mundu
 paregabekora?
 Bihotza igotzen da
 arimaruntz gora.
 Zuk jauzten duzu hainbat
 arantza ta lora.
 O zure hitz jokoak
 zenbat metafora!
 Kontuz ibili zaitez,
 ez gaitzazun zora.

- 5 Zure bertsoek dute
 hezur eta mami.
 Ez dira bihurtuko
 berehala “momi”.
 Antzinako munduan
 dantzan zenbait lami
 kapaz zara jartzeko,
 ikusiaz premi,
 denbora berritako
 bigarrenko Kixmi.
- 6 Gogoraziko dizut
 unen bat garratza,
 eguzkian ondoren
 baitator arratsa,
 gogor egin zaiozun
 sakonki har hatsa.
 Kartzelan erna al zen
 fruituzko baratza?
 Hori horrela balitz
 diogu zor latza.
- 7 Zerbait galdu behar zen
 gu ez gintezen gal,
 artea nola dugun
 luze eta zabal.
 Arte horrek Zamora
 ez ote du magal?
 Euskal Herritik kanpo
 triste eta makal.
 Beharbada horrela
 egin duzu ahal.

- 8 Enborrera heldu zen
aizkora zitala.
Abertzale arbolak
zu zaitu ezpala.
Apartatu zintuen
sutako bezala,
baina ez da lehortu
ezpala gesala.
Mentu berriz berriro
indartu dezala.
- 9 Urbanizatu duzu
garo-usain hura.
Zure bertsoek dute
gain literatura.
Saltzeko hainbat duzu
gainera kultura.
Puntuz aberats, nola
iturritik ura.
Kartzelatik pasa ta
Menditik mundura.
- 10 Zure ohorez ez da
lantxo hau gehiegi,
saiatuagatikan
jartzen zenbait egi.
Isurtzen badituzu
lan honta bi begi,
azkenez ikusiko
dituzu eske bi:
sutara bota edo
txapelan eskegi.

Edozer gauza gerta daiteke Granadan

Euskal Herritik Andaluziara joan ziren, 1980ko apirilaren 26an, Patxi Etxeberría eta Juan Mari Narbaiza bertsolariak, Antton Aranburu gidari eta aurkezle zutela.

Ekimenak “Andaluziatik bertsoan” zeritzan. Elkarren lankidetzan bultzatu zuten Deia egunkariak eta Herri Irratiak, eta Renault etxeak babestu zuen ibilaldi hura. Egunero ordu erdiko emankizuna egiten zuten irratitik, eta Deia egunkarian azaltzen zen hurrengo egunean kronika.

Bertso-jarrialdiak 1980ko maiatzaren 5eko data darama.

- 1 Bai, enetxoak, edozer gauza
gerta daiteke Granadan.
Ongi pentsatzen jarri ezkerro,
mutilak, gauza nola dan.
Condor hotelan gertatu da hau
ehunda hamaikagarren salan.
Euskal bertso ta andaluz “cante”
nahasian kanta da han.

- 2 Andaluzira joan zaizkigu
hemendik bi bertsolari.
Hirugarrena ere hala da
ta gainera kazetari.
Etxeberría eta Narbaiza
gupida gabe kantari,
Aranburutar Antton dutela
laguntzaile ta gidari.

- 3 Hirukote hau ez da makala,
 behintzat nire iritzia.
 Andaluziko lurraldetara
 hortxe dugu iritsia.
 Eta bertatik egiten dute
 egunero irrintzia.
 Aberasgarri gertatu bedi
 berri den esperientzia.
- 4 Andaluziak izango ditu
 gauza bitxi, dotoreak.
 Ikus bazterrak, egin lagunak,
 jaso giza baloreak.
 Erakutsiaz Euskal Herriak
 ditula bere loreak.
 Pentsa zazute: zuek zarete
 gure enbajadoreak.
- 5 Nik ongi dakit aspalditxotik
 zuek jatorrak zaretela,
 Euskal Herrian izena gora
 jaso dezakezuela.
 Kapaz zarete andaluzekin
 sortzeko giro epela.
 Hori ikusiz nork esango du
 separatistak garela.
- 6 Andaluzia ez da halere
 orain helburu bakarra.
 Bertsolaritza bideak hausten
 hasi zaigu barra-barra.
 Jakin dudanez Madrila ere
 bertsotara joanik bada:
 bizkaitar lagun bertsolari bat,
 bera dugu Intxaurrea.

- 7 Notizi hauek direla bide
badago zer amestua:
zerbait zabaltzen hasi ote den
gure kultura estua.
Ea egia bihurtzen dugun
Iparragirren kantua,
gogoz emanez eta zabalduz
munduan gure fruitua.
- 8 Euskal Herria, lagunok, zuen
baitan jarri da zintzili.
Aukera ona daukazue ta
ez behintzat egon isili.
Goraintzik eman, beraz, alaitsu
Andaluzi ta Madrili.
Berriro elkar ikusi arte,
lagunok, ongi ibili!

Argia aurrera

Bertso asko argitaratu zuen Lexok Zeruko Argian, 1960ko hamarkadan hasita. Horregatik, esker onez, bertso sorta batekin agurtu nahi izan zuen Argia berria, 1980ko abuztuaren 13an. Zeruko Argia, izan ere, Argia izatera pasatu zen 1980az geroztik; eta aldizkariaren jabegoa, berriz, aita kaputxinoena izatetik bertako langileena izatera.

- 1 Zeruko Argiaren hiletara nator,
ama bat hil denean bezalaxe jator.
Zu zer izana zaren gaur nahi nuke aitor:
nire espresioen oihartzun emankor.
Eskertu nahi nizuke, badizut hainbat zor.
- 2 Orain hogeia bat urte lehenengo bertsoak
agertu zenizkidan zabalduz besoak.
Batzuek gazi eta besteak gozoak,
astindutzen baikaitu bizi-erasoak.
Ez zenidan ez gutxi lagundu gaixoak.
- 3 Hainbat urtetan zehar izan zaitut babes,
niretzako ez zinen suertatu aldrebes.
Baina beti bizitzen ez dago hain errez
eta egin diozu bizitzari ihes...
Ondorena utziaz, ama, zu hil aurrez.
- 4 Euskaraz eman duzu betitik notizi,
hainbat euskalduneri eginaz gutizi.
Euskal prentsa, halere, ezin ongi bizi,
izan ere nork egin dizugu girizi.
Kulpa botzen erraz da Madril ta Parisi.

- 5 Ez diet horieri errurik kenduko,
baina gurea ere ezin hemen uko.
Horrela galdu dugu makina bat hurko,
erremedio gabe egin dute lur jo.
Euskal Herriak ez du horrenbeste lujo.
- 6 Kontzientzi atean jo nahi dut aldaba,
gure egoera hau bidezko al da ba?
Euskara zain dezagun inondik ahal bada,
Zuberoko ertzetik jo arte Araba.
Ea berpizten dugun seigarren alaba.
- 7 Denok ere badugu berpizteko ordu,
lan zale dagoenak galtzak bete hor du.
Hartu ahal bageneza behingoan akordu
eta euskara hizkuntza orokortzat lortu.
Euskal Herri ontziak hori baitu portu.
- 8 Zeruko Argia hil, hau destino latza,
zaindu ez dugulako euskaldun baratza.
Sarritan egin duzu garrasi garratza
esanaz "euskara da herriko ardatza".
Etorkizun ogian legami ta gatza.
- 9 Ama, hil zara baina alaba hor dago,
ausarditsu jokatz jo digu hordago.
Argiak izan beza laguntza gehiago,
gure etorkizuna bestela akabo.
Beti beharko dugu erdaran esklabo.
- 10 Eragozpenak beti dira eragozpen,
baina asmo beroak ezin utzi hozten.
Jakirik ere zenbat zailtasun dagozten
hartutako bidea honez gero nork ken?
Orain, ARGIA, zугan daukat itxaropen.

Goraintziak Euskaltzaindiari

Harrigarria badirudi ere, Lexok ez du gorde bere bertso hautatuen artean 1981eko data daramanik. Zergatik ote? Zeren pentsatu ezina da urte osoan ez zuela bere barne-errotak bertsozik sortuko. Sortu bai, seguruenik, baina aintzat edukitzeko modukoak zirenik ez iritzi, nonbait. Berdin gertatuko zaio ondorengo beste zenbait urtetan ere; hala nola, 1998an, 2000n eta 2002an.

Dena den, 1982ko bertsolari-txapelketak emango dio bertsoak jartzeko aukera. Lexo, berriro ere, ez zettorren bat Euskaltzaindiak bertsolari-txapelketa antolatzerakoan erabiltako irizpideekin. Eta bere arrazoiak ematen ditu 1982ko martxoaren 26ko data daramaten bertso hauetan.

- 1 Agur, Euskaltzaindia,
 milaka goraintzi.
 Zure aurrean ezin
 txapelik erantzi.
 Aurten pentsatzen nuen
 burura erantsi.
 Baina amets gaiztoa
 behar dut ahanzi.

- 2 Txapelketa berri bat
 bertsolariontzat
 eratu duzu baina
 ez dut hartzen ontzat.
 Prexixua ote zen
 egitea hor zart?
 Bereiziak dituzu
 hagin eta hortzak.

- 3 Bereizketa bera're
 egin da xelebren.
 Batzuk sakea lautik,
 beste batzuk libre.
 Merituak badaude
 bazterretan sobre.
 Gu aurkitu gaituzu
 hortan ere pobre.
- 4 Meritu kontu hauxe
 beharko dut aipa.
 Egon ez nadin gero
 kexu, aieneka.
 Banatuak gaituzu
 talde edo sailka.
 Baina nola egin den
 sinestea zail da.
- 5 Bizpahiru falta dira
 "A" saileko listan.
 Eta horrek jarri nau
 egundoko txispan.
 Nortzuk diren esanez
 ez nator gaur txixtan.
 Zepai sari-irabazle
 batzuek ez bistan.
- 6 Azken txapelketako
 partaide guziak
 "A" deritzan sailean
 dituzu utziak.
 Behatzez zenituen
 ordun bereiziak.
 Merituak al dira
 han irabaziak?

- 7 Meritu haiek ere
ontzako badira,
bakoitzak begiratu
bere alderdira.
Guk ere egin dugu
hango askon jira,
baina merituz doi-doi
nonbait hel erdira.
- 8 Onartu al daiteke
holako sistema?
Agian inork ezin
gaur hori estima.
Mesedez modu hortan
inortxo ez tima.
Bidean galdutzea
jotzen dut lastima.
- 9 “A”an sartzen ez dena
sar daiteke “B”an.
Ni ez nijoia “B”ra,
lehendik nago behean.
Joko ona izan da
batzuen legian.
Behatzez hautatuak
eskubidepean.
- 10 Ez noa isiltzera
hauze esan gabe.
Haserrea bihurtu
zait umore-labe.
Jokaera hau bada
erro edo habe.
Euskaltzaindiak ere
badu bere “A” “B”.

Agurra

Jaioterritik, Lezotik, jasotako eskari bati erantzunez jarritako bertsoak dira hauek.

Lezo herri dantzaria dela aipatua dugu, Patxi Larreari egindako omenaldia zela-eta Lexok jarritako bertsoen harira. Dantza-taldea 1957an sortu zen, baina ez zuen aparteko ize-nik; Lezoko dantza-taldearena soilik.

Sortu eta hogeitaz urtera hartu zuen Alleru izena. Urte batzuk geroago desegin zen. Eta sortu zeneko 25. urtemugan berriro talde bat jarri zen martxan. Izen jakinik gabe orain-goan ere. Gero, 1990ean, hartu zuen egun duen deitura: Muxika dantza-taldea.

Zilarrezko ezteiak ospatzean eskatu zioten Xanti Zabalari bertso batzuk jar zitzaizkion, urtemugaren berri emanez eta antolatzen zuten dantza-astera dei eginez. Bertso-jarrialdiak 1982ko apirilaren 24ko data darama.

- 1 Agur, lezoar herrikideak,
 gaur natortzue kantari.
 Oso motibo ona deritzat
 ta ekin diot lanari.
 Bertso batzuek behar direla,
 egin didate eskari.
 Baina nik nola behar heinean
 erantzun zuen kezkarik?

- 2 Dantza talde bat sortu zitzaigun
orain hogeita bost urte.
Geroztik hona pasa ditugu
hainbat euri ta elurte.
Hori aurrera eramateko
sarri zenbat buruhauste?
Oraindik ere euskal kultura
zabaltzen gogor diraute.
- 3 Hor zenbat jende pasa ote da?
Esaterik ez. Auskalo!
Baina ziurki esan daiteke
egon ez zaretela lo.
Hemen inortxok ez du ematen
ezer ere erregalo.
Lezo herria aintzaz beterik
jasoaz hainbeste txalo.
- 4 Mailarik maila osatutzen da
bizi-gurpilan katea.
Folklore eta kulturak ere
behar du bere tartea.
Hainbat urtetan zuek dantzaren
eragile izatea.
Ezagun, Lezo, dantzak zaitula
zu unibertsitatea.
- 5 Historiaren berri ez dakit,
nola ez naizen jakitun.
Tamalez, horra, esaterik ez
taldea norek hasi zun.
Ordutik hona izango zen hor
makina bat eginkizun.
Aurrera ere jarrai zazue
herriarentzat zerbitzun.

6 Lezo honetan beti badira
dantzari prestuen sonak.
Gauza handiak egin ditzake
hortarakoxe dagonak.
Jaso zangoak, altxa besoak,
astindu galtza ta gonak.
Bertsolarian partetik gora,
aupá eta zorionak.

DEIA Bertsolariaren gain denentzako deiak.
Bai al dakizkizue zertan diren gaiak?
Erakutsi ditzagun gogo on, alaiak
ongi ospatutzeko zilarrezko ezteiak.

Astebetean bada zenbait ospakizun.
Galde egiten dizut, ez dakit dakizun.
Zeuk ikusi behar komeni al zaizun.
Nik jakinen gainean jarri behar nizun.

Zerbait ikasitzeak kalterikan ez du.
Gehienez gabiltza hortik nahiko estu.
Kultura gaiak dira, jarri zaitez prestu.
Hortik aurrera dago orain zure esku.

Ilusioz egin da prestaketa lana,
zilarrezko ezteiak merezi duana.
Gero damu ez izan denbora joana,
nik deia zabaltzen dut bakoitzarengana.

Bai, bai; baina gero...

Esan bezala, 1982an jokatu zen Euskal Herriko VIII. Bertsolari Txapelketa nagusia. Euskaltzaindiak antolatzen zuen sei-garrena zen.

Guztira, hirurogeita zazpi bertsolarik kantatu zuten txapelketan. Bi talde bereizi ziren: A eta B. Eta, B mailakoak sailkatzeko, kanporaketa-saioak jokatu zituzten. Horietan sailkatutako hamabiek, berriz, A mailakoeekin nahasita ekin zioten hurrengo faseari, finalerako bidean. Gero etorri ziren finalaurreko saioak eta finala. Hau Balda pilotalekuan jokatu zen, 1982ko abenduaren 19an.

Joxemari Iriondo aurkezle eta gai-emaille zela, kantatu zuten finalean Sebastian Lizasok, Anjel Mari Peñagarikanok, Jon Enbeitak, Imanol Lazkanok, Txomin Garmendiak, Jon Lopategik, Xabier Amurizak eta Jon Azpillagak.

Epaimahaia Antton Aranburuk, Alfonso Irigoienek, Jesus Mari Etxezarretak, Abel Muniategik, Mixel Itzainak eta Jose Mari Aranaldek osatu zuten. Antonio Zavala ezin etorri izan zen Xabierretik, bideak elurrez itxita zeudelako.

Txapela Xabier Amurizak jantzi zuen, eta Jon Lopategi sailkatu zen bigarren.

Lehenagoko beste bertso-jarrialdi batean azaldu zuen Xanti Zabala Lexok ez zegoela ados txapelketa hau antolatzeari Euskaltzaindiak erabilitako irizpideekin. Orain, arrazoietan gehiago sakontzen ahalegintzen da. Data, 1982ko ekainaren 15ekoa darama sortak.

- 1 Berriro kritikari behar diot heldu,
lehenez gain motiboak baitzaizkit ugaldtu.
Ez dut zer irabazi, agian, bai galdu,
baina kontzientzirik ez dezaket saldu.
Nire pentsakizunak nahi ditut azaldu.
- 2 Ez dakit broman hasi edota serio.
Haserretzeak ere ote du balio?
Erdizkako tamaina hartuko banio,
ez Aralar mendia, ez eta Ernio.
Baina erraz ez zegok, mila demonio!
- 3 Bertsolarien txapel kodiziatuak
berriketa ugari ditu bidetuak.
Lehenengo komeriak dira bukatuak,
berrogeita hamaika lehian prestatuak.
SEI bakarrik gertatu dira hautatuak.
- 4 “B” taldeko lagunok, zer gertatu da hor?
Ez al zarete porta behar bezain jator?
Lehen faseko festa memorira dator.
Hogeita lau bereizi, zuek ta gu baikor.
Baina “A”ra hain gutxi, pozik ote inor?
- 5 Hori gertatutzea nork pentsako zuen?
Dozena pasatzea espero genuen.
Bestela hogeita lau zertan pasa lehen?
Esperantza emana berek digute ken...
Engaina gaituztela daukat irudipen.
- 6 Baina nork ote dauka sarrailek horren gaitza?
Zuzen eta serio hemen al gabiltza?
Indartu behar dela berririo zuhaitza.
Adar berri gutxi da oraingo emaitza.
Zaharrekin nahastea ez dut jotzen gaitza.

- 7 Lehengo enbor zaharretik horrenbeste pila.
 Bidera irten gara berri gutxin bila.
 Gainezkatu daiteke pazientzi suila,
 berrogeita hamaikatik seikotea soila.
 Ez zait iruditutzen joko biribila.
- 8 Bertsolari eskolek badute fruitutik,
 nahiz orain legokeen norbaite suturik.
 Ez ote gara joango elkarri loturik?
 Bertsoak ez du behar hain ate esturik.
 "B"ko gehio behar zen proba "A"n sarturik.
- 9 Ez dakit nori kendu behar zaion larrua,
 Euskaltzaindiai edo den juezen errua.
 Kezkaz beterik daukat behintzat nik barrua.
 Bertsolari ta bertsozaleei porrua.
 Horregatik da nire protesta-orrua.
- 10 Zail izango da hausten horrelako marka.
 Ados ez dagoenak beharko dit barka.
 Azkoitian jendea hasi zen marmarka.
 Txapelketa lotua ezin dugu aska.
 "A" ta "B"kin hasia bilakatu k...

Nafarroa Oinez 82

(Satrustegi jaunari eskutitz irekia bertsotan)

Mariano Izeta omenduz eta eskertuz, 1982ko uztailaren 18an izan zen Elizondon Nafarroa Oinez. Jendetza bildu zen. Elizondo eta Lekaroz lotuz antolatu zen ibilbidea. El Pilar ondoko ikastolako patioan izan zen herri-bazkaria eta ekitaldi nagusia. Bero zen egun hartan.

Iñaki Perurenak harritzar bat baino gehiago astindu zuen bazkalondoan, izerdi-patsetan. Baina gero jaso zuen txalorik gehien: mikrofonotik bertsotan hasi zenean. Mikrofonotik mintzatu zen Jose Mari Satrustegi ere. Hari zegokion pregoia egitea. Baina gazteleraz luze mintzatu eta haserreak sortu.

Xanti Zabalak, erabat minduta, eskutitz irekia egin zion bertsotan, uztailaren 20ko dataz.

- 1 Bertsoen bidez egin nahi nuke
eskutitz honen lantxo.
Zintzilik ezin utzi dezaket
bota zenigun gantxo.
Indijestatu egin zitzaidan
hain goxo zen arrantxo.
Unetxo batez bihurtu zinen
kazike edo jauntxo.
- 2 Asmo onenez hasi zinela
sinetsi nahi dut benetan.
Azpikeria izaten baita
beti edo gehienetan.
Zure pregoia ez al zen aski
euskaran hitz leunetan?
Erdara zuk han inposatzeak
utzi ninduen penetan.

- 3 Euskal pregoia aski zenuen,
nahiz ta ez denak konforme.
Zu, berriz, gogor erdaraz ere,
bazela zenbait informe.
Oihuak eta txistuagatik
zu gazteleraz txit firme.
Agian asmo on ta sendoaz
baina etikaz ziur mehe.
- 4 Une horretan hertsu nituen
nire begiak beldurti.
Pentsa nahi nuen amets gaizto bat
zetorkidala gezurti.
Baina bai zera! Oihu artean
erdara zure barruti.
Orduan behintzat Del Burgogandik
ez zeunden oso urruti.
- 5 Zeuk salatu zenuen dena
itzuli zen zeure aurka.
Nola daiteke hain ongi hasi
eta hain aldrebes buka?
Euskarak duen baliopena
praktikan zergatik uka?
Zapaltzaileen hizkuntzarekin
nola arraiio borroka?
- 6 Zure mezua nahi ez zuenak
libre zuela atea.
Erdaraz hori erran zenuen,
erdaraz, Jainko maitea!
Bekatu al da Euskal Herrian
euskaraz hots egitea?
Nire iritziz hobeago zen
gu ez baina zu joatea.

- 7 Zu bezalako gizonak nola
 hartu erabaki hura?
 Ez al zitzaizun deusik axola?
 Hura zen hura freskura!
 Hobe zenuke diskurtso hori
 Del Burgoi eman eskura,
 ta kopia bat Arbeloari,
 daraman parlamentura.
- 8 Salatu duzu euskara larri
 dagoela Nafarroan.
 Hori ez zekin aunitz, segurki,
 ez dut uste bazegon han.
 Baztan aldera bildu ginenok
 hori genuen gogoan.
 Beraz erdaraz erran beharrik
 nire ustez ez zegoan.
- 9 Jendea oihuz eta protestan,
 zu erdaraz jo ta kean.
 Nafarroako oinezko festa
 hantxe buka zitekean.
 Hizkuntz arrotza sartu zenigun
 mailukadazko kolpean.
 Berriro ere hola euskarak
 beharko egon menpean.
- 10 Euskara maite dugula eta
 etsaiari egin joko.
 Patxada ere galdu zenuen,
 zuretzako gu oztopo.
 Denen gainetik zeurean gogor,
 erdaraz orporik orpo.
 Umildadezko gogo-jardunak
 ez dira gaizki etorko.

Uztapide

Manuel Olaizola, Uztapide, 1983ko ekainaren 8an hil zen. Hura izan zen, Basarriren ondoan, bertsoaritzaren berpizkundean zutabe, 1936ko gerra zibilaren ondorean.

Lexok ere, beste askok bezala, Uztapide izan zuen maisu eta eredu, Basarrirekin batera. Esker onez eta miresmenez jarritako bertsoak dira ondorengoak, 1983ko ekainaren 16an.

Nahigabe sakona eragin zion jasotako albisteak. Eta honela oldartzen zaio heriotzari:

O, heriotz zitala, lapur paregabe...
Nahi duzun dena ezin lortu zuk halere...
Manuel duzu hila, ez Uztapide.

Eta, Manuel goratuz, kantatzen du:

Zeruko izarra,
lurreko lizarra,
poeten gitarra,
bertsoen pitxarra.
Sugai berri zara, Uztapide zaharra.

Doinua: Txantxangorriarena (Amuriza)

- 1 Mila bederatziehun laurogeita hiru,
ekainaren zortzian gogor jo digu.
Uztapide hil dela albistetu zaigu.
Bihotzaren dardarak arima du bildu.
Txoriak isildu,
gogoak amildu,
tristeziak bil gu,
aberriak min du.
Heriotzaz guk, berriz, ezin agindu. (bis)

- 2 O, heriotz zitala, lapur paregabe;
 itsaso zakartua, ez zaude bare.
 Gizonen bila zabiltz, zara bere jabe.
 Nahi duzun dena ezin lortu zuk halere.
 Gorputzak mirabe,
 zure menpe daude.
 Baina, adiskide,
 non da aginpide?
 Manuel duzu hila, ez Uztapide.
- 3 Etxahun, Urretxindorra, Xenpelar azkarra
 edo eta Fernando Amezketarra.
 Ez da inoiz itzali piztu zuten garra.
 Antzinatikan dator zugana indarra.
 Zeruko izarra,
 lurreko lizarra,
 poeten gitarra,
 bertsoen pitxarra.
 Sugai berri zara, Uztapide zaharra.
- 4 Ibili zen tokitan ibili zen tinko.
 Herriak maitasuna bazion nahiko.
 Bestela hiletara ez zen etorriko
 etorri zen jendetza, behe eta goiko.
 Apaiz eta laiko,
 pare bat hogeiko,
 bertsolari fijo,
 zenbat ote piko?
 Agertuz Uztapide ez dela hilko.

- 5 Baratzean dagoen pikuzko arbola,
 emaitza ugaria hor dariola.
 Uztapide horrela uste dut dagola,
 ez baitut ikusitzen bestela inola.
 Amaren odola,
 sabelean nola,
 maitasun diola,
 haurraz da axola.
 Berdin elikatuz hitzaren kirola.
- 6 Zakua bete asmo harturik golkoan,
 luma bat jarri zuen makil kakoan.
 Idazten hasi behar mutututakoan
 oroipen aberatsez, zangotik zangoan.
 Etorri ta joan,
 jo hemen ta jo han,
 ernai eta loan
 ametsen zorroan.
 Loratu zen *Lengo egunak gogoan*.
- 7 Zugandik ez genuen gutxio espero,
 ahotsez isil baina bihotzez bero.
 Eskribatu dituzu horrenbeste lerro.
 Lana agertutzen da fin egin ezkeror.
 Landu bi jenero,
 prosaz lehenengo,
 bertsoz berriz sendo,
 Ipar eta Hego.
 Biak egin *Sasoia joan da gero*.

- 8 Zu goraltzeko ez dut aurkitzen hizkirik.
Ez dela ere ez dut duda izpirik.
Egoera honetan nor egon isilik.
Gogoetak datozkit sortaka zintzilik.
Honta iritsirik,
ez daukat bitxirik,
kofrean hertsirik,
hain baliotsurik.
Zure liburuetan zauzkat BIZIRIK.

Sagardotegi batean, 1987ko uztailean, Lexo, Koldo Zelaia,
Anjel Larrañaga, "Attola"...

Bertsolaritza

Amurizaren ekarriak eragindako eztandaren ondotik, bizkorraldi handia hartu zuen bertsolaritzak, bertso-eskolak martxan jartzearekin batera. Xanti Zabala baikor azalduko zaigu ondorengo jarrialdian.

Zazpi alditan jokatu zen Zaldibian, 1980ko hamarkadan, Artxanberri eta Patxi Errota saria. Irabazleen zerrendan ageri dira Mikel Mendizabal, Anjel Mari Peñagarikano, Andoni Egaña, Xabier Narbarte, Jokin Soroazabal, Pablo Jose Aristorena eta Mixel Aire Xalbador II.

Esaterako, 1983ko martxoaren 6an, finalean, Jon Sarasua, Iñaki Sarasua, Jon Iñaki Izarzelaia, Xabier Arrizabalgaga “Ziarda”, Aritz Zeberio, Juan Jose Eizmendi “Lodisaletxe”, Andoni Egaña eta Xabier Euzkitze izan ziren partaide. Aurrez, beste hainbat bertsolarik ere hartu zuen parte kanporaketa-saioretan; hala nola, neska batek eta bi euskaldun berrik, Lexoren bertsoen arabera.

Bertso-eskoletatik zetozen emaitzekin txoratuta, baikortasunez kantatzen du Lexok, 1983ko martxoaren 10eko data daramaten bertso hauetan.

- 1 Bertso batzuk jartzeko
gogo badaukat,
alferraren lanari
eginikan aurkak.
Akatsen bat ez badu
nire ikus-lupak,
bertsoak luzarora
ziur ditu zaunkak.
Prest nago jokatzeko
behar hainbat dukat.

- 2 Ikus bestela lehengo
 igandez Zaldibi.
 Hortara ausartzen naiz
 egitera hitz bi.
 Itxaropen leihoan
 bada argi-izpi.
 Martxoaren seikoa
 ez zen irten gaizki.
 Bertsolari ugari,
 neskatz eta guzti.
- 3 Hamazortzitatik bat
 neskatz ere bai.
 Ez gero pentsa kanta
 zuenik nolanahi.
 Etorkizunik badu,
 geratzen gara zai.
 Arantza bihur lora,
 zu nola zaren gai.
 Zure bertsozko euriz
 gu egin arte blai.
- 4 Hogeita bost urtetik
 beherakoak denak,
 ia umeak eta
 helduak direnak,
 Zaldibiruntz zituen
 txapelaren trenak.
 Azkenean izango
 ziren poz ta penak.
 Biak berekin ditu
 izan ere demak.

5 Estuak izan arren
bertsoaren langak,
ikusi genituen
menderatzen maldak.
Euskaldun berri bi hor
gainditurik trabak,
gogor Santurtzi eta
gogor jo Urangak.
Bertsoen lapikoan
gal-gal dabiltz babak.

6 Ez dago zeresanik
inorentzako hor,
denak saiatu ziren
leial eta gogor.
Txapeldunan jarraian
guztiak emankor,
abilidadez arin,
lehian nor baino nor.
Bertsolari eskolek
ez daukate opor.

7 Zutik, indartsu dakust
bertsoen arbola,
adarretatik behera
fruitu dariola.
Inoiz egon ote da
osasuntsu hola?
Bertsolari eskolek
berrituz odola,
salbatu ahalko da
hitzaren kirola.

- 8 Gazterik apenas den
nonbait baserrian,
ta bertsolari gutxi
da sortu berri han.
Kaleko kiratsetan,
ke tarte garbian,
eskolek berriz hortxe
dakartza abian.
Erremedio ona
dugu hau, agian.
- 9 Indar berritutze hau
behar da estima,
bertsoa galdutzea
litzake lastima.
Gazte hauen neurria,
esanahi, errima,
baserritik kalera
baitzaigu arrima.
Ezagun bertsolari
eskolaren firma.
- 10 Zuek gogoz lanean
arrastoz arrasto.
Baina beti asmatzen
ez duk hain erraz, to!
Ia dena garia
eta zerbait lasto,
zuen Ostiral Santu
guretzako Pazko.
Ez ginen gutxi goza,
ta eskerrik asko.

Bordari

Xanti Zabalak hitz hauek eskainiz agurtzen du hainbeste mi-
retsi izan zuen gizona:

Agur, Bordari, baserritar ta
arrantzaleen poeta.

Fernando Artola Sagarzazu, Bordari, 1910eko otsailaren 14an jaio zen Hondarribian, eta bertan hil zen 1983ko otsai-
laren 3an. Gizon apala eta saiaturia. Hainbat liburu idatzi zi-
tuen. Antzerkia sortu zuen eta irrati-lanetan ere ahalegindu
zen. Bere bertsorik ezagunenak “Zakurraren partia” dira,
seme Txomin Artolak musikaturik ezagutzera emanak.

Bertsolaritzan urrats bat baino gehiago markatu zuen
Bordarik. Berak asmatuak dira, adibidez, kartzelako lana de-
ritzana eta oinak emanda bertsoa kantatzea.

Lexok berari zor zion bertsoarako lehen bultzada. Borda-
rik jarri zuen martxan haren barne-errota. Izan ere, entzun
zuenean Lexok beste batek kantatzeko egindako bertso hura,
berekala joan zitzaion esatera ona zela eta zer lege bete behar
dituen bertso onak. Geroztik ez zen gelditu barne-errota hura,
Xantik arnasarik izan zuen arte.

Honek esker onez eta miresmenez kantatzen dio “arroa
biko bihotza zuen” gizonari, “arantza arteko gure larrosa” eta
“bertsolarion lagun zintzoa” zenari, “olerkiaren molde zaha-
rrez hizkuntza berria” egiten zuenari.

Doinua: Naufragoarena (Amuriza)

- 1 Lotsati hutsa naiz eta lotsez
kantari nator nire ahotsez.
Baina nolatan mintzo ninteke
lagun minan heriotzez? (bis)
Ez nuke jarri nahiko beltz,
aukeran dut bai edo ez.
Gizona zertan ez gorets?
Tristealdiak menderatutzen
zekien bere umorez.
Nola ostadar distiratsua
laino artean kolorez. (bis)
- 2 Horra berria: hil da Bordari;
gaur heriotza du bisitari.
Eta badakit: ongi-etorri
egingo zion berari.
Ez derizkiot mirari,
bizitzan zuen nabari.
Beldurrik heriotzari
ez zion eta han egongo zen
noiz helduko jostalari.
Eta oraingo hontan bihurtu
zara bere ostalari.
- 3 Ni ere nengon bisitatzeko,
egun batean utzi besteko.
Heriotz zital, zu aurreratu,
ez nuen hori usteko.
Baina nor naiz zu hausteko?
Ez zeunden txanda uzteko,
hola atea ixteko.
Eta laguna hortxe joan zait
asti gabe ikusteko.
Ona nago ni gaixo bateri
itxaropena pizteko.

- 4 Baina zer diot? Hemen nor da hil?
Ez da egia; zauzkat hain hurbil.
Barkazioa eskatzen dizut
buru makur, guztiz umil.
Zure literatura bil,
zurekin batera ibil,
ez nadin lurrera amil.
Zure arima Hondarribiko
kaian barrena hor dabil.
Hegan zabiltza, olerki bidez,
itsas txoria lez abil.
- 5 Maite zenuen Hondarribia,
maite zenuen Euskal Herria,
bitan banatuz, lur ta itsasoz,
zure bihotzan erdia.
Gaueko izar argia,
faltatzean ilargia.
Iturriko ur garbia,
maitasunaren predikuetan
egin zenuen leher ia.
Olerkiaren molde zaharrez
eginik hizkuntz berria.
- 6 Historiaren zerrendarako
nola behar den hainbeste gako.
Eta zu, berriz, beti izana
propioa hortarako.
Nortasunez oso bapo,
herriaren onerako
lana egin duzulako.
Herri honetan txertatu zara,
ez da gutxiotarako.
Historiaren zati zara ta
gera historiarako.

- 7 Gizon herriko ta ez arrotza,
arantz arteko gure larrosa,
bertsolarien lagun zintzoa,
adiskide aproposa.
Umore fin ta zorrotza,
arroa biko bihotza,
zure olerki ta prosa,
amodioa dariozula
gu lasai gaitezen goza.
Maitean bila orain hor zoaz,
ai zuk daramazun poza!
- 8 Maite handi bi: Jainkoa eta
zure emazte, zure pusketa.
Horiengana aldegín duzu
hemengo lanak beteta.
Josefateko tronpeta
jotzean argi kopeta,
zelai zahar handi horreta
bagoaz laster aurkitu nahirik
Justiziaren Profeta.
Agur, Bordari, baserritar ta
arrantzaleen poeta.

Ama

“Dena esanik dago esatean ama” kantatu zuen Uztapidek. Ez da samurra, ezinezkoa ia, bihotza eta gogoa asebate izan dizunari, zure ustez mereziko lukeen neurrian kantatzea. Bestela zaila izanik, bitartekorik gabe kantatzea da erosoena, zuzeanean, bihotzetik bihotzera; saminaren beroan, kasu honetan.

Laurogeita bost urterekin hil zitzaion ama Xanti Zabalar, 1983an. Manuela Urdangarin zen, Lazkaoko Ixurrene baserrian jaioa.

- 1 Euskadin Gipuzkoa,
 Gipuzkoan Lazkau,
 Lazkaun baserri bat,
 Ixurrene da hau.
 Ametsaren bideak
 hona ekarri nau,
 bertan ez murgiltzea
 litzateke birau.
 Fruituen baratzean
 nola egin barau?

- 2 Baserri horretantxe
 lore bat sortu zen,
 duela laurogeita
 bost urte hain zuzen,
 Manuela harturik
 mundurako izen.
 Hau ez zitzaizun gerta,
 ez, ostegun gizen.
 Orain ortzian zabiltz
 ihauteak biltzen.

- 3 Bizitzaren gorpila,
hasi eta buka,
baserria zenuen;
hori ezin uka.
Kale kiratsetara
zu ez zinen truka.
Haize freskora beti
sentipenen lupa,
heriotzak bizia
dizun arte urka.
- 4 Honez gero diodan:
hil zatzaizkit, ama.
Leize-zulotik bota
duzu bizi-zama.
Nik emango dizkizut
ohore ta fama.
Ilunpeak argia
hiltzen ez du asma.
Erabiliko ditut
zuk utzi bi arma.
- 5 Fedean ta euskaran
nor zu bezain trinko?
Nola harkaitz-mendiak,
azpi eta gainko.
Izpirituz ez gara
hain urrun ibilko,
zure erakutsirik
ez da nigan hilko.
Iritzi ezberdinez
bat gu bion Jainko.

- 6 Arantza ta larrosa
larrartean lagun.
Bat mingotsa adina
bestea da legun.
Biharkoa ikusgai,
zer zen herenegun?
Goierriko hizkuntza
eder bezain bigun.
Zugan bai eman zela
“euskaldun fededun”.
- 7 Oroitutzen al zara
etxeko ganbaran,
zenbat ipuin ta bertso
izaten ziren han,
arto-zuriketean
egin artean lan?
Hantxe landu ninduzun
fedea ta euskaran.
Denan beharra daukat
bizitzaren maldan.
- 8 Baserriko bizitza
eder bezain garbi,
goizeko ihintzetara
eguzkia argi.
Zure bidez mundura
nola naizen jalgi.
Hamaika zor badizut,
bai ere hamabi.
Seme batek nolatan
ordaindu amari?

- 9 Zure eginkizuna
osa duzu zintzo,
golkoa bete obraz
bazoaz haruntz, o!
Gorputzez mututua,
izpirituz mintzo,
zure begi pareak
ezin du berriz so...
Elkar beharko dugu
arimen begiz jo.
- 10 Hegaka joan zara
haizearen baitan
eguzkian atzera,
eta koka bertan.
Atsedean har ezazu,
ez ibili ezertan,
Eternitatearen
zelai zabal hortan.
Maitasun denak lotu
artean bi sortan.

Korrika

Gaur egun ez da egongo euskaldunik Korrika zer den ez dakienik. Ekitaldi hau 1980an egin zen lehen aldiz, eta orain AEKk urte biz behin antolatzen du.

Baionan abenduaren 3an abiatuz eta Bilbora abenduaren 11n iritsiz egin zen 1983koa. Euskararen erabilpena bultzatu nahian, “Euskaraz eta kitted!” izan zen urte artako ikur-esaldia. Oso ezaguna izan zen Egan taldeak egindako abestia ere, gero “Erromerian” diskoan plazaratuko zuena.

Lexoren ondorengo bertso hauetan nabarmena da, besteak beste, Xalbadorren bertso ezagun batzuen durundia. Baita J. A. Arze poetarena ere: “Hizkuntza bat ez da galtzen...”.

- 1 Haizea txistuz dator zerbait du irrika,
lainoz estali nahirik eguzki irripa.
Hemen bada borroka, bada aztarrika,
triste dago mendia, goibela karrika,
helmuga ezin lortuz nahiz joan korrika.
- 2 Euskara, eguzkia, larri dabil beti,
argi egin nahian hodeien arteti.
Zeru sabai honetan bada hainbat pizti,
denak menderatzea ez legoke gaizki.
Korrikaren itzalak balu indar aski.
- 3 Besarkada gozoa Iparretik hona,
pausoz pauso eraikiz zutik prest dagona.
Sasi mugari ihes egin nahi diona,
elkarganatutzea horixe bai ona.
Korrikak lotzen ditu Bilbo ta Baiona.

- 4 Tarte hortan korrika horrenbeste jende,
arin-arin gehienak, pisuak dezente.
Irrintzian oihuaz belarriak tente,
euskara egon arren erdararen menpe,
oraindik gudan dabil zutik mendez mende.
- 5 Ametsen lurraldea dugu eraikiko,
agian etsai denak suntsitu betiko.
Agian xuberotar guztiok jaikiko.
Zein irrintzi ote da nahi dutena ito?
Korrikan irrintzia: EUSKARAZ TA KITO!
- 6 Otsoak janzen dira sarri ardi-larruz;
belardiak bilaka nahi dituzte lar huts.
Euskaran alde gogor erdarazko orruz,
horrelakoak dabiltz zoritxarrez erruz.
Ez bedi hil dakienan mintzo ezan erruz.
- 7 Bakoitzak jaso behar dagokion zama,
hori baztertutzean datza gure drama.
Ez erabiltzekotan aukeran den arma,
gerra galtzeko ez da gauza hoberik asma.
Seme bagara nola hiltzen utzi AMA?
- 8 Dakitenek mintzatu, ez dakinak ikas,
inor ez bedi lotsa jakinaren pixkaz.
Etsaia ez laketu gure ika-mikaz,
guretzat gozo dena haientzat da mikatz.
Ea sortzen den suak behar hainbat ikatz.
- 9 Nire prediku dena beharbada hutsa,
baina itxaroten dut milakan laguntza.
Herria gorputz dugu, arima hizkuntza;
banaka ez daiteke bitarik bat bultza;
arima maita gabe, maitatu gorputza.

- 10 Japondarrek japonenez eta Txinan txinoz,
norberaren hizkuntza nork gorde ez mimoz?
Gure herrian, aldiz, gabiltza nahiko motz.
Lepoan hartu eta aurrera animoz,
euskararekin goazen KORRIKAN erritmoz.

Josu Zelaia bertsolariarekin, Donostian, “Korrika” batean.

Europa, nora zoaz?

Data jakinik gabe jaso zituen karpetara Lexok ondorengo bertsoak. Baina 1983-1984 ingurukoak izan behar dute.

Maiz aipatzen ziren, orduan, European sartzearen onurak eta galerak. Nolako Europa eraiki beharko litzatekeen zen galdera. Baina eraikitzen ari ziren hark sortarazten zuen nahiko kezka eta galdera. Izan ere, Lexok dioenez:

Komenentzizko ezkontzak
sarritan ditu morrontzak.

Galaxietako gerla ere, hitzetik hortzera aipatzen zitzaigun komunikabideetan. Varsoviako paktua eta OTAN, bi blokeak, tirabiran zeuden garaiak ziren.

Galaxietako gerla izenburuko lehen filma 1977ko maiatzaren 25ean estreinatu zen. Baina defentsa-sistema bezala Ronald Reaganek, AEBetako presidenteak, 1983ko martxoaren 23an proposatu zuen. Lurrean eta espazioan garatutako defentsa-sistema bat zen: kontinente arteko misil balistikoe-tatik babestuko zituen Ameriketako Estatu Batuak. Indarrean zegoen “Elkar desagite ziurtatua” sistema ordezkatzera zetorren programa berria. “Gerra hotza”ren azken fasean sartzen ginen.

Handi-mandien kontuak. Eta bitartean hemen, hankak lurrean jarrita, Lexok dioen bezala:

Galaxietako gerla,
hori litzateke perla
hiltzeko hegan doan usoa
ta urpeko erla.

Doinua: *Aizak, hi, mutil mainontzi*

- 1 Zure barruko borroka
nola gera ezin topa.
Hautsi ezinik bi aldetatik
tiratzen den soka.
Inozenteen azoka
zaintzen horrenbeste tropa.
Zer bokazio daukazun ziur
ez dakit, Europa. (bis)
- 2 Bi zatitan puskatua,
ez al zaude kezkatua?
Zein zatik ote dauka arrazoi?
Zeinek pekatua?
Varsoviako paktua,
OTAN madarikatua.
Anai bixkiak diren susmoa
daukat nik hartua.
- 3 Hainbat armamentu bildu,
horren aurka ezin bil gu.
Bihotz apur bat duenik bada,
nolatan isildu?
Bakezko bideak zaildu,
leize-zulora amildu.
Mesfidantzaren gorroto beltzak
maitasuna hil du.
- 4 Beldurrezko sokatiran,
horra nola ari diran.
Zer bake modu lortu daiteke
holakoen jiran?
Agintearen desiran,
gizona nola bizi dan.
Desarmearen amets gozoa
doa erretiran.

- 5 Bloke bi handi indarrez,
hor dauzkagu zoritxarrez,
gure Europa ari direnak
hondatu beharrez.
Mundu erdia negarrez,
gose eta hotz dardarrez.
Zororen batek jarri artean
lurra su ta garrez.
- 6 Amerika ta Errusi,
biek nahi dute nagusi.
Beren menpean, Europa, zaude
zatar ta itsusi.
Morrontzarik ezin hautsi,
ez duzu desgrazi gutxi.
Hoiien misil ta tropen babesa
izateai utzi.
- 7 Eten baledi kordela,
arriskua bai hor dela.
Gizadi dena airean, nola
haizeak orbela.
Galaxietako gerla,
hori litzateke perla.
Hiltzeko hegan doan usoa
ta urpeko erla.
- 8 Armamentuen karrera
gogor dijoa aurrera.
Nork jarri behar dio freno?
Nork jarri barrera?
Utz morrontza bazterrera,
bihur bide jatorrera,
Herri librean Europa bati
emanez sarrera.

- 9 Askatasuna denontzat
 ederra dela diotsat.
 Euskadik ere hola Europa
 har dezake ontzat.
 Komenentzizko ezkontzak
 sarritan ditu morrontzak.
 Uxa itzazu zeure albotik
 gau beltzeko hontzak.
- 10 Lortuko ote duzu, ai!
 Aspaldian gauzkazu zai.
 Militar base eta armadak
 dira zure etsai.
 Bakea harturik itzai,
 bide horri gogoz jarrai.
 Mundu askean, Europa aske,
 Euskadi ere bai.

1984 urteari

Jarrialdi batean baino gehiagotan sumatzen zaio Lexori kezka: izango ote dugu etorkizunean irauteko ahalmen eta kemenik? Ez ote dute esango “Herri bat izan zen?”.

Izan ere, giro gogorra edo, nahiago bada, gogorkeriaren giroa zen nagusi orduan. Jose Barrionuevo barne-ministro zela, 1983an, burutu zen (Zona Especial Norte) ZEN Plana. Hau gutxi balitz, Lege Antiterrorista etorri zen 1984an. Nola bata hala bestea konstituzioaren kontrakotzat deklaratuak izan ziren.

Bien bitartean:

Gure eskubideak eman ordeztu kentzen
ez dira aspertzen.

Doinua: Esne-saltzailearena

- 1 Mila bederatziehun laurogeita laua,
 egun eta gaua,
 besteen antzekoa duk egitaraua.
 Batzuek nahiko jana, besteek baraua;
 haiek esker ona ta hauengan biraua.
 Hasi haiz eta hi're aurrera bahu. (bis)

- 2 Ontzi berrian lehengo brujula zintzilik,
 nor egon isilik?
 Ez duk faltako handiusteko ezkilik.
 Arestian esan dik nire lagun Pilik:
 apustu ezetz sortu Euskadin lan pilik,
 nahiz hauteskundeetan bai hitz biribilik.

- 3 Amets egingo nuke balitza zilegi
 bihurtzea egi.
 Baina ametsa ere lotu da gehiegi
 nola batu daiteken dagona bi erdi.
 Amets hori aztertzen dabiltz zenbait begi,
 muga gabeko muga noiz arte eskegi?
- 4 Ibilaldia, Oinez, Bizkai Nafarroak,
 berrituz erroak.
 Araba euskaraz ta guk Kilometroak.
 Noiz zuzenduko dira euskaran kakoak?
 Zergak ordaindu arren, nork uxa cacoak?
 Korrika ezin lortu, ai!, gurekikoak.
- 5 Gure eskubideak eman ordezt kentzen
 ez dira aspertzen.
 Aurtengo urte honek ez gaitu salbatzen.
 Ziurtasunik eza ari da hedatzen.
 Hainbat gauza airean, bizkarrean Plan Zen.
 Esango ote dute “Herri bat izan zen”?
- 6 Berritsuen antzera nator hitz eta pitz,
 bada lanik anitz.
 Akerraren adarren gisa oker gabiltz.
 Iragana da beltza, esperantza murrizt.
 Zeru urdin pixka bat ikusiko balitz...
 Zer poz juzgu hauetan okertuko banintz!

Euskal Telebista

Aurreko bertso sorta horrek, 1984ri buruzkoak, eta ondorengo beste zortziak ere Euskadi Irratiarekin dute lotura. Urte hartan astero izaten zen Debaldeko Festa zeritzan irratsaioa, Joxerra Gartziak, Pello Zabaletak eta Martin Agirrek egina. Irratsaioan, bertso-jartzaileei aukera ireki zitzaien bertsoak jartzeko. Astero gai bat proposatzen zitzaien, eta sorta bakoi-tzak sei edo zazpi bertsoakoa izan beharko zuen.

Otsailaren bigarren asterako proposatutako gaia: Euskal Telebista. Lexok, oraingoan, zer doinu erabiliko eta bertsoak jartzeko oso gutxi baliatu zuen bat.

Doinua: *Iparragirre abilla dela*

1

Gure euskaldun telebistaren biran bertsoetan nator.

Erdi serio, erdi brometan, kritika eginez jator.

Juzgu txar eta onak

berez ditu gizonak.

Hau gerta bedi emankor.

Aitor dezagun telebistakin badaukagula hainbat zor.

2

Hainbeste aldiz amets egina nolabait egi bihurtu.

Esperantzaren margo berdea orain ez dadila urtu.

Zorioneko tresna,

ez bedi gelditrena,

tunel ilunaren fruitu.

Ur freskoaren iturri gisa herriak garbi nahi zaitu.

3

Zein aldetako balantzan zauden begira nago pisuan.
Zerbait pentsatuz ustez ari naiz eta ez itsu-itsuan.

Iritzia debalde,
dijoa zure alde,
nire jakintza gaixuan.

Baina erabat jarri zaitea euskaldunon zerbitzuan.

4

Gure euskarak hartuko badu behar bezala indarrik,
ez da komeni zuk egitea hortan lanbide kaxkarrik.

Informeak erdaraz,
kaltetako da, beraz.
Ez dugu horren beharrik.

Geurea geure izan dadila eta geurea bakarrik.

5

Erdarazkoak erdaldunentzat badu nahiko zer emana.
Zure ekintza, beraz, isuri bedi erabat gugana.

Euskaraz goxo-goxo,
guretzat izan oso.
Ongi aukeratu plana.

Ez besteena besteentzako ta geurea erdibana.

6

Ez nuke nahiko nire lantxoan dena izan dadin keja.
Telebistako zuzendariak jaso beza moraleja.

Sara Montiel, hara!
Euskaraz hasi bada,
izango du nork korteja.

Kortejatzaille euskaraz betoz Benegas eta Oreja.

Challenger

Challenger estatubatuar transbordadore espaziala 1984ko otsailaren 3an albigietako lehen lerroan azaldua zen. Bere hegaldian bi satelite galdu zituelako, alde batetik; eta gizakia epazioan autonomoki mugitzeko aukeran jarri zuelako, bestetik. Astronautak bizkarrean zeraman motxilaren bitartez bideratzen zuen bere hegaldia.

Espazioan autonomoki dabilen astronautaren larruan sartzeko aukera eman zien Debaldeko Festak bertso-jartzaileei.

Espazioa konkistatzeko lehian balentria eta albiste-iturri izango zen 1984ko otsailaren 3an lortutakoa. Baina beste iturri bateko uraren bila zebilen Lexoren barrena, azken bertsoaren amaieran nabarmentzen duenez:

Noiz asmatu behar dugu BAKEAREN makina?

- 1 Challengerra utzi eta noa espaziora,
zenbat gauza une hontan etortzen den gogora!
Txoriaren gisa hegan loturatik kanpora,
motxil baten baitan nire geroa egongo da.
- 2 Aurrerapen handia da ni hemen ibil nadin.
Challengerrak eman digu buruan nahikoa min.
Satelite bi galdua, besoa matxurakin.
Galduko naiz motxila hau balego gaitz berakin.
- 3 Lurra utziz bagabiltza ez dakit zeren bila.
Ez naiz fio, gerta leike auskalo zer nahaspila.
Deskuiduan zulatutzen bazait nire motxila,
aurrerapen asko baina laster nintzake hila.

- 4 Zein erako sentsazio mota sentitzen dudan?
Neuk ere ezin jakin, zer esan nago dudan.
Oinarririk ez dut behar zintzilika itxuran.
Pozez lehertzen nagon edo hilzoriko tristuran.
- 5 Abileziz sobra dago gaur egungo gizona.
Baina berak badaki ta hau ez da guztiz ona.
Harrotasun itsasoan murgildurik dagona,
hori ez da gizadiai lagunduko diona.
- 6 Aurrerapen handietan falta zaigu handina,
gizonaren bihotzean kokatzen ez dakina.
Historien liburutan behar den imajina.
Noiz asmatu behar dugu **BAKEAREN** makina?

1984ko urriaren 5ean, Euskadi Irratiko “Debaldeko Festa” irratsaioko afari batean emaztearekin.

Inauteriak eta mozorroak

Bertsolari izateko, festazale izan beharra omen dago, neurri batean. Bat, festazale izanda ere, gertatu ohi da inauterizale ez izatea. Ezin dudan jarri, ordea, inauteri-garaiak festarako eskaitzen duen aukera.

Baina, nahiz eta inauteriaren eta mozorroen sokan dantzari egin dezakegun, galdera sorta bat sortzen zaio Xanti Zabalari. Eta “gustu gazia edo mikatza” sortzen ziotela aitortzen digu. Eta amaieran esaten:

Agian hobe jantzi ez baina
erantzitzea disfraz.

Doinua: *Pello Joxepe*

- 1 Inauteriak badatozenez,
horra zenbait gogoeta.
Mozorrotuta ateratzea,
jaunak, ez da berriketa.
Aspalditxoan jendeak badu
horretarako arreta.
Baina bakoitzak janzen ote du
tokatzen zaion kareta?

- 2 Irudipenen mundua dela,
batzuek hala diote.
Baina pentsatzen jarri ezkero
beste zertxobait ez ote?
Mundu hontara Sancho Panza sor
daiteke edo Kijote.
Inauteritan ez ote gara
agertzen nahiko arlote?

- 3 Zerk eragiten ote du hola
jar gaitezen prestatuak?
Edo buruak ia dauzkagu
arindu ta freskatuak.
Gure asmoak bide erdian
sarri dira kraskatuak.
Mozorrotzeak bete ditzake
gure amets frustratuak.
- 4 Inauteritan inauteria
bilakatzen da inaute.
Barregarriak barregiteak
ni barretan uzten naute.
Direlakoan direla eta
bere horretan diraute.
Uste guziak uste direnik
inork ez dezala uste.
- 5 Sentimenduen amets ezkutu,
lainoen zehar bagoaz
hego gabeko eraginaren
zurrumbilozko hegoaz.
Geure buruzko muinen iturri,
uraren fresko gogoaz.
Menderik mende esperantzaren
ilusioak badoaz...
- 6 Inauteria ez al da suaz
erretzen doan ikatza?
Niri uzten dit halako gustu
gazia eta mikatza.
Ez ote dugu urte osoa
tranpaz inauteriz pasa?
Agian hobe jantzi ez baina
erantzitzea disfraz.

Ondarroako arrantzaleei frantses armadak eraso

Beti izan da gogorra arrantzaleen bizimodua. Eta gorabehera handiak izan ditu azken hogeita hamar, berrogei urteetan. Tarteka, oso urte zailak pasa behar izan dituzte.

Horietako bat 1984a izan zen. Alde batetik, sektorea berantolatzen ari zen Europan; bestetik, artean Europar Batasunetik kanpo zegoen Espainia. Ondorioz, gorriak ikusi behar izan zituzten hemengo arrantzaleek, egunerokotasunari eusteko. Irlandan, esate baterako, hemengo banderaz zebiltzan hogeita hamar ontzitik gora izan ziren zigortuak 1984an.

Debaldeko Festak 1984ko martxoaren 7ko gertakizunek eraginda jarriko zuen gaia. Frantziako patrullera batek Ondarroako “Valle de Atxondo” eta “Burgoamendi” ontziak metrailatu zituen, La Rochelle parean, ur komunitarioetan arrantzan ari zirela. Sei marinel zauritu zituzten hanketan balaz. Lexok hirugarren bertsoan dio:

Handi gaiztoak diren tokian
ttiki onak behar paga.

Laugarrenean, berriz:

Arrantza behar, lizentzirik ez,
arrantzaleak dabilta nekez.

Eta amaieran:

Kriminal gisa tratatu izanak
tristura beltzez jarri nau.

Doinua: Naufragoarena (Amuriza)

- 1 Astindu arren buru ta luma,
nolatan kendu begiko bruma?
Igarle batek ere ezingo
zuen holakorik suma. (bis)
Nire bertsoen bilduma,
ernatu orduko uma,
eragozpenen marruma.
Hau ote dugu gizadiari
datorkion erresuma?
Hauster egunez arrantzaleei
heldu zaie garizuma. (bis)
- 2 Etxetik irten behar goizean
arrantzaleek arrain-pozean,
uda aldeko freskuraz edo
negu gorriko hotzean.
Gero lanari lotzean,
sasi-muga arrotzean,
etsaiena erortzean,
preso hartuak izaten ziren,
horra mina bihotzean!
Frantses armada orain tiroka,
“feu!” gudako hotsean.
- 3 Arrantzaleen aurka Armada
modu honetan hasitzen bada,
etorkizunen itxaropena
non arraiotan da laga?
Ezintasunaren plaga,
gainditu ezin den baga,
nori banatuko karga?
Eta nork dauka bere eskura
horien lizentzi galga?
Handi gaiztoak diren tokian
ttiki onak behar paga.

- 4 Arrantza behar, lizentzirik ez,
 arrantzaleak dabilta nekez.
 Nora abia euren arazo
 hori konpontzeko eskez?
 Alferrik jartzea ahuspez.
 Eraso dute trukez,
 indarraren arrazoipez.
 Lehendik gaizki baldin bazeuden
 orain okerrago kolpez,
 lanerakoan bizia bera
 arriskuan duten kezkez.
- 5 Gertatu dena nola juzgatu
 eta kalteak erreparatu?
 Familiaren ogi bila joan
 ta bertan ia akatu.
 Egin zutela bekatu
 frantsesak dira kejatu,
 gazia nahirik gezatu.
 Lehenik armez jotzera tira,
 gero kontuak eskatu.
 Hau justizizko ekintza bada
 justizia da kraskatu.
- 6 Mila beatziehun laurogeita lau,
 asteazkenez bijili-barau.
 Ondarroako itsasgizonek
 ez dute ahantziko hau.
 Hainbat lege, hainbat arau
 eta gauzak oker dirau,
 orain otoitz, orain birau.
 Martxoak zazpi, berri mingotsa
 jaso ahal izan dugu "rau".
 Kriminal gisa tratatu izanak
 tristura beltzez jarri nau.

Ertzaintzaren alkohol-proba

Makina bat bertso-saiotako gai bilakatu ziren, 1980-1990eko hamarkadan, Ertzaintzaren alkoholemia-kontrolak.

Nahiz testuinguru desberdinetan erabili gaia, umorearen aiekatik jorratu izan zen gehienetan bat-bateko bertso-saioetan. Beste horrenbeste egiten du Lexok ere ondorengo sei bertsoetan, Debaldeko Festaren proposamena garatuz.

Doinua: *Aizak, hi, mutil mainontzi*

- 1 Gaueko ordu ttikitan,
 banentorren autopistan,
 agian lauso pittin bat izan
 nezakeen bistan.
 Ertzain-autoa argi-txispan,
 halabeharrez, txiripan.
 Alto emanik geratu nintzen
 bertan pixkan-pixkan. (bis)

- 2 “Gabon”, esan nien horra,
 ta erantzuna gogorra:
 “gabon” beraiek, euskaraz hitzik
 gehio ezin logra.
 Egin nezala aproba,
 ea nuen alkohol, droga.
 Nik nirekiko pentsakizuna:
 “badiat, bai, sobra”.

- 3 Guk ez dugu afaririk
egiten alkohol gaberik.
Gehiegi nola ez zaigun gusta
inoiz izan urik.
Mihia erdi trabaturik,
ta pelota egin nahirik,
ni ere bapo erdaraz hasi,
ez nengon baraurik.
- 4 Nire hizkuntz hanka motza
haientzat ez zen arrotza.
Berek euskaraz ez jakiteaz
harro, ta ni lotsa.
Hura une aproposa
arazoa zedin goza:
inori kalte egin gabea
zela Seiscientosa.
- 5 Nire belozidadeak
ez ditu hautsi legeak;
muga motza du Seiscientos honen
abilidadeak.
Badira orain hobeak,
gu gizagaixo pobreak.
Auto honekin mendean dauzkat
nik edan sobreak.
- 6 Kabo bat zegon gidari,
nahiko berriketalari.
Ihardetsi nion sopra edana
nengola kopa bi.
Ez nezan poltsa kiskali,
kulpa zezala estali.
Irripar batez "vete!" esanda
ninduen bidali.

Trena

Debaldeko Festa irratsaiotik egindako proposamenekin jarraituz, sei edo zazpi bertsotako jarraialdiak dira ondorengoak ere. Lehenengo honetan trena izango du gaia.

Doinua: *Pello Joxepe*

1

Debaldekoa omen den festan gaia behar dut estrena.
Nirea ez da, inundik ere, baizik eta besterena.
Oraingo hontan jarri digute mintza arazteko trena.
Ziztu bizian abiatzen naiz, geltokietan nork frena.

2

Hau da tresna bat txit egokia egin dezagun bidaia.
Lurrean zehar ibilitzen da, nola uretan arraia.
Nondik datorren esplikaturaren gogoz beharko dut saia,
lehen ikatzez, argi-indarrez orain hartzen du sustraia

3

Alferrik ez du galtzen menderik aurrerapen gizaldiak.
Eta gureak sortuak ditu ongi trena ta tranbiak.
Gizadiaren probetxurako direla dirudi biak.
Harrigarritzko bizkorrak dira egun burnizko zaldiak.

4

Jendeak, horra, ibili nahi du hara ta hona lehenbailehen.
Geltokietan hatzimatea sarri gertatzen da zailen.
Gosaldu eta har dezakezu Irun edo Usurbilen.
Ezer okerrik ez gertatzera, bazkaltzerako Madrilen.

5

Garai batean zaldiak ziren ezinbestez behikulo,
baina horiek ere bazuten ipurdian nahiko zulo.
Zerez lasaia izan ezkerreko trenan har dezakezu lo.
Kilometroak milaka egin, nahiz alboan bi makulo.

6

Trena dela-ta, presaka baten horra zenbait gogoeta.
Entzule edo irakurleak, mesedez hartu arreta.
Nirekin ados ez dagoenak ez beza belztu kopeta.
Nire iritziz trena jotzen dut lehen behor-kume probeta.

Guardasola

Lexok, ondorengo bertso sortan ere, kontakizun umoretsua bezain bizia egiten du, “Aizak, hi, mutil mainontzi” doinua erabiliz.

Futbol-ligako azken partida jokatzen zen 1984ko apirilaren 28an. Igandea zen. Athleticetik San Mamesen irabazi beharra zeukan, liga irabaztekotan. Noren kontra jokatuko, eta Realaren kontra. Bi eta bat irabazi zuen Athleticetik, Javier Clemente entrenatzaile.

Baina hori guztia aitzakia hutsa izan zen, Lexok Bilbora egin zuen bidaian.

Doinua: Aizak, hi, mutil mainontzi

- 1 Udaberriko giroa,
pozez lehertzen den tiroa,
gure bizia bideratzeko
ametsen ildo.
Zuk daukazun balioa
eskutatik badihoa.
Marka gertatu zait zure kulpaz
niri, arraioa! (bis)

- 2 Eguraldia goibela,
hotzik gabeko epela.
Eta pentsatu nuen euria
egingo zuela.
Meteorologo motela,
astronomoa itzela.
Nork esan niri egun horretan
oker nengoela.

- 3 Joan beharra zen Bilbora,
joatezkerotan inora.
Apirilaren azken igandez
hara ezik, nora?
Athletic behera ta gora,
Madrili sartu nahi gola.
Alfer-alferrik eraman nuen
nire guardasola.
- 4 Beraz aterki ta guzti,
etxetik hortxe naiz jaurti.
Euria berdin egin zezaken
ta berdin eguzki.
Baina ibili naiz gaizki,
ez euriagatik noski.
Trenean ahaztu zait guardasola,
nolatan ez busti?
- 5 Nire memori herrena,
honek ematen dit pena.
Aterki gabe abiatzea
hobe dut hurrena.
Lo egin ondoren esna,
madarikatzen dut trena.
Han utzi nuen hainbat kosta zen
euritako tresna.
- 6 Ardatza edo ejea,
futbolaren potajea.
Euskaldun orok Athleticaren
alde korajea.
Guardasolaren ajea,
gehi busti nuen trajea.
Zazpi bat mila duro kosta zait
hango biajea.

Txerriaren defentsa?

Garai bateko usadioetan ez da sartzen, noski, San Joanetan txerri-hiltzea egitea. Euskal Herriko baserrietan, negura begira beti ere, azaroko San Martinak inguruan bete ohi zen gazi-kutxa. “San Martin, zerriak kurrin”.

Baina Debaldeko Festatik egindako proposamenari jarraituz, aldeko eta aurkako arrazoiak aintzat hartuta, txerriaren defentsan gora eta aupak kantatzen ditu Lexok, ondorengo sei bertso hauetan.

Nabarmentzekoa da seigarrenaren azken puntuan emandako azken sententzia:

Urbasa tontorrean hire oroigarritz
monumentu bat huke, nire esku balitz.

Doinua: Esne-saltzailearena

- 1 Txerriaren defentsa prestaturik daukat,
alde eta aurkak.
Ez badu hutsegiten nik daukadan lupak,
berarentzako ditut gora eta aupak.
Ai, zeinen goxo diren txerriaren puskak!
Saihets eta xolomo, jaki onak dauzkak. (bis)
- 2 Hire urdai pusketak ta urdaiazpiko
dizkiat guztizko.
Hainbat jakietatik hi begiz guztiz jo.
Eta hire defentsa zeukat justizizko.
Hamaika otordu on eta gutizizko
sarritan gertatzen duk asko ez, gutxizko.

- 3 Txerriaren odolez ai zer odolkiak!
Guztiz egokiak.
Zenbait hilko gintuen bestela flakiak.
Mantentzen erraza haiz, gure sobrakiak
jaten dituk ta bueltan holako jakiak.
Hire behar gorria zeukak gizakiak.
- 4 Janzten garen guztiok gonaz edo prakaz,
bagintuzkeek kapaz,
ez genikek egingo oinarrietan kras.
Hi erabiltzen haugu gure onez tranpaz,
hire defentsa ez duk abokatuagaz.
Auzia hire alde nolatan irabaz?
- 5 Hire bizia ezin diat defenditu
ta ez ofenditu.
Izan ere gizonak hainbat hoben ditu.
Agintzen duenari behar obeditu.
Orain arte bezala jarrai, ez gelditu.
Herriaren parte haiz, herria zerbitu.
- 6 Hi defendituko haut behar hainbat aldiz,
bizia ez aldiz.
Gauaren ilunean edo egun argiz,
urregorriz josia, ez bakarrik harriz,
Urbasa tontorrean hire oroigarritz
monumentu bat huke, nire esku balitz.

Debaldeko festa

Uda, gure artean, ikasturtearen amaiera eta oporraldiaren hasieratzat hartu izan da aspaldi honetan.

Antzeko zerbait gertatu izan da irrati-urtearekin ere. Eta, beraz, ekaina amaitzera zihoala-eta, Joxerrak, Pellok eta Martinek kezka izango zuten Debaldeko Festak hurrengo irrati-urtean jarraipenik izango ote zuen.

Urte hasieratik egindako ahaleginari errematea emanez, Debaldeko Festari kantari jarri zituzten bertso-jartzaileak.

1

Egunsentiak bere ondoren eguerdi ta ilunabar,
nola ibaira mendi aldeko errekek saltakor mar-mar.
Motibazioz bete nauzu ni, lanean ez zaude bakar.
O, Debaldeko Festan amaiak onurarik ote dakar?

2

Dozena erdi hilabetetan izana dut nahiko kezka.
Ni bezalako arloteari gehiagorik ezin eska.
Galderak ezin ongi aztertu ta bertsoak behar presta.
Lan hori ezin beterik, behintzat, izana dut nahiko festa.

3

Bertsoak ezin asmatuz galdu ditut horrenbeste ordu.
Nire gorputz ta izpirituan zati bat programak hor du.
Zerbait nirea bezala dut hau, nahiz ta nik ez dudan sortu.
Ta Debaldeko Festa badoa, behar dut pena aitortu.

4

Auskalo zenbat jenderentzako izana zaren plazerra.
Zerbait aholku eman ez nator ta ez zaitezte haserra.
Festa egiten saiatu arren, agian zarete herra...
Sari eskasak direla nago, Martin, Pello ta Joxerra.

5

Bertsopaperak indartutzeko sistema onena ez da.
Bertso-jartzaile asko ibili al da hor lana galdezka?
Edo Xenpelar sarira joanak al dira pila iheska?
Hori horrela gerta ez dadin jarri berrehun mila peza.

6

Afizioa indartu dela diote periodikotan.
Bertso-jartzaile asko dabil, bai, dirua dagon lekutan.
Etxeginaren saria, berriz, pobre samarra dirutan.
Pentsatzen nago erdi tontoak bizi garela pikutan.

7

Kontuak kontu udak sarritan berekin du zirt edo zart.
Eta ametsa egina nago oso zorionean bart.
Oporrak pasa eta geroko itxaropena badaukat.
Hor Debaldeko Festan berriro egingo ote dugun bat.

Nire oporrak

Ondorengo bertsoek ere 1984ko data daramate. Nonbait, urtearen lehen sei hilabeteetan egindako ahaleginarekin ondo koipeztatua zeukan barruko errota. Eta, umorerik nola ez ziztaion falta, uda hartako Rodrigetza nolakoa izan zuen konatatuko digu Lexok ondorengo bertso sortan. Bertso arin eta freskoak dira, ondo josiak eta umoretsuak.

Doinua: *Ezkundu eta ezkongai*

- 1 Rodrigeztarran kondaira
 ederki datorkit gaira,
 hau esatekoa bai da.
 Tratua pozik egin genuen,
 sortu gabe eztabaida.
 Senar-emaztean nahira,
 hura Malagako plaira,
 ni berriz ametsen kaira...

- 2 Eguna heltzean trenez
 irtera zuen lehenez,
 musutxo bana emanaz.
 Abiatu zen elkar agurtuz,
 “ongi konpondu” esanez.
 Sarritan gertatzen denez,
 usteak ustel direnez,
 ametsak egi izan ez.

- 3 Hamabost urte elkarren
 ondoan pasatu arren,
 gaur maingu ta bihar herren.
 Inoiz ez ginen hola banatu
 eta ni nengon pozarren.
 Ez nekien zer zetorren,
 Rodrigez nahiean hurren,
 ez naiz ni hasiko aurren.
- 4 Abenturaren zalantza,
 probatuz gero balantza,
 musikik gabeko dantza.
 Ongi igaro behar nuela,
 nik banuen esperantza.
 Bizimoduko mudantza,
 ez zait gailenduko gantza;
 lorarik ez, bai arantza.
- 5 Bakarrik! Aupa nion nik,
 ez duk izango gizonik
 nik bezainbat zorionik
 duen beste bat une honetan,
 eta hain alai dagonik.
 Besteren mende egonik
 gizakiak ez dik onik.
 Neska, atera gin-tonik.
- 6 Jan eskas, edan ugari,
 amorru hartu urari,
 zerga ordainduz udari.
 Goizean ia hilik lanera,
 gauez erabat gudari.
 Txoriburua gidari,
 soin barruan ezin kabi,
 hutsari besarkada bi.

- 7 Gaueko zeru urdinak,
 egunsentian haur-minak,
 eguerdirako ezinak.
 On handirikan ez dit egiten
 etxeko bazkari finak.
 Latako atun-xardinak
 ditu bere eraginak.
 Hesteak dauzkat gordinak.
- 8 Prakak nahikoa kizkurak
 ta alkandora ximurak,
 hauetxek une makurak.
 Galtzontziloen margo txuriak
 eraman ditu lapurak.
 Galtzetinetan sudurak
 sar nahi dituen muturak,
 elikadura ziurak.
- 9 Dirua bai zerbitzala
 duen artean itzala,
 horrelakoa hintzala!
 Oraintxe nago trenean galtzen
 den guardasola bezala:
 ez garo ta ez kresala.
 Nahi dunak jakin dezala,
 bizitza aldrebesa da.
- 10 Sosak nituen artean,
 hala moduzko artean,
 itxuraz lagunartean.
 “Adiskideak” zeuden lekuan
 goxo, berandu arte han.
 Guztizko bakardadean,
 orain herriko parkean,
 zeru sabai izarpean.

- 11 Nire bizitza guziko
Rodrigetza dut utziko.
Promesa ez dut hautsiko.
Aurrerakoia nintzela uste,
eta erabat klasiko.
Neure burua kasik jo,
ez dut inoiz ikasiko.
Juxtu ez nago tisiko.
- 12 Bakarrik bizitzeko gai
nintzela ta probatu nahi,
emazteari eman jai.
Deskuidatu naiz goitik beheraino,
hori aitortutzen dut, bai.
Urduri nago, ez lasai,
hark hartuko didan usai;
laster dator ta bere zai.

Xanti Brouard hil dute

Santiago Brouard Perez euskal politikari abertzalea 1984ko azaroaren 20an hil zuten. Lekeition jaioa zen, 1919an. Ogibidez, mediku pediatra. Ezker Abertzaleko buruzagietako bat, Bilboko udalean alkate-orde izana zen eta Espainiako Gorteetan Herri Batasunako senatari. Eusko Legebiltzarrean, koalizioaren bozeramaile zen hil zutenean.

Bere kontsultategian lanean ari zela hil zuten. Gerora jakin zenez, Luis Morcillo eta Rafael Lopez de Ocaña izan ziren hiltzaileak, GALen enkarguz.

Euskal Herri osoan zirrargarria gertatu zen Brouarden erailketa. Samindurik utzi zuen Lexoren bihotzondoa ere. Baina, bosgarren bertsoan dioenez:

askatasun usoa, agian, da hurbil.
Arima ez baileike, nahiz tirokatu, hil.

Doinua: Hamalau heriotzena

- 1 “Hamalau heriotze” doinu tristea da
 eta tristurak beti goraka du malda.
 Azaroak hogeian jo dute eztanda,
 Euskadiren bihotza kolpatuaz, danba!
 Orain euskal semeak ezin alai kanta.
- 2 Polborak su hartutzen dunean bezala,
 laster heda zitzaigun saminan itzala:
 atentatu bat bide Xanti hila zala.
 Horra geldiarazi gizon zerbitzala.
 Errudunak Herriak juzgatu ditzala.

- 3 Ilunak hartu zuen zeru goi urdina,
 mehatzetan urtutzen hasi zen burdina.
 Triste arrantzalea, negarrez lurgina,
 hau da aita galtzeak sortu dun haur-mina.
 Edan dezagun utzi zenigun ur fina.
- 4 Zu hil zaituzte guri min eman ustean.
 Zinez min daukagu bai, zu hola uztean.
 Baina damuko dira zerorren ospean
 abertzaletasuna gehitzen ikustean,
 nola eguzki printzak kristal bat haustean.
- 5 Geurean bila goaz ardatz eta gurpil,
 aurrera joko dugu gogor eta umil.
 Aita itsas zabala eta Ama lur bil,
 askatasun usoa, agian, da hurbil.
 Arima ez baileike, nahiz tirokatu, hil.
- 6 Jar zintzaket gizon fin jatorren eredu,
 baina zure ezetza jaso dut erregu.
 Bidea jarraitzeko prestu gauzkazu gu,
 bakea nahi duenak egin beza gudu.
 Izarpean elkarren berri laster dugu.

Euskal Herria

(Elkarrengana bildu eta aurrera)

Nahi eta ezinaren momentuko kantu garratza dirudi ondorengo bertso sorta honek. Egunerokotasunak erakutsitako errealitate soziala deskribatzen du Lexok, batasunik eta solidaritaterik eza salatuz.

Krisi-garaia zen 1984an ere; eta, jakina, gazteak lanik gabe eta zaharrak lana galtzeko arriskuan.

Aurreko bertsolarien oihartzunak ere azalduko zaizkigu tarteka ondorengo sortan: “aitzurra eta pala” edota “arrazoirik ez dugu gutxi garelako”. Olerkarien ukiturik ere azaltzen da tarteka: “Esperantza leihorik ez dugu hertsiko... Garbi gera dadila: ez dugu etsiko!” Kontrapuntu adierazgarri bat ere bai, museko hizkera eta logika eta politikakoa ez datozela bat nabarmenduz.

Doinua: Hamalau heriotzena

- 1 Mila bederatziehun laurogeita lau hau
 ia-ia joan zaigu eguna eta gau.
 Gure borroka latzak aspalditik dirau,
 Euskal Herri zahar honek hainbat kezkatzen nau.
 Nork sinetsi garenik danbor bat eta lau?
- 2 Oihaneko danborra hiriz hiri “tan-tan”,
 loak hartu ez gaitzan ari da zaratan.
 Etsaia jaurtitzera multzoan, ez bakan
 joan behar genukela, zer mezu on daukan,
 askatasunik inoiz nahi badugu ukan.

- 3 Esperantza airea oraindik badabil,
nahiz ta leize-zulora nahi gaituzten amil.
Ibili beharko da argi eta abil,
euskaldun denok batzuk besteengana bil.
Herriarekin salba edo batera hil...
- 4 Izan ere zer dakust batasunan ordezt?
Ez dakit ziur ongi gabiltzanentz kordez.
Arbola bere fruituz ta gizona obrez
ezagututzen bada, nork egin ez promes
elkartasun mendira joatea erromes?
- 5 Lanpostu baten bila dabil hainbat gazte.
Saia arren alferrikerik, igande ta aste.
Esperantza atean, grilu edo kate,
etorkizun gozoa bistan ez daukate.
Non dute behar hainbat solidaritate?
- 6 Lanetik bota, berriz, hain gazte ez dena,
famili batentzako hori da eztena.
Nola puska daiteke holako eskema?
Tiragomaz ez leike konpondu, ez, tema.
Sistema suntsitzea litzake sistema.
- 7 Gure nortasunaren ikur den hizkuntza
larri baina bizi da, ez da gezur hutsa.
Abertzale garela, harrotasun putza.
Hitz merkeen azokan, bai, badu laguntza,
ta behar den lekuan nehork gutxi bultzatza.
- 8 Politikaren mailan joera maltzurra,
nagusitutzen zaigu tranpa ta gezurra.
Bakearen bideak hitzez, bai, maiz urra,
baina kondizioa da erabat xurra.
Enterra ditzagula pala ta aitzurra.

- 9 Iraultzaileak nola erremintak utzi?
Horrela ezin leike katerikan hautsi.
Geure nortasunari nahi diogu eutsi.
Arrazoi ez badugu garelako gutxi,
ai, zer erremedio, hortzak erakutsi!
- 10 Hemen gauz bat bakarra ikusten dut klaro:
herri baten geroa jokoan hor dago.
Joko hontan etsaiak jotzen du hordago.
“Eduki” ta jo behar beste bost gehiago.
Bokazioz ez gara sentitzen esklabo.
- 11 Ametsen zeru urdin, izar bereziko,
ez ote zara laster gugana jaitsiko?
Esperantza leihorik ez dugu hertsiko,
zain gelditzen gatzaizu gaur, bihar, etziko.
Garbi gera dadila: ez dugu etsiko!
- 12 Historiak dakarki bere mezu beltza:
aberri askok lortu du bere jabetza,
odolez ordainduaz libertate eza.
Elkartuz jo dezagun Monzonen ametsa.
“Enbaxadore jauna, lekua har beza”.

Bihotz eriaren esperantza

Tropoz eta literatura-baliabidez, agian, Lexoren bertsorik jan-tzienetakoak ditugu ondorengo sortakoak: kromatismoz beteak eta sentimenduz josiak.

Bihotz eriaren esperantza du kantu-gai. Eritasunen berri jakiteak pizten zion, agian, esperantza Lexori. Behintzat, ez zion amore eman nahi ate joka zetorkion etsipenari.

Bere hausnarketak bertsoz emateko gogozko zituen molde eta doinua hautatu zituen sorta honetarako ere.

Doinua: Naufragoarena (Amuriza)

- 1 Bihotza daukat eri ta triste,
 harritzekoa ez da hainbeste.
 Begiak hertsu amets nahiean
 ta egi latza albiste. (bis)
 Denok, zahar edo gazte,
 ezkongai, senar-emazte,
 nork ez mila buruhauste?
 Kontrolpearen kontrolik ezak
 kontralatutzen gaituzte.
 Esperantzaren leiho argiak
 hormaz estali dituzte. (bis)

- 2 Lautatik hiru, edo erdia,
lapaitzez bete da belardia.
Nolatan udan behia mantendu,
nola neguan ardia?
Hau ez da auzi garbia.
Har dezagun ausardia
arkitutzeko argia.
Mendizaleak egunsentian
nola jotzen dun Urbia,
lortzen saiatu beharko dugu
eskubideen gurdia.
- 3 Gaztelu zaharra hor dago tente,
nahiz hondatua egon dexente,
hainbat guduren testigu mutu,
zail suntsitzen derrepente.
Arerioari frente,
babesturik hainbat jende,
lan-egun, jai ta igande,
zigortu dute gizagaixoa
gogorki menderik mende.
Baina inortxok erabat ez du
eduki ahal bere mende.
- 4 Zelai ertzean dagon lorea
ikus dezagun zein dotorea.
Itsaso-arrain, aire-hegazti,
naturaren adorea.
Zeru sabai kolorea,
eguzki ezin hobea;
gauez ilargi noblea.
Herria eta gizona, berriz,
ezin da izan librea.
Maltzurren ate faltsuez dago
oztopaturik bidea.

- 5 Aitaren etxe sakratu hori,
margoz ez gorri eta ez hori.
Ajatutako hiru kolore,
baina oinarriak lodi.
Bultza ta dadin erori
bururatu lau erori,
beti historiz histori.
Eta orduan irrintzi batek
zabaltzen ditu hego bi.
Seme leialak defentsarako
presta daitezen egoki.
- 6 Lartaunen hainbat ume on, larden
erakusteko prest beti zer den.
Ez zaio falta kurai sendorik,
badu hartzak aina kemen.
Gerta izana da lehen
berdin orain eta hemen
gertatuko da ondoren...
Galduko ditu zango-besoak,
bizia bera ere ken...
Baina aitaren etxe xaharrek
bertan zutik du iraunen.
- 7 Lainope hontan ez dago urdin,
hainbeste harri, hainbeste burdin.
Behiak muuka, ardiak bee
ta txerriak kurrin-kurrin.
Txoriek txor-txor ta pin-pin
ulertuaz elkarrekin.
Abere guztiak berdin.
Herriak, berriz, arima gaixo,
ez al da hartzekoa min?
Geure hizkuntza euskara izan
eta nonahi mintza ezin.

- 8 Bake usoa jira ta bira,
joan nahiz dabil bake tokira.
Ezin aurkitu hori da beltza
edo agian zuri da.
Inork ez badu gupida,
beharko du erretira.
Baina nongo barrutira?
Hegan eginez balijoake
lasai gezurren ferira,
herria eta askatasuna
hitz polit hutsak badira.
- 9 Sei adarreko enbor lerdena,
basoan zutik den ederrena,
mila alditan erasotua,
zutik irauten duena.
Oraindik badu kemena,
gainditutzeko kondena,
ezin hondatu on dena.
Nola sinetsi laster batean
datorkionik azkena?
Tximist zorrotzak artezitu du
hiru zatitan, zer pena!
- 10 Denboran zehar, luze zein labur,
atzo hamar, gaur hamaika lapur.
Bihar hamabi izan daitezke
edo denak egin agur.
Euskaldunik ez da beldur
jasan arren zenbait egur;
burujabetza du gailur.
Behinola harkaitz tontor batean
hau ahalko da irakur:
Hasier eta Amaia gara,
gure ama da AMA-LUR.

Gazteria aurrera

Lexok uzta ugaria bildu zuen bere karpetarako 1984an. Eta, tartean, honako bertso hauek.

Gazteentzat ez ziren batere errazak izan urte haiek. Euskal Herriko herri batean baino gehiagotan, belaunaldiak gertatu ziren bortizki kolpatuak drogaren arazoaz.

Baina ez zen droga-kontua bakarrik. Bazegoen lan-eskasia ere. Alde guztietatik ezintasun erantsiak gehitzen zitzaizkien etorkizuna bideratu nahi zuten asko eta askori.

Gazte horietako baten larruan sartzen ahalegintzen da Lexo bertso hauetan. Eta arnasa ematen:

Ondorengoek izan dezaten
guk ez dugun herentzia.

Eta dei egiten die gizartean ezinbestekotzat jotzen zen al daketaren eragile izatera:

Berraldatzeen ohore hori
gazteriarri bekigu.

Eta:

Landu dezagun gure lur hori
besteren zain egon gabe.

Lehen saria jaso zuten bertso hauek, Elgoibarko Udalak antolatutako Etxegiña bertsopaper-lehiaketan.

Doinua: Naufragoarena (Amuriza)

- 1 Gazteriaren irtenbidea,
bakoitzak ezin hartu berea.
Etena baita iragana ta
etorkizunan hedea. (bis)
Norengan ukan fedea?
Gizartearen legea,
hau da zirko xelebrea.
Gezur kontua ta iruzurren
koktel bateko lerdea,
gazteriaren liluragarri.
Non esperantza berdea? (bis)
- 2 Kontsumismoa, burla ta tranpa,
ezkerrez ezin mugitu hanka.
Aurretik ongi hitz egin eta
atzetik buruan kanka!
Boterearen palanka,
orroz danga eta danga,
hau da guk daukagun ganga.
Modu honetan irtenbidea
atzematen, jaunak, lan da.
Libertatea aldarrikatu
aurrean jarririk langa.
- 3 Argi eduki arren begia,
gezurra gogor, ahul da egia.
Norabiderik gabe honela,
ez al dago gazteria?
Handinahi gehiegia,
bakoitzaren izerdia
alferrik galdu erdia.
Oso astuna egiten zaigu
helburu dugun mendia.
Biderik ezin hautsi inola,
horra gure tragedia.

- 4 Gizarteak du gaitza beregan,
 ilusiorik ez dabil hegan.
 Eta gazteok ezin ikasi
 bizitzaren poza zer dan.
 Hainbat trago mikatz edan
 betiko taberna beran,
 robot batzuen tankeran,
 goitik beherako aginduekin
 gaude hiltzori bezperan.
 Eta bitarte gure ardura
 dutenek maitasun greban.
- 5 Laguntza gutxi, hitzetik sobra,
 honela ezin burutu obra.
 Ume-aroak aldegin zigun
 ta besterik nola logra?
 Bizitza gordina hor da.
 Akabo ametsen borda.
 Alkohola edota droga,
 hasi nahi dunak debalde dauka
 hortatik lehen aproba.
 Hauxe da ia denok daukagun
 etorkizun beltza, horra!
- 6 Nola daiteken konpon auzia?
 Ez da erraza noski guzia.
 Noren besotan gozatuko da
 gazteon amets hautsia?
 Gure alor berezia,
 hausten saiatu hesia,
 giza balore krisia.
 Elkartu eta lanari ekin,
 geroak du merezia.
 Ondorengoek izan dezaten
 guk ez dugun herentzia.

- 7 Gizarte honek zer eman digu?
Gauz on asko ez, gara testigu.
Kulparik gabe jaso beharra
pena da hainbat kastigu.
Bizio txarren gatibu
ez gaitezen erori gu.
Bi, bost, sei, zortzi, hamahiru...
Goazen aurrera, jaso burua!
Borrokara behar bildu.
Berraldatzeen ohore hori
gazteriari bekigu.
- 8 Odolak digu maiz irakiten,
zerk ote du, ba, hau eragiten?
Gerekoikeriz baldin bagabiltz,
behar dugu hortik irten.
Ez dakit denek dakiten?
Hasi gaitezen jakiten
pentsamoldeak berpizten.
Saiatu arren ez da erraza
helmugaraino iristen.
Baina ez digu nehork egingo
geuk ez badugu egiten.
- 9 Jaio orduko zenbait landare
ihartu zuhaitz zaharren pare.
Landu gabeko lurra pobre da,
ez gorotz eta ez kare.
Zabaldtu da mila sare
egiteko gure jabe,
noski suabe-suabe.
Historiaren parte bat gara,
ez nagusien mirabe.
Landu dezagun gure lur hori
besteren zain egon gabe.

- 10 Hemen oztopo, hor berriz traba,
eskubiderik ez leike laga.
Geure tokia geuk betetzea
bidezkoa ez al da, ba?
Non jo behar den aldaba,
bertara joan ahal bada.
Gure neurri edo galga
erakutsiaz duintasunaren
jabe zintzoak gerala.
Gure bidea bide zaila da
ta zaila bezain zabala.
- 11 Ekonomia edo kultura,
zer dagokion har beza hura.
Langabezien arazo latzak,
politikazko lotura.
Plangintza baten ardura
gazteok gure kargura
hartzeko ordu heldu da.
Buruak hotzak, bihotzak bero,
aupa!, goazen helburura.
Nagikeriak utzi albora,
ken digutena eskura.
- 12 Norbaitek hauxe dio agian:
“hau lasai zegok amets-habian”.
Baina ametsak, inola ere,
ezin daitezke kabi han.
Argi gaitezen egian,
gaizki gabiltz aspaldian.
Injustizien erdian
irtenbide hau bakarra dago
bizi garen gizaldian.
Nork geldituko gaitu ta nola
jartzen bagara abian?

Gabonak

Euskal Herriko familia askotan, 1936ko gerrate ondorengo urte luzeetan, plater bat gehiago jarri izan zen sukaldeko mahaian, urteko egun seinalatuetako otorduetan. Egun seinalatu horietako bat zen Gabon eguna, ezbairik gabe.

Lexok, 1985ean, sei bertso hauek bakarrik jaso zituen karpetan. Animo eta ilusio handirik gabe jarritako bertsoak dirudite; bere bertso baten harira, etorkizuneko ametsen kurtxak barruan bitxirik ez zuen boladakoak.

- 1 Gabonak heldu dira, urtero bezala,
 beltz dakar aurten ere neguko itzala.
 Olentzerok iluna, aurpegi azala.
 Zeru urdinago bat argitu dezala.
- 2 Gure artean falta hainbeste armoni.
 Zer konponbide daukan pentsatzen nago ni.
 Elkar maitatutzea litzake komeni.
 Badago bake eta justizien premi.
- 3 Gazteok ere gabiltz halako moduan.
 Zer etorkizun dugu geure inguruan?
 Ezin enkajaturik egungo munduan,
 ametsen kurtxak ez du bitxirik barruan.
- 4 Hainbat jendek tristura eta ahulezia,
 gainezka dago tranpa edo malezia.
 Nagusiek kexa ta guk langabezia,
 betikoen bizkarrek darama krisia.

- 5 Krixiaren mundua dugu xelebrea.
Batzuek zer janik ez, besteek sobrea.
Urrean izenean saltzen da kobrea,
miserien ispilu hor dago pobrea.
- 6 Bihar Eguberri ta gaur, berriz, da Gabon.
Beste egunetatik alderik badagon
pentsatzen jarri eta nor patxadan egon?
Halere opa behar elkarri zorion.

Euskal Herria - 86

Euskal Herriari bihotz-zolan egindako aitortzak dirudite ondorengo bertso hauek, zortziko zaharraren moldean jarriak.

Lexok zuzenean egiten dio galdera 1986. urteari :

... Zer hartu duzu?

Muturreko ugari ta urri laztan eta musu.

Usoaren pausaleku nola bilakatu zu,

libertate den haizea ukatzen bazaizu?

Eta “ozpinezko kalizatik” sarri edan duen herri honen bihotz-taupadetan, oihartzun diren sentimenduak aletuko dizkigu ondorengo bertsoetan. Tartean bada perla polit askorik.

Urte horretan izan zen OTANen jarraitu ala ez erreferenduma. Gobernuan sartu aurretik ezezkoaren aldekoa zen PSOE. Gero, baiezkoa eskatu zuen gobernutik. Agintean, baiezkoaren alde azaltzen zen eskuina. Erreferendumean, abstentzioa aldarrikatu zuen. Euskal Herriak ezezko botoa eman zuen.

- 1 Bihotzeko Euskal Herri, natorkizu bertsotan.
Nahi zintuzket hartu eta kulunkatu besotan.
Baina sarri ez gabiltza hain harreman gozotan.
Zure kezkaz lorik ezin egin dut gau osotan.
- 2 Laurogeita seigarren urtez zer hartu duzu?
Muturreko ugari ta urri laztan ta musu.
Usoaren pausaleku nola bilakatu zu,
libertate den haizea ukatzen bazaizu?
- 3 Eskubide bila zabiltz, nahi zenituzke osa.
Zeure baitan sentituaz lortu ezinan lotsa.
Euskara da, noski, zure arima ta bihotza,
kristalezko espetxean libre dagon ahotsa.

- 4 Penitentzi itsasoan bada hainbat olatu.
Arkumeen hutseginak otsotzarrak salatu.
Nagusia morroi dadin, nork egin du bekatu?
Zazpiak bat ia-ia bat zaspitan banatu.
- 5 Zure seme askorentzat gehiegizko baldintza.
Arrotz diren jakintsuen aholku eta hitza.
Zintzoenek zure alde eman dute bizitza.
Beste milak dasta behar ozpinezko kaliza.
- 6 Ozpinezko kalizatik sarritan duzu edan.
Senideok ezin gara batu nonbait zuregan.
Gidaria falta zaion hura galtzen den eran,
norabide gabe gabiltz, enaren gisa hegan.
- 7 Europako merkatuan sartu zaituzte, noski.
Baserritar mundua ta arrantzalea gaizki,
lanpostuei ezin eutsiz badago lanik aski.
Desgrazizko senidetzan, gehienok anai bixki.
- 8 OTAN ere hor daukazu gogor eta indartsu.
PSOEko eskaintza zen, guztiz gertatu faltsu.
Irten orde, bertan geldi ez korde ta ez zentzu.
Soldaduskak noiz jaso du horrenbeste intsentsu?
- 9 Gazteriak lokartzeko, drogarentzat babesa.
Horrek ez du gaindituko dagoen langabeza.
Frustratuen uholdea lotzen ez da erreza.
Ea leherrarazten duen demokrazian presa!
- 10 Hitz batean esateko, burujabe izan nahi.
Zeurearen nagusitza, ta ez inoren etsai.
Zeru urdin, lur, itsaso, iturri, baso, zelai...
Aberri bat zara eta lortu behar duzu, bai.

Irungo Behobia edo Pausuko elizaren urre-eztaiak

Izenburuak ez du beste zehaztapenik ematen. Baina, Xantiren emazte Ramoniri esker, badakigu gehiago. Mezatan kantatzeko jarri zituen bertso hauek Lexok; baina ez berak kantatzeko, baizik eta bere adiskide min Iñaxio Garmendiak.

Gero, beste sail batean datoz, “Agur, Iñaxio” izenburuaz, Iñaxio Garmendia hil zenean Lexok haren hiletetan kantatutako hiru bertsoak.

Behobia edo Pausuko elizaren historia ez da oso argia, sorreran. Dirudienez, udalak 1931n onartu zuen eraikitzea, eta diruren bat ere jarri zuen.

Inauguratu, 1936ko otsailaren 9an egin zen. Beraz, urrezko ezteiak 1986ko otsailaren 9an izango ziren. Parrokia bezala, aldiz, 1961ean izendatu zuten. Hortaz, 2011ko abuztuan bete zituen 50 urte. Baina bertso hauek 1986koak izango dira.

- 1 Egun on bana deigula denoi
zeruetako Jainkoak.
Gaur baditugu gogoratzeko
momentu berezizkoak.
Berrogeita hamar urte badira,
entzule bihotzekoak,
eliz berria egin izana
Bidaso ta Pausokoak

- 2 Auzolanean hainbat lan egin,
 gainera eman txanponak.
 Auzo bi hauek izan zitzaizen
 guztizko zerbitzu onak.
 Otoitzerako leku behar du
 kristaua bada pertsonak,
 Jainkoarekin bakeratzeko
 barruko kezka dagonak.
- 3 Geroztik hona zenbat bataio,
 jaunartze eta ezkontza.
 Hiletak ere beharrezkoak,
 etortzean heriotza.
 Iganderoko meza, nola ez,
 penitentzizko aitortza.
 Kristauarentzat babesleku da,
 atsekabetuen poza.
- 4 Urre eztaiak elizarekin
 ditugu orain beterik.
 Lastima garai batean hainbat
 ez datorrela gazterik.
 Euskal Herriak halere ez du
 erabat galdu federik.
 Beraz ez zaigu geratzen Jaunai
 eskerrak eman besterik.

Loiola Irratiak 25 urte

Data jakinik gabe gordetako bertsoak dira hauek. Baina bada-kigu Loiola Irratia 1961ko otsailaren 11n sortu zela, eta baita ere 1986ko otsailaren 11n ospatu zituela 25 urteak. Beraz, urte honetakoak izango dira bertsoak.

Euskarak eta euskal kulturak, eta batik bat bertsolari-tzak, asko zor diote Loiola Irratiari. Esaterako, frankismoaren urte zailetan urte mordoska batean antolatu zuen bertsolari gazteen txapelketa. Xanti Zabala Lexo berak ere hartu izan zuen hainbatetan parte.

Doinua: Txantxangorriarena (Amuriza)

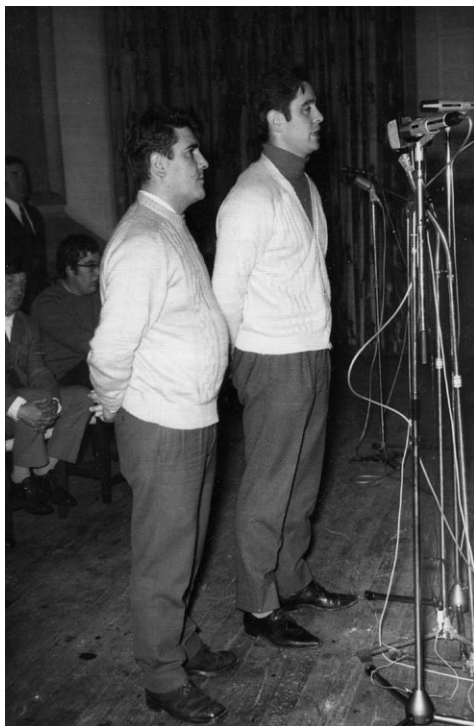
- 1 Lehendik orainera, gerora begira,
aspalditxokoa da hor sokatira.
Hogeita bost jadanik urte asko dira.
Irratiaren bidez euskarak distira.
Zure ikusmira,
kale baserrira,
herri ta hirira
baitzenuen gida.
Beharren erantzuna zinez hori da. (bis)

- 2 Ez zenuen alferrik borrokada hasi,
komunikabidetan ez baitzen kasi.
Euskaraz hainbat berri non adierazi?
Apustu gogor hori nola irabazi?
Gozo eta gazi,
ezin galarazi,
hor zuten girizi,
notiziak bizi.
Euskaldunok zintugun gure gutizi.
- 3 Herri Irratiaren lana eskergaitza.
Bazen hor teoria, bazen ekintza.
Euskal sukaldetara goxo-goxo mintza.
Barrura sartutzeko hori zenun giltza.
Behin zela otoitza,
behin bertsolaritza,
kirolen emaitza,
beste hainbat printza.
Herria ez ziteken gehio zerbitza.
- 4 Eskema berri hoiek nola sortu ziran
arrazoitua nahi nuke orain segidan.
Euskal Herria zegon eskegita bigan,
Realak “cuatro cero” galdu zuen ligan.
Nortasun desiran,
hortxe horren jiran,
hasirik mugidan,
gogotik egin lan.
Herri hau hil ez zedin bere gupidan.

- 5 Nekez eraikitako altxorraren kutxa
etsaientzako ere ez zegon hutsa.
Leize-zulora behar omen zuten bultza.
Ez zitzaien atsegin hitzaren iraultza.
Irratian funtsa,
antenaz laguntza,
hortik hedakuntza,
etsaien gurutza.
Atentatuz bihurtu zuten errautsa.
- 6 Alabaina bidea markatuta zegon,
kalteak kalte ezin geldirik egon.
Berriz nolabait jaso jarraitzeko sakon,
eta orain ikusi zein indartsu dagon.
Hain dugu tresna on,
hoberik itxaron
al dezakegu non?
Nik ez ba, hor konpon.
Zuk pasorik ez duzu, beti hordagon.
- 7 Robot baten gisara beti zerbitzari,
botoia sakatzean ari ta ari.
Erraz agintzen zaio horrelakoari.
Protestaren zantzurik ez baita ageri.
Gaueko ilargi,
patxadaren habi,
harremanen hari,
bideko gidari.
Gure euskarak zaitu bere gudari.

Lexo, Azkoitian, 1972ko otsailean. Joxemari Iriondo, gai-emaile.

Loiola eta Donostiako
Herri Irratietako 1972ko
txapelketan, Xanti Zabala
eta Nikolas Zendoia
bertsotan.

- 8 Abesbatzak, rock edo trikitrixarena,
musika kontuetan ez da herrena.
Meza, arrosario, herriko taberna,
bidez bide badoa Euskadin barrena...
Mendean laurdena,
gugana irtena,
legokeen pena,
goxatzen duena.
Ezbeharrean ere zorion dena.
- 9 Geroaren berririk nik ez dakit eta,
bestela pozik joko nuke tronpeta.
Baina ametsak libre, ez da berriketa,
ilusioaz bete dezagun kopeta...
Banintza profeta,
nire igerketa,
ahal baneza presta,
jakiten zail ez da.
Zure ur freskoz beti gaitzazu freska.
- 10 Hogeita bost urteko fruituzko arbola,
oraindik emateko sasoiz dagola.
Ereriko zaigunik ez pentsa inola.
Zu zutik egoteak badauka axola.
Sentipen etxola,
xumeen eskola,
gure oinen zola,
sortua behinola.
Urte askoz irrati, agur, Loiola!

Txirrita, bizi gara!

Txirrita hil zeneko 50. urteurrenean jarritako bertsoak dira Lexoren hauek. Beraz, 1986koak.

Jose Manuel Lujanbio Retegi, Txirrita bertsolaria, Hernaniko Ereñozun jaio zen. Eta, Errenteriako Txirritan bizi izan ondoren, Altzan hil zen 1936ko ekainaren 3an, arrebaren etxean. Auspoa Liburutegian bildu zituen Antonio Zavalak, Sail Nagusiko ale bikain batean, hustutzen ez zen ganbara hartatik plazaratutako bertsoak eta ateraldiak.

Lexok, bertsootan, Txirrita hil zeneko 50. urteurrena zela-eta, Juanjo Uriak plazaratutako liburua aipatzen du.

Doinua: *Aizak, hi, mutil mainontzi*

- 1 Kantabriatik txirrika,
 luza nahi nuke, Txirrita,
 bertsoen bidez egin dezadan
 zugana txirrixta.
 Eguzkiaren irripa,
 oraindik dugu irrika.
 Euskal Herria bizi da baina
 ez dago irrika.

- 2 Mende erdi hil zinela,
 gu jaio gabe geundela.
 Ordutik hona ez pentsa askoz
 hobeki gaudela.
 Makinatxo bat gaubeila,
 jakin zazu egin dela.
 Itsas zakarrez lotara ezin
 joan da marinela.

- 3 Zure heriotz urtean,
 sartu orduko lurpean,
 gerra zital bat piztu zuten ta
 noski gu sutean.
 Borrokan hiru urte han,
 guztia galdu artean.
 Berrogei urte pasa ditugu
 Francokin “bakean”.
- 4 Anaiak anaien aurka,
 zoritxarreko burruka.
 Luze joan zen gerrate hura
 azkenean buka.
 Indarrak gauz on bat dauka:
 arrazoiz leikela truka.
 Indarrak duen arrazoipean
 gaudenik nork uka?
- 5 “Bakearen” ezaugarri,
 zapalketa bat ezarri.
 Euskal Herria herri bezala,
 estu eta larri.
 Hainbat hesi ta mugarri,
 kultura guztiz elbarri.
 Euskaraz ere libreki ezin
 hitz egin elkarri.
- 6 Gudak bere ondorenak:
 hilak, zaurituak, penak...
 Hori badaki ederki, noski,
 probatu duenak.
 Erbestera joan zirenak,
 hemen erail zituztenak,
 Aitzol bezala borroka gehien
 egiten zutenak.

- 7 Gure ta herrian kaltez,
lotu gintuena katez,
urteen zamak menderatuta,
hil halako batez.
Hori on zitzaigun ustez,
piztu ilusio gaztez.
Ilusioek iraun ziguten
bakarrik bi astez.
- 8 Lehen nonbait halabeharrez,
arduraz etsai bakarrez,
denok baturik aitonan kontra,
ahal zen indarrez.
Orain aldiz zoritxarrez
ezin fidatu elkarrez,
ta etsai bera antzaldatuta,
algaraka barrez.
- 9 Baina zein da etsai hori,
beti sendo eta lodi?
Zentralismoak gorroto digu
abertzaleori.
Arazoa gori-gori.
Hura sugea, gu txori.
Erakartasun sare horretan
maiz gara erori.
- 10 Guk geuk zenbait bekatu
dugunik ezin ukatu.
Nahiz eta hori aitortutzea
ez asko gustatu.
Taldeka gara puskatu.
Hau nola leike juzgatu?
Oinarrizkoen diren gauzetan
ere ezin batu.

- 11 Baina guztia huts dela,
pozointsu edo ustela,
Txirrita maite, ez dezazula
pentsatu horrela.
Zeuk iragarri bezela,
aipamenetan zaudela.
Pozik diotsut ez da agertu
zure hil eskela.
- 12 Ereñozu ez da ahortzi,
Hernanik ere irrintzi.
Juanjo Uriak liburu batez
omen ta goraintzi.
Bertsoak badu garrantzi,
baitugu zure herentzi.
Bertsolaritza esperantzaren
kolorez da jantzi.
- 13 Bertsorik ez zaigu ahuldu.
Horri gogor zaio heldu.
Bertso-eskolak sortu ziren ta
gainera ugaldtu.
Euskara ta biek landu,
inoiz ez baita berandu,
hamaika zalek zure bertsoen
zukua edan du.
- 14 Eman dut zenbait iritzi.
Azkenera naiz iritsi.
Hau esan gabe ez nuke nahiko
leihatila itxi.
Lortu ezin ta gutizi
nahasiaz bizi-bizi.
Horra nik esan gaur egunean
nola garen bizi.

Bertsolaria, bertsoa, bertsolaritza

Bertsoa, bertsolaria eta bertsolaritza nola ikusten zituen azalduz kantatzen digu ondorengo bertso sorta Lexok: edergintza eta artista herrigintzara bilduz, beti ere. “Lerro artean gauza asko” esanez gustura, “misteriozko misteriorik ez duen sorgina”rekin losintxaz... Aldarte onez egindako jarrialdia.

Hona hemen bertsolaria, herritar xumeen bihozka den oiartzun eta “margolarien pintzela, eskultoreen zintzela” eta batez ere “euskal kronisten ta kazetari denen aitzindari”. Horregatik, “negarren malko lodi” eta “irri gozoaren habi”. Azken batean, “pena ta pozak kantatzen ditun urretxindor hori”.

Lexoren bertso sorta eder honek 1986ko uztailaren 20ko data darama.

Doinua: *Euskal Herritik aparte* (Amuriza)

- 1 Bertso eta bertsolari,
badabil hainbat komeri.
Azterketa bat burututzea
bururatu niri.
Ez dela erraza hori,
hori azkar da nabari.
Bertso eskainka nator, halere,
gustu duenari.

- 2 Jokoa edo jolasa
 ote den elkar jo lasa.
 Kirola ere badela eta
 badago solasa.
 Neurri, errima, konpasa,
 literaturazko kaxa.
 Hori dena ta gehiago dela
 eman diot traza.
- 3 Errima ez errepika,
 erabiliaz metrika,
 lerro artean gauza asko esan;
 hori da teknika.
 Elkar gogotik zirika,
 antzezlarien mimika.
 Klasikotasun ederra bezain
 aberats lirika.
- 4 Apaizetatik fraileta,
 edonolako saileta,
 bertsolaritza nonahi sartu da,
 zertan jo hileta?
 Gaizki geundeke hil eta
 helduz holako maileta.
 Erritmo eta edertasunez
 dirudi baleta.
- 5 Irri-negarren oreka,
 nator zuri ohoreka.
 Bertsolaria, hortxe zaude zu,
 ez inon gordeta.
 Nork zaitzake zu ordezkia,
 herri xearen poeta?
 Triste, alaiak, sakon, arinak...
 hainbeste moeta.

- 6 Herrian ahots gardena,
sarritan su ta gar dena,
sentimenduzko ispiluaren
irudi sormena.
Gal bazintezke, zer pena!
Zerbait litzake herrena.
Gure euskara maitagarrian
euskarri onena.
- 7 Bertsolaria kantari,
herriaren mezulari,
pena ta pozak kantatzen ditun
urretxindor hori.
Negarraren malko lodi,
irri gozoaren habi...
Euskal kronisten ta kazetari
denen aitzindari.
- 8 Jaiotzezko fruitu fina,
beraz ikasi ezina?
Bertsoa hala ote den badu
askok jakin-mina.
Ikas daiteke, bai, baina
neketan dauka ordaina.
Misteriozko misteriorik
ez duen sorgina.
- 9 Iraganaren testigu,
zugandik asko dakigu.
Bertsoen bidez histori zenbait
kontatu zaizkigu.
Bertsoa beti bekigu
bertsolarien gatibu.
Bertsolaritza emaitz bezala
hortik datorkigu.

- 10 Su berriaren hauspoa
zara, bertso tajuzkoa.
Hargatik hainbat maite zaitugu,
hala dut juzgoa.
Usain onenen fraskoa,
goizaldeko ihintz freskoa.
Nik baietz diot, nahiz beste milak
esan ezezkoa.
- 11 Zer burutapen itzela,
pentsatzen ari nintzela.
Bertsolaria, hain gauza handia
izango hintzela!
Margolarien pintzela,
eskultoreen zintzela,
Xalbador zena nork ez ote du
egingo zin zela?
- 12 Apustu eta burrukak
edo jolasen turutak.
Bertsolaritza hainbat gauz da ta
hainbat gauzetik at.
Nik esandakoak puxkak
direla kezka badaukat.
Aztertzaile on batek agian
ken ditzake dudak.

Balentin Enbeita

Lexok data jakinik gabe jarritako bertsoen artean dago Balendin Enbeitari eskainitako sorta hau. Hemen jartzen dugu, Balendin 1986ko azaroaren 20an hil zelako, eta hari buruz lehenaldian mintzatzen delako Lexo. Beraz, hura hil ondoren jarritako bertsoak dira.

Balendin Enbeita 1906ko maiatzaren 20an jaio zen, Muxikan. Hiru aldiz izan zen Bizkaiko txapeldun: 1929an, 1958an eta 1959an.

Gudari ibili zen 1936ko gudatean. Frankismoan, bera izan zuen bertsolaritzak Bizkaian euskarri nagusienetako bat. Bere eraginpean sortu zen historiako lehen bertso-eskola: Garriko, 1959an.

Hala dio Lexok ondorengo bertso batean:

Bertsolaritza ere makala zegola...

...Irtenbidea behar zuen, baina nola?

Sortuz bertsolarien lehenengo eskola.

- 1 Agur, Bizkai, Gernika, ta agur, Muxika!
 Zuen seme bateri, bertsozko musika
 eskaini nahi nioke, ez nator muxinka.
 Sentipenak diona ezingo dut finka.
 Horrelako gizonak baitira noizbehinka.
- 2 Nor eta zer izan zen Balentin Enbeita
 espikatutzen, noski, erreza ez baita.
 Nire ezjakinean nahi nuke goraipa.
 Bertsolarian seme, eta berdin aita.
 Euskara ta Herria nork hark hainbat maita?

- 3 Bere bizi luzea, beste askon gisan,
seguru asko ez zen atsegina izan.
Gerra zitala eta espetxea jasan,
baina beldurrik gabe hau daiteke esan:
aberriarengatik, aurrera jo zezan.
- 4 Gerra ondorenengo urte ilun, beltzak
ez ziran, noski, onak izan inorentzat.
Bazebiltzan otsoak, bazebiltzan hartzak...
Euskara galarazi... Haiek egun latzak!
Denak gainditzen ditu hain menderakitzak.
- 5 Espiritu gogorren dohaina eduki.
Bere buruaz inoiz ez zuen erruki!
Eragozpenen aurka, poliki-poliki,
aurrerako pausoak, bertso ta antzerki.
Herrimina berriro suspertuz ederki.
- 6 Gizakia ez leike bi zatiz bereizi.
Behin bizitzen da baina bitan ezin bizi.
Hala ere batera bi lorpen nagusi
Enbeitagan daitezke biziki ikusi:
euskal kultura bultza ta sendia hazi.
- 7 Garai haietan argi behar zen ibili.
Zarata handiz baino hobe isili.
Euskaldunen geroa, bestalde, zintzili.
Herri baten arima nahi zuten estali.
Baina sua egurtuz, nolatan itzali?
- 8 Bertsolaritza ere makala zegola,
hark berriz irakiten barruan odola.
Ezin utz zezakeen galtzera inola.
Irtenbidea behar zuen, baina nola?
Sortuz bertsolarien lehenengo eskola.

- 9 Sortu bazuen sortu, ez noski alferrik.
Abantaila zuzena, ez zuen okerrik.
Orain Euskal Herrian ez dago bazterrik
eskola mota horri ukatuz eskerrik.
Eman du ta emango du fruitu ederrik.
- 10 *Bizitzaren joanean* joan zaizu bizitza.
Alferrikako ez da gertatu ekintza.
Eusko lorategiak zu zintuen ihintza,
behar zuen euria ta eguzki printza,
oparo izan zezan loreen emaitza.
- 11 Ordua iritsi zait agur esateko,
baina agurra ez da ahaztu izateko.
Zure sakeak badu gugandik erresto,
prest gaude partidu zail hau irabazteko.
Zuk bezain abertzale Herriai eusteko.
- 12 Ez nuke bazterrera orain nahiko laga
zure emazte kuttun Ealotar Klara.
Maitasunaren habi, tristuren algara...
Laguntzailerik inor izan baldin bada,
Balentinentzat hori zeu izan zara.

Geurea geuk egin

Ondorengo bertsoak 1986ko abenduaren 14an idatziak dira. Itxura denez, jaioteritik, Lezoko herri-aldizkaritik, egin zioten Xantiri bertso batzuen eskaria.

Herritarrei nola egin, bada, uko? Umore pixka bat hartu poltsikoan eta, barne-errotaren karranka leunduz, hona hemen zortzi bertso.

- 1 Agindua zor dela nonbait dut entzuna
 eta eman beharra horri erantzuna.
 Jarri ez diezaidaten zigorrez isuna,
 hori bai litzateke niretzat lizuna.
 Baina nolatan bete? Hau eginkizuna!

- 2 Mundu honetan bada galtze eta lorpen,
 gerorako utziaz hainbat itxaropen.
 Zerbait nahi duenari ez nioke nahi ken...
 Laguntza eskatuta, nola soka eten?
 Ez dizuet esango erreguka nor zen.

- 3 Nitaz oroitutzea ere ez da gutxi,
 horrelako markarik ez du inork hautsi.
 “Bertso batzuek behar dituk erakutsi,
 herritarra haizenez ez aterik itxi”.
 Nire bertsotan ez da horrenbeste bitxi.

- 4 Badakit nondik doan lagunaren pista.
 Horrek ere nigandik zerbait nahi konkista.
 Ni ere jabetu naiz, nahiz ta izan pixka,
 berri batzuek onak badira aldizka.
 Lezok ere duela bere errebista.

- 5 Herri baten funtsa da lana eta festa,
bera lagundutzero ahal duena presta.
Ezin hasi daiteke baiari ezezka.
Zahar, gazte, guraso, mutil eta neska.
Bakoitzak ager beza daukanaren kezka.
- 6 Hurrengo aholkuak har beza tokia,
itzartu dadin berez duguna lotia.
Herria laguntzea gauza egokia,
hau da denon eskutan den filosofia.
Ez besteren eltzetik jan “oilo-zopia”.
- 7 Ezin daiteke egun lotan lasai etzan,
zintzilik janaririk nork jartzen du pertzan?
Bakoitzak bere oinez egin behar dantzan,
txistua egon arren herri-enparantzan.
Geurerik ezin utzi auzo-esperantzan.
- 8 Hamarreko ttikian horra zortzi bertso,
uso mezularia agian da eltxo.
Baliozkorik egin ez badut ezertxo,
zuen mende nago, har nazazue preso.
Edo beste bat arte agurtzen da Lexo.

Natura edo izadia

Natura edo izadiari begira jarri da oraingoan Lexo, zentzumenek iradokitzen diotena zortziko zaharraren tolesturetarantz ekartzeko. Bertso hauekin jaso zuen, 1987an, Hernaniko Udalak antolatutako Jose Legarreta bertsopaper-sariketako bigarren saria.

- 1 Udaberriz goizean goiz abiatuz mendira,
 jarri zaitez eguzkian irterari begira.
 Ametsarik gozoenak hor gauzatuko dira.
 Izadia egun berri bat margotzen ari da.
- 2 Kuku eta txorrotxioz, horra natura leher.
 Zuhaitz eta loretxoak bai dauzkagula eder.
 Goiz-ihintzan dizdiz freskoz, belardiak halaber.
 Izadiak edertasun gehiago nola ager?
- 3 Gaztain, intxaur, haritz, arte, hurritza eta pago.
 Hainbat zuhaitz eder, bikain, mendietan badago.
 Ama lurra emankor da, fruitua du oparo.
 Mendez mende, urtez urte, berrituaz lau aro.
- 4 Abereen mundu horrek ere non dauka muga?
 Zenbat mota ote dagon, nork ziurtatu duda?
 Naturak du basatien elikapen ardura.
 Etxekoak gizakien esku, ahal dun modura.
- 5 Nola ahaztu iturri ta errekatxo gardenak?
 Izadian parte dira, bazterretan daudenak.
 Horko urak irentsiko ditu itsas barrenak
 euri, txingor edo elur bihurtuko direnak.

- 6 Itsasoa ere hor da, naturaren fabrika.
Arrain denen sehaska ta giza hobi aldika.
Ilargia ta izarrek hartzen ditu dizdizka.
Bere perlen amodioz goxatuaz isilka.
- 7 Udaberri, uda eta udazkena ondoren,
negu beltza helduko da inork uste baino lehen.
Urte aro bakoitzak du eginkizuna hemen.
Baina nork ta nola juzga zein ote den ederren?
- 8 Natura gauz polit eta ederra da guztiz, bai.
Baina amets egin dudan, dudan jarria naiz, ai!
Izadiak izan ere baditu hainbat etsai.
Ondorioz ez da oso erraz egoten lasai.
- 9 Hasieran eder zela, orain ez nago ziur.
Gizakien atzamarrak kako baitira bihur.
Naturaren egilea banintz, nintzake bildur
kutsaduran eraginez egin diogun agur.
- 10 Zein artistak burutu du modu hortako obra?
Ezingo dut nik argitu, hitzak baitaude sobra.
Nirekiko norbait handi atzean dago, horra!
Heriotza ez ote da ordaingai dugun zorra?

Kilometroak

Zarautzen, lehenengo aldiz, 1987ko urriaren 4an egin zen Kilometroak, Gipuzkoako ikastolen aldeko festa. Euskal eskola publikoaren aldeko aldarrikapena zuen ikurtzat ekitaldiak.

Lexok gai hauxe aukeratu zuen, Beasaingo Arrano Kultur Elkartek antolatutako bertsopaper-lehiaketan parte hartzeko. Bigarren saria merezi izan zuten bertso hauek.

Zortzigarren bertsoan, baieztatzen du:

Euskal eskola publiko bat da
herri honentzat geroa.

Sortari errematea emateko, berriz, aukeratutako doinuak darama Xenpelarren harira jardutera:

Gu baikara ibiltzen,
kantuz dirua biltzen,
Iparragirren moduan.
Ai zer eguna debalde festa
jarriko dugun orduan!

Doinua: *Iparragirre abilla dela*

- 1 Kilometroak zirela eta
 Zarautz genuen sehaska.
 Itsasertzeko herri xarmantaz,
 izan ere, nola aska?
 Bazuen arrakasta,
 baina noizko da “basta”?
 Sakelarentzat zaztada.
 Noiz joan behar da dirurik gabe
 ikastolaren festara?

- 2 Francon garaian hasi zenetik
ikastolaren burruka,
zenbat izerdi, zenbat dirutza,
zenbat ordu du zurrupa?
Diktaduraren kulpa,
ez dezakegu uka.
Baina orain dator ona:
demokrazia omen den hontan
ere behar du limosna.
- 3 Patxi zaharraren hileta ez zen
atzo goizean gertatu.
Biharamuna luzatu dela,
horixe zaigu suertatu.
Hainbat urte pasatu
ta gutxi aurreratu,
horra gure tragedia.
Urterik urte Kilometroak
dugu testigu garbia.
- 4 Nafarroa Oinez, Herri Urratsa
eta Araba Euskaraz,
Ibilaldia ere hor dago,
aukera badago beraz.
Gure dirua hegaz,
badoa guztiz erraz.
Agintariak non daude?
Zinta moztera deitu gaitzaten
gu ere hobeak gaude.

- 5 Agian norbait pentsatzen dago
 diruarekin joan zela.
 Zero batzuez osaturikan
 omen zen txeke txartela.
 Nahiz hori den horrela,
 udazkenez orbela
 dakar naturan ardatzak.
 Azken finean noren dirua
 eraman zuen Ardanzak?
- 6 Ikastolaren historiak du
 hogeita bost urte edo.
 Tarte horretan egingo zuen
 makinatxo bat hotz-bero.
 Estatutu ta Fuero,
 lehengoan jo ta fuego
 oraindik hemen gabiltz gu.
 Askatasuna eder litzake
 inork emango baligu.
- 7 Hegoaldeko, Nafar Gobernu
 eta Eusko Jaurlaritza
 agintearen jabe badira,
 zertan jolasten dabilta?
 Hauxe da zorigaitza!
 Gure zergen emaitza
 al da bueltarik gabea?
 Iparraldean, ez naiz harritzen,
 ez dute giro hobea.

- 8 Haiek oraindik Autonomira
nola ez baitiren heldu,
herri ekintzak bultzatzeari
ezinbestez behar heldu.
Ez gaitezen umildu,
elkarrengana bildu
Iparra eta Hegoa.
Euskal eskola publiko bat da
herri honentzat geroa.
- 9 Une zail asko lehen ere ditu
Euskal Herriak paseak.
Eta oraindik bizirik dago,
gaindituaz oinazeak.
Inongo guraizeak
askatasun haizeak
moztu ez dituen gisan,
libertatera kondenatua,
nahiz oztopatua izan.
- 10 Nolanahi ere pazientziaz
ez gara gutxi hornitzen.
Ni segur nago Job santu berak
ez gintuela berdintzen.
Gu baikara ibiltzen,
kantuz dirua biltzen,
Iparragirren moduan.
Ai zer eguna debalde festa
jarriko dugun orduan!

Elgoibarko ikastolak 25 urte

Iaz, 2012an, bete zituen berrogeita hamar urte Elgoibarko ikastolak, eta ezteiek eskatu bezala ospatu zuten elgoibartarrek. Hala egin zuten hogeita bosgarrenean ere, 1987an.

Ordukoak dira Lexok jarritako ondorengo bertsoak. Elgoibarko Etxegiña bertsopaper-lehiaketara aurkeztu zituen eta lehen saria lortu.

Ikastola jotzen zuen Lexok “euskal nortasunaren giltza”. Eta bere zereginen konprometitzea Euskal Herriarekiko leialtasunaren pareko juzgatzen zuen. Euskararen habe nagusitzat ikusten zuen ikastola. Hortik, laguntzea derrigor:

Zu galdutzeaz inoiz ez gaitzan
geure historiak juzka.

Doinua: *Uso txuria aidean*

- 1 Elgoibarko ikastola
 sortu zitzaigun behinola. (bis)
 Ikusirikan txoriak nola
 maite ez duen kaiola,
 kantuan libre aritu zedin
 euskaldun erresinola. (bis)

- 2 Geurea geuk behar lortu
 ta noizbait ginen ohartu.
 Etsaian mende ziren klixeak
 halako batez apurtu.
 Ametza baizik ez zirudien
 hura egi da bihurtu.

- 3 Gaitza guztiz serioa,
 zaila erremedioa.
 Nondik hasi ta nondik jarraitu,
 horra hor desafioa,
 euskaldun haurrek izan zezaten
 irakaskuntz propioa.
- 4 Neke eta buruhauste,
 erraza zenik ez uste.
 Etorkizuna helburu gisa,
 lana bihurtuz bertute.
 Arbola dago fruitu emanez,
 zutik hogeita bost urte.
- 5 Landare ttipi aurrena,
 orain handi ta lerdena.
 Ezerezetik abiatuaz
 hazi arte leher dena.
 Euskadi eta euskaran alde
 bete du mende laurdena.
- 6 Zenbat Haritz ta Eneko
 pasa da dagoeneko?
 Zenbat Idoia, zenbat Nerea?
 Zenbat beste izeneko?
 Habe hoberik ez du herriak
 inoiz behartzen deneko.
- 7 Euskaldunok dugu hitza
 ugaritzeko emaitza.
 Ilunpearen zubi ilunak
 ikus dezan argi printza,
 ikastolak du erro-errotik
 euskal nortasunan giltza.

- 8 Euskal altxorraren bitxi
zarela daukat iritzi.
Ikastolaren bidez baikara
gauden mailara iritsi.
Zuri eskerrak Elgoibar ere
da euskaldunago bizi.
- 9 Gure esku dago arma,
mantentzen behar da asma.
Autogestioz publiko egin
hainbat maite dugun dama,
eusko gazteek izan dezaten
ikastolan kultur ama.
- 10 Amen titiak xurgatuz
haurrak doaz elikatuz.
Geroa tinko izan dezaten
oinarri onak finkatuz.
O, ikastola, zure altzoan
behar dutena erakuts.
- 11 Ikastola, ezin uka,
izan da herri borroka.
Aurrera ere jarrai ezazu
sasi-lan guztien aurka.
Zu galdutzeaz inoiz ez gaitzan
geure historiak juzka.
- 12 Behar gorrian axolak
piztu zituen odolak.
Elgoibar, zure ikastolantzat
horra nire epistolak.
Zu goralduaz goraltzen ditut
Euskadiko ikastolak.

Bai, bai, baina gero... ez?

“Bai, bai, baina gero ez, ez, ez” zioen Oskarbi taldearen kantu batek. Izenburuan, bederen, badu antzekotasunik Lexoren bertso sorta honek.

Izatez, EHUKo irakasle zen bere lagun batekiko solidaritatean du bertso-jarrialdi honek arrazoia.

Ajuria Eneako Hitzarmenaren garaiak ziren. Orduan, 1988an, Jose Antonio Ardanza zen Eusko Jaurlaritzako lehen-dakaria; Xabier Arzalluz, EAJko presidentea; eta Jose Ramon Rekalde, Eusko Jaurlaritzako Hezkuntza, Unibertsitate eta Ikerkuntza sailburua.

Doinua: *Ezkundu eta ezkongai*

- 1 Nik badut lagun hurkoa
 dirudiena turkoa,
 nahiz den euskaldun turboa.
 Egin dioten jugada guztiz
 iruditzen zait puerkoa.
 Gaitzan aurkako txertoa,
 jo aurrez azken puertoa,
 ni ez banago tuertoa.

- 2 Aurkeztutako tesisa
 baztertu diote aisa,
 trapu zahar baten gisa.
 Nork ote dauka Euskal Herriko
 Unibertsitate giltza?
 Hain lan astun ta bortitza,
 alferrikako balitza,
 hemen zer kristo gabiltza?

- 3 Bertsolaritza gai hartuz,
 zenbat alditan aspertuz,
 ahal zuen dena aztertuz.
 Tribunalaren aurrean dago
 tesia ezin aurkeztuz.
 Arduraduna eskertuz,
 ari delako akertuz,
 bere adarrak edertuz.
- 4 Fito Rodrig ez lekuko,
 ez dezake egin uko,
 zail ga inditzen hainbat truko.
 Bazekiatek umil-bidea
 ez hadin jarri farruko.
 Zerbaitan hasi orduko
 anonimoek “Verdugo”.
 Nortzuk diran nork lortuko?
- 5 Ortzeak ez du haritzik,
 ez Espainiak Parisik,
 hain gutxi mutuak hitzik.
 Euskadi libre baino lehenago
 nahi du euskalduna baizik.
 Arzalluzek hala “dixit”,
 ez dut konprenitzen fitsik.
 Non lur gabeko baratzik?
- 6 Min eman digun arantza
 aterako dugu antza,
 nahiz sufri behar tardantza.
 ETBn ere Xabierrekin
 aita bat legez Ardanza.
 Lasterreko esperantza,
 euskal soinu enparantza,
 Rekaldek jo ta guk dantza.

- 7 Teoriaz elebidun,
praktikan berriz hain ilun,
horrelakorikan inun?
Txanogorritxo paseatutzen,
horra otsoa non dugun.
Eskubideetan urrun,
etsaia baitugu lagun,
euskara bizi-alargun.
- 8 Batzuek aurrera bota,
nor diren ez du inporta.
Baratzan hau lore sorta!
Agintariak gordetzen dira
agian lotsez lur jota.
Zapaltzailearen bota
ia hautsirik dago ta,
gora Nafarroako jota!
- 9 Hamaika astalapiko
bazegok gaur nirekiko,
kontura hadi, mutiko.
Kaskagogorrak espabilatzen
ez al zarete hasiko?
Euskara ez duk graziko,
aterik ez hun hertsiko.
“Cristianoz” egin da Fito.
- 10 Eginak badik balore,
hor egongo duk gero're,
eduki ezak adore.
Epe motzera nahiz ezin jaso
nahi huen hainbeste lore.
Ez ezak eman amore,
jipoitu arren dotore,
laster haiz eta doktore.

Zorionak

Bertso hauek 1988ko data daramate: abuztuaren 28koa. “Mundu bihurri hontan modan ez dagoen” pausoa ematen dute zortzi gizasemek: fraide izatearena. Beren profesio-egunean, botoak egin zituztenean, jarritako bertsoak dira.

Lexok aitortzen duenez, hiru ditu ezagunak: Karlos, Tomas eta Joxe Mari.

- 1 Erabaki bat hartu duzue sakona,
urte luze askotan egosten egona.
Fraide egite hori ez duk gero broma...
Mundu bihurri hontan modan ez dagona.
Beraz har ezazue nire zoriona.
- 2 Maitasun eraginak berak duen suan,
altxor hoberik ezin jarri duk pisuan.
Gizarteak nahiz jarrai era berdintsuan,
“urkabera” zoazte, baina ez itsuan,
baizik Jainkoa eta gure zerbitzuan.
- 3 Zortzi omen zarete eginak botoak.
Ez dizkiat ezagun nik gainontzekoak.
Bertsolariak haiek ere begizkoak.
Jaunak bere ukituz zuek bezala joak.
Loto segurua dik zuen boletoak...
- 4 Gizadia bihurtu zaiguk suge-habi.
Bat bestea zapaltzen ez al gaituk ari?
Norbere onerako jendea bai adi.
Idealak berpizten zuek ekin lanari.
Aurrera, Karlos, Tomax eta Joxe Mari!

Utopia

Utopia, liburu osoak idazteko adina zeresan sortu duen hitza. Platonek tratatu oso bat idatzi zuen. Izan ere, mundu erreala-rekin konforme ez eta horren ordezkoa sortzen dugu mundu idealizatua: utopia.

Baina utopia denak ez dira berdinak. Askotan, kontraesan-
korrak ere badira, Lexok 1988ko bertsootan azaltzen duenez:

Eguneroko ogia
bezain beharrezko ia,
lortu behar den zerbait besterik
ez da UTOPIA.

Doinua: *Aizak, hi, mutil mainontzi*

- 1 Utopiari kolpeka,
 hau da maldadun ordeka,
 ezin eutsirik euskaldun oro
 nortasun oreka.
 Amets artean gordeta
 dagoen fruitu moeta.
 Hitzak zentzua gal dezanean
 lortuko den meta. (bis)

- 2 Orain amets, gero egi,
 hori lortu ahal baledi.
 Helmuga non den ez dakienak
 ez daki gehiegi.
 Mitoak egin bi erdi,
 bide ertzean ez geldi.
 Azkenerraino lepoan hartu
 ta aurrera segi.

- 3 Ezinaren eraso,
euskaldunon arazoa.
Euskarak ere nekez darama
aurrera pausoa.
Gure hizkuntza goxoa,
triste daukagu gaixoa,
feri beltzean belearekin
truka den uxoa.
- 4 Herria nolatan dagon
begira dezagun sakon.
Geure artean ezin konpondu,
etsaiak zorion.
Itzar, andre eta gizon,
lo ezin gaitezke egon.
Edo bestela ez gara, noski,
amaren ume on.
- 5 Lotura beti kalte da,
gabiltz katetik katera.
Ilunpearen tunel beltzetik
gaitezen atera.
Lan arruntetik artera,
bakoitzak bete papera.
Euskara eta Herria aska
ditzagun batera.
- 6 Poetari zertan galde,
Herriagandik du alde.
Arima saldu ta utopia
erosi debalde.
Nagusiaren mirabe
ez, baizik geurean jabe.
Bakea ere zer bake dugu
eskubide gabe?

- 7 Jarri gaitezen begira
egungo moda berrira.
Gizonarentzat aurrerapenak
zertarako dira?
Utopiaren mugida
inor ezin al du gida?
Lanpostua txit utopikoa
bihurtzen ari da.
- 8 Giza baloreaz hustu,
natura ere zapuztu.
Kontsumoaren atzaparretan
nor gehio apustu.
Ez ba bururik makurtu,
panpin ez gaiten bihurtu.
Herri berri bat eraikitzeko
eskemak apurtu.
- 9 Zenbat negu eta uda
luzatu behar da guda,
Utopiaren predikariak
daitezen ardura?
Herri zahar honen malura
sendatu ordu heldu da.
Abertzaleak utopia du
hain zuzen helmuga.
- 10 Bakoitzak bere tokia
hartzea zein egokia!
Alfer-alferrik dugu bestela
gure bekokia.
Eguneroko ogia
bezain beharrezko ia,
lortu behar den zerbait besterik
ez da UTOPIA.

Uitzi, Orexa eta Orixe

Nahiz bertso sorta honek ez daraman datarik, badakigu 1988koa dela. Honela baitio bigarren bertsoak: “orain mende bat Gipuzkoako herririk txikienean” (Orexan) jaio zela Orixe. Izan ere, 1888ko abenduaren 6an jaio zen Nikolas Ormaetxea.

Lexok, izenburuak dioenez, Uitziri eta Orexari kantatzen die hemen, baina Orixe dela hizpide. Azkenan, honela amaitzen du:

*Euskaldunak da, dudarik gabe,
Orixeren Don Quijote.*

Doinua: *Iparragirre abila dela*

- 1 Uitz, Orexa eta Orixe,
 horixe triangelua!
 Euskara hartu bizkar gainean
 eta doan gabelua.
 Lehenan Gaztelua,
 geroan kriseilua.
 Erroen lur-jorratzaile.
 Ia ihesi joan zaigun euskal
 bizitzaren kontatzaile.

- 2 Orain mende bat Gipuzkoako
 herririk txikienean,
 halabeharrez hiru fruituko
 sabel baten barrenean,
 sortu ondorenean,
 mundura azkenean.
 Ez zinen alferrik heldu.
 Zure lanaren ordain justurik
 inork kitatuko al du?

- 3 Zuk esan izan omen zenuen:
 “titi baino haur gehiago”.
 Erditze batez ama batentzat
 on delakoan ez nago.
 Baina urrutirago
 begiratuaz dago
 arindu beharra zama.
 Sortu zintuen ama hainbeste
 eskertuaz ugazama.
- 4 Herri txiki bat zarela eta,
 ez zaitez, Oresa, lotsa.
 Ohore handiz har zenezake
 maila hortako jaiotza.
 Zurekin baitzen osa
 Orixeren bihotza.
 Horrek narama hontara.
 Juda aldeko Belen txikiaz
 ote zaitzaket konpara?
- 5 Konparaketa jenero hori
 ez da noski atsegina.
 “Munduko ipurdiz” ausartutzen naiz
 egitera alabaina.
 Nahiz arras ezberdina,
 Belen bezainbat dina.
 Oroituz profetarena:
 gidari baten sorterri zara,
 inola ez txikiena.

- 6 Eta zu, Uitz, bihurtu zinen
gidariaren Egipto.
Babes goxoa aurkitu zuen
zугan eginaz mutiko.
Natura eta Jainko,
hazi ta hezi tinko,
amonaordearen graziz.
Artzain, ikazkin, nekazari ta
basomutilez ikasiz.
- 7 Horiek ziren bere lehenengo
irakasle ta maisuak.
Hortik zituen, dudarik gabe,
euskaraganako suak.
Ikasketa pisuak
gizon ausarditsuak
egin zituen gerora.
Euskal baratzen ernatuko zen
hilezkor egin den lora.
- 8 Mutil gaztea zen garaian,
hortxe hamazazpi urte,
jesuitetan sartuko zaigu
ia apaiz egin arte.
Ez zahar eta ez gazte,
hogeita hamabost bete,
handik omen zuten bota.
Sinetsitzea dagokit niri,
berak halaxe dio ta.

- 9 Hortik aurrera zenbat lan egin
zuen Jaungoikoak jakin,
Euskaltzaindiko bulego eta
egunkari zen *Euzkadin*.
Euskararen alde fin,
hainbat itzulpen egin.
Euskarakin maitemindu.
“Euskara ez da kultoa” zion
mitoa zuen birrindu.
- 10 Lizardi zuen euskal letretan
lagun eta kidekoa.
Bere bultzadaz *Barne muinetan*
idatzi, hain lan tinkoa.
Neka ezinezkoa,
gutzizko mistikoa
den *Quiton arrebarekin*
bukatu eta berealaxe,
Jainkoaren billa ekin.
- 11 Besteak beste, dastatzekoak
bere olerki bildumak.
Obra erraldoi hau burutzeko
zenbat lan buru ta lumak!
Nola prakak jostunak,
halaxe *Euskaldunak*
josiaz, solas ta jolas.
Ospetsua da jadanik gure
Errekaldeko Mikolas.

- 12 Idazle handiz ta obra onez
beterik bada mundua,
Euskal Herriak ere badauka
nor jaso ta omendua.
Lepantoko “Maingua”
dagola berdindua,
askok horrela diote.
Euskaldunak da, dudarik gabe,
Orixeren *Don Quijote*.

Tabikes

Emiliano Viana Balda, “Tabikes”, 1987ko urriaren 27an sartu zuten kartzelara, berrogeita bi urteko kondenarekin.

Hurrengo urtekoak dira Lexok, herriko jaiak iristean, bidali zizkion bertsoak, zortziko zaharrean, dirudienez helburu jakin batekin:

Moralari eutsi, mutil! Ken barruko iluna!

Agian ez duk hain urrun askatasun eguna.

Emiliano Viana Balda 1999ko irailaren 10ean atera zen libre, hamabi urte kartzelan igaro ondoren.

- 1 Herri-festak hemen dituk, zorionez, “Tabikes”.
Hi, berriz, inguratua burdinezko tabikez.
Hire penak gure pozez lotu zitezkek nekez.
Baina abertzale denak inoiz etsipenik ez.
- 2 Epaiketan hartu huen emandako ordena:
askatasun maitalea izatea hobena.
Etsaiantzat txarra ohi duk guretzako on dena.
Ez duk broma berrogeita bi urteko kondena.
- 3 Herriaren alde egin izan duk lan ederrik.
Drogaren aurka eginak ere ez dik okerrik.
Horregatik ez duk falta guregandik eskerrik.
Egindakoaz alaitu, ez duk izan alferrik.
- 4 Jende asko falta zaiguk familiko mahaietan,
nahiz ta hori ez dagoen hi ta gure nahietan.
Zoritxarrez hi ere hor sartu behar haietan.
Ziur egon ez haugula ahazten herri-jaietan.

- 5 Askatasun bide hori nahiz ta dugun nekeza,
airez hegan ikusten diat Arrano Beltza.
Poetaren esaldian, horra gure ametsa...
“Herri bat hiltzea ez duk izaten hain erreza”.
- 6 Espetxeko bizimodu latza ez duk leuna.
Hi borrokalari izan eta jo erruduna.
Moralari eutsi, mutil! Ken barruko iluna!
Agian ez duk hain urrun askatasun eguna.

Hileta baten kronika

Lexok 1989ko dataz dauzka jasoak bertso hauek. Baina gertakizuna bi urte lehenagokoa da: Manuel Lekuona Etxabeguren heriotza eta hileta.

Izan ere, 1987ko uztailaren 30ean hil zen Manuel Lekuona, Oiartzunen. Ez, beraz, Lexok lehen bertsoan dioenez, San Ignazio egunean; baizik eta bezperan. Jaio ere, Oiartzunen jaio zen, 1894ko otsailaren 9an.

Basarrik maisuen maisu izendatu zuen Manuel Lekuona. Eta bazuen, bertsolaritzaren alde emanik, titulu hori merezi izateko nahiko pausorik. Lekuonak berak aitortu zuen: “aita batek umeak bezain maiteak izan ditut bertsolariak”.

Hona hemen, hiletak kontatuz, bertsotan Lexok idatzita-ko kronika.

Doinua: *Iparragirre abila dela*

- 1 Mila beatzireun laurogei eta
zazpiko uzta hil garaiz,
San Ignazio eguna noski,
deskuidatutzen ez banaiz.
Aberria hil-kanpaiz
nabaritzea zein gaitz,
nahiz den bizitzaren zorra.
Lekuonatar on Manuel da
desagertu den altxorra.

- 2 On Manuelen bizimodua
ez naiz hasiko kontatzen.
Ezjakinaren jakinduria
jakitea ez tronpatzen.
Nola ekin ondrazten?
Hura bera ondra zen:
Herriko seme mardula.
Konta dezadan, ahal baldin badut,
hiletaren pelikula.
- 3 Garaia heldu baino lehenago
ordubete bat joan arren,
ez gero pentsa heldu nintzenik
lehenengo edo bigarren.
Herriz kanpo ta barren,
jendeak bazekarren
esker oneko mezua.
Historiaren zati jadanik
bihurtuz gure maisua.
- 4 Hura jendetza bildu ginena
Lekuonaren hiletan!
Autorik ere ezin aparka
herri barruko sailetan!
Banku eta siletan,
eskailera mailetan,
elizan ezin kabitu.
Sartzerik ezin zuena franko
kanpoan behar gelditu.

- 5 Agintari ta politikoak
ez ziren etorri gutxi.
Izenik ezin aipatuko dut,
norbait ez dezadan utzi.
Kultur mundu berezi
hortan direnak bizi:
ikerlari, zein idazle,
baserritar ta kaletar xeheek
ez zioten egin kale.
- 6 Bertsolariok ere hor ginen
guziak edo gehienak,
bere bizitzan izan zituen
lagunikan leialenak.
Bertso sentikorrenak,
mezan kanta zirenak
goraipuz eta omenez.
Bertsolarien aitabitxia
oroituz asmo onenez.
- 7 Hiru gotzain ta berrogeita hamar
apaiz edo hirurogei.
Aldare harek zer zirudien
ez dezaket askorik gehi.
Zeru sabaiko hodei
denak jaso zuten dei
txalapartaren bitartez:
negar malkorik ez isurtzeko
inoiz hilko ez den batez.

- 8 Donostiako gotzain jaunaren
 zuzendaripean meza,
 hainbat apaizek aldarearen
 bueltan eginik babesa.
 Hitzaldian zen kexa:
 zuzen jokatu eza
 Lekuonagaz Elizak.
 Barkazioa eskatu zion
 eta eskertu ekintzak.
- 9 Hiru iloben agerraldia
 izan zen apartekoa.
 Juan Marin esker beroak eta
 Andonik eskaini loa.
 Ta Julenen gogoa
 betetzeko geroa
 ez dago noski aparte.
 Berakin diot “Agur, osaba,
 agur egun handirarte”!
- 10 Horra, hileta bergogoratu
 nahi izan dut bertsoz bertso.
 Sentimenduak ezin nituen
 barruan eduki preso.
 Gizon ta apaiz oso
 atsegin eta gozo
 baten hileta kronika.
 Zeina jakintza arbol izanik
 eman zitzaigun orrika.

Tomas Garbizu

Euskal Herriak emandako musikari handietako bat izan genuen Tomas Garbizu Salaberria. Lezon jaio zen 1901eko irailaren 12an, eta Donostian zendu 1989ko azaroaren 27an.

Leku askotan aritzeko aukera izan zuen Garbizuk gustukoena egiten: organoa jotzen. Goi-mailako musika-ikasketak eginga izanik, organo-jole eta musikagile bezala nabarmendu zen gehien. Goi-mailako sari ugari lortu zituen. Eta harro sentitzen zen, 1954tik hasita Donostiako Kontserbatorioko organo-katedradun izanik, ikasle izandakoen lorpenekin.

Haren heriotzaren berri jakitean jarritako bertsoak dira Lexoren ondorengoak.

Doinua: *Xarmangarria zira*

- 1 Maisu ez denak nola aipa zenbait maisu?
Estuasun horretan hemen natorkizu.
Bertsolari soil baten lan xumea, aizu!
Nahiz gehiago merezi zuk, Tomas Garbizu.
- 2 Zehatz-mehatz ez dakit, noski, zure berri.
Baina handi zarela nik ere igarri.
Euskal musikagile finen ezaugarri,
ohoretuaz Lezo eta Euskal Herri.
- 3 Herriko parrokian koruan hasia.
Geroztikan baduzu zerbait ikasia.
Laurogei eta zortzi urteko bizia.
Jenioek baitute jenio bizia.

- 4 Lanerako ausarta, perezarik eza;
 artista kastakoa, ez huts, ezereza.
 Organoentzat presta hainbeste pieza.
 Zu berdintzea ez da izango erreza.
- 5 Musika arin edo sakonen lan erak
 menderatzeko, berdin dituzu manerak.
 Zortzikoak, kantatak, mezatan aukerak,
 pelikulentzat doinu eta habanerak.
- 6 Lezo herri ttikian behin sortu lorea,
 nola neurri dezaket zure balorea?
 Zu herriarentzako zara ohorea.
 Ohore zuri, euskal konpositorea.

Euskal Herri tropikala

Gizakion berriketaldietan, une askotxo bete ohi ditu eguraldiari buruzko jardunak. Bustitik, hotzetik, lehorretik edo berotik ohi baino luzeago doalako-edo, laster azaltzen dira gure kexak.

Kexa horiek kolore propioa ere hartu izan dute zenbait alditan. Honela, “Euskadi tropikala” bolo-bolo, ahoz aho zebilen 1980ko hamarkadaren amaiera aldera.

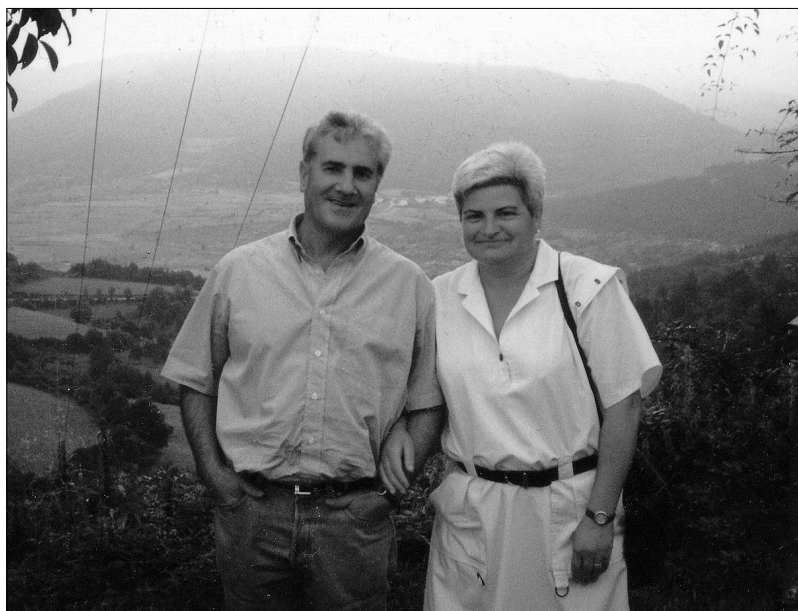
Ilusioen azokan demanda zegoenez, Lexok ere amets egin zuen 1989ko data daramaten ondorengo bertso hauetan.

Doinua: Bizkaiko txerriarena

- 1 Ezohiko gaiarekin, neurri ta errima,
bertsoak prestatzera nahi nuke anima.
Hortara jarriko naiz gorputz ta arima,
aspaldian giroak nola gaitun mima,
aldatu zaigulako Euskadiko klima.
- 2 Ai zer tenperatura, ai zer lehortea!
Urtegiak murriztu, grifoan kortea.
Ezin sinetsi baina egia ordea.
Eskerrak beti baden duenik kordea:
Bilbon Bilboko ura zutela gordea...
- 3 Zeinen uda polita genuen neguan.
Horrelakorik inoiz ikusi ez nuan.
“Euskadik parekorik ez dauka munduan”,
lotsarik gabe gaude aitortu moduan.
Plangintza berriekin hasteko orduan.

- 4 Egin beharko dira proiektu handiak,
desagertu araziz ardi, behi sendiak.
Hain errentagarri ez baitira biak,
beste bide batera jar ditzagun giak.
Fruitu exotikoez aldatuz mendiak.
- 5 Lagundutzen baitigu giro txit beroak,
ezin gintezke egon buru motz eroak.
Martxan jarri ditzagun kakaoteroak,
kafe, arroz, tabako ta kokoteroak.
Ongi kargatutzeko helikopteroak...
- 6 Bidaian denborarik ez daiteke galdu.
Mendian bertan hartu, kanpora bialdu.
Euskadik negozio bikaina ez al du?
Nazio bat garela guztiei azaldu.
Madril eta Parisi produktuak saldu.
- 7 Euskal Herria ez da oraintxe elbarri.
Hasi ba zorionak ematen elkarri.
Klima honek jendea nola ez ekarri?
Turismo-lur sakratu izango da sarri.
Karibbean antzeko behar dugu jarri.
- 8 Kokotero artean lehoiaren ehizak.
Safariak komeni direla deritzat.
Atsedenleku ona sendatzeko gaitzak.
Euskal Herrira datoz Mallorka-Ibizak.
Hemen sartuko dira munduko dibisak.
- 9 Euskadi tropikala, zein kurioa,
ametsen kokaleku eder ta gozoa.
Badaukazu mendia, berdin itsasoa.
Zorionbiderako zer pasadizoa!
Jet-set eta yuppiek, zu, paradisoa.

- 10 Ilusio azokan badago demanda.
Alferrikako ez da nire propaganda.
Bertan behera utziko dugu, berriz, ganga,
etorriko denean hotz-euriaren txanda.
Iraun duen artean polita izan da.

Xanti eta Ramoni senar-emazteak, Belaguan, 2.000. urte inguruan.

Ingurugiroa

Ametsak amets, klima-aldaketa ez da txantxetako gauza, eta bai oso kontuan hartzekoa. Gaur ez du inork duda egiten. Mundua mundu denetik ari da klima aldatzen. Baina gaurko aldaketan gizakiarena da eragin nagusia, zientzia-gizonek nabarmentzen dutenez: gehiegizko baso kentzeak, lurra antzutzeraino kimikoki erretzeak eta edateko uraren erabilpen okerra, lurralde industrializatuen gas-isurketek...

Lexok bere burutazioak eta gogoetak hamar bertsotan jarri eta Hernanira bidali zituen, Jose Legarreta bertsopaperlehiaketara, 1989an. Hirugarren saria jaso zuten.

Doinua: Hamalau heriotzena

- 1 Ingurugiroari
 jarririk begira,
 senti dut begietan
 malkoen dirdira.
 Geroz eta gehiago
 hondatzen ari da.
 Gutxienez jaitsi da
 lehengoan erdira.
 Baso eder haiek gaur
 non ezkuta dira?

- 2 Haritz eta pagoez,
intxaur ta gaztainez
Euskal Herria zegon
hain jantzi apainez.
Orain erdi biluzi
lotsez dago gainez.
Maite dugula esan
bai sarri mingainez.
Ekintzak, aldiz, bete
bortxaz ta irainez.
- 3 Mendiak erdi soilik,
ikuskizun beltza.
Jadanik jo digute
pobrezian ertza.
Hori ukatutzeko
nork dauka ezetza?
Ia galdu gorosti,
lizar ta ametza.
Geroztik geratzen da
izarren ametsa.
- 4 Ibai ta errekatxo
asko kiskalduak.
Izokin ta amuarrain
gehiegi galduak.
Agur aingira eta
agur ezkailuak.
Gizakien paperan
zer txorimaluak!
Horra zer alde duen
progreso aluak.

- 5 Fabrikako zaborrak
 uretara bota,
 norberekoieria
 nagusi dago-ta.
 Sentsibilitateak
 egin du porrota.
 Itsasora bidean
 hondakin konpota...
 Izadia hiltzeko
 dirudi konplota.
- 6 Bodegatik zaborra,
 tximinitik kea,
 kutsadurak hartu du
 bidaien tikea.
 Metafora merke bat,
 balekit librea.
 Ugalduta aurkako
 neurrien triplea,
 zapatetan erantsiz
 daukagun txiklea.
- 7 Hemengo urraketa,
 hango autopista.
 Ingurugiroari
 zizta eta zizta.
 Mendi goietan ere
 bakea hain pixka.
 Ehiztaria ez bada,
 bada motorista.
 Haize sano gutxi ta
 ezin goza bista.

- 8 Gaixotutzen erraz da,
 gero behar senda.
 Buka ezina dugu
 kalteen zerrenda.
 Indar nuklear hori
 ere dugu prenda.
 Orain ozono kapa
 zulatu omen da...
 Egindako okerrak
 nolatan emenda?
- 9 Zientifikoak ere
 omen dabiltz larri,
 “zer egin behar dugu?”
 galdetuz elkarri.
 Zenbat kalte dagoen
 guk ezin igarri.
 Neurri zorrotzak behar,
 baina nola jarri?
 Ardura ezak horra
 zer digun ekarri.
- 10 Agian dena ez da
 oraindik erreta.
 Agian salba leike
 mendi ta erreka.
 Atmosfera garbitu,
 jarriaz arreta.
 Ez ginen eroriak
 hain une txarreta,
 denok izan bagina
 Jose Legarreta.

Ilargia eta gizona

Data jakinik gabe zeuzkan jasota bertso hauek Lexok karpetan. Baina 1989koak izan daitezke; gizona ilargira joan zela hogeit urte zirela esaten baitu lehen bertsoan; eta, izan ere, gizonak 1969ko uztailaren 21ean zapaldu zuen lehen aldiz ilargia.

Nahiz eta izenburuak gizakiaren ilargirako abentura iradoki, Lexok bertso hauetan, kontrajartzeak landuz eta erabiliz, txatxuak iruditzen zaizkion gizakiaren jokabideak kritikatzeko ditu.

Doinua: *Euskal Herritik aparte* (Amuriza)

- 1 Nonbait dut irakurria,
 oso zahar den berria:
 gizonak hogeit urte omen da
 jorik ilargia.
 Alferrik ez al da ia
 aurrerapenen gurdia,
 zuzendu ezin baldin badugu
 mundu bihurria?

- 2 Irakurtzean tristura
 nire barruan piztu da.
 Ardiak askoz hobeki dabil
 artzainen txistura.
 Espazioa eskura,
 gizonak lehengo estura.
 Inondik ere ez dator haize
 berrien freskura.

- 3 Aurrera doa zientzia,
 atzera pazientzia.
 Trasteen kutxan gorde den zerbait
 da kontzientzia.
 Justiziaren ontzia,
 jaso ez den herentzia.
 Hitz potoloen bulegoetan
 hor nonbait ahantzia.
- 4 Gizonak zer du, ordea,
 bere barruan gordea?
 Non du abere arruntak falta
 omen dun kordea?
 Berekoikeriz sobrea,
 asko badu nahi doblea.
 Handinahiaren morroi bizi ta
 hilko den pobrea.
- 5 Langabezia gogora
 eta bat daiteke zora.
 Azken urtetan baratz goxoan
 mantentzen den lora.
 Teknika berriak gora,
 hori ongi egongo da,
 baina zergatik ez da banatzen
 lana ta denbora?
- 6 Eta noski ondorioz,
 ozenki badatoz bi hots:
 batzuek erdi goseak eta
 besteak “como dios”.
 Ez arima ta ez bihotz,
 diruaren amodioz.
 Lagun hurkoa hor konpon bedi
 ahal duen medioz.

- 7 Gosearen erasoak
jota lurralde osoak,
jaio izana beste errurik
gabeko gaixoak.
Lurrak eta itsasoak
dituzten jaki gozoak
ongi zatitzen ez duelako
gure progresoak.
- 8 Herriak herrien kontra,
galduaz duintasun, ondra,
norgehiagoka antzu batean
burutuaz obra.
Gorrotoa dago sobra.
Bakea nolatan logra?
Heriotzazko txanpon berdinez,
pagatu ta kobra.
- 9 Aberria ezin maita,
bekatu astuna baita.
Besteren mende bizi nahiezak
joa du hamaika.
Gabiltz negarrez ta aika.
Ezinbestez, behar aipa.
Indarrez kendu ziguten dena
berreskura nahi-ta.
- 10 Euskal Herria bi puska
eginik etsaiak gauzka.
Hiru probintzi Frantzian mende,
Espainiak lau dauzka.
Nahiz ez guzieri gusta
herri borrokaren uzta,
Historiak ta Jainkoak on den
dezatela juzka.

Agur, urte zahar

Lexok ez du zehazten zein urteri buruzko balantzea den ondo-rengo. Amaieran jarritako data 1990ekoa denez, urte horretaz egindako jarduna izango da. Baina, aiez ale joanez gero, inguruko beste edozein urtetakoa ere izan daiteke. Izan ere, maiz izan dira gurean horrelakoak kantatzeko motiboak.

Baina herri-ahotsa / ez dago isilik.

Idealak hiltzeko / ez baita fusilik.

Libertatea ezin / da odolez ito.

Gezurra da nagusi / egia maizterra.

Doinua: *Ama Euskal Herriaz* (Xalbador)

- 1 Ia beste urte bat
joan zaigu ihesi,
bere gune zabalez
eta bere hesi.
Balantze bat egiten
behar balitz hasi,
zeini eskerrak eman:
Joan edo Judasi?

- 2 Batez beste gutxitan
ohi dugu lagundu,
maitasuna baitugu
gugandik urrundu.
Poetaren usteak
oinarria non du?
Ez derizkiot denik
hau ametsen mundu.

- 3 Zama gaiztoen mende
gizaldiz gizaldi,
elkar mailukatuaz
ezin egon geldi.
Hitz merkeen profetek
hainbeste deialdi,
bakearen usoa
galdu zen aspaldi.
- 4 Farsanteen diskurtso
anker ta okerra.
Gezurra da nagusi,
egia maizterra.
Eskubideen giltza
hilkutxan enterra.
Berriz ere dukegu
borroka ta gerra.
- 5 Rekonbertsioeri
ospe eta aintzak,
miserien bezero
daudenak nork aintzat?
Legeak on direla
iduri du behintzat
diru eta boterez
mozkor direnentzat.
- 6 Goizean goiz oilarrak
kukurruka dirau.
Lanik ez duen harek
ahopean birau.
Kontsumo-gizartean
egin behar barau...
Ahuntzaren gaur erdiko
eztula ez da hau.

- 7 Sarri zutik hil edo
 bizi belauniko,
 hondamendi hau ote
 daukagu betiko?
 Freskurari ireki
 zenbait zirrikito.
 Libertatea ezin
 da odolez ito.
- 8 Kanpandorrean ez da
 falta hil-ezkilik,
 Damoklesen ezpata
 daukagu zintzilik.
 Baina herri-ahotsa
 ez dago isilik.
 Idealak hiltzeko
 ez baita fusilik.
- 9 Arima ustelduek
 dakarten kiratsa...
 irentsi behar hau da
 hau destino latza!
 Begietatik malko
 iturri garratza,
 sasiak estali du
 loreen baratza.
- 10 Biziaz janzten dena
 heriotz zor dela.
 Denok dakigu hori
 dugula horrela.
 Haizearen indarrez
 airean orbela,
 etenik enbor eta
 orrien kordela.

- 11 Berdin zara zikoina
 ta berdin putrea.
 Askori eman sortze,
 askori lurpea.
 Zeu zara zorigaizto
 ta zeu bertutea,
 antzarrak ferratzera
 zoazen urtea.
- 12 Nire errotak ale
 dena du ehoa.
 Ikusi behar irin
 honen balioa.
 Urte zahar, zuretzat
 horra adioa,
 esperantzari utziz
 zabalik leihoa.

Oporrak edo...

Ondorengo bertsoak 1990eko udan jarriak dira, oporrak hasi aurretik.

Denboraren jabe ez izanik ere –bere eskuetan garamatza-
nez–, poz ematen digu eskura izateak denbora antolatu edo
erabiltzea; aukera sortzen digu ohikoan ezinezko zaizkigun
hainbat gauza egiteko.

Hala ere:

Lan-ezaren miseriak / dira oso gogorrak.

Inondik hartzekorik ez / eta nonahitik zorrak.

Lexok aipatutako egoeran dagoenarentzat ez datoz bat.

Aberatsen teoria, / behartsuen prasia...

Proletargoa etxean, / bidaian burgesia.

Ametsek gainditzen dute / gure mugez hesia.

Hoiek dira jende xehan / Egipto ta Grezia.

Doinua: *Gai honek badu mamia* (Amuriza)

- 1 Oporrak gainean dira
urtero bezalaxe.
Laster martxan jarriko da
operazio H.
Diru truke lortu asmoz
zenbait klima aldatze.
Oporretan badauzkagu
makinatxo bat klase,
agertuaz gizarteak
duen hainbat desfase.
Batzuek ezin hasi ta
besteak ezin ase.

- 2 Gorputz nekatuen grinak
atsedena berezko.
Oporrak egite hori
izango da legezko.
Nahiz eta gertatzen dena
beti ezin legez jo.
Nire ez-jakindurian
hau diot fresko-fresko:
langileak egon arren
urte guziz nekezko,
badirudi dirudunek
dituzten beharrezko.
- 3 Auskalo nora doazen
hoiek atsedeen bila.
Hiri desberdinetara,
gustuak dira mila.
Leku exotikoetan
hotelek izar pila...
Bapo daramate, noski,
bizitzaren gurpila.
Gogoia indartsua da,
haragia debila.
Galtzagorri, deabrua,
astin ezak makila.
- 4 Langileok ozta-ozta,
plaia edo mendia.
Txingurritegi hortara
daramagu sendia.
Erdi kontaminaturik
hondartzaren handia.
Bat bestearen arnasa
irentsirikan ia.
Berdin da hartu autoa,
trena edo tranbia.
Hori bezain sana da
Madrileko Gran Via.

- 5 Mendian gozatze hori
ez dago beti garbi.
Lau mando, hiru betizu,
agian zazpi ardi.
Naturak jasan du zenbait
eraso ta pikardi.
Itzal pixka baten bila
horrenbeste izerdi!
Non daude ameztegiak,
pagadi ta lizardi?
Orain ditugu ametz bat,
bost pago ta lizar bi.
- 6 Abuztu inguru hori
da garai berezia.
Nor ez da planak egiten
honezkero hasia?
Aberatsen teoria,
behartsuen prasia...
Proletargoa etxean,
bidaian burgesia.
Ametsek gainditzten dute
gure mugen hesia.
Hoiek dira jende xehan
Egipto ta Grezia.
- 7 Begiak hertsiz ikusi
Grezia ta Egipto,
hara joateko gogoan
ez gaiten bertan ito.
Han ez ezik hemen ere
bada nahiko ijito,
duenari kendutzeko
lapurra dabil listo.
Ez duena, berriz, lehendik
egina dago zisko.
Lan-ezak ez du oporrik,
ez diru ta ez kristo.

- 8 Lan-ezaren miseriak
 dira oso gogorrak.
 Inondik hartzekorik ez
 eta nonahitik zorrak.
 Piratentzako al dira
 ontzi denen altxorrak?
 Sutako baizik balio
 ez du zuhaitz lehorrak.
 Ikus beza itsu denak,
 entzun dezala gorrak.
 Oporrak on dira baina
 ez betiko oporrak.
- 9 Nahiz lana oporrentzako
 dugun berezko etsai.
 Horrenbeste jende dago
 egingo lukena zai.
 Norbere irabaziaz
 egiten duenak jai,
 barruan euki lezake
 duintasun handiz alai.
 Inoiz hori lortutzea
 besterik ez nuke nahi,
 lanez denok osatzea
 ta oporrez ere bai.
- 10 H operazioa
 aurrenean dut aipa.
 Beti ez ibiltzearren
 negarti edo aika,
 hizki hori atzeman dut
 atsedenaren ahizpa.
 Oporrak hastean pozik,
 amaitutzean kezka.
 Berriz ere laster dira,
 nahiz hauek egin ospa.
 Hez edo H gabe,
 oporrak ongi ospa.

Gogoetak

Hendaiako hirugarren Iparragirre bertsopaper-lehiaketan, lehen saria merezi izan zuten ondorengo bertsoek, 1990ean. Ekainaren 10ean egin zen sari-banaketa.

Zeresan asko zeukanetan erabili ohi zuen Naufragoaren doinua Xantik. Eta hala egin zuen ondorengo honetan ere.

Etsipen-puntu batez jarritako bertsoak direla ematen du. Batik bat hamargarren bertsoari erreparatzen badiogu:

Etorkizuna daukagu ilun,
argibiderik ez dakust inun.

Lexoren gogoeta-bertsoetan, behin eta berriro azaltzen den kexa: gerengoikeria, autokritikarik eza eta batasunik eza.

Denok batera saia ezean
bagoaz itsas hondora.

Doinua: Naufragoarena (Amuriza)

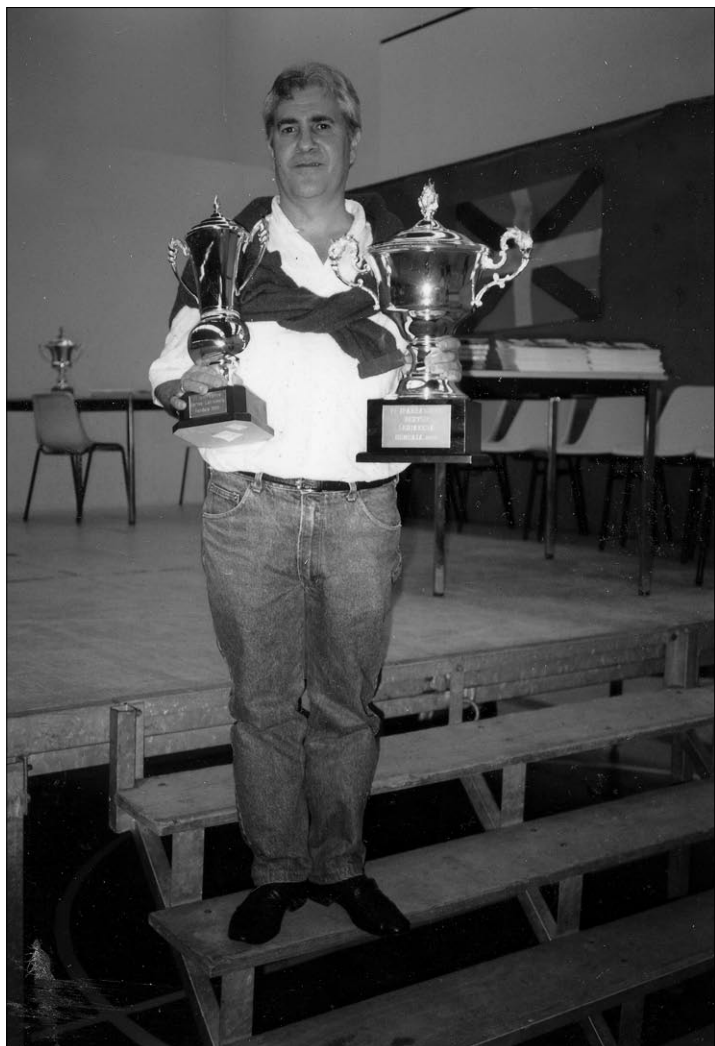
- 1 Pentsalarien mundu zorrotza,
nahiz niretzako izan arrotza,
hor murgildu naiz baretu nahirik
arima barruko hotza. (bis)
Eta honek hau diotsa:
gizonak galdu du lotsa,
gogortu zaio bihotza.
Ez du entzun nahi kontzientziak
kax-kax jotzen dion hotsa.
Sentimenduen bizilekua
nehork ez dezala bortxa! (bis)

- 2 Non da etika, non da morala,
 zabaldutzeko bake oihala?
 Lotsagarri da bakoitzak nola
 egiten dugun ahala.
 Niretzat neurri zabala
 lortu nola edo hala.
 Horra gure ideala.
 Nora goazke bide hortatik?
 Eta hori da normala.
 Beste guztiak hor konpon bitez,
 hau jokaera tamala!
- 3 Errua beti besteri bota,
 bat baino hobe milako sorta.
 Gezurra dela dakigun arren
 ez zaigu asko inporta.
 Makilakaden errota
 arrazoiz nork ez gorrota,
 baina eroriak horta.
 “Ni garbi nago”, eta auzora
 botako dugu pilota.
 Duintasunaren giza markoa
 baitago pipiak jota.
- 4 Beti arrazoi guk dugu hemen,
 orain, gero ta... bai ere lehen.
 Ez dugu inoiz obeditutzen,
 ez dugu egiten amen.
 Entzuteko hainbat kemen,
 izanez gero bederen,
 baina jakin nola gauden.
 Bakoitzak bere astoai arre,
 sooo!, besteenei nabarmen .
 “Zu bekatari” dion otoitza
 ongi ikasi genuen.

- 5 Lanik ezaren arazo latza,
non ez da entzun oihu garratza?
Nagusiaren esku dagoen
bizibidezko baratza.
Gizadiaren urratsa
markatzen duen orratza,
askok utzi du hor hatsa.
Hainbat paroan eta hainbestek
ordu estrekin gor datza.
Matxuratu da solidaritzan
gurpil arteko ardatza.
- 6 Justiziaren alde ez mintza,
alferrikako duzu ekintza.
Barregarritzat joko zaituzte,
zer ohore ta zer aintza.
Estimurik ez dun ihintza,
faltsifikatu den giltza,
leku onean gabiltza!
Gaur baietz eta bihar ezetza,
edonork jaten du hitza.
Kantzerra baino okerragoko
sendaezinezko gaitza.
- 7 Errespetua auzokoentzat
ote dagoen hala deritzat.
Besteri ezin opa diogu
eta nahi dugu guretzat.
Hori ikusten dut behintzat,
edo non dira emaitzak?
Hainbeste jo gaitu gaitzak.
Geurea esan eta entzun ez,
gor arteko elkar hitzak.
Konfiantzaren ate zabala
jo dezakegu hertsitzat.

- 8 Maitasunaren kordela eten,
on eta txarra ez da bereizten.
Geren zilborra besterik ezer
ia ez dugu ikusten.
Ohitura onenak uzten,
mingaina bihurtu ezten,
ez dago giro irautea.
Bidezko dena ere komeni
ez bazaigu aurretik ken...
Edozer gauza egiteko prest,
ezer ez da eragozpen.
- 9 Gizatasuna kolokan dago,
nor baino nor den teman gehiago.
Ez ote gabiltz geuk sortutako
inbidiaren esklabo?
Ez daukat batere klaro,
horrela balitz akabo,
hau non gelditu auskalo!
Eta bitarte, lasai al gaude
burua besapean lo?
Etorkizunak orainalditik
hau ote du erregalo?
- 10 Etorkizuna daukagu ilun,
argibiderik ez dakust inun.
Hala ta guztiz beharko dugu
argi horren bila jardun.
Bestela laster alargun.
Hilkutxan eman behar mun,
gero kirats eta lurrin.
Giza balore denen kofrea
jaurtitzen badugu urrun,
gerta daiteken denen erruaz
geu ginateke errudun.

- 11 Mundu zahar hontan bagoaz, nora?
Misterioa hor egongo da.
Etsipenezko hosto iharra
ilusioaz nork lora?
Hauxe datorkit gogora,
ideia ezin albora,
gogorra da metafora:
ekaitzak bota digu ontzia
kostatik urrun, kanpora.
Denok batera saia ezean
bagoaz itsas hondora.
- 12 Ez dago zertan jokatu arin,
helduak gara, badugu adin.
Hutsegiteak aitortu eta
goazen denok aurrera fin.
Estutuz hortz eta hagin,
arraunak gogor eragin,
gaindituaz neke ta min,
nortasunaren apur bat behintzat
geratzen bazaigu baldin.
Gure ontzi den Aberri Zaharra
betirako gal ez dadin.

Hendaian, 1990eko ekainaren 10ean, III. Iparragirre bertsopaper-lehiaketako 1. eta 3. sariak jaso ondoren.

Zahartu naiz

Lexok bertso hauek ere Hendaiara bidali zituen, Iparragirre bertso-paper-lehiaketara, 1990ean. Eta hirugarren saria jaso zuen.

Baina oraingo bertsoak erabat bestelakoak dira: umorearen klabean daude jarriak. Bestalde, badute aurrekaririk. Bertso-jartzaile batek baino gehiagok kantatu du, izan ere, osasuna nahi eta sendagilearekin izandako konponezina.

Bestalde, lanbada dantza aipatzen da bertso batean. Afrikan erroak ditu eta bostehun urteko antzinatasuna aitortzen diote. Dantza honen bertsio hegoamerikar bat egin zen ospetsu 1980ko hamarkadaren azken aldera.

Doinua: *Aizak, hi, mutil mainontzi*

- 1 Ez nago bide erdian,
zahartzera noa abian.
Ederki asko igartzen diot
hain gorputz nagian.
Nahiz osasun gehiegian
ez nagon azkenaldian.
Hala ta guztiz zahartzea ez da
hain txarra agian. (bis)
- 2 Lanean dale ta dale,
berdin baserri ta kale.
Garai batean lanez aberats,
diruz beti kale.
Orain osasun eskale,
sasoia esan dit bale.
Baina zahartzea beti ere da
bizien seinale.

- 3 Beste biderik ez dugu,
 aurka nola egin gudu?
 Zein Kixotea, ez zahartutzea
 duena helburu.
 Ez hanka eta ez buru,
 hortara ezin heldu gu.
 Gaztetan hiltzen ez den harentzat
 zahartzea seguru.
- 4 Mila metro ezin pasa,
 hau egoera eskasa.
 Pauso batzuek eman orduko,
 berotu arnasa.
 Ez pentsa denik jolasa,
 hauxe diot nire kasa.
 Nork daramaken lanbada dantza
 berrian konpasa!
- 5 Adin txarra arintzeko,
 ez da noski harritzeko.
 Hainbat urtekin garaia joan zait
 indarberritzeko.
 Aldiz, ona debiltzeko
 edo ezinak biltzeko.
 Kamara lentan beharrik ez dut
 mantso ibiltzeko.
- 6 Nonbait, nire bisajeak
 salatzen ditu ajeak.
 Medikutara alferrik egin
 ditut biajeak.
 “Ken okel ta potajeak,
 puru, ttotta ta kafeak”.
 Horrela dio Osakidetzak
 duen fitxajeak.

- 7 Noski, ardoa ere bai,
ura ez bestez egin jai.
Egia diot, ez naiz ausartu
esaten “ez dut nahi”.
“Eta emakumerik bai?”,
galde diot alai-alai.
Algara batez hau erantzun dit:
“libre, bazara gai”.
- 8 Indarrez nago ahuldua,
nahi arren ezin heldua.
Amodiozko jolaserako
erabat galdua.
Hau duk mediku alua!,
“libre” den erregalua.
Goi pisuan ta aberiatu
zait igogailua.
- 9 Grasak ditudala kalte,
denak jakitun zarete.
Barazki eta arrain egosiz
ezin, berriz, bete.
Zurruta ere dut maite,
tabako keaz aparte.
Mediku erdi kankailu horri
kasurik ez bate!
- 10 Ezin dudana libre da,
dezakedanai barrera.
Modu honetan bukatu behar
ote dut karrera?
Gose rejimen zaharrera
ez dut egin nahi sarrera.
Gehienez ere zenbat biziko
naiz hontaz aurrera?

Norantz goaz?

Bertso hauek Errenteriako Zapirain anaiak bertsopaper-lehiaketa irabazi zuten 1990ean. Gogoeta-bertsoak dira, kezkek papereratuz osatuak, batez ere kontsumo-sindromea salatuz.

Geuk jasan behar eraiki dugun
progresoaren morrontza.

Balio denak neurtzen ditugu
bakar-bakarrrik dirutan.

Gerekoikeriz beteak hainbat
sentimenduez hustuak.

Etika dago paroan eta
moralak hartu digu jai.

Ikatza txuri berdin jotzen da
gehiengoaren indarrez.

Bada zertaz hausnartu eta gozatu bertso sail honetan.

Doinua: *Leiho ertzetik entzun dezaket* (Egaña)

- 1 Norantza goaz gizarte hontan?
Galdu dugu bizipoza.
Elkar lehiatuz amildegian,
zein egoera zorrotza.
Urruti joan da ilusioen
antzinako kanpai hotsa.
Eta berarekin lotsa,
gutziz izoztu bihotza. (bis)
Zorionaren atzetik gabiltz,
baina inoiz ezin goza.
Geuk jasan behar eraiki dugun
progresoaren morrontza. (bis)

- 2 Nahi dena lortu, ahal den bezala,
 zertan saia meritutan?
 Gaitz honek jota mendera gaitu.
 Ezin senda medikutan.
 Ez daukan hura izorra bedi,
 ni ongi nago goi puntan.
 Nor gehiago den disputan
 begirunea pikutan...
 Honela gabiltz duintasun gabe
 lau alditatik hirutan.
 Balio denak neurtzen ditugu
 bakar-bakarrik dirutan.
- 3 Dirua edo konforten mende
 ez ote gara erori?
 Ehiztariaren sare beltzetan
 murgiltzen da hainbat txori.
 Zerk ekarri du gizartean den
 kontsumo sindrome hori?
 Bat flako, bestea lodi,
 dena ikusten da ongi.
 Beharrik ez den kapritxoetan
 kredituren bat edo bi.
 Zor hoiek dira bankero edo
 kapitalisten harrobi.
- 4 Nahiko arazo norberak badu,
 non dago solidaritza?
 Injustizien aurka hain gutxik
 ateratzen dugu hitza.
 Handikeriak atea zabal,
 zuzentasunari giltza.
 Zertan den honen emaitza?
 Alfer-alferrik gabiltza.
 Plazer hutsetan jartzen badugu
 zorionaren baldintza,
 infernu gorri bihur daiteke
 gure munduko bizitza.

- 5 Geure buruak engainatzeko,
tarteka obra justuak.
Kale ertzeko eskaleari
bi duroz luza eskuak.
Hori eginda agian konta
erabat harro, puztuak.
Maitasunez murrituak,
lagun hurkoaz ahaztuak.
Norberarentzat bide zabalak,
besteentzako estuak.
Gerekoikeriz beteak hainbat
sentimenduez hustuak.
- 6 Denetik pasa egiten gara
olinpikoen modura.
Ezertxo eta inorengatik
ia ez zaigu ardura.
Non da frankismo garai haretan
sentitzen genuen hura?
“Demokraten” agindura
jendea txit makurtu da.
Eta bagoaz ardien gisa,
agintzen duten lekura.
Kokoteraino sartu digute
yuppi berrien kultura.
- 7 Geurez ez dugu ia pentsatzen,
ordez bada nork pentsatu.
Guk aski dugu jakiteakin
ote gaituzten zentsatu.
Zerebro grisei botoa eman
eta haiek intsentsatu.
Gure gatza da gezatu,
ez gaitezela kexatu.
Hamabi milioi kobratzen dunak
dio guk zer ingresatu.
“Bake” zaleen gerra makinak
ez ditzagun engrasatu.

- 8 Epaitu eta kartzelan sartu,
ez da nahikoa kondena.
Gainera, berriz sakabanatu,
hori da egiten dena.
Presoei kendu nahi liekete
idealaren kemena.
Nonbait, hiltzea onena.
Behar da gero barrena!
Gose-greba du defentsa bakar,
agian hortik azkena...
Tolerantziaz mintzo direnek
hau onartzea, zer pena!
- 9 Ekologia nolabait dago,
gure euskara ere bai.
Naturarentzat gu arerio,
hizkuntzarentzako etsai.
Batasuna ta berdintasunak
egon beharko dute zai.
Hitzak bla-bla bota lasai,
gezurra delarik itzai.
Lapur ttikiak atxilotuak,
handiak libre guztiz, ai!
Etika dago paroan eta
moralak hartu digu jai.
- 10 Gizakia da hutsegilea,
jatorriz halabeharrez.
Baina behar du kontzientzi bat,
ez osatu huts bakarrez.
Eskubiderik ez dauka bizi
dadin besteren bizkarrez.
Era hontako izarrez
ongi gaude, zoritxarrez.
Demokrazia omen denaren
hain erabaki kaxkarrez.
Ikatza txuri berdin jotzen da
gehiengoaren indarrez.

- 11 Zer etorkizun behar diegu
ondorengoeri opa,
aberrigintzan ezin baturik
bagabiltza elkar joka?
Noraezean atzetik dator
halako gaztedi tropa.
Bide egokian koka,
ez ditzagula oztopa.
Ez badiegu erakutsitzen
zein barrikadan lerroka,
nolatan jakin zer aldetara
egingo duten borroka?
- 12 Seriotasun handienez
ez barre ta ez algara.
Umorearen zentzua ere,
ia galdu ez al da ba?
Pozik gabeko gizarte hontan
jo nahiko nuke aldaba.
Hainbeste seme-alaba
daitekenik gaur gal bada.
Saia gaitzen egoera hau
aldatutzero ahal dala.
Giza balorez jantzi daitezen,
edo zoratu al gara?

Gogoetak

Lexok, saritik sarira 1990ean bildutako uzta bikainarekin jarraituz, Euskaltzaindiak antolatzen zuen Xenpelar bertsopaper-lehiaketan bigarren saria irabazi zuen ondorengo sortak.

Hainbat galdera eginez hasten da lehen bertsoan:

Zer da pozen sustraia? Zer
penen arantz zorrotza?
Bizipozen iturria
baldin bada jaiotza,
nekatuen ohe goxo
ez ote heriotza?

Gogoeta sakona Lexok bertso hauetan proposatua. Irudi eta hizkera biziz, metafora eta sententzia ugariz jantziak. Eta, azkenean, on eginaren satisfazioak baliorik ez balu bezala jotkatzea kritikatzu, baieztapen ausart hau egiten du:

Eta zerurik ez balitz,
on egina aski da.

Doinua: *Gai honek badu mamia* (Amuriza)

- 1 Barrutik eske ari zait
 sentipenen ahotsa.
 Zerbait esan nahirik daukat
 kantu bidez bihotza.
 Zer da udako beroa
 edo neguko hotza?
 Zer da pozen sustraia? Zer
 penen arantz zorrotza?
 Bizipozen iturria
 baldin bada jaiotza,
 nekatuen ohe goxo
 ez ote heriotza? (bis)

- 2 Haurtzaroa dugu, noski,
aro guztiz alaia.
Hortik aurrera hasten da
bizitzako bidaia.
Umean ametsarekin
handi izate nahia.
Ez egi ta ez gezurra
izaten den garaia.
Oraindik udaberriak
dauka lore usaia.
Jolas ta ilusioek
zabal dute zelaia.
- 3 Ilusioa nahiz dugun
zoriontasun dama,
bizimoduak berekin
du beste hainbat zama.
Nahi dena zail da lortzea,
lortzea nola asma?
Ez da gutxi irrikatzen
dirua eta fama.
Horren truke zenbaitek sal
dezake bere ama.
Kapritxoen morroi denak
inguruan du drama.
- 4 Alaitsu eta umorez
egoten ez da errez.
Mundu honek nahiko penak
ekartzen ditu berez.
Batzuek naturarenak,
besteak gizalegez.
Gizartea hor dijoa
aurrera mila nekez.
Ahoa betetzen zaigu
sarriegi hitz merkez.
“Hura da bekataria,
ai bekaturik nik ez!”

- 5 Errudun inor jotzea,
geure gaitzen botika.
Hori da gaur egunean
nagusi den logika.
Geure burua engaina
dadin gabiltz, apika.
Edo teoria hortan
datza gure praktika?
Ahal bada besteren bizkar
gizenduaz patrika.
Horrela balitz inbentu
polita da etika.
- 6 Batzuek beti dabilta
irrifarra dutela,
barruan daramatela
arima txit ustela.
Sinetsi deskuidaturik
egon nahiko nukela.
Oker horretan jausirik
uste baitut gaudela.
Geuk hil dugun lagunari
geuk eginaz gaubela.
Hori da krudelkeria,
ezer bada krudela.
- 7 Baina zer motatakoa
dugu giza piztia?
Batzuetan hain krudela,
bestetan hain ezia.
Ordaindutzen dugun zerga
ez al da garestia?
Anaiari ukatuaz
egunsenti izpia...
Ordu da ikus dezagun
ongia ta gaizkia.
Betiko ez dadin gudan
galdu ondra guztia.

- 8 Arrazoizko aberea
 omen dugu gizona.
 Askotan iruditzen zait
 gustu txarreko broma.
 Bera dugu, jakin arren
 txarra ez dela ona,
 kalte egite hutsean
 aurkituz zoriona,
 lagun hurkoaren aurka
 erabiliz azkona,
 besteren gaitzez pozezko
 lerdea dariona.
- 9 Pozoiezko landarea
 bihotzean aldatu.
 Amodiotik gorroto
 izatera aldatu.
 Arbol handi egiteko
 berriz lurra goldatu.
 Kontzientziaren kontra
 ere guztiz koldartu.
 Barneko itsas barea
 bilakatuz olatu.
 Besteek suntsitu hala
 erabat geu hondatu.
- 10 Ustelduz goxatutzen den
 fruitua da mizpira.
 Gainerako denak doaz
 zabortegi saskira.
 Geure burua ta bestez
 nahi badugu aixkira,
 behar duenari eman
 laguntza, ez azpira.
 Bide horrek garamatza
 zeruko mahastira.
 Eta zerurik ez balitz,
 on egina aski da.

Basarri

Lehenengo bertsoan aitortzen du Lexok ondorengo sortaren helburua: “Bera goraipatzea / baita nire nahia”.

Iñaki Eizmendi Manterolaz ari da, Basarri bertsolariaz.

Errezilen jaio zen Basarri, Granada baserrian, 1913ko azaroaren 27an. Iñakik zazpi urte zituela irten zen handik familia Zarautzera. Bereak dira “Ene Zarautz maite” bertsoak, zarautzar askok herriko ereserkitzat dauzkatenak.

Basarrik irabazi zituen, 1935ean eta 1960an, Euskal Herriko bertsolari-txapelketak. Baina, Lexok kantatuko digunez, ez dira horretara mugatzen haren merezimenduak.

Basarrik, bestalde, Euskal Letren Merezimenduzko Saria jaso zuen, Eusko Jaurlaritzak emanik, 1991ko azaroaren 27an, Zarauzko udaletxeko areto nagusian. Eta Herriko Seme Kuttun izendatu zuen Zarauzko Udalak, 1995eko abuztuaren 16an.

Zarautzen hil zen Basarri, 1999ko azaroaren 4an.

Lexok 1991n jarri zituen bertso hauek; Basarri bertsopaper-sariketara bidaltzeko jarri ere.

Doinua: *Lagundurikan danoi*

- 1 Basarri Sarirako
Basarri dut gaia.
Bertsolaritzak asko
zor dion artzaia.
Bera goraipatzea
baita nire nahia.
Alegin horretantxe
gaur nahi nuke saia.
Ea burutzen dudan
bertsozko bidaia.

2 Ttiki-ttikitatikan
bertsoen peskizan.
“Azken Portu” taberna
propioa izan.
Orduko maisu handi
ziranen gerizan,
kantuzko mundu hura
xurgatzen hasi zan,
haurrek amen titiak
ohi dituzten gisan.

3 Bertsoen gurasoak
zituen alboan,
haien pasadizoak
hartzeko gogoan.
Basarri mutikoa
gorputz ta gogo han.
Irudiz ikusten dut
mahai baten txokoan,
entzundako guziak
hausnartuz kolkoan.

4 Haurrak izaten dira
onenak lekuko.
Detailerik ez zuen
seguru galduko.
Gauz batzuekin ez zen
nonbait akorduko.
Bertso sena, bistan da,
bazuen orduko.
Bertsogintzari dio
geroztik helduko.

- 5 Bertsoez pentsatutzen
 beti gau ta egun.
 Horra gure Basarri
 nolatan daukagun.
 Bere bertso errezez
 hain aberats jardun.
 Bertsolarien tropan
 laster da ezagun.
 Maisu denak hautsita,
 gazterik txapeldun.
- 6 Basarriren eskola
 nagusi geroztik.
 Bertsolaritzak ez du
 kalte asko hortik.
 Elkar gaizki esaka
 zebilen arlotik
 lortuko du joan dadin
 duintasun ildotik,
 antzokira jasoaz
 taberna zulotik.
- 7 Bertsotan herriz herri,
 bailaraz bailara,
 zenbat lan egin zuen
 neurtutzen zaila da.
 Horrela joan zaizkio
 urteak ilara,
 bertsogintza biurtuz
 urre ta zilarra,
 arlotekeriatic,
 hots!, kultur mailara.

- 8 Prentsan eta irratiz,
 kazetari gisa,
 ezin ukatu egin
 duen lan bortitza.
 “Nere Bordatxotik” hain
 zabala emaitza.
 Pulpitu horretatik,
 hizki eta hitza,
 euskal kazetaritzak
 zer aitzindaritza!
- 9 Merezia du zinez
 gure aitorpena.
 Ez da ttikia izan
 Basarrin lorpena.
 Berak hasitakoak
 badu jarraipena.
 Betikorik ez inor,
 hau bai dela pena!
 Udak beti baitakar
 bere udazkena.
- 10 Urteak bizkarrean,
 bukatzear obra.
 Bizitzaren legea
 hauxe dugu, horra.
 Euskara ta bertsoen
 babesle bizkorra.
 Udazkeneko uzta,
 guztiz emankorra.
 Nola kita daiteke
 berekiko zorra?

Langileak edo...

Dena ez da festa-giro, bizitzaren erromeria honetan. Nahiz eta norbaiti ahaztu zaion, ederki gogorarazten digu, behin eta berriro, aldika-aldika ernaberritzen zaigun krisi ditxosozkoak. Eta jakina:

Banaka baldin bagabiltz
ardi galduen gisa,
otsotzarrak egingo du
gurekikoa aisa.

Eta Lexok, langileon arteko batasuna galtzeko zorian ikusiz, kokildu ordeztatu du:

Ez badugu elkar hartu
eta jotzen hordago,
akerren adar okerrak
ez daude okerrago.

Bertso sorta honek ere 1991ko data darama.

Doinua: *Gai honek badu mamia* (Amuriza)

- 1 Langile gaia hartuta
 hasiko naiz segidan,
 nondik nora irtengo den
 nahiz ongi ez dakidan.
 Pentsamendu franko bada
 nire burumuñ jiran.
 Bertsopaperera nabil
 aldatzeko desiran.
 Izan ere aspaldian
 kezkak baditut nigan
 erretzen nautenak nola
 su-txinpartak bailiran. (bis)

- 2 Maiatzaren batarekin
 langileen eguna.
 Antzinako gudu hura
 apenas zen leuna.
 Egunsenti bilaka nahi
 zutenak gau iluna.
 Alferrik ez zitekeen
 izan haien jarduna.
 Hainbat kosta eta lortu
 zutenen batasuna
 ez al da berriz galdurik
 den aberastasuna?
- 3 Nork bere santua badu
 egiteko erregu.
 Erdi sakabanaturik
 modu hontan gaude gu.
 Ezin joko gaitu inork
 batasunen eredu.
 Batzuen poza nola den
 besteentzat ernegu.
 Udako giro beroa
 bihurtuaz hotz-negu.
 Horrela gehiegi ezin
 aurrera dezakegu.
- 4 Batasunean omen da
 diotenez indarra.
 Nik ere hala uste dut,
 dela arma bakarra.
 Eskuz esku ur garbia,
 orpoz orpo bizkarra.
 Elkar laguntzea bedi
 lehenengo deiadarra.
 Bakarka ibilitzea
 da jokabide txarra.
 Nola bete langileen
 eskubide pitxarra?

- 5 Hainbeste gazte lanari
ekiteko aroan,
eta al dakit nik zenbat
ote dagon paroan.
Nagusiek hitz goxoak
barra-barra ahoan.
Ez dakit langilegoa
ia norantza doan.
Lana lehen eskubidea
dela izan gogoan.
Solidaritate poltsa
ahantzi gabe alboan.
- 6 Duenak ez duenari
egitea geriza,
anaiartean ez al da
hori lehen premisa?
Ez badugu hedatutzen
haize freskoan brisa,
hainbestek dastatu behar
miseriaren hitsa.
Banaka baldin bagabiltz
ardi galduen gisa,
otsotzarrak egingo du
gurekikoa aisa.
- 7 Diruaren baitan hutsik
ez gaitezen lerroka.
Beste mila gauzak ere
merezi du borroka.
Nahi badugu tinko iraun,
nola harkaitz, arroka,
langileok bat eginik
tira dezagun soka.
Nolatan hasi gintezke
nagusiei mokoka,
geuretik ez badiogu
inori ezer opa?

- 8 Lan istripuen arazo
 krudel hori hor dago.
 Gaizki gabiltz ez badugu
 segurantza gehiago.
 Lana banatu dezagun,
 lan ordu gutxiago.
 Mila reibindikazio
 badelakoan nago.
 Ez badugu elkar hartu
 eta jotzen hordago,
 akerren adar okerrak
 ez daude okerrago.
- 9 Kontsumoen gizarteak
 hartu du garrantzia,
 giza balorez pertsona
 utzirik erantzia.
 Handinahiaren lilurak
 erabat irentsia.
 Hau ote da progresoak
 dakarren herentzia?
 Eduki ta izanean
 bada diferentzia.
 Galdu al dugu langile
 garen kontzientzia?
- 10 Beti jarraitu beharko
 dugu bultza ta tira.
 Oso lasaia ez baita
 langilegoan jira.
 Elkar lagundu ezean,
 nor da gutaz gupida?
 Esperantzaren leihoan
 jarriko naiz begira.
 Azken bertsoan poz-pozik
 ninteke erretira,
 nire erreflexioak
 baliozko balira.

Pazkoa! Pazkoa!

Garizumaren amaierako ospakizuna kantatzen dute bertsook: berrogei eguneko baraualdiaren ondorengoa.

Lexok, abiapuntu gisa, Bilintxen “Potajiarenak” hartzen ditu: Oiartzunen apaiz baten janak kontatzen dituzten bertsoak. Oraingoan, beste jatun batzuk ageri dira umorezko bertsoetan.

Hirugarren saria jaso zuten, 1991n, Hernaniko Udalak antolatutako Jose Legarreta bertsopaper-lehiaketan.

Doinua: Bizkaiko txerriarena

- 1 Ez zen Oiartzunen ez,
ez zen potajea.
Ez zen apaizarena
haien bixajea.
Nahiz bazuten Bilintxen
apaizan ajea.
Gose gabe egin dut
hango biajea
eta bertsotarako
hartu korajea.
- 2 Hiru emakumezko
ostatu batean
bazkaltzen hasi ziren
irrika betean.
Jakiak bat besteen
atzetik katean.
Trabarikan ez zuten
zintzur ta hestean,
Garizumako egun
luzeen ostean.

- 3 Halabeharrez, Pazko
eguerdian justu,
haien apetituak
ere nonbait piztu.
Barauen ondorenak
zirela apustu
egingo nuke, beste
zentzurikan ez du.
Plater joko ederra,
bete eta hustu!
- 4 Hura zen jan beharra,
hura amorrua!
Entremesez hasi zen
urdailen gudua.
Dena gogoratzea
ez da segurua.
Txorizo, pate eta
basurde burua,
tripa-zagientzako
txit txitxi purua.
- 5 Kroketa, langostino
ta ganba erreak.
Hortatik ere janak
dituzte bereak.
Irentsitzen zituzten
mastika gabeak.
Bakoitzaren errotak
ditu lan grabeak,
baldin irauten badu
bizirik jabeak.

- 6 Ardo txuriarekin
entremesak busti.
Haietxen zoriona,
gozo eta ezti.
Lehen partetik nonbait
egin zuten aski.
Bigarrenai heltzeko
prestu zeuden noski...
Arrain zopa ez dator
hortarako gaizki.
- 7 Laster batean zopa
gozoa irentsi.
Ez zuten behar izan
ordu bi lizentzi.
Edariak ere du
hainbeste garrantzi.
Ardo gorri nafarra
zioten erantsi.
Hortan ere bazuten
mila esperientzi.
- 8 Ez dakit zen legatza
edo zen xapoa,
saltsa berde ederrez
hornitutakoa.
Kokotxa eta almejez
hura zen platoa!
Nahiz ta hirukotea
ez egon flakoa,
pentsatu nuen “gaurkoz,
baditek nahikoa”.

- 9 Igerketa kontuan
ez nabil abila.
Ikusi ez banuen
sinetsitzen zaila.
Oraindik bete gabe
zeukaten urdaila.
Eskatu zuten kilo
pare bat kostila
eta hirugarrengo
ardozko botila.
- 10 Hori bukatu arren
oraindik ez basta.
Nolakoa ote da
andre hoien kasta?
Ondoren sartu zuten
razio bat gazta.
Dena asentatzeko
gauza ona da ta,
botil txanpainarekin
ojaldrezko tarta.
- 11 Hamaika ikusteko
jaioak gaudenez,
nik ere amaitzen dut
hamaikagarrenez.
Kafe bat hartu zuten
ta gero azkenez,
bertan utzi nituen,
joan behar nuenez,
kopa bana patxaran
patxadan edanez.

Poeta izan nahi

Aurrekoak hirugarren saria bezala, Lexoren bertso hauek lehenengoa jaso zuten 1991n, Hernaniko Jose Legarreta sarrketan.

Sarritan trago egina izango zen Lexo nahiaren eta ezinaren frustraziotik. Haren bizitzak ere, gehientsuenon pareko, arrosatik hainbat izango zuen arantzatik.

Oraingoan, amaieran azaltzen digu den bere drama:

Poeta izan nahi eta ezin,
horra nire drama!

Eta bertsorik bertso aletzen digu zerk eragozten dion nahi hori betetzea: sentimenduen kutxa bihurtu izana suge-habia; axolagabekeriak eragindako zentzugabekeriak: “ekologia saldu dugu / ta kutsadura eros”; eta bere gogoeta-bertsoetan maiz salatzen duen justiziarik eza:

Justiziarik gorena,
lapur ttipia kondena.
Lotsa bera da lotsaren lotsez
lotsaz dagoena.

Lexok Ereñozun jaso zituen bi sariak, auzo hartako Urmia Elkartean, 1991ko maiatzaren 5eko ekitaldian. Jose Legarreta hirugarren bertso paper-lehiaketa zen, Hernaniko Udalak eta Urmia Elkarateak lankidetzan antolatua.

Doinua: *Euskal Herritik aparte* (Amuriza)

- 1 Poeta izan nahi nuke
baina badut mila neke.
Hitzek balio gutxi daukate,
saltzen dira merke.
Inspirazioen eske
nabil aspaldi jo ta ke.
Poesi beltza egin ezean,
zer egin daiteke?
- 2 Negarrez dakust mundua,
badu zertaz samindua,
deabrurikan luziferrenez,
baitago zaindua.
Badauka nork agindua,
kargak ezin arindua.
Dirua Jainko den bitartean,
indarra Saindua.
- 3 Gorrotoa beti adi,
maitasuna, aldiz, nagi.
Laguntza erraz ukatzen zaio
lagun hurkoari.
Esanez “hor konpon hadi,
ezina badaukak/n sari”.
Sentimenduen kutxa bihurtu
dugu suge-habi.
- 4 Anairik ezin estima,
ahaztu dugu katixima.
Geure burua baizik ez dugu
maite, zer lastima!
Bizkarra nori arrima?
Lotsagabeei, hau grima.
Bihotzik ezak saldu arazi
baitigu arima.

- 5 Osatzen gara endredoz,
 erraz aldatuaz kredoz.
 Ezin daiteke gehiegi fida
 zenbait ahoberoz.
 Zentzugabeko bezeroz,
 mundua bete da eroz.
 Ekologia saldu dugu ta
 kutsadura eros.
- 6 Arraina nola ezkatatz,
 gizona jantzi ezpatatz,
 harro sentituz indarkeriak
 duen arrakastatz.
 Ez dakit nolako pastatz
 eginak gauden gu kastatz.
 Itxaropena hiltzeko ere
 ginateke kapatz.
- 7 Miresten dugu ordena,
 nori zor zaio lorpena?
 Demokrazien diktaduraz gaur
 sarri datorrena.
 Justiziarik gorena,
 lapur ttipia kondena.
 Lotsa bera da lotsaren lotsez
 lotsaz dagoena.
- 8 Hainbat negar eta antsi
 dagoenik ezin ahantzi.
 Giza balorez biluzi gara,
 piztienaz jantzi.
 Bekaizkeriaren ontzi,
 elkartasun oina suntsi.
 Etsipen beltzen supermerkatuz
 poz dendak irentsi.

- 9 Gaueko izar eztiak,
txoritxoen abestiak,
gozamenezko bitxi zituen
gogo amestiak.
Ilargi ta eguzkiak,
egunsentiko izpiak,
goibeltasunen islada zaizkit
bilaka guztiak.
- 10 Bizkarrean dudan zama,
luma harturik lan-arma.
Nola goratu izadi eta
ortzearen xarma?
Tristuraz ezin dut asma,
saiatu arren, ai ama!
Poeta izan nahi eta ezin,
horra nire drama!

Aupa marketinga!

Data jakinik gabe gordetako bertsoak dira umorezko hauek. Baina 1991koak beharko dute izan. Ordukoak baitira aipatutako kontuak.

Izan ere, Zoco patxaranak denok harritu gintuen: hiztegi bat oparitzen zion botila bat erosten zuen bezeroari. Patxi Altunak eta Jose Luis Arrietak egindako hiztegia zen, 13.000 hitz bilduz poltsikorako formatuan argitaratua.

Doinua: *Aizak, hi, mutil mainontzi*

- 1 Propagandaren indarra
 dago aitortu beharra.
 Belarri eta begietara
 dator barra-barra.
 Horrek duen su ta garra,
 agian ez beti txarra.
 Oraingo honek bete dezake
 jakintzen pitxarra.

- 2 Hain marketing xelebreak
 asma ditzake kordeak.
 Salmentak ere izan daitezke
 horrela dobleak.
 Publizitate pobreak
 lehen ere daude sobreak.
 Nahasian salgai jarri dituzte
 urre ta kobreak.

- 3 Egunkariek dakarte,
denei eman nahiz parte,
alkohola eta jakituria
eginaz elkarte.
Botil bat dela bitarte,
ez omen dabiltz aparte.
Zoco patxaran ta hiztegi bat,
hau bai mila suerte!
- 4 Negozioen legean,
ezer ez dago airean.
Zerebro grisek jartzen digute
guzia bidean.
Erritoen aldarean
murgil gaitezen fedean.
Kopa bat plazer hitzez hornituz,
prezio berean.
- 5 Imajinazioz txiro
ez dabiltz. Ez dago giro!
Anuntzioen mundu arrosak
badu hainbat ildo.
Zoco erosi aldiro,
hiztegi batez enbido.
Kontsumitzaile, ez zaitez gera
egin gabe bingo.
- 6 Hauxe bai dela aukera,
bertan ez zazu utz bera.
Ehiztariontzat horra nolatan
den askatu beda.
Probetxatzea hobe da,
bestela galduak gera.
Trago batzuek gustura egin
landuaz euskera.

- 7 Ez zazu kopeta belztu,
zeure bidea erraztu.
Aladinoren lanpara zaio
nagusiai piztu.
Bide batez bi apustu
irabazteko hain juxtu:
patxaranakin Zoco eta gu
hitzez aberastu.
- 8 Inork baleuka dudarik,
ez du merezi buldarik.
Borroka ezak inoiz ez digu
irabaz gudarik.
Saia ezaren kulparik
ezin irten da gutarik.
Negozioek eta jakintzek
ez dute mugarik.
- 9 Negoziante santuak
badituzte enkantuak.
Nahiz eta jakin horiek gutxi
direla tontuak.
Elkartutze sakratuak
barka bitza pekatuak.
Modan daude ta ongi etorri
holako paktuak.
- 10 Jarri dutenez aukeran,
erostera joan hegan.
Besterik ezer ezin egin da
gure abeleran.
Euskalduntzen hainbeste lan,
susmoa dut bai ote dan.
Patxaranik nahi ez baduzue
hiztegitik edan.

Hau egoera

Langilerik finena ere, zenbaki huts bihurtzean, produkzio-mekanismoen morroi bilakatzen da, diruaren esklabo. Krisialdian nabarmentzen dira gauza hauek inoiz baino gehiago.

“Begirunerik gabe kalera / goaz azkenean” dio Lexok sortu honetako bigarren bertsoan. Langabezia, gainera, beste galera askoren sokamuturra izaten baita:

Gaur daukagun esperantza / guztiz tristea da, antza.

Fruitu berria dugu larrosik / ez duen arantza.

Eta, azkenean, betikoa:

Langilegoak nozitu behar / besteen bekatua.

Bertso hauek 1992ko data daramate.

Doinua: *Euskal Herritik aparte* (Amuriza)

- 1 Bertsoak nahi ditut para,
nahiko aitzakia bada.
Gure bizitza nola dagoen
agertuaz, hara!
Lanaren arrapalada
joan baitzen pikutara.
Diruz gutxitzen eta jan behar,
hori ezin laga.

- 2 Garai batean lanean
 nagusien esanean,
 hamaika edo hamabi ordu
 sartuz egunean.
 Orain krisia denean,
 ezin jarraitu lehenean.
 Begirunerik gabe kalera
 goaz azkenean.
- 3 Nor ote da gidaria?
 Edo al da gudaria?
 Lanik ezaren sortzaile fina
 bezain ugaria.
 Hau da sugetzar habia,
 kargak gure bizkar ia.
 Europatarren batasunetik,
 ai zer oparia!
- 4 Norbait bada erratua,
 etsaiekin lerratua.
 Langilegoak nozitu behar
 besteen bekatua.
 Europa bateratua
 ez zaigu on gertatua.
 Sendagaiaren ordezt gaitza da
 hemen txertatua.
- 5 Lanik ez duena nora?
 Ez daiteke joan inora.
 Miseriaren atzaparrak du
 etsipena lora.
 Iraganakin gogora,
 eta nola ez aztora?
 Alde handia izaten baita
 garitik lastora.

- 6 Konpromisoen agendak,
afari eta meriendak.
Azkenaldian mehe samar dabiltz
holako zerrendak.
Lehengoetatik heren bat,
kalkulatzen erraz zenbat.
Zintzotu behar gaituzte zoro
izan garen prendak.
- 7 Etorkizuna zertan den?
Ez al da nahiko nabarmen?
Europa, Maastricht, Napoli orain,
hainbeste hitzarmen.
Ezaren bezero lerden,
ehuneko hiru bat laurden.
Arrain ttikiok handien mende,
horra nola gauden!
- 8 Nekazariak zalantza,
hala moduan arrantza.
Langilegoak krisi doinura
egin behar dantza.
Gaur daukagun esperantza
guztiz triste da, antza.
Fruitu berria dugu larrosik
ez duen arantza.
- 9 Parora bota hainbeste,
dardaraz jarri gaitezke.
Buldadun batzuk baizik hortatik,
libra ez daitezke.
Krisiaz nuke sineste,
konpara ahal bagintezke.
Baina nagusi ohirik ez dut nik
ikusten lan eske.

- 10 Enpresen irabaziak
 zirenean bereziak,
 zati batzuek guk genituen
 ongi mereziak.
 Baina berentzat guziak.
 Beraz, krisi itsusiak
 ez gaitu berdin jotzen langile
 eta nagusiak.
- 11 Nahirik mila akordio,
 nahiz agian ez balio.
 Larri dabilta Zazpi Handiak,
 zazpi demonio!
 Talde honek omen dio
 “laster krisia adio”.
 Barka bezate, euren hitzetaz
 ez naiz asko fio.
- 12 Nahiz aurkakoa komeni,
 antz ematen diot honi.
 Hitz potoloen feri merkean
 badela harmoni.
 Langileok lanez horni
 gaitezen arte nago ni
 ogi ezean alferrik dela
 hainbat zeremoni.

Kukua, Euskal Herria eta euskara

Gurean, kukua da udaberriaren ezaugarrietako bat. Aldi berean, sasoi-berritzearen aro dugu udaberria. Agian, hortik dator kukuaren kantua albiste onen zeinua denaren ustea.

Lexorentzat ere ilusio-eragile zen kukuaren kantua:

Hainbat amets egin ohi dut zure ku-ku hotsera.

Hain zuzen, sail honetako zazpigarren bertsoaren harira ondu dugu liburuaren izenburua, Lexoren bertsogintza egoki islatzen duelakoan:

Ametsaren gauzatzea oraingoan ote da,
udaberriz Kukuaren kantuekin batera?

Bertsoek 1992ko data daramate.

Doinua: *Hegoatik Iparrera* (Zortziko zaharra)

- 1 Zein mezuren udaberri ote dakarzu, Kuku?
Zure ku-ku hotsak badu horrenbeste ezkutu.
Misterio barru hori nahi nuke ezagutu.
Berri onik ez baduzu, egon zaitea mutu.
- 2 Aurten ere etorria, urteroko antzera,
ote zatoz behin betiko gure penak kentzera?
Hainbat amets egin ohi dut zure ku-ku hotsera.
Bat, euskaldun batasuna goazela lortzera.
- 3 Euskararen arazoa dabilkigu auzitan.
Ofizialki onartua, erabili gutxitan.
Denok hitzez bere alde, bera preso hesitan.
Zure ku-ku bezain libre bedi toki guztitan.

- 4 Euskal Herri bihotzeko, Euskal Herri nirea,
noren erruz zaude ezin aurkiturik bidea?
Aberrien nortasunez duzu eskubidea.
Ku-ku hotsa bezalaxe izateko librea.
- 5 Herri baten arimaren funtsa hizkuntza bada,
zein deabruk eragin du gurean hainbat traba?
Odolaren mintzorikan gabeak ote gara?
Kukuak du ku-ku hizkuntz, euskaldunok euskara.
- 6 Euskaldunak asko gara, egiazkoak zenbat?
Non aurkitu sentipenak saltzen dituzten dendak?
Euskararen arrakastak zer-nolako eztandak,
maitatzeko gai bagina Kukuak ku-ku hainbat!
- 7 Nola joka genezake geurearen kaltera?
Geuk ez bada Herri zahar hau aurrera nork atera?
Ametsaren gauzatzea oraingoan ote da,
udaberriz Kukuaren kantuekin batera?
- 8 Lehen harria botatzea errazegia nuke.
Ni ez naiz nor hortarako, ez dut hainbat bertute.
Bakoitzaren ahalegina jarriko bagenuke,
beste Kuku batek ku-ku, ku-ku egingo luke.
- 9 Zazpi adar enbor batez euskaldunen leinuak.
Behin batean estalirik, horra utzi lainuak.
Baina berriz bistan dira eguzki errainuak...
Ipar eta Hegoalde batuz ku-ku doinuak.
- 10 Horra hemen nire amets gozoan oihartzuna.
Ea noizbait euskaldunok pizten dugun zentzuna.
Hein handian geuk daukagu biharko erantzuna.
Kukuari hala diot gaur goizean entzuna.

1992ko zenbait urteurren direla-eta

Felipe Gonzalez zegoen Madrilen aginteburu, “nagusien ihintz bezain langileen lehor”, Lexoren hitzetan. Frankismoko klan-destinitatean Isidor goitizena zuen sozialistak, bertso batek gogoratzen digunez.

Handikiro ospatu zuten, 1992an, Amerika aurkitu izanaren bosgarren mendeurrena: Sevillan Expo antolatuz eta Barzelonan olinpiar jokoak. Hala ere, askorentzat sekula egin izandako genozidiorik handiena egin zuten Espainiak eta beste hainbat sozio europarrek Ameriketan. Lexok dioenez:

Eraman zizkiaten / opari freskoak:
gurutz eta ezpatak, / su odolez joak.

Baina, etxera begira jarrita, urtemuga gehiago ere aipatzen ditu.

Azpimarragarria: hika jarriak dira hamarreko txiki hauek.

Doinua: Bizkaiko txerriarena

- 1 Mila bederatziehun
laurogeita hamabi,
hainbat urteurrenek
izan haute habi.
Zarata behar bazen,
zaratatsuak bi.
Mundu guztia egon
gaituk adi-adi.
Niregatik berriro
errepika hadi.

- 2 Odol denak zaizkidak
 jarri irakiten.
 Ez nauk oporretara
 aurtengoan irten.
 Bostehun urteren mugan
 zenbat den jakiten.
 Bus, auto, hegazkinak
 eta mila bi tren.
 Joan ez garen bakararak,
 zazpi astakirten.
- 3 Amerikak zituan
 deskubritzekoak.
 Kolon eta lagunak,
 gizon hitzezkoak.
 Eraman zizkiaten
 opari freskoak:
 gurutz eta ezpatak,
 su odolez joak.
 Hori gogoratu dik
 Sevillan Expoak?
- 4 Baina urteurrenak
 ez dituk geldi hor.
 Hau aipatu beharra
 zeukeat derrior.
 Gobernura igorik
 Felipe “Isidor”,
 hamar urte omen duk
 eta zegok gogor.
 Nagusien ihintz bezain
 langileen lehor.

- 5 Zortziehun mila postu
 langintza karroan.
 Hori esaten zian
 lehenengo orroan.
 Sozio listo denak
 kantuan korroan.
 Orain ez zekiat nik
 zenbat den paroan.
 Baina konta daitekek
 lanera nor doan.
- 6 Ertzantzak ere bete
 dizkik hamar urte.
 Hor zebilek borrokan,
 akats ta bertute.
 Herriaren zaintzaile
 zela hainbat lustre...
 Langileak sarritan
 kolpa dizkiate.
 Askok poliziaren
 pare jo diate.
- 7 Gurea dela eta
 hainbeste irrintzi.
 Edozein bide ez duk
 hartzea lizentzi.
 Markatu behar likek
 mila diferentzi.
 Bestela zertarako
 zenbait transferentzi?
 Ezingo likek Euskal
 Herriak irentsi.

- 8 Irrati telebistak
ere beste hamar
bete dizkik ta hemen
baduk nahiko marmar.
Lehenengo uste hura,
erdi ustel samar.
Erdarak euskara dik
nonbait mendean har,
ETB bik batari
eginez atzamar.
- 9 Euskararen legeak,
hamar parez pare.
Eta euskara bera
lehengo gisan bare.
Ikastolen auzia
erabaki gabe.
Nahiz ta urteurrenez
egon jaun ta jabe,
ez gaituk zuhaitz handi,
oraindik landare.
- 10 Estatutuak ere
badizkik hamahiru.
Zenbaki alproja duk,
emaitzak testigu.
Beldur nauk ote gauden
ez lan ta ez diru.
Hezkuntz sailburu Buesa,
gu bere gatibu.
Noren kulpaz diagu
hainbeste kastigu?

11 Nik ere aurten hamar
 beteak dizkiat.
 Berrogeiri gehiturik
 ez dituk eztiak.
 Zahartzaroaren muga
 dagoen piztiak
 ilusiozko nire
 bide amestiak
 begi bistatik kendu
 zizkidak guztiak.

12 Urteurrenak hartu
 dizkiat aitzaki.
 Atrebentzia barka
 ezaidak, aizak, hi.
 Izan ere hain urte
 bitxia izaki.
 Alde ta kontrakoen
 kolpeen zahagi.
 Mila bederatziehun
 laurogeita hamabi.

Kixoteak?

Auskalo zenbaterainoko pattalaldian zegoen eroria Lexoren animoa, sententzia beltz hau haizean irakurri zuen goizean:

Euskaldunok askatuko
zarete denak hiltzean...

Izan ere:

Geroaren esperantzan
oraindik gabiltza dantzan.
Herri lotu bat nahi dugun
edo askea zalantzan...

Epelkeriak ez zituen maite Lexok.

Ajuria Eneako hitzarmena indarrean zegoen 1992an. EAJk eta PSEk osatzen zuten Jaurларitza. Buesa zen Hezkuntzako sailburua. Ikastolak publikoak izatera pasa ala pribatu gelditu zen auzia. Eta maitasun osozko gorrotoak piztu ziren.

Acenor aipatzen da pasarte batean. Acenorrek 1.845 lan-kontratu eten zituen 1992ko ekainean. Eta 1.300 langilerentzat erretiro aurreratua izan zen irtenbidea. Beste 545ak kale gorrian gelditu ziren.

Doinua: *Ta hori horrela bazan...*

- 1 Batzuek hala diote,
eta egia ez ote?
Euskal Herria berriro
ere ote den Kixote...

- 2 Geroaren esperantzan
 oraindik gabiltza dantzan.
 Herri lotu bat nahi dugun
 edo askea zalantzan...
- 3 Hitzak ez dira antzuak,
 Fragarekin garbantzuak.
 Arzalluzek dio azak
 ez direla indartsuak...
- 4 Ta hori horrela bada
 egin dezagun algara.
 Acenorreko hoiek para
 behar duten eltzekada...
- 5 Hezkuntz sailburu Buesa
 ez da gizon buru eza.
 Nahiago nuke neuk ere
 baldin baneki inglesa...
- 6 Ikastolen arazoa,
 hau duk hau enbarazoa.
 Ez duk espabilatuko
 inoiz euskal gurasoa...
- 7 Baserritarren larriak,
 marinelen egarriak.
 Paroko langileekin
 pareko daude jarriak...
- 8 Ta hori horrela balitz,
 paxa-mixi hainbat kaliz.
 Europaz nagusiek hitz
 eta gu Afrikan gabiltz...

- 9 Maitasun osoz gorrota,
 gizartearen porrota.
 Euskal Herria al dugu
 Kristo berrien Golgota?
- 10 Nire ametsen erdiak,
 betiko zahar ta berriak.
 Zer histori idatziko
 zain nago Euskal Herriak...
- 11 Sententzi beltz hau haizean
 irakurri dut goizean:
 “Euskaldunok askatuko
 zarete denak hiltzean...”.
- 12 Ta hori horrela bazan,
 infernuko ikatz-kaxan
 sar bedi. Orixek dezan
 asma: “Herri bat izan zan...”.

Porrusalda: ametsak, utopikoak?

Lekeitioko II. koplak jarrien sariketan, 1993an, hirugarren saria merezi izan zuten hauek, “Ziripoten amets utopikoak” izenburuaz. Baina goiko izenburua du Lexoren karpetako bertsioak.

- 1 Ametsen utopiek ohi duten itzala.
 Uste dut ezabatu nahiez gabiltzala.
 Ai, oi, ene, nahiez gabiltzala.
 Gizakia ez dugu izaki hutsala.
 Baizik libre jaiotzez, urtxintxa bezala.

- 2 Libertatea ez da nahi denaren pare.
 Hurkoa ere dugu eskubidez jabe.
 Ai, oi, ene, eskubidez jabe.
 Begirunez besteak errespetatzen gabe,
 errespetatzen gaitzaten nahi dugu halare.

- 3 Euskal Herria dadin egiz Euskal Herri,
 norgerekoikeriaz ez daiteke segi.
 Ai, oi, ene, ez daiteke segi.
 Hau ez da topiko bat, zoritxarrez egi.
 Gizonak gizona du zapaltzen gehiegi.

- 4 Ametsa sarri ez da hain utopikoa.
 Baizik egi ere den jenero tipoa.
 Ai, oi, ene, jenero tipoa.
 Gerrarik eza hutsa ote da nahikoa?
 Bakea nahi genuke, baina egizkoa.

- 5 Porrusalda batean txit hitz serioak.
 Honek ez ote ditu bere balioak?
 Ai, oi, ene, bere balioak?
 Soinu eta panderoz alaitu giroak.
 Eskertuko baikaitu guztiok geroak.

Bihotzean min dut

Bertso sorta honek 1993ko data darama. Bere barrua husten du Lexok, berriro, bertso hauetan.

Bere saminen iturriak aipatzen hasita, batean dio:

Min dut pobreok aberatsentzat
garela zartagin.

Min hartzen zuen herri honen eta euskararen ezin aurre-
ratua ikusita:

Ezinbesteko zartada
dugu batasun balada,
Euskal Herria eta euskara
salbatuko bada.

Irudi latzak deskribatzen digu etorkizuna, baldin eta au-
sartak izaten ez bagara:

Aldiz, nortasuna hilik,
baldin bagaude isilik,
eskubideak urkamendian,
sokatik zintzilik.

Doinua: *Euskal Herritik aparte* (Amuriza)

- 1 Hau da bihotzeko mina,
 urradura txit gordina.
 Gizonak ez du oraindik galdu
 txarrerako grina.
 Kain ta Abel antzina,
 gaur ere gauza berdina.
 Denborak ez du asko aldatu
 gure imajina.

- 2 Bekaizkerietan trebe,
geurea bakarrik xede.
Eskrupuloak ahantzi ditugu
ongi, alafede!
Besterenak egin gere,
maisua horretan ere.
Maitasunaren ordeaz daukagu
gorrotoa lege.
- 3 “Atzerakoiak lehenago”,
gabiltza joaz hordago.
Nire bihotza zulatzen duen
eztena hor dago.
Aurrerapenen esklabo,
hamaika ozpin txar trago.
Giza mailara iristen garen
ere dudan nago.
- 4 Jartzen bagara begira
gure gizarte berrira,
legedi dena egiten dute
handien neurrira.
Gure botoen harira
democracia ari da.
Akerran adar okerrak ere
zuzenago dira.
- 5 Lan kontua ez dago fin,
ziur egin dezaket zin.
Gure fabrika behintzat kalera
joan leike edozein.
Lan bila ta aurkitu ezin.
Zenbat dagoen nork jakin?
Min dut pobreok aberatsentzat
garela zartagin.

- 6 Joan-etorrian egunak
 ez dira une leunak.
 Hainbeste lagun langabezian
 larri dauzkagunak.
 Gure izerdi lurrunak
 xurgatzen dabilzkigunak,
 hoiek ditugu gure miseri
 gaineko zaldunak.
- 7 Gure euskara gaixoak,
 nekez aurrera pausoak.
 Geu nahiko zabar eta gainetik
 dauzkan erasoak...
 Elebitasun gozoak
 nola konpon arazoak?
 Ardi xumea irensten baitu
 harro den otsoak.
- 8 Besterentzat ezin laga,
 geu saiatu behar gara.
 Euskaldun orok entzun dezan jo
 nahi nuke aldaba.
 Ezinbesteko zartada
 dugu batasun balada,
 Euskal Herria eta euskara
 salbatuko bada.
- 9 Amets dagit arratsean,
 amets esnatuz goizean.
 Nire ametsak ez bitez galdu
 ametsen haizean.
 Batzuk denetik asean,
 beste asko eskasean.
 Gureak azkar egin behar du,
 mugitu ezean.

- 10 Ez da munduan misilik,
hain gutxi, berriz, fusilik
menperatzeko aske izan nahi
duen ukabilik.
Aldiz, nortasuna hilik,
baldin bagaude isilik,
eskubideak urkamendian,
sokatik zintzilik.
- 11 Utopiak eroriko
lirake jokatzeko tinko,
abertzaleok elkartzutzea
balitz iritsiko.
Herri hau nork luke hilko?
Piztu daiteke betiko.
Utopiaren teorikoak
dira utopiko.
- 12 Ez nago pozez irrika,
justizia dut irrika.
Erdi poeta sentimental bat
ninteke, apika.
Elkar erasoz harrika,
bihotz tristatua ai-ka!
Min handia dut eta nahi arren
ezin dut esplika.

Gizartea gaur

Bihotz-tristura handia eragiten zion Lexori euskaldunon arteko konpondu ezinak.

Nabarmena da tristura hori bertso hauetan. Beste askotan bezala, galdetuko dio bere buruari:

Ez ote gara inoiz / bilduko batean,
hola ibili gabe / geronen kaltean?

Eta daramagun martxa eta ibilbidea ikusita, negar-zotibat bezala sortzen zaio erantzuna:

Etsaien menpe beti / beharko katean,
barne-borroka gugaran / dagoen artean.

Horregatik amaituko du bertso sorta honetako arrazoia:

Nahi nuke baina ezin / jaso esperantza!

Errenteriako Zapirain anaiak bertsopaper-lehiaketan, lehen saria jaso zuten bertso hauek, 1993an.

Doinua: *Ama Euskal Herriaz* (Xalbador)

- 1 Gai bila nenbilela,
 gaiaz egin topo,
 dena ez dadin izan
 traba ta oztopo.
 Lantxo honek ez balu
 nik nahi hainbat boto,
 ez da inoren erruz,
 neuk egin dut poto.

- 2 Gizarte gaixo honi
jarririk begira,
nire begi tristeak
poztuko al dira?
Geroz eta gehiago
hondatzen ari da.
Non galdu ote zaigu
sendagaien gida?
- 3 Norgerekoikeria
daukagu nagusi.
Behartsua baztertuz
gabiltza itsusi.
Anaia ere salduz,
ez no eta ez si,
projimoa hor konpon,
bagoaz ihesi.
- 4 Kontsumoen gizarte
madarikatua
errai-erraietara
daukagu sartua.
Anje Dualderekin
oroituz kantua,
“nork barka dezaguke,
gure bekatua?”.
- 5 Langabezia ere
hor dago bestalde.
Egiteko garaian,
hainbat gazte talde.
Geldirik zenbat dauden
zertarako galde?
Erantzuna badugu
denok alde-alde.

- 6 Ikasketak amaitu,
norantza abia?
Lana aurkitutzea
baita miraria.
Etorkizun beltzean
hirutatik bia...
Nola osa biharko
maitasun habia?
- 7 Herri eskubideaz
ia ezin mintza.
Batu ezak galtzen du
milaka ekintza.
Aker adar okerren
modura gabiltza.
Bitartean etsaiak
du etxeko giltza.
- 8 Abertzale garela
beterik ahoa.
Elkar ezin ulertuz
denbora badoa.
Siglez beterik dago
oraingo aroa.
Ez-abertzaleentzat
uzta oparoa.
- 9 Ez ote gara inoiz
bilduko batean,
hola ibili gabe
geronen kaltean?
Etsaien menpe beti
beharko katean,
barne-borroka gudan
dagoen artean.

- 10 Drogaren arazoa,
 berriz, nondik heldu?
 Horrek edozein azkar
 baitezake ahuldu.
 Debilek erosi ta
 indartsuek saldu.
 Bere aurkako guda
 ez al dugu galdu?
- 11 Ingurugiroa ta
 euskara gaixoa.
 Bi hauek egoera
 ez dute goxoa.
 Zulora ote doa
 gizarte osoa?
 Etorkizuna behintzat
 ez da eroso.
- 12 Aspaldian badaukat
 hainbeste zalantza.
 Askok diote, omen
 nabil triste antza.
 Gizarteak badu bai
 zinezko arantza.
 Nahi nuke baina ezin
 jaso esperantza!

Libertatea, zein karioa

Lexok honela amaitzen du sorta honetako zazpigarren bertsoa:

Libertatea zeinen eder den,
baina zeinen karioa.

Iparraldera ihes egin behar izan duenaren paperean sartuta dira jarriak bertsoak. Eta badute ezaugarri bat azpimarratu beharrekoa: lapurteraz idatziak daude, iheslaria bertakotua bailitzan, sinesgarritasun handiagoa emanez.

Lexok bertso hauek Kabi Goitia bertsopaper-lehiaketara aurkeztu zituen 1993an, Deustuko Matxintxu euskaltegiak lehen aldiz antolatu zuenera. Eta bigarren saria jaso zuen.

Airea: Iparragirre abila dela

- 1 Eskual Herriko Hegoaldean,
abantailaz ala kaltez?,
txoko batean han sortu nintzen
behinola egun batez.
Euskalduna izatez,
euskotarra gizartez.
Horra nire hastapenak.
Geroztik hunat pairatu ditut
bizitzak eman poz-penak.

- 2 Nihaurk izanen nuen ezein
 haurrek zuen haurtzaroa.
 Ilusioa begietarik
 eta amentsez gogoa.
 Zer zitaiken geroa?
 Non zen muga beroa?
 Heldutasunaren menpe.
 Orduan jakin nuen borrokak
 zirauela mendez mende.
- 3 Askatzearen organ gurpilak
 behar zuela bulkada.
 Erreparatu nuen mementuz
 lot nintzaion borrokara.
 Herria ta euskara,
 borroka bat bera da.
 Bi horien salbatzeko.
 Untzi kapitain gisa batera
 jarraitu edo galtzeko.
- 4 Bainan arrotzen eskuetarat
 erori ontzi jabea.
 Sofrikario handiagorik
 jabearentzat badea?
 Indarraren legea,
 justizirik gabea.
 Eskubideen nagusi.
 Bietarik bat ihesa nuen
 edo kartzelarat jauzi.

- 5 Ezinbertzean deliberatu
nuen ihes egitea.
Ahal izanik kartzela beltza
nehork ez dugu maitea.
Iparrerat jitea,
bihotzaren piztea.
Hala iduritu zautan.
Baina ihiztari artean segur
ez xoririk zuhaitz puntan.
- 6 Urte xorta bat bakean eman
Iparraldeko anaier.
Ezin eskertu ahalko ditut
nahiz jaio mila bider.
Baina aldiz orai zer?
Gure bila ari leher,
han hemengo etsai biak.
Leku onean gabiltz otsoen
artzaingopean ardiak!
- 7 Armen indarrez ebatsi zuten
hura nola berreskura?
Hitz soilak ez du aunitz balio.
Orduan zeren esku da?
Sistemaren herstura,
ez negu ta ez uda,
zabaltzen ez den leihoa.
Libertatea zeinen eder den,
baina zeinen karioa.

- 8 Etsaigoari ez zaio laket
herriarentzat on dena.
Hori horrela, nahi gaituzte
suntsitutzerat kondena.
Oraina zein lehena,
loturik dago dena
malkoez eta odolez.
Bi ukabilak jasotzen ditut
hil diren denen ohorez.
- 9 “Herri bat hiltzen ez duk erreza”,
horrela dio poetak.
Nahiz probatu horretarako
ditaizken gerla moetak.
Askatasun tronpetak
eskualdunen kopetak
argi berriak bailiran
piztuko ditu, Adourren hasiz,
Ebrora arteko jiran.
- 10 Tronpeta horrek jo dezan arte
bidean nitaike eror.
Oraino ere etsaia nola
dabilen indarrez gogor.
Ez bedi herra nehor,
Iparrean nuke zor,
hil banindaiteke bertan.
Hemen ehortzi nazaten nahi dut
ipartarren eskerretan.

Lazkao Txiki, non?

Bertsolari-familiak ile guztiak zutitzerainoko zirrara jaso zuen 1993ko apirilaren 3an: Jose Migel Iztueta, Lazkao Txiki bertsolaria, hil zela jakin zuenean. Bihotzeko ebakuntza bat egiteko lo harrarazi zioten eta ez zen gehiago esnatu. Lazkaon jaioa zen, 1926ko irailaren 15ean, Lazkaomendi auzoko Abaliñenea baserrian.

Bertsolaritzak zutabe sendoa izan zuen Lazkao Txiki, 1962tik hil zen arte.

Bertso hauek 1994koak dira. Izan ere, urtarrilaren 23an, 25. Bertsolari Egunean, Lazkao Txikiri kantatu behar izan zion Xabier Amurizak, Donostiako Victoria Eugenia antzokian. Haren bila ibilia zen zeru-infernuetan, baina aztarrenik ez. Eta Lexok esaten digu non aurkitu genezakeen.

Doinua: Hamalau heriotzena

- 1 Behin batez Amurizak
egin zuen galde
zeru-lurak miatuz,
bertsoz aldez alde.
Irudimenez goza
gintuen debalde.
San Pedrok erantzuna,
hauxe alde-alde:
“ez da etorri edo
egina da alde”.

- 2 Luzifer eta Satan
 guztiz zerbitzuan,
 Lazkao Txikin bila
 ekintza antzuan.
 Amurizak han ere
 galde egin zuan.
 Baina ez zegoela
 infernuko suan...
 Hori sinetsi nahi dut
 sinesmen sutsuan.
- 3 Purgatorioan nor
 ote da nagusi?
 Galdetu gabe ezin
 leku hori utzi.
 Itxura denez lege
 denak ditu hautsi.
 Ez zuen nonbait zertan
 zulo hortan jauzi.
 Apenas duen inork
 han ere ikusi.
- 4 Amuriza linbora
 ez omen zen joan,
 alfer-alferrik izan
 zitekelakoan.
 Eta horra galdera
 zintzilik kakoan.
 Hau nola egosten da
 giza lapikoan?
 Erantzuna badaukat:
 geu gaude linboan.

- 5 “Reencarnación” hori
egia ez ote?
Batzuek ziur-ziur
halaxe diote.
Nik hori epaitzeko
ez dut mila dote.
Ur sakonetan nabil
igerian torpe.
Baina bultzadatxo bat
emango nioke.
- 6 Jon Sarasuak ez du
saiorik itsusten.
Dena ematen digu,
ez du ezer uzten.
Hitz-jokoetan badu
makina bat ezten,
hitzaren kirolean
zaigunean hasten.
Nik Lazkao Txiki dut
beragan ikusten.
- 7 Itsuei argi egin
poliki-poliki.
Bere xantu itxurari
serio jarraiki.
Maleziaren kutxa,
Murua Iñaki...
Begiak itxi eta
ez dudarik euki.
Ahots ezti horretan
da Lazkao Txiki.

- 8 Konparaketa oro
gorroto dut baina
salbuespen bat hemen
doa, alajaina!
Txapeldunen kastako
txapeldun bikaina,
ironiaren itsas
handiko arraina,
Lazkao Txiki dakust
ikusiz Egaña.
- 9 Hainbat bertsolaritan
badaukaislada.
Denetan kokaturik
ote dago jada?
Lazko Txiki non den
nolatan aklara?
Bakoitzak argi beza,
hortako gai bada.
Ni zalantzaz blai nago,
aitortzen dut hara!
- 10 Egunsentiko bertso
hunkigarrietan,
edo "O baserritxo"
bakarti horretan,
izarren artzain-mutil
ortzeko larretan.
Hala historiaren
denbora zaharretan.
Non da Lazkao Txiki?
Urrezko letretan!

- 11 Jaioak hil beharra,
 zer erremedio.
 Heriotzari hori
 biziak zor dio.
 Lazkao Txikik egin
 zigunez adio,
 non dagon galdetzeak
 ote du balio?
 Misterioak dira
 beti misterio.
- 12 Ez naiz sinesdun fina,
 ez erradikala,
 zenbait gaur egunean
 daiteken bezala.
 Baina heriotzari
 badiot itzala.
 Hori ez derizkiot
 arazo hutsala.
 Jainkorik balitz behintzat
 erruki gaitzala.

Etxeberria, Garmendia, Xalbador Madariaga, Lazkao Txiki eta Lexo,
Bertsolari egunean (1988-01-17).

Lazkao Txiki

Lazkao Txiki bertsolariak badu, 1995a geroztik, harrizko irudi dotore bat Lazkaoko plazan.

Urte hartan, 1995ean, konpondu ezinean zebiltzan ETB eta Bertsolarien Elkarteak (gaurko Bertsozale Elkarteak, orduan kiebra administratiboan zegoena), “Hitzetik Hortzera” bertso-emankizuna zela-eta.

Lazkao Txikiren omenaldia antolatu, berez, Lazkaoko Udalak antolatu zuen. Bertsolarien Elkarteak, ekitaldi hori telebistatik emana izan zitekeela ikusten zuelako, omenaldian ez parte hartzea erabaki zuen.

Eta, honela, omenaldi-ekitaldia, bertsolarien bat-bateko bertsoen orde, Lazkao Txikiren bat-bateko hainbat bertso Antton Valverde kantatuz osatu zen, besteak beste. Bertsolari Elkarteak geroago antolatutako beste ekitaldi batekin bete nahi izan zuen, nolabait, omenaldi hartako hutsegitea.

Lexok, hori dela-eta, kantatuko du:

Bertsolari izatez
senti nuen lotsa.

Doinua: *Triste bizi naiz eta*

- 1 Euskal Herrian bada
mila gauz xeble.
Hortarako bederen,
nonbait, gara libre.
Aberatsak gutxitan,
gehienean pobre.
Handinahiz, halere,
ez al gabiltz sobre?

- 2 Hortik etor baledi
horrenbeste emaitz,
xelebreak izaten
jarrai dezagun maiz.
Edo trufatu gara
arreba ta anaiz?
Lazkao Txikin omena
dela-ta ari naiz.
- 3 Okerra ez daiteke
jadanik zuzendu.
Ahoko gustu txarrik,
beraz, ezin kendu.
Bertsolaririk gabe
nolatan omendu
gure Lazkao Txiki?
Broma ematen du.
- 4 Kaskagogorren kastak
oraindik badirau.
Edo zer arraio den
agertu niri hau.
Jokoek behar dute
beti zenbait arau.
Hortik kanpo bagabiltz
hobe egin barau.
- 5 Bertsolari Elkartea,
Euskal Telebista
liskarrez dabiltzala
eman dute pista.
Lazkao Txiki erdian,
errespetu pixka.
Bestela ez ote zen
itzaltzerik txispa?

- 6 Onartu, onartzen dut
 nahi hainbeste liskar.
 Konpontzen ez da erraz
 ongi eta azkar.
 Mahai gainean arrazoi
 eta mila hitz jar.
 Baina ez da zuzena
 Lazkao Txikin bizkar.
- 7 Lazkao Txiki denok
 dugula miretsi.
 Hau esan gabe doa,
 zertako berretsi?
 Baina auzi ta omen,
 ez dugu bereizi.
 Ziur, horrelakorik
 ez zuen merezi.
- 8 Euskaldunen batasun
 ezaren garratza
 sarri aipatu zuen;
 sentimendu latza.
 Orain bera medio
 horrelako saltsa.
 Eskerrak ezin duen
 bururikan altxa.
- 9 Gertatu arren, nago
 sinetsi ezinez.
 Baina zoritxarrean
 gertatu da zinez.
 Horrelako ekintzak
 betetzen nau minez.
 Errua, berriz, nori
 lepora jakin ez.

- 10 Inor gaitzestea da
niregandik urrun.
Baina beldur naiz gaizki
jokatua dugun.
Burmuinetara, nonbait,
sartu zenbait lurrun.
Erruak erru, denok
agian errudun.
- 11 Ezinbestean egin
gogo dut aitortza.
Erdibiturik nola
daukadan bihotza.
Omen beroa berez
gerta erdi hotza.
Bertsolari izatez
senti nuen lotsa.
- 12 Azkenerako noan
umore punttura.
Lazkao Txikik barka
bekigu gau hura.
Alai agertuz gorde
zuenak tristura...
Hau marka! Sartu gaitu
Guinness liburura.

Bizia, hil arte zor

Sentimenduen erreinuan, oso gertu omen daude negarra eta irria. Baita umorea eta drama ere, eguneroko bizimoduan.

Xanti Zabalak probatua zuen langabezia. Zama latza izango zen harentzat ere lanik gabe gelditzea berrogeita hamahiru urterekin. Ahal zuenari heldu beharrak jarri zuen Gasteizera bidean. Desafio handia, ezbairik gabe.

Abentura hori kontatzen digu umore-tantaz, ondorengo bertsoetan.

Doinua: Betroiarena

- 1 Bertsoz kantatu nahi dut gure historia,
oraingoz bukatua baitago ia.
Animoaz ez nago guztiz eroria,
barrua sentitzen dut erabat gorria.
Nire memoria,
nahiz ez den lodia,
lantzeko zoria
dudan harrobia.
Beltzatu asmoz txuri dagon orria.
- 2 Hainbat enpresen gisa, gurea hertsu zen.
Zertan aritu ginen hura gizentzen?
Kaleratu gintuzten errukiz ez gizen,
jakin nahi nuke honek nola duen izen.
Diruak gutxitzen,
zail asko luzitzen.
Baina Gasteizen
lan pixkat, hain zuzen,
topatuta joan ginen mantso bost zezen.

- 3 Donosti ingurutik Gasteiz aldera,
ostatuaz lehenengo gure galdera.
Astea pasa behar, bazegon aukera,
nahiz eta oso merke ez izan bat bera.
Gure ibilera,
atze ta aurrera,
lanetik kalera,
nahikoa galera...
Gure soldata pixka zihoan behera.
- 4 Nahiz ostatuan pasa hamabost bat egun,
zerbait merkeago nahi ta bila jardun.
“Pisu bat geure kontu aloka dezagun”,
azkenerako hori gogora zitzaigun.
Etxe triste, ilun,
hiru gela, komun,
sukalde kaxkardun,
lau ohe ez txukun.
Gu, berriz, lotarako izan bost lagun.
- 5 Erabakia, behintzat, salomonikoa:
ttikia baina hura zela nahikoa.
Gomazko koltxoneta ez dut begikoa,
norbaitek ekarria, alajaungoikoa!
Bost gautik behingoa
han eginik loa;
ohe betikoa,
txit utopikoa.
Eta goizetan, berriz, hura zirkoa.

- 6 Seietatik ordu bi artekoa lana.
Bostetan jaiki eta hori zen plana.
Self zerbitzu batean bazkaltzeko jana,
ez Argiñano, ezta ere Subijana.
Afaldu ahal zana...
Goizeko jarana,
aipa nahi nuana,
ai zer harremana!
Harremana diot, ez ar-emeana.
- 7 Batek dutxa nahi zuen, besteak kikara,
goizean jaikitzean hura ikara.
Bagoaz denok komun ttikian pistara,
intimitaterik ez, guziak bistara...
Presaz guztiz hara,
hustutzen ijara,
bosteko ilada,
komeri mila da.
Etxea bihurtuaz kuartel mailara.
- 8 Mundu xelebre hau da xelebretasunez
erabat hornitua froga dugunez.
Kuartela aipatu dut, ez asmo lizunez,
konparaketa hobe askorik inun ez.
Garbiturik ur mehez,
izerdi-perfumez,
kinto usaindunez,
gabiltz zenbait unez.
Eta etxera gatoz sábado-lunes.

- 9 Aztiak egin zidan “la buenaventura”.
Zion hobe nuela sar konbentura.
Ez zitzaidan gustatu asko “coment” hura,
nahiz pasea daukadan gazte kalentura.
Konkistaren guda
bizi mantendu da,
nire azken muga
beti abentura...
Baina hori ez dator orain kontura.
- 10 Bidai arriskutsuak, nahiz itzuli gogoz,
ordu ta erdi behintzat hor nonbait autoz.
Legorretan tunela han zegon apropos,
harri bat eroria, guk bertan estropoz...
Bazter guziak joz,
zortekoak gatoz,
hobea zen askoz
etorrita astoz...
Autoa hilerrira, gu ez milagro.
- 11 Jan behar honek dauka hain eragin latza,
eta guk lana izan bizi ardatza.
Nahiz asko egin gabe gintezkeen pasa,
dirua etorriko balitz lasa-lasa.
Une txit eskasa,
lan eza demasa,
etxetikan martxa,
familian saltsa...
Esperientzia ez da, ez, aberatsa.

- 12 Kanpora joan beharrak ez du mila grazi,
baina egoerak nau bultza arazi.
Doan ez da ogirik nola irabazi.
Aberatsa banintza hobe nuke kasi...
Argaltzen naiz hasi,
muzin mila gauzi,
morroia nagusi
baitago itsusi.
Gutxienez ziur dut: hil arte bizi.

Ibon Zabala

Ezbeharrez hil zen Ibon Zabala, 1995eko uztailaren 1ean, Errenteriako Zumardiko kioskoan, Gazteen Eguna zela-eta oholtza gainean prestaketa-lanetan ari zela.

Errenteriako gazte-mugimenduan konprometitua, idazlea zen Ibon, eta bertsozalea.

Laugarren ZapiRAIN Anaiak bertsopaper-lehiaketan, lehen saria jaso zuen gazteen mailan, 1992ko abenduaren 21ean, bederatziko txikian jarritako “Urdaburu bizirik” bertsoekin.

Hogeita bat urte zituen hil zenean; 1974ko apirilaren 5ean jaioa zen.

Albisteak sortutako saminak eraginda, hitanoz kantatzen dio Lexok ondorengo bertsootan. Hauek aipamen berezia jaso zuten 1995ean, ZapiRAIN Anaiak bertsopaper-lehiaketan.

Doinua: Hamalau heriotzena

- 1 Uztailaren bian,
 nolako kolpea.
 Irratiak hain berri
 txarra du botea.
 Erdi lotan nengoen,
 baina zer botea!
 Idatzia zegoen,
 nonbait'e, zortea.
 Biziak herioa
 baitu oinordea.

- 2 Ezin sinetsi nuen
 egi txit zitala.
 Baina irentsi behar
 nola edo hala.
 Herriaren aldeko
 gazte zerbitzala
 bezperan ezbeharrez
 bat-batez hil zala.
 Askoren esperantza
 zen Ibon Zabala.
- 3 Aberria, euskara,
 bertso kultur mina,
 edozertarako prest,
 hire ahalegina.
 Herrigintzan sendoa,
 lanerako grina,
 hoiek denan aldeko
 egin huen zina,
 belaunaldi berriko
 abertzale fina.
- 4 Gupidarik gabe hik
 egiten huen lan.
 Eskatu ezer gutxi,
 baina asko eman.
 Ekintzara zuzendu,
 ez alferrik teman.
 Teoria praktikan
 jarri abiadan.
 Alferren merkatuan
 lekurik ez huan.

- 5 Gazte izanagatik
 kultur bultzatzaile,
 euskara ta bertsoen
 zinezko zaintzaile.
 Heuk egin, besterengan
 ere eragile.
 Ilusioa eta
 lan gogo saltzaile.
 Beharraren zelaian
 beti iraultzaile.
- 6 Ez dik aro luzea
 eskaini bizitzak.
 Eta kostatzen zaiguk
 hi jotzea hiltzat.
 Hire baikortasunez
 erraztuz ekintzak.
 Merezi dituk gure
 ospe edo aintzak.
 Ikasbide ederra
 eman diguk behintzat.
- 7 Ez hituen irrika
 urre-platinoak,
 baizik aberriaren
 lorpen erritmoak.
 Ez itzak alferrik jo
 hire enpeinoak.
 Isuri ditiagu
 malkozko lainoak.
 Baina sentimendurik
 ez dik destinoak.

- 8 Nahiz era baketsuan
bertsotan abia,
ezin diat ezkuta
nire errabia.
Denok bazekiagu,
ez hintzen nagia.
Lehen gazte eguna
huen lan-haria.
Lanean aurkitu duk
hire hil-saria.
- 9 Gogoetak zaizkidak
elkar korapila.
Ez diat ulertutzen
egi biribila,
nahiz saiatu arrazoi
kaxkar baten bila.
Hemen nagok bizirik
erdi inutila.
Balioa besterik
ez huen hila.
- 10 Lehen ere gerta zaidak
holako lau laurden.
Orain urte bi pasa
gertatua huen.
Iñaki Alberdi hil
istripuz Parisen.
Biek zer eta nola
egin zenekiten.
Zertarako dagoen
ez dakina hemen...

- 11 Gure amets guztiak
non gelditzen dituk?
Hi hintzen motorra ta
orain zer egin guk?
Egia, bai, gaudela
tristaturik arrunt.
Baina erreleboa
guri pasa diguk.
Hik huen hats berberaz
mantenduko gaituk.
- 12 Hiregan sortze huen
mila begirune.
Baina bizitzak badik
zenbait bihurgune.
Gazte batek uztea
hainbeste hutsune
ez duk harritzekoa,
hintzen guztiz xume.
Gu umezurtz utzirik
nora joan haiz, ume?

Lekuona gotzaina

Jose Lekuona Labandibar Irunen jaioa zen, Benta auzoan, 1909ko abuztuaren 28an, Antojuko-erota baserrian. Irunen bertan apaiztu zen 1935eko abenduaren 21ean eta berehala misiolari joan Kolonbiara. Vagadako gotzain izendatu zuten 1958an; eta, hurrengo urtean, Atzerriko Misioetarako Espainiar Institutuko nagusi orokorra. Kolonbian hil zen, San Jorgen, 1997ko urtarrilaren 8an, 87 urte zituela.

Irungo Udalak kale bat eskaini zion, 1960ko urriaren 26an.

Vatikanoko Kontzilioa zela-eta Europan ibili zen aldi batez, baina Kolonbiara itzuli berriro, 1972an.

Oraingoan, Misio Egunean ari da Lexo kantari; Irungo Benta auzoko elizan, seguruenik:

Erretratu bat gaur eliz hontan
zintzilikatu da tinko.

- 1 Zer modutara egin dezaket
 gotzain baten goralpena?
 Bertsolari soil kaxkar izatez
 badadukat nahiko pena.
 Ezjakin batek nola goraipa
 holako gizon zuzena?
 Eskerrak behintzat eman beharko
 genizkioke aurrena.

- 2 Irungo Bentak auzoan jaio
ta gainera baserrian.
Ttikitandikan eroriko zen
Jainkoaren egarrian.
Horrenbeste lan egin zuena
herri eta atzerrian.
Bitartekotzat egon behar du
zeruan erdi-erdian.
- 3 Apaiztu eta Misiotara
joan zen itsu-itsuan.
Barruko suan berotasunak
hara eramango zuan.
Kristau fedea zabaldu nahirik
gero bizitza osuan.
Zer eginkizun hobeagorik,
beti besten zerbitzuan?
- 4 Misiotako lurraldeetan
utziko zuen itzala,
behartsueri lagundutzea
baitzen bere eginahala.
Obispo kargu handia baina
berez umil ta apala.
Nola neurtu dezakegu guk
haren bihotz hain zabala?
- 5 Gure artean sortu zitzaigun
txit gizon ospe handiko.
Maite genuen, maite gintuen,
auzoko eta sendiko.
Erretratu bat gaur eliz hontan
zintzilikatu da tinko.
Geroak ere oroimenean
eduki dezan betiko.

- 6 Bere omenez Misio egun
 honek hemen bildu gaitu.
 Guk ezer gutxi eskaini ahal,
 hark asko merezi baitu.
 Pentsamendu bat aireratuaz
 nahi dut saio hau amaitu.
 Omenaldirik onena dugu
 bere bidea jarraitu.

Gaia eta inguruak

Idazlea ia bere onetik ateratzeraino kezkatzen du paper zuriaren aurrean jartzeak. Hori horrela, zer gertatzen ote zaio bertsolari bati zerbait idatzi nahi duenean? Mikrofono aurrean zuri gelditu daiteke. Orduan zerbait esanez gero baliokoa izango da, seguruenik haizeak eramango duenez. Baina paper zuriaren aurrean ezin da edozer gauza jarri.

Desafio horren aurrean, honako hitz-jolas hau egin zuen Lexok, 1996an.

Doinua: *Gai horrek badu mamia* (Amuriza)

- 1 Gaiaren bila hasita,
gaia topatu dut gai.
Hamaika buruhauste latz
honek ematen dit, bai.
Pentsatzen hasi orduko
beldurrez jartzen naiz blai.
Bertso saila nondik hasi
eta nola bukatu, ai!
Hainbat tema izan ere
bada aukeraren zai.
Ez pentsa erraza denik
izaten bertso itzai. (bis)

- 2 Gaiari nolatan heldu,
badut mila oztopo.
Hau ez baita kantatzea
bat-batez, mokoz moko.
Paperean idatzia
geratzen da geroko.
Eta gaizki egitea
nola dudan gorroto,
ezin asma nahi den eran
nahi hainbeste hitz-joko.
Sarritan hortxe galtzen naiz,
nondikan nora joko.
- 3 Gaia hautatu lehenengo,
miatuz ataria.
Gero kaskoan bereizi
lasto eta garia.
Burua argi badaukat,
nolako miraria!
Orduan senti naiteke
bertsoen gudaria.
Orain bertan ez dut uste
daukadanik argia.
Nola arraio eraman
itxurazko haria?
- 4 Gai gozoa izan leike
edo eta garratza.
Landuaz poesi edo
lirikaren baratza.
Metaforetan agertu
bizitzaren ardatza.
Imajinarioari
jaurtiz piper ta gatza.
Baina sarri oker doa
nire iparrorratza.
Eta hain zuzen gaiaren
garapena hor datza.

- 5 Papera aurean daukat
 jarraitutzeko gertu.
 Nik zuzen jokatzan badut
 hau ez leike okertu.
 Gaiaren zailtasun oro
 nahi nituzke aztertu.
 Saiakeran ez dezaket
 porrotarik baztertu.
 Apustu gogorra daukat,
 nahiz ta burua lehertu.
 Baina nire sentipenak
 ongi nola agertu?
- 6 Gaiak bere zailtasuna,
 gorputz eta arima.
 Inoiz ezin menderatu
 bertsoen katixima.
 Zenbaiten abilezia
 pozik nezake firma.
 Pretentsio hoietara
 ez ninteke arrima.
 Bertsolariarentzako
 hau ez al da lastima?
 Agerian hona hemen
 nire dramaren filma.
- 7 Poesi eta lirika
 aipatuak ditut lehen.
 Metaforetan ez daukat
 nahi nuken hainbat kemen.
 Orijinaltasunean
 zerbait banintz bederen...
 Beso bi eta bi zango,
 burua ere herren.
 Hitz batean esateko,
 al naiz jabe ezeren?
 Gaiaren tratamendurik
 agertzen ote hemen?

- 8 Gaiaren tratamenduak
badu hainbat endredo.
Neurria eta errima
zaindu beharra gero.
Esaldian hitz bakoitza
ongi sartu ezkeru,
zerbait aterako dela,
horixe dut espero.
Saiatzea ez da aski,
nahiz eta saia bero.
Ahal dudana ari naiz ta,
beraz, horretan bego.
- 9 Beldurak beldur, zergatik
ez nion, ba, ekingo?
Bestela nekeen berri
nola nuen jakingo?
Ez da bide laua izan,
joanez salto ta brinko.
Baina aurrera egin dut
tematsu, guztiz trinko.
Jokaldi hontan seguru
ez dudala jo bingo.
Banekien milagrorik
ez nuela egingo.
- 10 Zailtasunen azterketa
zaila da, ezin uka.
Hala ere saiatu naiz
irabazten borroka.
Lortu ez badut, ez dut nahi
nire bururik urka.
Hitz dotoreez bertsoak
hornitzen lanak dauzka.
Gaiaren gaiak burua
egin dit mila puska.
Baliozko ezer esan
dudan orain zuek juzka.

Ametsen lurraldea

Lapaitzak, lapa-belarrak, ikusgarritik asko izango du, baina gustagarritik gutxi. Honela deskribatzen du Lexok ametsen lurraldea 1997an jarritako bertso sorta honetan:

Lapaitzik ez dagoen
urrezko zelaia.

Garrantzitsuagoa dirudi, iradokitzaileagoa, ondorengoak:

Elkarrizketan bidez
konponduz auziak.

Antzeko perla gehiago dugu ondorengo bertsoetan.

Doinua: *Lagundurikan danoi*

- 1 Ametsen lurraldera
egin dut bidaia.
Hamar egun jai hartuz,
horretan naiz saia.
Hura leku gozoa,
zer leku alaia!
Bertsotarako bertan
aurkitu dut gaia.
Lapaitzik ez dagoen
urrezko zelaia.

- 2 Ez dut sekula egin
holako bidairik.
Ez da inon egongo
pareko tokirik.
Elkarren maitasuna
hain dute bizirik.
Askatasun-bidean
egoki hezirik,
gorrotoaren suak
ez du erregairik.
- 3 Noski ados ez daude
han ere guziak.
Baina alboratuak,
ezin ikusiak.
Borondate onean
pizturik suziak.
Alde bakoitzak zerbait
beretik utziak.
Elkarriketan bidez
konponduz auziak.
- 4 Giza eskubideak
gordeaz osorik,
duintasunaren aurka
ez da erasorik.
Non nabari daiteke
hain giro gozorik?
Ardi-larruz jantzita
ez dabil otsorik.
Ez armadarik eta
ez intsumisorik.

- 5 Denak lanean gogoz,
 zirti eta zarta.
 Beren zereginetan
 txit jende ausarta.
 Eta jaiak heltzean,
 haien zalaparta.
 Begietan zintzilik,
 pozaren txinparta.
 Parorik ez dagoen
 lurralde aparta.
- 6 Han ere batzuk argal,
 beste batzuk lodi.
 Baina ez da gosean
 eragina hori,
 baizik naturak duen
 berezko harrobi.
 Ez du inortxok falta
 ez ardo, ez ogi.
 Bakoitza bere mailan,
 bizi dira ongi.
- 7 Baina beti ez dira
 izan garai onak.
 Egin izan dituzte
 borroka sakonak.
 Bi estaturen menpe
 luzaro egonak.
 Bizia eskainiaz
 andre eta gizonak.
 Askatasun-bideak
 ez baitira bromak.

- 8 Herrigintzan gogotik
 saiatutzen dira,
 beren lurraldeari
 zintzoki begira.
 Antzinako hizkuntzan
 jendea ari da.
 Kosta zaie ez gutxi
 jartzea neurrira.
 Hizkuntz nazional bakar
 bihurtuz herrira.
- 9 Drogekin izan dute
 arazo galanta.
 Gazte asko erori
 tentaldian, kanka!
 Jakin izan dudanez
 hangoek esanta,
 aldatu da dezente
 lehengo oker planta,
 indar zapaltzaileak
 egitean hanka.
- 10 Ekologia maila
 zein ona daukaten!
 Hondamendi bideak
 baitituzte eten.
 Lehengo kalte guztiak
 nahiz kolpez ezin ken,
 ahal dena ari dira
 berriz berregiten.
 Gerorako badute
 mila itxaropen.

- 11 Esan al dut gobernu
 bitxia dutela?
 Andre eta gizonez
 hornituz honela:
 zazpina andre-gizon,
 adintsu daudela,
 beste neska ta mutil,
 zazpi gazte perla.
 Hau bai dela jatorri
 oneko labela.
- 12 Kontatu dizkizuet
 notizia zenbait.
 Baina gauz xelebre bat
 orain gertatzen zait.
 Zein lurralde zen ahaztu,
 buru txarra nonbait.
 Pentsatzen baduzue
 bertaratu noizbait.
 Euskal Herria edo
 horrelako zerbait...

Eta orain zer?

Lexok karpetan jasotako bertsoetan, ez da 1998ko data daramanik. Eta bi sorta dira 1999ko datarekin gordeak.

Lehenengo hauek, dirudienez, Lizarra-Garazi izeneko garai betean jarriak dira, ETaren su-etena indarrean zegoela. Su-eten hori, ETAk 1998ko irailaren 18an jarri zuen indarrean eta 1999ko abenduaren 3an amaitu.

Bitarte horretan, ilusioz beteriko aldi bat loratu zen Euskal Herrian, eta galdera asko plazaratu ziren. Horietako batzuk jasotzen ditu bertso sorta honetan Lexok.

Doinua: *Gai horrek badu mamia* (Amuriza)

- 1 Eta orain zer? Hauxe da
 nik daukadan galdera.
 Bake hitzez bete zaigu
 goi-goiraino kaldera.
 Hori egiaztatzea
 ez litzake galera.
 Baina beste zerbait ere
 ez badator kalera,
 ez dugu aski izango
 normaldutze aldera.
 Hezurmamitu behar ta
 gai izango al gera? (bis)

- 2 ETaren su-eten hori
ona dugu, beharrik.
Baina gainerako denei
ezin eman bizkarrik.
Elkar laguntzen saiatu,
galdu gabe indarrik.
Hortik ez gintezke libra,
ez gazte, ez zaharrik,
eskubideen txondorrak,
gal ez dezan sugarrik.
Bakea nola ez dugun
gerra eza bakarrik.
- 3 Buka bitez behin betiko
elkarren erasoak.
Saiatuz ongi konpontzen
dauzkagun arazoak.
Sobran dira ardi jantziz
dabilzkigun otsoak.
Orain lortu genitzake
hain esparru gozoak.
Herrigintzan esku hartuz
zinez herri osoak.
Etxera errefuxiatu
eta euskal presoak.
- 4 Ahalik ongien behar
gizartea eratu.
Geure artean badugu
horrenbeste bekatu.
Lehentasunak abian,
azkar-azkar sailkatu.
Amets eta asmo onik
ez dezagun frustratu.
Lan ezaren gaitz beltz hori
erabat ezabatu.
Zaharrak etxera, gazteei
hioen lana banatu.

- 5 Herri berri batentzako
bada hainbat zirriztu.
Eta asmo berrietan
nahiko nuke sinistu.
Gazteen bizi gogoa
itxaropenez piztu.
Lanik gabe dagoen hark
nola duen arrisku,
ordu banaketarekin
lan moldea berriztu,
nahiz nagusiek mozkinak
apurtxo bat murriztu.
- 6 Ibilbidea ibiliz,
noski, egiten omen.
Esaerak hala dio,
hori da, bai, nabarmen.
Zenbaiten hitz merkeetan
errepara baino lehen,
hobe ekintzara pasa,
ekoiztuz zenbait sormen.
Beraz, goazen ibilian
indartsu hartuz kemen.
Maleteroen mezurik
ez da beharrik hemen.
- 7 Beldurraren diskurtsoa
ez al dabil gehiegi?
Zenbaiten buru garuna
ikustatzen dut eri.
Nork dio hemen daudela
bi komunitate, bi?
Guk ere eutsi beharra
diogu geureari.
Ez dugu inor behartzen,
nahi dutenek hau adi.
Ez diogu ukorik, ez,
egingo euskarari.

- 8 Lizarra-Garazikoan
 batzuk dira lerroka.
 Besteak mugitu nahi ez
 bailiraken arroka.
 Denak beharrezko omen...
 Nondik jarrai borroka?
 Zein urekin jarriko da
 martxan gure errota?
 Edo eta atarian
 al da berriz porrota?
 Bakea eta Herria
 nork ditzake gorrota?
- 9 Burujabetasunaren
 nahia al dago oker?
 Aberri garen ezker
 ez dezakegu bazter.
 Zertan egonik ez dugu
 besteren mende maizter.
 Autodeterminazio
 eskubidea laster.
 Goazen hori lortzera
 haize berriei esker.
 Geurea eskatzen dugu,
 ez besterenik ezer.
- 10 Bakea justiziagaz,
 horra non den bidea.
 Denok arnastu dezagun
 askatasun airea.
 Besteek gu errespeta,
 guk ere bai kidea.
 Bakoitzak bere lekuan,
 bere aginpidea.
 Aurrera eramateko
 on deritzon idea.
 Ea erdiesten dugun
 Euskal Herri librea.

- 11 Hamaika korrika eta
hamaika bider gudu.
Historiaren harian
lehen ere egin dugu.
Aurrerantzean jarraitu
beharko da, seguru.
Ez inor menperatzeko,
babesteko geu gu.
Nire bertso sailak ere
norabidea hau du.
Agintekeria ez da
gure nahien helburu.
- 12 Beraz, aurrean daukagu
eginkizun itzela.
Astindu beharra dago
mailu eta zintzela.
Arte obra bat bailitzan
margotzeko pintzela.
Sarri entzun da bakerik
gabe hau ezin zela.
Orain erakus dezagun
aurrera goazela,
ilusioa ez dadin
suntsi kea bezela.

Lazkao Txikiri gutuna, zerura

Lizarra-Garazi hitzarmena indarrean egon zen bitartean, bazirudien Euskal Herriko “arazoa” konpontzearen aldeko haizeak ari zirela nagusitzen; behingoz, hainbeste samin eta nahigaberen sorburua itzaliko zela, eta itxaropena eta irria nagusituko euskaldunon bisaietan.

Lexok, oroimenean jasotako bertsoak jorratuz, Lazkao Txikik egunsentiari kantatuak aurkitzen ditu. Eta gutun bat idazten dio hari zerura, hainbat kezka eta zalantza azalduz, “tristeziaren lur-iraulketan golde” izandako hari.

Zerbait mugitzen hasi da hemen,
behintzat horrela dirudi.
Baina erraza ez da izango
bateratzea mundu bi.
Izango al da kanta zenuen
egunsentian irudi?

Doinua: Egunsentiari (Lazkao Txiki)

- 1 Behin Amurizak zutaz zeruan
egin omen zuen galde.
Arrastorik ez aurkitu eta
handik berriz ere alde.
Zer gertatu zen une horretan
pentsatzen dut alde-alde:
txokon batean Mitxelenagaz
bertsotan jo eta dale.

- 2 Zeren zeruan zaudela ez dut
egiten bate dudarik.
Leku gozoa izanagatik,
erdi tristea zu barik.
Zeru-saria merezia zuk
egindako lan ugarik.
Zure bihotz hain handi zabalak
nola ez zuen mugarik.
- 3 Besteren ona beti gogoan
asmoaz eta egitez.
Beste mundu bat litzateke hau
antzeko asko balitez.
Zu bezalako gehiago hemen
ahal den azkarren sor bitez.
Zenbat euskaldun goza zenuen
zure bertsoz eta txistez?
- 4 Kanpotik soan jarri ezkero,
alaitasunen uholde.
Ingurukoak barrez jartzeko
bazenuen hainbat molde.
Tristeziaren lur iraulketak
zu izan zintuen golde,
paradoxiko dirudin arren,
nahiz penak zeuretzat gorde.
- 5 Penak zeuretzat gorde esan dut,
eta ez al da egia?
Sarritan kexu agertzen zinen,
ez zen kexa gehiegia.
Anaiok ezin elkar konpondu,
bat bestea hiltzen ia.
Eta bitarte hortan etsaiak
menpean Euskal Herria.

- 6 Zeure burua ezin sosega,
nahiz besteentzat ukendu.
Trantze horretan zure bizitza
ezinbestean zuzendu.
Xalbador baten sententzi latza
ezin dut burutik kendu:
“Aunitz maitatzen duen edonork
sufri, aunitz sufritzen du”.
- 7 Besteak pozten Euskal Herria
puntarik punta korritu.
Halere zure barruko pozik
ezin inola erditu.
Gizon zintzoak besteen hutsak
horrela nozitzen ditu.
Euskara eta Euskal Herriaz
zenbat zenuen sufritu!
- 8 Zerbait mugitzen hasi da hemen,
behintzat horrela dirudi.
Baina erraza ez da izango
bateratzea mundu bi.
Zer gertatuko, egia esan,
ni nago nahiko urduri.
Izango al da kanta zenuen
egunsentian irudi?
- 9 “Egunsentia zer miraria,
konturatuko bagina”.
“Egun helduan haurtzaro xume”
zure esaldi txit fina.
Abertzaleen heldutasuna
ez litzateke ezina,
abiapuntu ezberdinetik
balitz helburu berdina.

- 10 Bake bidea herrigintzari
lotuz joango da, antza.
Bai Euskarari kanpaina ere
gogor joan da gorantza.
Aginte eta politikoez
nahiz dudan nahiko zalantza,
badut Herriak nahi duen hura
beteko den esperantza.
- 11 Herri xumea ere horretan,
noski, saiatuko gara.
Lanik egin nahi duenarentzat
galtza bete hemen bada.
Nahiz eta jakin izango dela
oztopoa eta traba,
Euskal Herria salba dezagun,
salba dezagun euskara.
- 12 Zeru ta lurrak egin zituen
Hari eskatu babesa.
Zuk hain eskura nola daukazun
izango zaizu erreza.
Seguru nago: bete nahiko du
zure eta gure eza,
hamaika bider aipatu eta
amestutako ametsa.

Euskal Herri

Lexok ez zuen nahi euskara gabeko Euskal Herririk; eta, etorkizun itxurazkorik bideratzekotan, ezinbestekotzat jotzen zuen euskaldunen arteko batasuna.

Hori da 2001eko bertso sorta honen ardatz nagusia ere:

Lortutakoan geure
burujabetzea,
zilegi izan leike
geuk elkar jotzea.

Baina:

Guda hau garaitzeko
egin dezagun bat.

Zeren Euskal Herriaren izaera bera ikusten du arriskuan.
Horregatik amaituko du esanez:

Bitasun hau bat bedi
mendez mende tinko.
Zu Euskal Herri eta
gu zure herriko.

Doinua: *Ama Euskal Herriaz* (Xalbador)

- 1 Euskal Herri maitea,
maite euskal herri.
Nahi nuke, baina nola
eman zure berri?
Inoiz desagertzea
gerta ahal baledi,
idatziko dituzte
hamaika alegi.

- 2 Zure etorkizuna
daukagu jokoan.
Joko zaituzte hemen
ta berdin joko han.
Poeta/intelektualak,
betiko txokoan,
noizbait izan zinela,
agian gogoan.
- 3 Zu babesteagatik
gu gogor eraso.
Zure seme-alabok,
milaka arazo.
Errurik gabekoak
ez gara akaso.
Baina nahiko zigorra
ez al dugu jaso?
- 4 Hau da tristura eta
hau pesadunbrea!
Zalantzarik gabeko
drama da gurea.
Hartu diezaiokegu
etsaiai aurrea.
Baina ezin elkartuz
gabiltza, ordea.
- 5 Abertzaleok, noski,
maitea zaitugu.
Batzuk eta besteak
hortan hain seguru.
Denok zu askatzea
izanik helburu,
elkartzen ez bagara
lortuko al dugu?

- 6 Zu salbatzea bada
 guztion ardura.
 Utziz diferentziak,
 utziz hainbat duda.
 Gogoratu dezagun
 esaldi zahar hura:
 batuaz indartzea,
 horra hor jomuga.
- 7 Gainerako guzia,
 hitza eta pitza.
 Nik hori ikusten dut
 bakarra den giltza.
 Aberria bihotza,
 euskara haritza.
 Hori ezean alfer-
 alferrik gabiltza.
- 8 Beti ez da erraza
 jokatzea zuzen.
 Baina saia ezean
 elkargana biltzen,
 ezinezkoa dela
 bidea ibiltzen
 behingoan betirako
 kontura gaitezen.
- 9 Lehen eginkizuna
 da zu askatzea.
 Bestela izango da
 den-dena galtzea.
 Lortutakoan geure
 burujabetzea,
 zilegi izan leike
 geuk elkar jotzea.

- 10 Agindurik ez dugu
 nahi kanpo aldetik.
 Etxeko nagusiak
 geu garen partetik,
 arrotzik ez dadila
 sar etxe atetik.
 Elkar ez dezagun jo
 zu aska aurretik.
- 11 Hemen egin beharra
 dago zirt edo zart.
 Hau ez da amets hutsa
 egindakoa bart.
 Nire uste apalez
 horrela da behintzat.
 Guda hau garaitzeko
 egin dezagun bat.
- 12 Euskal Herri maitea,
 al zaitugu hilko?
 Bizirik nahi zintuzket
 gaur eta betiko.
 Bitasun hau bat bedi
 mendez mende tinko.
 Zu Euskal Herri eta
 gu zure herriko.

Artea eta artistak

Orratx! du izena Lezoko kultur elkarte batek. Honek izen bereko aldizkari bat argitaratu zuen 1996tik 2003ra bitartean. Guztira, hirurogeita lau zenbaki eta lau ale berezi. Euskara bultzatzeko sortutako elkarte honek, gainera, argazkilaritza eta antzerkigintza ere landu izan ditu.

Behinola, 2003an, Lexok lehen bertsoan aitortzen duenez, bertso batzuk eskatu zizkioten Orratx!-etik, herriko artea eta artistak aipa zitzan. Bost bertso hauek dira Xantik emandako erantzuna.

- 1 Orratxetik dei egin didate,
 nigan sortuz nahiko kezka.
 Arteai buruz bertso lantxo bat
 egin ahal dudan galdezka.
 Arlo honetan ezjakina naiz,
 baina zerbait nahi dut presta.
 Irudimena dantzan jarriaz,
 zertan burua ez freska?

- 2 Zehatz-mehatzik ez dakit artez,
 zerbait bai artelariaz,
 herri hontako konposatzaile,
 musiko, margolariaz...
 Lezoko Korpus Prozesioa
 famatua da egiaz.
 Koadroegile handia, berriz,
 Salaberriar Elias.

- 3 Artea arte izango bada
 artistak egina dizu.
 Konposatzaile on ugaria,
 organoan guztiz maisu.
 Mezak, poema sinfonikoak,
 koru, kantu... Zer ez, aizu?
 Arte kontuan goi mailakoa
 ez al da Tomas Garbizu?
- 4 Besteak beste, hau ere jaio
 dena Lezoren altzoan.
 Euskal Herria bihotzean ta
 txistu-danbolin besoan.
 Zenbat kontzertu ote darama
 hain ahosabai gozoan?
 Gure Polentzi Gezala, arte
 ereintzan mundu osoan.
- 5 Horra ba nire apurra egin
 agindu nuen bezala.
 Itsas handitan sartu naiz eta
 hau bakarrik da kresala.
 Ezjakinaren atrebentzia
 mesedez inork ez sala.
 Norbait mindurik utz nezakeen,
 arren barkatu dezala.

Ia gureak egin du?

Lexok abiapuntu egokia aurkitu zuen Xenpelarren bertso ezin ezagunagootan:

Ia guriak egin du,
badegu zeinek agindu.

Eta, Habanera doinuaren moldea erabiliz, Zapirain Anaiak bertsopaper-lehiaketa irabazi zuen berriro, 2003an.

Doinua: Habanera

- 1 “Ia guriak egin du,
 badegu zeinek agindu”.
 Ahantzi dut nork esan zuen,
 baina niretzat berdin du.
 Hainbeste urte pasa da
 eta oraindik berdin gu.
 Batzuen herrenarentzat
 ez da falta hainbat maingu.
 Honela ezin daiteke
 gure herri zahar hau zaindu.
 Bihotzik duenarentzat,
 nola bihotzik ez mindu?
 Nire indar apurrekin
 nahiko nuke ahalegindu.
 Indar hutsak ez dezala
 arrazoirikan birrindu.

2 Hau ez dugu politika,
 baizik bizi-irautea.
 Gure asaben lurrari
 bizi-bizirik eustea.
 Ez da posible etxea
 arrotzen esku uztea.
 Eta euskal nortasuna
 marra batez erraustea.
 Zeinen tamalgarria den
 gainbehera hau ikustea!
 Non da gure herriaren
 herri denaren ustea?
 Nola ez zaigun komeni
 hondamendian jaustea,
 buruhauste hau ez bedi
 izan burua haustea.

3 Aurrera egin dezagun,
 nahiz eta pauso geldiaz.
 Oinez ibili beharko,
 ezin badugu zaldiaz.
 Datozen erasoeri
 erantzunez ausardiaz.
 Elkarrengana bildurik,
 geureari atxikiaz.
 Sakabanaturik gabiltz
 mila ta bat aitzakiaz.
 Bide berriak aurkitzen,
 bakoitza bere bibliaz.
 Poetaren esan hura
 berbera erabiliaz:
 ez da biderik eginik,
 egiten da ibiliaz.

- 4 Ez ote dezaket eman
nire iritzi umila?
Ez daukat animoaren
zakua oso hurbila.
Azkenaldian badator
hainbeste eraso pila.
Eta hasi beharko da
defentsa on baten bila,
irudimena landuaz,
nahiz izan borroka zaila.
Izan ere handia da
erasotzaileen maila.
Ardi-larruaz otsoa,
“a por ellos” datoz mila.
Desio nuke egia hau
gezurra izan dadila.
- 5 Prestatu beharrez gaude
gorputz-arima sutsuaz.
Biluzi gaitezen behingoz
alderdikeri kutsuaz.
Adosten saia gogotsu
gutxieneko pausuaz.
Ezin gintezke erori
geurekerizko luxuaz.
Euskararen herri zaharra
bete dute mehatxuaz.
Ia asperturik nago
hainbat profeta faltsuaz.
Jabetu ezean azkar
letorkigukeen pultsuaz,
kiskali behar gaituzte
euren “democrazi” suaz.

6 Jokoan asko daukagu,
ez gabiltz, ez, berriketan.
Frogak eman dizkigute
ari direla benetan.
Periodikoak desegin,
partiduen suntsiketan.
Zenbait euskal erakunde
sartuaz ildo horretan.
Jendea hutsaren truke
sartzen dute kartzeletan,
beldurra hedatu nahiaz
euskal sektore denetan.
Ibarretxe plana bera
ere hartuz begietan...
Txontxongiloak al gara
artistaren eskuetan?

7 Euskalgintzaren erroak
sustatzea, gure obra.
Zerbait egin nahi duenik
hemen ez da inor sobra.
Herrigintza hor daukagu
ezinbesteko alorra.
Zutabe bi garrantzitsu
aipatzeagatik horra.
Nork egingo du guk egin
ezean bidezidorra?
Geurea galtzen badugu
a zer-nolako desondra!
Batera bultza dezagun
Euskal Herria den orga.
Bagaren edo ez garen
erakutsi beharko da.

- 8 Mugitu gaitezen laster
gizenak eta argalak,
bistara ateratzeko
mamiak edo azalak.
Urak hain handiak datoz,
indartsu bezain zitalak,
aurrean eraman nahirik
euskal eremu zabalak.
Zatikaturik indarrik
ez luke gure ahalak.
Jokabide hauek ote
ditugu guztiz normalak?
Luzeeegiak ditugu
nobela honen atalak.
Non arraio daude gure
herriko intelektualak?
- 9 Neurez ez naiz txit baikorra,
ia-iatan dut etsi.
Herri hau galduko dela
halere ezin sinetsi.
Lehengoetatik jaso,
bihar edo eta etzi,
hogeita bat gizaldian
ezin genezake hautsi.
Formula zehatzik ez dut,
baina nahi nioke eutsi.
Politikoen joerak
ez beza herria suntsi.
Hoiek ez badira kapaz
geuregan hartu lizentzi.
Esperantzaren leihorik
ezin genezake hertsu.

- 10 Agian alferrik dira
 esanetatik erdiak.
 Izan daitezke ezjakin
 batek ditun ausardiak.
 Hor konpon, nik esan ditut
 sentitutako egiak.
 Horrela ikusten dute
 nolabait nire begiak.
 Diferentziak baztertu,
 hau eskatzen du herriak.
 Elkartasunean piztu
 daitezke amets berriak.
 Ez bagara gai batera
 egiteko aldarriak,
 madarika gaitzatela
 datozen belaunaldiak.

Don Antonio Armendariz

Lexok, sorta honetako azken bertsoan, Antonio Armendariz Agirre aipatzen du, jatorriz Irungo Ibaraldeko baserritarra. Hau erretore zela eta Inazio Gezuraga Manterola apaiz-laguna, jarri zen martxan Irungo Benta auzoko Arantzazuko Ama parrokia, 1962ko irailean.

Antonio Armendarizek parrokia honetan ospatu zituen, 2004ko urriaren 31n, apaiztu zeneko urrezko ezteiak. Ospakizun-elizkizunean, lau bertso hauek kantatu zituen Lexok.

- 1 Familiako giro goxoan,
 hauxe da edertasuna!
 Apaizgoaren urre ezteiak,
 horra hemen erantzuna.
 Zuk ez dakizu, don Antonio,
 nik dudan estuasuna.
 Nola agertu ote dezaket
 zuganako maitasuna?

- 2 Hamabi urtez Arantzazuko
 parrokian erretore.
 Amabirjinan laguntzarekin
 moldatu zinen dotore.
 Hau ez diot nik, aurrean dagon
 jendea duzu doktore.
 Mila zorion, don Antonio,
 zorion eta ohore.

- 3 Jainkoa eta Herriarekin
 izan zara zerbitzala.
 Oraindik ere gogoan dugu
 utzi zenigun itzala.
 Pastoralgintzan erakutsiaz
 Jesus gugatik hil zala.
 Orain Jesusek gure artean
 luzaro gorde zaitzala.
- 4 Zuengandikan nahi izan arren,
 ez dut esango nahikua.
 Ibarraldeko baserritarra,
 Irungo señoiritua.
 Don Antonio, don Inazio,
 zerbitzuan zer bikua.
 Ebanjelioko piku lehorra
 bihurtuz fruitudun pikua.

Aspaldiko kontuak

Lexok data jakinik gabe jaso zituen bere karpetan ondorengo bertso hauek. Autobiografikoak dira hein handi batean. Hor-
tik berauen garrantzia.

Nekazaritzatik bizi zen edozein baserritako gorabeherak eta eginkizunak kontatzen ditu: larre motzean, gutxirekin konformatzen ohitua, “edukiaz behartsu, ezean gainezka”, bi-
zimodu hartako lehen urratsak eta auzoko eskolarako lehen pausoak:

Pepi señoiritari esker dakit orain
lau reglak, idazten ta irakurtzeko lain.

Eta, besteak beste, bi datu azpimarragarri ematen ditu. Bata: jakin-mina asetzeko, siesta-garaia baliatzen zuela; bes-
terik izan ezean, egunkaria irakurtzeko, nahiz eta bezperakoa izan. Autodidakta izan zen Xanti, gaztetatik. Eta beste datua: zer-nolako garrantzia izan zuen artazuriketak. Udazken-ne-
guko arratsetan memoria kolektiboa landu eta transmisio-gu-
ne aproposa bilakatzen zelako:

Artazuriketetan nolako saioak,
nahasiz bertso, kantu ta arrosarioak.

Doinua: Bizkaiko txerriarena

- 1 Aspaldiko kontuak noa esatera,
gordean dauden gauzak nahi ditut atera.
Gazteei nahi nieke eman jakitera,
ezin hobe ba daukadan aukera.
Ea betetzen dudan bertsoez papera.

- 2 Baserri bat izan zen jaiotze sehaska,
hamaika senide ta aita-amen bazka.
Edariaren upel, janarian aska,
nahikorik ezin lortu, nahiz ez asko eska.
Edukiaz behartsu, ezean gainezka.
- 3 Eskolako bidea hartu genuen behin,
ikasketaren zama jarriaz gure gain.
Saiatzeak gerora badu zerbait ordain.
Pepi señoiritari esker dakit orain
lau reglak, idazten ta irakurtzeko lain.
- 4 Hor bukatu zen nire eskribau karrera.
Berehalaxe nuen aurrean barrera.
Denboraz ezin luza eskolan sarrera.
Etxean beso falta, ta lan gogorrera.
Baserria atera behar zen aurrera.
- 5 Goizean seietako mugitu gorputza,
behiak jeizten saioa, ta baldea hutsa...
Esne apurrak presta honuntz ta haruntza.
Ganaduen gobernu eta garbikuntza,
gosalordu arteko lehen lanen funtsa.
- 6 Gosaltzeko sardin zahar bat lau lagunentzat,
gehiagi jan eta jo ez gintzan perezak.
Behiak uztarriratu idien ordetzat.
Lurra maneatzera joan beharra beintzat,
egitekotan behingoz patata ereintzak.
- 7 Noizbait heltzen zenean bazkari ordua
alimentuentzat zen gure amorrua.
Eltzean baba edo patata-porrua,
agian babarrunak koipeak galdua...
Errezo zabala ta otordu bildua.

- 8 Bazkalondoan, berriz, gehienak siesta.
Irakurtzeko nintzen ni egiten presta.
Periodikoa ere berriketa ez da.
Esne-hartzailen bati, nonbait, amak eska.
Bezperakoa baina niretzako festa.
- 9 Arto eta babarrun ereiteai ekin,
udaberria edo maiatz hilarekin.
Erremolatzak jorra ta patatak berdin.
Negurako kosetxa ona da atsegin,
gero estuasunik pasatu ez dadin.
- 10 Geroago zetozen belarrak ontzeak.
Lanak izaten ziren lan hoiek lotzeak.
Haiek izerdi eta haiek berotzeak!
Ganadueri kendu neguko goseak.
Udazkenean, berriz, uzta jasotzeak.
- 11 Udazkena aurrera, zer alibioak!
Kosetxak ganbarara dauzkagu igoak.
Afaldu ondorean aza-olioak,
artazuriketetan nolako saioak,
nahasiz bertso, kantu ta arrosarioak!
- 12 Horra hamabi bertso gogoa nuenez,
aski egin dezadan hasitako lanez.
Denak ez ditut esan bistakoa denez,
nola bizi ohi ginen nolabait esanez,
talo eta esnea gogotikan janez.

Langabeziaren lanak

Probatu gabe, ezin jabetu langabeziak sortutako deserosotasunaz. Ur horretatik probatua zen Xanti Zabala; eta bertsoak jarria, egoerari umore-tanta batzuk erantsiz, gainera:

Lan bila nabil nahiz lanik nahi ez,
eta lanik ezin aurki.

Eta, jakina, egoera horretan egonda:

Traje berririk ez du aspaldi
egin niretzat sastreak.

Lan-eskasia den garaian, lotsa guztiak alde batera utzi eta zenbat pauso eman behar izaten den eguneroko ogia mahaian izateko!

Ez nuen uste langabeziak
horrenbeste lan zuenik.

Datarik gabeko bertso sorta da.

Doinua: *Ari naizela, ari naizela*

- 1 Paroan nago bertsolaritzan,
paroan nago fabrikan.
Sosik inondik atera ezin,
gero sartzeko patrikan.
Etorkizuna iluna daukat
teori eta praktikan.
Kontsolatzen naiz: aldrebesago
omen dabiltza Afrikan.

- 2 Aitxundalaka ibilitzeko
egoeran ez nago ni.
Zer irtenbide aurki dezaket
buelta emateko honi?
Lan eske nabil, nahiz lanarekin
ez izan mila harmoni.
Bizitza honek eskaintzen digu
makinatxo bat ironi.
- 3 Lan asko ere ez nuke behar,
nahi nuke pixkat eduki.
Baina inortxok ez dit ematen;
horrenbestez, ni erruki.
Miseriaren atzaparretan
ezin ibili ederki.
Lan bila nabil nahiz lanik nahi ez,
eta lanik ezin aurki.
- 4 Eta norberak lanik ez badu,
ematen ere nahiko lan.
Zapata zaharrik ezin aldatu,
nahiz zulo galantak zolan.
Maisua nintzen garai batean
zurruteroen eskolan.
Orain Ertzaintzak lanik ez dauka
nirekin alkohol kontrolan.
- 5 Langabeziak mundu txar hontan
dakartzan buruhaustea!
Niri ustelak atera zaizkit,
behintzat, lehen neuzkan usteak.
Parrandak ahantzi, zarpa jario,
agur, lagun ilustreak...
Traje berririk ez du aspaldi
egin niretzat sastreak.

- 6 Limosna eske joateko ere
apenas daukat kemenik.
Hesteak, berriz, gose-egarriz,
ia daduzkat etenik.
Bizar-ileak gailendu eta
begiak erdi irtenik.
Ez nuen uste langabeziak
horrenbeste lan zuenik.
- 7 Inork ezertxo ez dit ematen,
inoiz ez baitut eskatu.
Lana bakarra eska izan dut,
halabeharrez ukatu.
Mundu hontako ibilbidea
gosez behar dut bukatu.
Lapurretara joango nintzake,
hori ez balitz bekatu.
- 8 Zorionean heziketa txit
etikaz betea daukat.
Horretxegatik ez dut lapurtu
nire denboran apur bat.
Lanetik lortu izan ditut nik
jangaiak eta zurrutak.
Aberats jaio ez nintzelako
neronenak dira kulpak.
- 9 Luzarorako bizirik ez dut
nahiz egin hainbat enpeino.
Eguzkiaren argi printzik ez,
baizik lan ezaren laino.
Nire bururik ezin mantendu,
iritsi naiz hortaraino.
Gosez hil eta zeruan hobe
infernuan erre baino.

- 10 Mila deabru infernukoak!
 Baina non neukan burua?
 Nireganatu nezakeena
 lehenagotik ingurua.
 Nola egon naiz etsipenean?
 Nola egon gatibua?
 Oraingotik, bai, lortuko ditut
 lan, ospe eta dirua.
- 11 Burua zorrotz azkartu dadin
 gosea ohi da abila.
 Lehenago nola ez naiz kontura
 edukiz daukadan maila?
 Bizitzeko lain aterako dut,
 laster zer bezero pila.
 Nire kontura lan egingo dut,
 orain piztu zait bonbila.
- 12 Esan dezadan nire buruko
 bonbilan zer den egosi.
 Lan berri hontan Euskal Herria
 bertsopaper berriz josi.
 Euskaldun jator bertsozaleok,
 ez begiratu bi sosi.
 Saltzeko dauzkat hamar eurotan,
 beldurrik gabe erosi.

Santomasak edo

Datarik gabekoak dira ondorengo hiru bertsoak ere, Santomasetarako jarriak.

Jendearen atentzioa erakartzeko bertsoak izan daitezke. Edo sos batzuk ateratzeko jarriak, salmenta-postu edo txosna baterako. Edo esku-programetan banatzeko. Edo, letra handitan idatzirik, jendearentzat irrigarri izateko. Pankartaren batean eramateko ere izan daitezke.

Doinua: Bizkaiko txerriarena

- 1 Umoreak badauzka hainbeste alderdi.
Zertan euki bihotza eginik bi erdi?
Azkenaldian saltsak baditu piper bi.
Laikoen aldarean zenbait santu berri:
bat san konstituzio, bestea san txerri.

- 2 Gurea san txerri da, dudarikan ez da.
Nola gustatzen zaigun festarikan festa.
Zahar eta gazteak, mutil eta neska,
kezkak alde bat utziz, festarako presta.
Kobra baino lehenago gastatuaz extra.

- 3 Santomas ta san txerri ongi probetxatuz,
goazen denok festara, herri bat osatuz.
Gurekin ez daudenak ere gogoratuz,
norbaitek zion eran: oihuka dantzatuz.
Lukainka, odolkituz ta sagardoz gozatuz.

Herriak badaki eskertzen

Bertso hauek ere ez daramate datarik.

Xanti Zabalak, sorta honetan, aitormen bat egin nahi izan zion, hain zuzen, Lexo bezala ezaguna izan zen beste bertsolari bati: Juan Jose Sarasola Azkueri.

Hau ere Lezon jaioa zen, 1867ko ekainaren 1ean, Irurtzun baserrian. Eta 1894an ezkondu zen Bixenta Bengoetxea Muguruza irundarrarekin, eta Donostiako Antigua auzoan jarri ziren bizitzen.

Juan Josek kale garbitzen irabazi zuen eguneroko ogia, erretiratu zen arte. Bat-batean kantatzeko gai izanik ere, ezin izan zuen plaza irekian kantatu, eztarri kaxkarragatik. Irakurri zalea izan arren, ez zekien idazten. Hala ere, bertsopaper asko atera zituen, etxekoek sekretariotza eginda.

Laurogeita bost urterekin, 1952ko urriaren 31n hil zen, besteak beste, txantxangorria kukuaren inude izendatu zuen bertsolaria.

Doinua: *Lagundurikan danoi*

- 1 Lexori buruz horra nire aletxoak,
omen egin nahian ditudan bertsoak.
Ez nuen ezagutu, bai haren lantxoak.
Aita Zavalak egin zun liburutxoak
baditu mikatzak ta baditu goxoak.

- 2 Irurtzun baserrian jaio zen mutila.
Bereganatu zuen bertsozko gurpila.
Arlo horretan beti zebilen ur bila.
Nahiz herritarretik zegoen hurbila,
laurogeita bost urtez Donostian hila.
- 3 Makina bat gai zitun bertsotan jorratu.
Bere biderik ez zen albora erratu.
Mila bertso zituen gogotsu paratu.
Bere abildadea zuen herriratu.
Jendeari ez zion bururik jiratu.
- 4 Lana egiten zuen behar zen orduan,
ongi hausnartuz gero lehenengo buruan.
Ez zen ibili zale batere guduan,
agertuaz zer berri zegoen munduan.
Kazetariak egin ohi duten moduan.
- 5 Nahiz idazten jakin ez, burua azkarra.
Badu bere esanak halako indarra.
Haize, trumoi, tximista eta kazkabarra
zer den esplikatzean sartzen du dardarra.
Nire iritziz ez zen bertsolari txarra.
- 6 Eztarri txarrekoa suertatu zen, horra!
Baina buruz apenas izan zen lehorra.
Lezok dudarik gabe berakin du zorra.
Liburuan hor dago Lexoren altxorra.
Gora herriko bertso-jartzaile bizkorra!

Don Ramon, herriko apaiza

Bi gizon omenduz jarriak dira bertso hauek: Juan Jose Sarasola, Lexo bertsolaria, eta herriko apaiz Ramon Azkonobieta.

Don Ramonek apaiztu zeneko urrezko ezteiak ospatzen zituen 1984an. Ekainaren 3an izan zen ospakizun nagusia, Lexoren omenez antolatutako kultur eta kirol-astearen barruan.

Bertso batek dioenez, don Ramon izan zuten apaiz, 1969an, Xanti eta Ramoni ezkondu zirenean.

Jaio, Usurbilgo Aginagan jaio zen Ramon Azkonobieta Azkonobieta, 1909ko abuztuaren 30ean. Eta 1934ko maiatzaren 26an egin zen apaiz. Lezora etorri aurretik, Arabako herri txiki batean eta Lasarte-Orian egin zituen urte gutxi batzuk.

Imanol Esnaolaren *Lezoko Euskararen Historia Soziala* liburuaren arabera, Luis eta Eusebio Garmendia anaien agindupean aritu behar izan zen Lezoko parrokian, frankismoaren lehen urteetan. Lezoko kristauen artean, iraupen luzeko itzala utzi zuten biek; batez ere, Eusebio “bikaio xaharrak”. Ordiziarrak ziren bi anaiak; eta, Esnaolak dioenez, integristak eta frankistak.

Eusebio hil zenean, 1958an, Ramon Azkonobietari eskainia izango zioten Lezoko bikariotza, Jose Munduate oraingo bikarioak dioenez. Baina Ramonek ez zuen kargua hartu.

Urte askoan eskainitako lanarengatik-edo, lezoar askoren miresmena irabazi zuen don Ramonek. Bai kaletarrena eta, zer esanik ez, baita Urune auzora biltzen ziren baserritarrena ere. Halaxe kantatzen dio Lexok:

Kaletarren ezaguna,
baserritarren laguna.

Baina Lezoko kristau elkarteak, batik bat, urte askoan egindako lan bikainarengatik estimatzen zuen don Ramon;

dotrina irakatsi, gaztetxoak hezi... Imanol Esnaolak dioenez: “bere esku zituen [don Ramonek] parroikiko gazte taldeak, eta hauek lan garrantzitsua egin zuten herriko kultur bizitzan”.

Don Ramon Donostiako San Inazio klinikan hil zen, 1992-ko irailaren 10ean.

Doinua: *Uso txuria, errazu*

- 1 Aukera bat nola dagon,
ezin naiz isilik egon. (bis)
Apaizgoaren urre ezteiak
omen dituzu, don Ramon.
Ezer baino lehen opa dizkizut
bihotzez mila zorion. (bis)
- 2 Apaiz horrenbeste urte
erraza denik ez uste.
Hainbat denboran erakutsiaz
daukazun mila bertute.
Herritar denak omenaldi bat
laster egingo dizute.
- 3 Zenbat gazte duzun hezi,
seguru ezin bereizi.
Zure tokian beti egona,
inoiz joan gabe ihesi.
Inork badu ta zuk bai duzula
omen jator bat merezi.
- 4 Berrogeita hamar urtez,
eguzkiz eta elurtez.
Zenbat jaunartze, zenbat ezkontza,
ezin esan nire ustez.
Bataio eta hiletak berdin,
bizi-heriotzen trukez.

- 5 Bada hainbat eginkizun,
 bizitzan behar erantzun.
 Beste askoren gisa guk ere
 ezkontzako deia entzun.
 Santo Kristoren oinetan hortxe
 zuk gu uztartu gintuzun.
- 6 Gaztediaren gidari,
 bera zaintzen beti adi.
 Garai haietan hartu genuen
 gerorako zenbait argi.
 Artzain onaren berri badaki
 izan denak zure ardi.
- 7 Zuri ardiak axola,
 beti gerturik etxola.
 Ongi ikasi zenuen noizbait
 artzain onan parabola.
 Zerbaitegatik zerbitza duzu
 Lezoko herria hola.
- 8 Kaletarren ezaguna,
 baserritarren laguna.
 Alferrikako ez da gertatu
 zure betiko jarduna.
 Gure herriak merezi zuen
 apaiz jator euskalduna.
- 9 Gizon handia zera zu,
 ukatuko al didazu?
 Denekin lagun izate hori
 nola den esan zaidazu.
 Gorputz galanta izanagatik
 bihotza haundio daukazu.

- 10 Alaitasuna mantendu
 eta haserreak kendu.
 Bizi guzian maitasunaren
 azoka estua landu.
 Zure pikua ez zen iharra,
 bere fruitua eman du.
- 11 Alferrikan dira hitzak,
 behar direnak ekintzak.
 Agian zure umiltasunak
 ez ditu hartuko aintzat.
 Gora euskara eta herria
 maitatzen duten apaizak!
- 12 Ekainaren hiruan,
 goazen kanpaien oihuan.
 Dena ez dago famaren baitan,
 dena ez dago diruan.
 Herri oso bat ikusko duzu
 maitasunez inguruan.
- 13 Lagunarteko eztenak
 gelditu bitez etenak.
 Ezer zuzenik ez du egiten
 hondartzeko gai ez denak.
 Lezok badaki, aldiz, omentzen
 ongi merezi dutenak.
- 14 Kirol ta kultur astea,
 sarri zailen da hastea.
 Zilegi bekit Lexon omenez
 don Ramon gogoraztea.
 Bien ohorez lan hau egin dut,
 aupa bat eta bestea!

Mendez mende, zutik

Lexok, bederatzi puntuko hamabost bertso hauetan, Euskal Herriko berri ematen dio Xenpelarri:

Bixi ta xutik baita zure betroia...

Zer ote dio Xenpelarrek?

Doinua: Betroiarena

- 1 Xenpelar, bertso bidez nator zuregana
kazetari moduan, baina hau lana!
Zu izanagatikan aspaldi joana,
aldaketa handirik ez dago emana.
Esango dudana,
zertan dagon plana,
badago afana,
eta nork esana.
On edo txarra dela lehen iragana. (bis)

- 2 Batzuek negarrez ta besteak irrika,
norberaren ona da denen irrika.
Triste dago mundua, goibela karrika,
aurrerapenak zertan hainbat aldarrika?
Hutsari harrika,
haizezko fabrika,
sobran ika-mika,
presa ta korrika.
Horrela idazten da gure kronika.

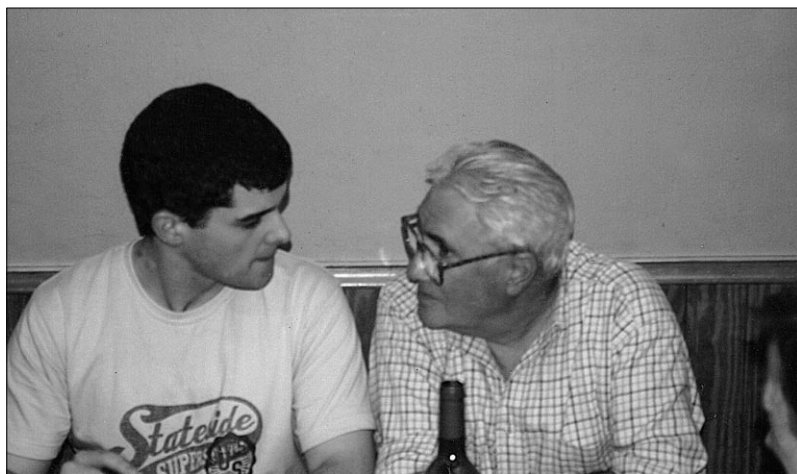
- 3 Zure denboran ziren arazo berberak
jasateko gaur ere dauden aukerak!
Direla eskuin edo direla ezkerak,
oraindik dihardute gurekiko gerrak.
Uso ta eperrak,
ehiztari okerrak,
emanik ederrak,
haueri eskerrak.
Sarri Ostiral Santu eta Hausterrak.
- 4 Iraganak iragan, gerora geroak,
nahiko zurrumbilo du haize hegoak.
Airean hegan dabiltz gizonen gogoak,
harri pila handi bat balegon kolkoak.
Bake bulegoak,
hoztu lur beroak,
argitu leloak,
euskaldun eroak!
Besarkada batekin fuera Fueroak.
- 5 Euskaldunen aldeko arrotzen promesa
beti izan da bete ez den ametsa.
Hortik nola ibili gintezkeen pentsa.
Hau da apaiz gabeko halakoxe meza...
Horien babesa,
ulertzen erreza,
sukaldeko pertza,
hau bai dela beltza...
Berek daukate gure burujabetza.

- 6 Denboraren gurdia geldiarazia
 ote den pentsatutzen nago hasia.
 Hainbat urte pasata, non diferentzia?
 Ongi jaso du zuen herentzia.
 Nire iritzia,
 agian hertsia,
 hitzetan nahasia,
 horra desgrazia.
 Izen polit hutsa da Demokrazia.
- 7 Oiñaz ta Ganboarren arteko zartadak,
 denbora pasatuaz, hots, Karlistadak.
 Zer lortu zuen Karlo Magnoren Armadak?
 Edo gerra zibila egin zen Cruzadak?
 Itsasontzi zaharrak,
 olatu zakarrak
 gainditu beharrak,
 gidatuz izarrak.
 Ez utzi hausten gure hezur iharrak.
- 8 Gizona ilargira heldu zaigun unez,
 gizadia betea dago hutsunez.
 Hitz politak ugari hain mingain leunez.
 Baina maila berean, ez eginkizunez.
 Hau dakikezunez,
 esan bai, entzun ez;
 gaizki begirunez
 eta maitasunez.
 Elkarri erasoka gau ta egunez.

- 9 Denboraren pasean bi estatututxo.
Bat azkar hil ziguten, gaurkoa gaixo.
Euskadi banaturik aurkitzen da oso.
Etsaiak beti buruz baitigu eraso.
Gu, berriz, pailazo,
sarri egin kaso;
hainbeste arazo,
gerora akaso?
Batasun gabe nola burua jaso?
- 10 Iparraldea non da? Nafarroa kanpo,
gure burujabetza oraingoz planto.
Zentral nuklear batek eman du lan franko,
mobiliza araziz makina bat zango.
Hemengo ta hango,
bada mila mando,
horrenbeste bando
ez balitz izango,
ez nizun hainbat berri triste emango.
- 11 Gerrateak gerrate, loturak lotura,
dena ez da erori zabor zakura.
Gizon handiak sortu dira ingurura.
Aurrera doa gure Herriko kultura.
Eskutik eskura,
hizkuntz ta ohitura,
zertan egin duda?
Egi bihurtu da
“letra zaharrik ez uka” zenion hura.

- 12 Euskara ez galtzeko borrokan gabiltza.
Oinarritzkoa dugu gaitezen mintza.
Oraindik falta zaigu beraren plangintza,
hau galtzekoa baita etsaien ekintza.
Eguzkizko printza,
gauez, berriz, ihintza,
lorea bizitza
salbatzeko giltza.
Nor litzake errudun hilko balitza?
- 13 Halere dena ez dut notizi zirtzila.
Abia nadin orain hobeena bila.
Aurrera doa gure trenaren gurrupila,
nahiz oraindik ez dugun helmuga hurbila.
Neska ta mutila,
ikasle abila,
bada zenbait mila,
hau da abantaila.
Harturikan euskaldun berrien maila.
- 14 Bertsolaria, berriz, zenbat den auskalo!
Ibaietan gaur ez da hainbat ezkalo.
Orain ez janagatik ez arto ez talo,
jendea bizkor dabil. Ari da, ez da lo.
Eskoletan xalo,
kantu eta txalo,
ez da eskandalo,
gure erregalo.
Euskara ta bertsoa landuz bi arlo.

- 15 Diruak ta indarrak, sarri arrazoia.
Baina beti ez dute lortutzen goia.
Dabidek jo Goliat, eror erraldoia.
Hola idatzia da filmean gidoia.
Daukagun sasoia,
argal edo doia,
Xenpelar, ez noia,
jaistera teloia.
Bixi ta xutik baita zure betroia...

Irungo Hazia Elkarteko bertso-afarian, Xanti eta Manu Goiogana,
2010eko otsailaren 10ean.

Ogi gogorrari, hagin zorrotza

Bertso hauek ere ez dute data jakinik, baina 1990. urte ingurukoak izango dira. Izan ere, urte hartako bertso-jaialdietan azaltzen da gai bezala, lehenengo aldiz, “Ogi gogorrari, hagin zorrotza” esaera zaharra.

Lexok, berriz, ogirik gogorrena aipatzen du seigarren bertsoan: ogi gogorrik eza. Eta zazpigarrenean:

Behartsuak pobretutzen ari garela nago.

Aberatsak, berriz, geroz eta aberatsago.

Orain bezalaxe, orduan ere:

Egunsenti bihur dadin halako batez gaba...

Denok gogor joka behar, hau gertatuko bada.

Doinua: *Hegoatik Iparrera*

- 1 Ogi gogor asko dago zoritxarrez Euskadin.
Ogi gogor bihurtu da horrenbeste euskal min.
Hagin tzarrak zorroztea komeniko da arin,
oraindik jan daitekena erabat gal ez dadin.
- 2 “Ogi hutsez ez da bizi gizona” dion hura,
behin ta berriz etortzen zait gai honekin burura.
Basamortu batek berez dakar gogora ura.
Gizakiak horrelaxe berea du kultura.
- 3 Irauteko zailtasunez bizi zaigu euskera.
Euskaldunok saia behar hizkuntzari eustera.
Ogi gogor honek bide bat du nire ustera:
dakigunok erabili, besteak ikastera!

- 4 Hizkuntzaren arazoak badauka hainbat traba.
Herri baten arimarik ezin albora laga.
Egunsenti bihur dadin halako batez gaba...
Denok gogor joka behar, hau gertatuko bada.
- 5 Ekologi arazoa ez da ogi biguna.
Zientifiko mundutarrak kezkatu dizkiguna.
Kutsaduran erreinua nagusitu zaiguna.
Apenas den atsegina gure etorkizuna.
- 6 Hainbat lagun lanik gabe, ez dute lan erreza.
Non aurkitu bizitzeko behar duten babesa.
Miseria gainditutzen izaten da nekeza.
Ogi gogor gogorrena, ogi gogorrik eza.
- 7 Krisiaren aitzakia oso garbi ez dago.
Ez al gaude tranpa eta gezurraren esklabo?
Behartsuak pobretutzen ari garela nago.
Aberatsak, berriz, geroz eta aberatsago.
- 8 Bakearen hitza ere ogi gogorra dugu.
Hilerriko bakerikan nork du hemen helburu?
Askatasun ta justiziz nahi genuke seguru.
Hori ezin lortuz gabiltz gogor gudu ta gudu.
- 9 Indartsuek beren alde antolatu legeak.
Hortarako ohi ditugu bizkor eta trebeak.
Loturazko edukiak, nahiz itxura libreak.
Bost axola gizaki ta herri-eskubideak.
- 10 Hainbat ogi gogorrekin nor daiteke gaur poztu?
Baina gogo beroz jarrai, ez etsipenez hoztu.
Arantzazko baratz hauxe behingoz dadin larrostu,
andre, gizon, neska, mutil, hortz-haginak zorroztu.

Arranoa

Bertso sorta hau da, agian, metaforaz aberatsena, liburu osoan. Oso bertso landuz osatua.

Arranoa da, dakigunez, Euskal Herria batua egon zeneko ikurra. Lexok, bertso hauetan, ikur nagusitzat aitortu eta herri-ontasun guztien sorburu jotzen du:

Nire sentimenduek
zu zaituzte habi,
ilunaren ondoko
egunsenti garbi.

Doinua: Hamalau heriotzena

- 1 Airearen hegoan,
arranoa hegan.
Etxean erbesteko
ura behar edan.
Pausalekurik nola
ez daukan aukeran,
Historia oraindik
aurka baitu segan,
eskubide bideak
kobratuaz zergan.

- 2 Nekatu ezinezko
 txori bidaiari,
 soka lortutzen duzu
 nahasiz mila hari.
 Artzainaren txistura
 ardia da adi.
 Nire sentimenduek
 zu zaituzte habi,
 ilunaren ondoko
 egunsenti garbi.
- 3 Ahulezian indarra,
 ezinaren kemen.
 Ekaitzaren aurkako,
 zutabe nabarmen.
 Kontraesanen bilgai,
 gogoen hitzarmen.
 Eztabaiden lekuko,
 esperantza lerdan.
 Bizkar jipoituaren
 zentzu, gaur ta hemen.
- 4 Mendera ezingo den
 kastaren herentzi.
 Bakezko ikuspuntu
 biren diferentzi.
 Armen bakeak ezin
 zaitzake irentsi.
 Egiazkoak behar
 zaitu laster jantzi.
 Askatasun haizeen
 betiko irrintzi.

- 5 Errementariaren
 hauspo eta mailu.
 Burdin eskulturaren
 artelan, ispilu.
 Baieztapena edo
 ukamen istilu.
 Politikan hotz-bero
 mailaren neurgailu.
 Ametsik gozoenen
 kutxaren gordailu.
- 6 Gau izartsu bateko
 maite atsegina.
 Igeltseroen orma,
 ohean zurgina.
 Lorerik ederrenak
 dituen jardina.
 Ontzia kulunkatzen
 den itsas urdina.
 Eta ontzi gainean
 dagon Ikurrina.
- 7 Goizean goiz ernetzen
 den eguzki printza.
 Lore eta zelaiek
 hartzen duten ihintza.
 Oporretako egun
 pasaren plangintza.
 Laborarien fruitu,
 langile ekintza.
 Arrantzaleen sare,
 zapalduen aintza.

- 8 Zerutik zintzilika
 dagoen izarra.
 Edo eta erreka
 aldeko lizarra.
 Poeta kantariak
 moztu dun bizarra.
 Testamentu berriko
 itunen hitz zaharra.
 Hasier ta Amaian
 urrezko pizarra.
- 9 Euskaldunentzat altxor
 txit baliosoa.
 Etsaientzat etsaia,
 guk lagun gozoa.
 Bide bakarra dago:
 aurrera pausoa.
 Justiziaren alde,
 gudu erasoia.
 Arranoa, zaitugu
 bakezko usoa.
- 10 Arranoa, zuretzat
 hainbat hitz potolo.
 Norbaitentzat nengoke
 buruz kili-kolo.
 Zure sehaska hortan,
 binbili-bonbolo,
 murgildurik, nola ez,
 dugu egingo lo.
 Zu zara Euskal Herri
 askean sinbolo.

Eguberriak

Nahiz eta bertso hauek ere data jakinik gabeak izan, izenburuari esker dakigu zein urte-sasoitakoak diren.

Eguberriak dira Euskal Herriko familia askotako urteko egunik gogoangarrienak. Zer esanik ez, haurrentzat.

Bidasoara ere iristen baita Olentzero, ametsetan berehala hasten da Lexo:

Mundu aske batean
euskaldunok aske.

Doinua: Mendian goitik behera dator Jose Mari

- 1 Gabon, Eguberriak
 ditugu gainean.
 Halako azkurarik
 nork ez du soinean?
 Odolak bero-bero
 dauzkagu zainean.
 Nahiz eta sartzen garen
 neguan muinean.

- 2 Urteroko borrokak
 gogora ekarri.
 Hitz goxoetan sano,
 ekintzaz elbarri.
 Gezurra lasai eta
 egia hain larri...
 Esku ezin emanaz
 dabiltza elkarri.

- 3 Amets egingo dugu
 aurten Gabonetan,
 nahiz gerora geratu
 betiko penetan,
 ongi bizi garela
 Bidaso honetan.
 Poztuko nintzateke
 balitza benetan.
- 4 Bidaso inguru hau
 jartzen da alaia.
 Heldutzen zaionean
 Gabonen garaia.
 Denek hartzen diote
 ikazkin usaia.
 Menditik behera dator
 gure pertsonaia.
- 5 Igarri diozue,
 noski, honezkero
 nor etorritzen zaigun
 urtero-urtero.
 Bidasoak poz-pozik
 hartzen du bezero.
 Ongi etorri bedi
 gure Olentzero.
- 6 Etxeetan sartzeko
 ez du nahi aterik.
 Arrotz nola ez zaion
 horri su ta kerik,
 tximinitik sartzen da,
 sobra du besterik,
 fardela dakarrela
 bitxiez beterik.

- 7 Zer bitxi dakarzkien
 esango dut laster.
 Langabezia borra
 bazterrikan bazter.
 Biziera tristeaz
 ez gaitezen asper,
 zuzendu inguruan
 dauden hainbat oker.
- 8 Bihotz gogor guziak
 erabat beratu,
 handinahikeri denak
 daitezen beheratu.
 Berdintasun neurria
 munduan eratu,
 goserikan ez dadin
 gehiago hedatu.
- 9 Gorrotoa uxatu
 suabe-suabe,
 bera nagusi dela
 baikabiltza grabe.
 Mundua bakeratu
 gerrarikan gabe.
 Harreman guzietan
 maitasuna jabe.
- 10 Maitasun, Justizia,
 Berdintasun, Bake.
 Alferrik ez ditugu
 pasa hainbat neke.
 Orain lortuko dugu
 genbiltzana eske:
 mundu aske batean
 euskaldunok aske.

- 11 Irunerako bitxi
berezia dakar.
Zinta ken eta ikus
behar dugu azkar.
Euskara ikas nahiz
hamarretik hamar,
nola Euskal Herrian
gauden azken samar.
- 12 Preso ta desterratu
guziak etxera,
familiko beroa
pozik gozatzera.
Zoriona ekarriz
Bidaso ertzera,..
Agian berriz joan naiz
nahien ametsera.

Trikitixa

Ondoren, bi trikiti-pieza datoz karpetan, bata bestearen atzetik, data jakinik gabe.

Eta ezin jakin noizkoa den lehenengo sorta umoretsu eta alaia. Bai, ordea, bigarrena. Honela baitio bertso batean, krisia dela-eta:

Kalera goaz hainbat
tipa eta tipo.
Hogeita bost urteko
gure lanak kito.

Hain zuzen, Xantik hogeita bost urte zeramatzan Guria kooperatiban, honek ateak itxi zituenean. Beraz, 1994koak dira, bigarren kopla sailak nabarmentzen duenez.

I)

- 1 Esplikatzera nioa trikitixaren aireak.
 Honek zabaldutzen ditu alaitasunan bideak.
 Inguruan beti dauzka lagun ta adiskideak.
 Hauspoa ta panderoak, berriz, dira senideak.
- 2 Trikitixa osatzen da hauspoaz eta panderoz,
 kopla ederrez batzutan bagaude umore beroz.
 Berez eroak direnak tratatzen gaituzte eroz,
 baina gure umorea ez daiteke diruz eros.
- 3 Berdin gabiltza hiriko kalerik dotorenean
 edo mendiko ermita dagon toki gorenean.
 Umorea jartzen dugu gazteen ingurunean,
 zaharrak ere dantzan berdin erarik datorrenean.

- 4 Umorea izaten da trikitilarien giltza.
Erromeriz erromeri aspertu gabe gabiltza.
Herria alaitutzea guretzako ere ditxa.
Aupa, gazte eta zaharrak. Hau da gure trikitixa!

II)

- 1 Nago bizi izanak garela ondoen.
Nire ustez ni ere poliki nengoen.
Esperantza berdea zer koloreko den?
Umore beltzeko da hau ikus ondoren.
- 2 Krisia dela eta jorikan ostiko,
kalera goaz hainbat tipa eta tipo.
Hogeita bost urteko gure lanak kito.
Nagusia aberats, gu mandarren pito.
- 3 Katixima berriak hala esan digu:
zergak ordain ezean, infernuz kastigu.
Zergak eta kristoak nolatan ordaindu?
Geldituak baikara ez lan ta ez diru.
- 4 Tripazorriak sabel barruan azkura.
Hau da bizimodua duguna eskura!
Kanturako, halere, oraindik freskura.
Urkatu edo gosez hil gure esku da.
- 5 Nagusiarekin nor daiteke konforma?
Gure goseari hark eman dio forma.
Irabaziak gorde dizkigu, hau broma!
Fusilik inork balu, jar dezaket horma.

Hondarribia

Lexok bazuen motiborik aski Hondarribiri kantatzeko. Auzo-herri izateak ere lagunduko zion. Eta ezagunak zitzaizkion herri honek berez dituen edertasun ugariak. Eta, hori gutxi balitz, Hondarribian aurkitu zuen bizitzako proiektuan partaide izango zuen izarra ere: Ramoni Elizazu.

Baina, arantzadun arrosa izaki Hondarribia ere. Ez daki-gu noiz –datarik gabe jaso baitzituen hauek ere–, baina hone-la kantatu zion Hondarribiri behingo hartan.

Doinua: *Uso zuria, errazu*

- 1 Festak heldu dira eta
horra zenbait gogoeta. (bis)
Hondarribiko herria bezain
politago asko ez da.
Baina maite den zerbait horretxek
berak sortutzen du kezka. (bis)
- 2 Guadalupeko ermita,
ingurugune polita.
Aiako Harri, Iparraldea,
begi biak irekita.
Itsasontziak kaian kulunkaz,
goxatuz uhinen kilika.
- 3 Nekazari, arrantzale,
borda, mendi eta kale.
Euskal hizkuntzak garai batean
herrian hainbat babesle.
Elebitasun eraginpean
orain gazteleran zale.

- 4 Satarka eta Bordari,
 herritar bi olerkari.
 Poesi eta prosa gainean,
 zer zaldun, zer bidaiari!
 Gaur zure baitan zenbat dituzu
 euskara zaharran gudari?
- 5 Zeure mendi ta itsaso,
 maitagarri zara oso.
 Zenbait baserrik golf zelai batez
 heriotza zuten jaso.
 Eta beldur naiz kaleei ere
 ez ote zaien eraso.
- 6 Baserritarrek nekeak,
 marinelek hitz merkeak.
 Dirudunentzat atsedenenleku,
 hondartza eta parkeak.
 Ezin beterik zabiltza, berriz,
 gertukoenen eskeak.
- 7 Lur baliotsuen hiri,
 bihurtuz askon inbidi.
 Etxebizitzek goruntz jo dute
 sortuaz mila komeri.
 Bizilekuen bila kanpora
 hondarribiar ugari.
- 8 Zer duzu, Hondarribia,
 zугan jartzeko begia?
 Antzina sarri setiatua,
 gaur arrotz askon habia.
 Agian zuk “ez” diozu, baina
 nik diot: hau tragedia!

Alai-txoko

Alai-txoko izeneko parkeari jarri zizkion Lexok bertso hauek, eta datarik gabe gorde karpetan.

Irungo Lapitze auzoan dago parkea, belardiz eta zuhaiztiz osatua. Hiritar askoren eta auzotarren protestei esker –Lexoren bertso hauek ere tarteko–, ez zen guztiz burutu Errege egun batez hasia.

Alai-txoko, Espainiako Boyer familia ezagunaren lur-eremuan zegoen. Gaur, 17.610 m² ditu, eta 2007ko martxoan ireki zen publikoarentzat.

- 1 Irunen bada auzo eder bat
Lapitze deitutzen dena.
Eta Lapitzen barruan, berriz,
oso leku nabarmena,
etxebizitzan zurrunbiloak
harrapatu ez duena.
Alai-txoko da txoko honeri
jarri zioten izena.

- 2 Alai-txoko hau osatzen dute
zuhaitzak eta zelaiak.
Udaberrian txorro-txioka
goizetan txori alaiak,
nola dituzten maitasunaren
fruitu emankor garaiak.
Besteak beste zer kantu polit
goizeko zozo alaiak!

- 3 Zuhaitzak, berriz, hostoz janztean
zer ikuskizun bitxia,
adieraziz udaberria
nola zaigun iritsia.
Baina neguko aizkora beltzak
begia dakar itxia.
Zuhaitzak bota nahian hasi;
egin duten garrasia!
- 4 Goizean jaiki eta balkoira
lehengo batean naiz irten.
Pentsatu nuen: "petralkeri bat
ari ote naiz amesten?".
Loak oraindik zuen katea
hor laster zitzaidan eten.
Baina, bai zera!, Errege eguna
tristeziak dator aurren.
- 5 Arbol horien nagusi jaunei
nahi nuke hau iristea.
Gure eskari apal haueri
ez aterikan ixtea.
Esperantzaren argi izpia
berriro gudan piztea,
Alai-txokoren txoko alaia
bihur ez dadin tristea.
- 6 Inguru hontan bizi garenok
horra ba zer buruhauste.
Irunek leku ederragorik
duenik ez baitut uste.
Naturak duen txoko polit hau
hondatutzen badigute,
txori gaixoez hazi goxoak
non egin behar dituzte?

Bullying

Zoritxarreko albiste bat izan zen Hondarribian, 2004ko irailaren 21ean, hautsak eta oihalak harrotu ez ezik, bapo astindu ere egin zituen: Jokin Zeberio Laboaren bullying kasua.

Mutiko honek bere buruaz beste egin zuen arratsaldeko zazpitan, Hondarribiko harresietatik behera salto eginda, hamabost urte betetzeko lau egun falta zitzaizkiola; 1989ko irailaren 25ean jaioa zen.

Lexok hausnarketa egiten du gertakariaz. Eta, eskola mailan ez ezik, Hondarribian jendartean eman izan den eta ematen den jazarpena ere salatzen du.

Doinua: Hamalau heriotzena

- 1 Lehen ez nekien baina
 ikasi dut bapo.
 Hainbat ikus-entzunez
 ikasi beharko.
 Jazarpena omen da
 euskaldunontzako.
 Jazarpena bazegon
 aspalditik franko.
 Eta ez, noski, soilik
 bizi zela Franco.

- 2 Hondarribi aldeko
gertakizun latza
bihurtu zaigu kezka
ta minen baratza,
Ezin irentsiz gaude
hain trago garratza.
Jokinek ez ikusten
bizi-esperantza.
Hau ez zela normala
askok dio, antza.
- 3 Halere ni ez nago
hortaz hain seguru.
Jazarpenaren aurka
nola egin gudu?
Bizi lasaia zuen,
agian, helburu.
Ez badiogu utzi,
kulpak geuk ditugu.
Bere askatasuna
bederen lortu du.
- 4 Kulpak norberak ere
badituenean,
Jokin errugabea,
ez agidanean.
Laguntza behar baina
ez dagoenean,
erabaki bortitza,
horra, azkenean.
Ze infernu ote zen
bere barreanean?

- 5 Bidasoa alde hori
jazarpen barruti.
Alardeen kontuak
ez daude urruti.
Emakumeen alde
dagona erruki.
Jazarpenaren menpe
dagoke segurki.
Horrek zerikusirik
ez al du eduki?
- 6 Hedabideetan ere
morboaren xarma
ezin burutuz gabiltz,
zer gurutzegrama!
Jazarpa bultzatuz,
hainbat aita-ama,
Irun-Hondarribian
darabilen arma.
Kasuala ote da
gertatu den drama?
- 7 Gizarte hau daukagu
gaitz txar batek jota.
Norberekoikeriak
darabil errota.
Besteak zapaltzeak
ez digu inporta.
Bihotzaren ordezkoi,
burnizko robota.
Eta errua lasai
besterengan bota.

- 8 Gazteak beti dabiltz
zerbaiten peskizan.
Huts egiten erraz da
taldeko gerizan.
Gero ezustekoak
galantak bizitzan.
Emozio fuerteen
bila bazebiltzan,
askoz fuerteagorik
ez daiteke izan.
- 9 Irudimen begiaz
jarririk begira,
nabaritu dezaket
malkoen distira.
Ez zuten nahiko, noski,
joan hain urrutira.
Baina egindakoa
ezin erretira.
Honezkero ederki
damutuak dira.
- 10 Ikastetxe askotan
jazarpena omen.
Itxuren arabera,
orain eta hemen.
Hori ezabatzeko
beharko da kemen.
Bakoitzak bere mailan
eginik aitormen.
Geu garela errudun
ez al da nabarmen?

- 11 Irakasle jendea,
berdin agintari,
guraso, senideak,
ta lagunak, adi.
Mendeku nahia ez da
izango mirari.
Baina hortik bagoaz,
daukat nahiko garbi:
eskolak bihurtuko
dira suge habi.
- 12 Horra nik gogoetak
nolabait azaldu.
Denok errudun gara,
inor ez da salbu.
Jokinen kide hoiek
ez daitezke saldu.
Kondenatzeak ezer
balioko al du?
Bat galdu ta besteak
ez ditzagun galdu!

Agur, Iñaxio

Xantik estimu handitan zuen Iñaxio Garmendia. Eta ez, bakarrik, bertsozale aparta zelako. Haren alaba baita Junkal, Xantiren emazte Ramoniren lagun mina.

Iñaxio Garmendiaren hileta-elizkizunean, 2005eko uztailaren 16an, kantatu zituen bertso hauek Lexok.

Agur ta agur, agur ta erdi,
joan zara, Inaxio.
Munduko zure bizi luzea,
nork ez ote du desio?
Guretzat dira penak, zein pozak,
nahiak, mila ilusio.
Zeru erdian ikusten zaitut
Jainkoarekin sozio.

Nik dakidanez, zu izan zara
gutzizko sinesmenduna.
Gizon zintzoa, umoretsua,
pertsona bihotz biguna.
Lagun hurkoa zerbitzatzea
harturik eginkizuna,
horrela jaso duzu zerorrek
ereindako maitasuna.

Gizaki batek berezko ditu
gauz zuzen eta okerrak.
Zure asmo on ta ahaleginak
gozatu ditu bazterrak.
Zuregandikan hartu ditugu
hain adibide ederrak.
Zu gure esku jartzeagatik,
Jaungoikoari eskerrak.

Oraingoan bai ote?

Bertso hauek 2005eko abenduko data daramate.

XVIII. eta XIX. mendeko bertsogintzak zein ederki kon-
tatzen digun nolakoa zen Euskal Herriko bizitza. Nola eman
zuen horren berri, zuzeneko testiguak eta hauei ikasiak ba-
liatuz! Ba, XX. eta XXI. mendeetan ere, herri-kronika egiten
diraute bertsolariek.

Lexok ere horixe egiten du bertso hauetan, naturaren
mintzoan sinesten zuen bertsolaria izaki.

Normalizazioa
nuke, bai, desio.
Ea bakearekin
jartzen den sozio.

Izan ere, bakeak
baditu mila ertz.
Justizirik gabeko
hori ez dut amets.

Burujabetza nahi dut,
ur hortatik edan.
Arrano beltzarekin
egiteko hegan.

Beste bertso batean, berriz, Andoni Egañak 2004an kale-
ratutako *Hogeita bina* liburua aipatzen du zeharka.

Doinua: *Lagundurikan danoi*

- 1 Oraingoan bai ote?
Nik dudan beldurra:
berriz bilakatzea
tranparen gezurra!
Hau da miazkatutzen
zaila den hezurra.
Normalizazioa
balitza segurra,
bake sua pizteko
zelako egurra!
- 2 Normalizazioa
nuke, bai, desio.
Ea bakearekin
jartzen den sozio.
Baina lehen izan ditut
hainbat frustrazio.
Politikoen hitzez
ez naiz asko fio...
Zer bake mota duten,
hauek desafio?
- 3 Izan ere, bakeak
baditu mila ertz.
Justizirik gabeko
hori ez dut amets.
Indarrez ezarriak,
lehen ere gauak beltz.
Egun egunak, berriz,
ez al doaz trakets?
Betor ausartzen dena
esatera ezetz.

- 4 Bakea ahoan ta
denak ika-mikan.
Kanposantuko hori
ez nago irrikan.
Hitz bat bera barkatu
ezinezko kinkan.
Zer idatzi dezaket
bertsoen kritikan?
Demokrazia dute
gorderik patrikan.
- 5 Mendiak bihurturik
ia eoliko.
Errauskailuak nonahi
jarri nahiaz tinko.
Politikan zenbat da
egiz politiko?
Kioto ta txorradak
bazterturik, kito.
Naturaren mintzoa
ez al dute hilko?
- 6 Herri kontsulta eta
erreferenduma,
nago ez ote den hitz
politen bilduma.
Zornotzako emaitza,
airez joan zen luma;
AHT ez, Pasaiko
portuaz zer susma.
Ez duk hogeita bina;
Egaña, duk husna.

- 7 Indarkeriarekin
zer buruhaustek!
Ustelak baititugu
askotan usteak.
Zer pena eman didan
sarri ikustek:
batzuek kondenatu,
besteei lustreak.
ETA gelditu bedi,
bai ere besteak.
- 8 Zerbait garrantzitsua
daukat aitortzeko.
Kaskameloia, nonbait,
gauzak ulertzeko.
Su-etena baldintza,
negoziatzeko.
Alderantziz ez al da
aurrera jotzeko,
hain zuzen su-etena
bebingoan lotzeko?
- 9 Berriz behar genuke
noizbait izan nor gu.
Euskal hizkuntzaz egin
bizitzeko modu.
Euskal Herrian falta
da mila akordu.
Politiko zintzoak
zeregina hor du.
Sei edo zazpiak bat
bada egin ordu.

- 10 Amildegari so,
 arrisku latzean.
 Doi-doi aurrera goaz
 beraren ertzean.
 Helmuga gertuago,
 urrats bakoitzean.
 Baina elkar gogotik
 lagundu ezean,
 laster arrotza jabe
 Aitaren Etxean.
- 11 Bakoitzak pentsa dezan
 uzten dut aukeran.
 Egunsentian gauden
 edo arrats beheran.
 Garbi diot guztiek
 ulertzeko eran.
 Burujabetza nahi dut,
 ur hortatik edan.
 Arrano beltzarekin
 egiteko hegan.
- 12 Politiko hoieri
 banabil jarraika.
 Lehen ez nintzela fio
 nion kexaz ai-ka.
 Hamabitik hutsegin
 baditut hamaika,
 eta deskuidaturik
 banengo apika,
 barkazio eskean
 joango naiz korrika.

Etxea ez dago zutik

Oihartzun askotariko sentimenduak sumatzen ditugu 2006-ko abenduko bertsootan: Lazkao Txiki, Gabriel Aresti... Eta, batez ere, drama bat, gutxienik. Tragedia ere bilakatu baitaiteke norbere sehaska, “aita-amen etxe bedeinkatua”, desegiten ikustea. Eta ondorioz, laurogei urteko arreba “ez zerurako ta ez infernurako, kalegorrian” gelditzea.

Desjabetzaren deserrukia
garbi erakutsi dute.

Doinua: *Haizea dator Iparraldetik* (Xabier Lete)

- 1 O, jaio ginen baserritzarra
 ez da ez huntzez beteko!
 Lazkao Txikik kanta zuena
 hemen da bataz besteko.
 Borondaterik ez dugu izan
 onez onean uzteko.
 Hilabete bi jarri ziguten
 epea bera husteko.

- 2 Aita-amen etxe bedeinkatuan
 jaio hamaika senide.
 Hura zen gure bizi-eskola,
 hazi eta hezibide.
 Errepide bat dela medio,
 begien bistatik aire.
 Gure euskara eta bertsoen
 sorburutik gaude libre.

- 3 Auskalo zenbat urte zituen
gure aita-amen etxeak.
Harritzekoak ez dira, beraz,
dauzkagun mala letxeak.
Ez digu onik egin derrigor
agindua betetzeak,
hainbat histori izan zitzakeen
gordelekua lehertzeak.
- 4 Noizbait izana izango zuen
kokapen txit egokia.
Etxe handian izendegiaz
hala dut erabakia.
Zaldi bultzien posta etxea,
bezeroei irekia.
Sukalde zahar, sukalde berri,
denda ta bolatokia.
- 5 Nik ezagutu nuen ganbarak
aztarna gehio dakarte.
Bospasei gela izan zirela,
tabike batzuek tarte.
Seinale hoiek han egon dira
orain ezabatu arte.
Posta-ostatu izan ote zen
iradokitzen didate.
- 6 Hortik aurrera egin daitezke
sentimendu azterketak.
Istorioen barrunbeetan
sartzen diren berriketak.
Aipatutako ganbara hortan
kantu, famili hizketak,
otoitz, bertsoak, txutxu-mutxuak
eta arto-zuriketak.

- 7 Anai-arrebok hutsune horri
sarritan gaude begira.
Arreba zaharrak laurogei urtez
bertan bizitzari tira.
Ezin sinetsiz joan behar izan du,
nora ta kale gorrira.
Horko balio sentimentalak
lekutan geratu dira.
- 8 Laurogei urte eta piko dun
emakumea kanpora.
Akabo baratz, untxi, oilotan
ematen zuen denbora.
Baserriaren pobreziatik
gutziz aske egongo da.
Ez infernu ta ez zerurako,
etsi-etsian linbora.
- 9 Desjabetzaren deserrukia
garbi erakutsi dute.
Orokortasun interesei so,
norbanakoari lurpe.
Kolektiboen mesedegarri
bada, hau esango nuke:
nola arrano bota gaituzte
diru apur baten truke ?
- 10 Utzitakoa ta hartuaren
oreka non da ordea?
Satisfazio gutxi daukagu
bihotz barruan gordea.
Etxea kendu, diruz ase ez,
horra penaren doblea.
Ea nolatan atertzen dugun
gure malko uholdea.

- 11 Garai batean egia zena
 gaur ia-ia mitoa.
 Ustezko gure aurrerapenak
 ezinbestean itoa.
 Txikizioa bihurtu zaigu
 progresoen errittoa.
 Naturarengan agintariak
 sartzen doazen miztoa.
- 12 Gure Gabriel Arestirena
 ez dut konprenitzen tutik.
 Gu ezin joan bere poema
 famatuaren eskutik.
 Galdu aziendak, gorputz-arimak,
 dena ordainduz larrutik.
 Hemen ez dago metaforarik,
 etxea ez dago zutik.

Gaintxurizketa baserria, 2005eko otsailaren 3an.

Allerru dantza-taldearen epistola, Lexoren (li)burutik

Hau dugu, kopuruz, Lexok karpetan gordetako bertso sortetan mardulena. Hogei bertso ditu. Izenburutik bertatik hasita, umoretsu eta gogotsu egindako jarrialdia dirudi.

Lezoarrek berea dute, aspaldiko urteetan, dantzari onen fama. Eta, Alerru dantza-taldeak berrogeita hamar urte betetzen zituela-eta, Lexok bertsotan kontatu nahi izan zituen bere oroitzapenak.

Epistolari berez dario ondorioa: eredugarria da, edonongo herrigintzarako, Allerruk garatutako ekimena.

Bertsoek 2007ko maiatzeko data daramate.

Doinua: *Haizea dator Iprraldetik* (Xabier Lete)

- 1 Euskal Herriko herritxo bat da,
Lezo deritzo hain zuzen.
Nork ez ote du dantza-munduan
zale bada ezagutzen?
Hainbat dantzarin baratz goxoa,
ongarritutako lur zen.
Oraindik ere dantzagintzaren
asmoa ez du agurtzen.
- 2 Berrogeita hamar urte omen da,
beraz, urrezko eztaiak,
elkarte gisa Allerruk bota
zituenetik sustraiak.
Oraindik kontuz ibili behar,
gerraosteko garaiak.
Nahizta oraingo hauek ez izan
erabateko alaiak.

- 3 Lehen eta orain, Lezo dantzari
ez da meritu gabea.
Itzali gabe dago oraindik
noizbait piztu zen labea.
Batzuek joan, bestea heldu,
horra zertan den aldea.
Lehengoak lehengo, gaur egunean
dauka Murixka taldea.
- 4 Ez dut gehiegi ezagutzen hau,
nahiz eta fama eduki.
Gazte jendeen mundu berria
zaharrok ezin ongi uki.
Iraganaren erroetatik
etorkizunera jaulki.
Iragan hortan murgilduz ea
zerbait dezakedan aurki.
- 5 Noiztik datorren Lezo herrian
auskalo dantzaren grina.
Betidanik du edo gerora
da horren jabe egina?
Garbi dagoen gauza bakarra:
maitemin du dantza-mina.
Bera du behintzat ziur printzea
edo printzesa urdina.
- 6 Mende laurdena edo hogeita
hamar urte da, agian.
Allerru dantza-talde bikaina
berebiziko abian.
Show antzeko bat egiten zuen
folklorearen harian.
Herririk herri nola ohi zuten
saltinbankiek ferian.

- 7 Saltinbankiak aipatu ditut,
ez har erdeinuz bezala.
Bakoitzak berak bere tokian
bakoitza jarri dezala.
Batzuek dabiltz hara ta hona,
ogi bila nola hala.
Eta besteak erakutsiaz
artista handi dirala.
- 8 Zintzo aitortu beharrez nago
zinez zirela artistak.
Nire iritziz hori diote
herriz herriko bisitak.
Kalitaterik ez baldin bada,
berehala agur zitak.
Txirrindulari onik ezean,
zertarako dira pistak?
- 9 Esaerak dio "hankak arinak
ta burua arinago".
Kasu honetan erdia behintzat
ongi frogaturik dago.
Burua arin ez nioke nik,
litzaidake hain arraro.
Hankak arinak hori bai egiz,
burua baino gorago.
- 10 Txistu-atabal soinuarekin
hasi uxatzen zalantzak.
Giharrak tenka, gorputza tente,
adi, kenduz lo arantzak.
Oinak airean, ukitu gabe
lur-zoruko segurantzak.
Horrelakoak izaten ziren
Allerruren euskal dantzak.

- 11 Hemengo zintak, horko uztaiak,
ezpatak edo makilak.
Ikuskizuna egingo bazen
beharrezko traste pilak.
Adinekoen laguntzaz dantzan
artista neska-mutilak.
Iristen ginen herri bakoitzan
zer-nolako marabilak.
- 12 Saskiak bete lepo arropaz
eta batetik bestera.
Arropak ere aldatu behar
dantza aldatuz batera.
Hainbat artista tartean ni neu,
hortik kontuak atera.
Saskiak lagun autobusetan
limusineen kaltera.
- 13 Errenteri, zein Mutriku edo
Lazkao xedeen funtsa.
Hendaia eta Lizarrarekin
gogoan daukat Lakuntza.
Besteak beste hoietan ere,
behin honuntza, behin haruntza.
Era horretan zabaldu nahiaz
gure dantzaren hizkuntza.
- 14 Bazen dantza bat biltzen zuena
sekulako esku-zarta.
Bikote fin bat, oinen punttetan,
orain su, orain txinparta.
Baletarekin konparatzean
ote ninteke ausarta?
Minuet edo antzeko zerbait
deitzen zen dantza aparta.

- 15 Dantza askean ere izanak
bikote eder askoak.
Abildadea banatzen zuen,
nonbait, Kristo Lezokoak.
Kristo guztiak irabazi nahi
txapel Euskal Herrikoak.
Baina lortzeko, nahitanahiez,
behar punta-puntakoak.
- 16 Otxote edo zortzikotea
ere taldean kantuan.
Repertorio aberatsakin,
hartzekoa da kontuan.
Neurri egokiz hornitzen ziren
bajuan eta altuan.
Ahots ederrez gozatzen zuten,
beti baitzeuden puntuan.
- 17 Bozgorailu ta argi kontuak
ere behar ziran presta.
Esku motelak dituen hura
lan hortarako gai ez da.
Bidaiarako norbaiten esku
autobus kontuen kezka.
Hoiek guztiak eta gehiago
antolatzez gero festa.
- 18 Ehunen bat lagun, ehunda hamabost,
igual ehunda hogeita hamar.
Hoiek guztiak kontrolatutzen
zenbat su eta zenbat gar.
Negoziorik ez den lekuan
berdin hego ala ipar.
Ilusioen helmugaraino
joan ginen harturik elkar.

- 19 Antolaketak segur zituzten
 buruhauste, zein plazerrak.
 Izen solterik ez dut emango
 ez nahastutzeko bazterrak.
 Batzuek ahortzi egin ditzake
 nire memori alferrak.
 Baina herriak baietz gogoan
 orduko alma materrak.
- 20 Hemen ari naiz jarri ta jarri,
 baina badut duda frango.
 Epistola hau urrutia
 ez dut, beraz, eramango.
 Hainbat denbora igaro da ta
 azkenean dut esango:
 hauek guztiak ez ziren, bada,
 nire ametsak izango?

Aberria/amerria eta euskara

Xanti Zabalak jarritako bertso guztietatik, hauek dira, Lexo izenordez ez baina, beste batez izenpetutako bakarrak. Gure eskuetara iritsiak, behintzat. *Euskarri* ezizena daramate.

Ez dute data jakinik, baina badakigu noiz jarriak diren: 2009ko martxoaren 1a baino geroago; orduan izan baitziren Eusko Lege Biltzarrerako hauteskundeak eta ondorengoaz ari baita egilea. Urriaren 17an egindako manifestazioa ere aipatzen du. Ezker Abertzaleak ezin izan zuen hauteskundeetara aurkeztu. Juan Jose Ibarretxe buru zuen zerrendak jaso zuen botorik gehien. Baina, PSE-EEk eta PPk bat eginda, agintea eskuratu zuen Patxi Lopezek.

Horren aurrean hainbat gogoeta egin ondoren, sententzia gogor batez amaitzen da bertso sorta:

Espabilatu eta / ez bagabiltz abil,
zulora zuzen-zuzen / goaz umil-umil.
Gazteleraz biziaz / eta euskaraz hil.

Doinua: Hamalau heriotzena

- 1 Bazetozela eta
bai etorri ere.
Guztionak direnak
egin nahian bere.
Baskoek beti joka
izan dute trebe.
Gure bila hor datoz
errukirik gabe.
Gu euskaldunok, berriz,
oraindik nerabe.

- 2 Horiek bai elkartu
 zirenak bi zati,
 nahiz ta Madril aldean
 borrokan basati.
 Partiduen legeak
 kaltea hainbati.
 Bada ordua jarri
 gaitezen kezkat.
 Ez elkarri begira
 egon mesfidati.
- 3 Euskal Herria ezin
 jarri indarrean.
 Panorama beltza da
 begien aurrean.
 Abertzaleak preso,
 aske beharrean.
 Nire ustez ez dago
 kinka ederrean.
 Eskubideak daude
 bide bazterrean.
- 4 Urriak hamazazpi,
 gogoratzekoa.
 Manifa ahaztezina,
 denok batzekoa.
 Ustez injustizian
 aurka jotzekoa.
 Hura zen hura egun
 amets betekoa!
 Ez bedi izan, arren,
 egun batekoa.

- 5 Hezkuntz kontseilaria
den Isabel Zelaa
eta laguntzaileak,
hain talde itzela.
Pentsatzen nuen jende
motela ez zela.
Euskadi Euskal Herri
diote ez dela.
Santa Luziak bista
gorde zaietela.
- 6 Euskal Herria zer den
arrotzek diote.
Gure eskasiaren
isla hau ez ote?
Gaztelera aberats,
euskara arlote.
Maila berean jarri
nahi dute bikote.
Ez dugu, ez, izango
horrenbeste zorte.
- 7 Gaztelera euskara
berdin eskoletan
jartzen badute ai zer
nahastea geletan!
Lehen aurrera bagoaz
pauso moteletan,
aurrerapenik ez da
izango kaletan,
baizik karga galanta
haurren motxiletan.

- 8 Nago zabarkeria
 dugun gehiegia.
 Hortik joaten zaigula
 indarren erdia.
 Ama euskara larri,
 eginik leher ia.
 Estutu hortzak eta
 gogortu gerria.
 Ea berpizten dugun
 gure amerria.
- 9 Ez omen daitekela
 euskara behartu.
 Hau ez dakit serio
 edo broman hartu.
 Euskal Herrian nork du
 gaztelera sartu?
 Jaurларitza berria
 ez al da ohartu?
 Dekretuz behar luke
 euskara indartu.
- 10 Ongi pentsatu eta
 hau da abelera!
 Euskal Herriak eta
 euskarak galera.
 Izen eta izanez
 zer abertzale da
 elkar harturik joaten
 ez dena kalera
 aberri/amerria
 dagon magalera?

- 11 Indarrak bildu eta
goazen hizketara,
nola kirolariak
euren pistetara.
Konponbidearentzat
funtsa hizketa da.
Hori sartzen ez bada
geure kasketara,
askatasun bidetik,
zinez, aske gara.
- 12 Etsaiaren aurrean
ez gaitezke amil.
Bestela etorkizun
tristeia da hurbil.
Espabilatu eta
ez bagabiltz abil,
zulora zuzen-zuzen
goaz umil-umil.
Gazteleraz bizi
eta euskaraz hil.

Hitza

Xanti Zabala, Lexo bertsolaria, 2002an aurre-jubilatu zen, hirurogei urte betetzean. Bukatu zitzaizkion eguna argitu aurreko txirrin-hotsaz esnatu beharrak. Orain, ibilaldi bat egitea izango zuen gosalongoko eginkizun nagusi.

Ramoni Elizazu alargunak esan digunez, “arratsaldeetan irakurtzen pasatzen zuen denbora; bederen, etxean sartzen diren bi egunkariak: *Berria* eta *Gara*. Baina zernahi irakurtzen zuen: denetik. Eta gero, ahal bazuen, ETB 2ko bakerada ez zuen hutsegiten”.

Bidasoako ospitalean egindako behaketa batean aurkitu zioten biriketako fibrosia, 2006-2007 inguruan, gripe-aldi bat pasatu ondoren berriro ere sukarrarekin hasita. Baina neumologoak esan zionez, “auskalo noiztik duzun hori!”.

Apenas jakin zuten jatorria zehazten. Agian, katarro gaizki sendatu baten ondorio ere izan zitekeela.

Kontua da, behintzat, aldikako kontrol batzuk eginez eta neumologoaren esanak betez, inolako eragozpenik gabe bizi izan zela hiruzpalau urtean.

Ramonik kontatu digunez, 2010ean jasan zuen halako apalaldi bat: “animoz eta pixka bat apalago bezala ibili zen denboraldi batez”. Baina Xantik zintzo eusten omen zion bere eguneroko martxari.

Hurrengo urtean, 2011n, izan genituen liburu hau bideratzeko lehen harremanak. Xantik ez zidan aparteko ezer aipatu. Ezta biriketako fibrosia zeukanik ere. Behin, bertso denak ordenagailuan sartuta, 2012ko Aste Santu ondorengorako gelditu ginen, liburuari forma ematen hasteko.

Nik proposatu nion berak idaztea bertsoen aurkezpenak, eta berak baietz, baina hitzaurrea nik egitekotan. Horrela, konforme biok. Denborak, ordea, ez digu aukerarik eman.

Neumologoarekin hitzordua maiatzerako omen zeukan Xantik. Baina, betiko martxari jarraiki jokatu arren, aldi bazuetan nekatuagoa sentitzen omen zen.

Ostiralero, hiruzpalau lagunekin afaritxo bat eta asteroko lagunartea egiteko ohitura zuen Xantik. Martxoaren 2ko afarirako gonbiteari ezezkoa eman omen zion, animoz-eta baxu antzean aurkitzen zelako. Martxoaren 9koari, berriz, baietz. Eta, gainera, bere autoaz joan omen zen. Itzuleran, lagunekin oso gustura egon zela esan zion emazteari.

Hurrengo goizean, martxoak 10, ez zuela ibiltzera joateko gogorik eta ohean pixka bat gehiago geldituko zela esan zion emazteari. Ramoni, ohiko ibilaldia eginda, eguerdirako etxera. Eta harritu, senarra artean ohean ikusita.

–Ez nago ondo. Arnasa hartzeko zailtasunak ditut –esan omen zion.

Sukarrik zuen begiratu, eta hogeita hemezortzi eta zerbait. Onena larrialdietarako zerbitzura joatea izango zela, Bidasoako Eskualde Ospitalera. Prantatu, taxia hartu eta joan ziren.

Iritsi bezain pronto, oxigenoa jarri zioten, arnasketa errazteko. Eta, hainbat proba egin ondoren, bertan geldi zedila erabaki.

Medikuek apenas sumatu zioten mejora handirik hurrengo aste-hasieran. Behintzat, Donostiako Ospitale nagusira eramatea hobeto izango zela erabaki zuen mediku-ekipoak; han hobeto artatuko zutela. Eta hala jakinarazi zioten familiari.

Anbulantzia medikalizatuaren zain zeudela, ohe ondoan zituen emaztea eta Xabier semea. Eta honela esan omen zien Xantik:

–Ni erre egin behar nauzue. Eta errautsak nire sortetxe inguruan zabaldu.

Horiek izan omen ziren haren azken hitzak. Izan ere, Donostia Ospitalera iritsi eta zuzenean sartu zuten larrialdie-

tarako zebitzugunean. Lau egunean erabat sedaturik eduki zuten. Baina bere onera ekartzea komeni. Eta, hala egin zutenean, tratamenduari behar bezala erantzuten ez, ordea.

Eta horrelaxe, martxoaren 21ean, eguerdiko ordu bi eta erdiak eta hiruak laurden gutxi tarte horretan, azken igurtzia hartuz hil zen Lexo bertsolaria.

Hiletak Junkaleko Andra Mari parrokian izan ziren martxoaren 23an, eliza jendez beterik zela.

Haren azken nahia betez, maiatzaren 20an, xumea bezain sentitua izan zen omenaldi batean egin zitzaion azken agurra, jaiotetxearen gainaldeko zelai batean. Izan ere, Gaintxurizketa baserria zegoen lekuan, biribilgune handi bat dago gaur egunean.

“Aitaren etxea ez dago zutik” kantatu zuen 2006an, jaiotetxea eraitsi zutenean. Sortetxean tenkaturik gelditu dira Lexoren sustraiak. Eta seguru, katea ez dadin eten, Ama Lu-rak loratuko duela emaitza mardulik.

Hondarribian, 2013ko otsailaren 15ean
Nikolas Aldai

Aurkibidea

Hitzaurrea	7
Usategieta eta Soarte	15
Aurtzaro Donearen eguna	21
Amarako sanatorioa.....	25
Juan Inazio Iztueta	29
Pildain gotzainari	33
Ametsa	36
Nor langile?	38
Kezkak	42
Xalbador	46
Agur, Xalbador, agur	49
Amodioa	52
Ikurrina.....	58
Lantz salba dezagun	62
Batasuna noiz?	65
Eriotzak.....	68
Agur, Patxi.....	71
Biba demokrazia	73
Lexoti	75
Nafarroa	78
Biolazioak	82
Gora, Mattin	84
Komuna.....	87
Aberria	90
Euskara, jalgi hadi plazara... eta Kontseilura	93
Beste urte bat pasa da	96
Lezoko herritik dator notizia	99
Agur, Yon, egun handira arte	102
Bertsolaritza edo amets izoztuak	106
Zorionak, Amuriza	110
Edozer gauza gerta daiteke Granadan	114
Argia aurrera	117

Goraintziak Euskaltzaindiari.....	119
Agurra	122
Bai, bai; baina gero.....	125
Nafarroa Oinez 82.....	128
Uztapide	131
Bertsolaritza	135
Bordari	139
Ama	143
Korrika	147
Europa, nora zoaz?	150
1984 urteari	154
Euskal Telebista	156
Challenger	158
Inauteriak eta mozerroak.....	160
Ondarroako arrantzaleei frantses armadak eraso	162
Ertzaintzaren alkohol-proba.....	165
Trena.....	167
Guardasola.....	169
Txerriaren defentsa?	171
Debaldeko festa	173
Nire oporrak	175
Xanti Brouard hil dute.....	179
Euskal Herria	181
Bihotz eriaren esperantza	184
Gazteria aurrera	188
Gabonak.....	193
Euskal Herria - 86	195
Irungo Behobia edo Pausuko elizaren urre-eztaia.....	197
Loiola Irratiak 25 urte.....	199
Txirrita, bizi gara!	204
Bertsolaria, bertsoa, bertsolaritza	208
Balentin Enbeita.....	212
Geurea geuk egin.....	215
Natura edo izadia.....	217
Kilometroak	219
Elgoibarko ikastolak 25 urte	223
Bai, bai, baina gero... ez?	226

Zorionak	229
Utopia	230
Uitzi, Orexa eta Orixe	233
Tabikes	238
Hileta baten kronika	240
Tomas Garbizu	244
Euskal Herri tropikala	246
Ingurugiroa	249
Ilargia eta gizona	253
Agur, urte zahar	256
Oporrak edo	260
Gogoetak	264
Zahartu naiz	270
Norantz goaz?	273
Gogoetak	278
Basarri	282
Langileak edo	286
Pazkoa! Pazkoa!	290
Poeta izan nahi	294
Aupa marketinga!	298
Hau egoera	301
Kukua, Euskal Herria eta euskara	305
1992ko zenbait urteurren direla-eta	307
Kixoteak?	312
Porrusalda: ametsak, utopikoak?	315
Bihotzean min dut	317
Gizartea gaur	321
Libertatea, zein karioa	325
Lazkao Txiki, non?	329
Lazkao Txiki	334
Bizia, hil arte zor	338
Ibon Zabala	343
Lekuona gotzaina	348
Gaia eta inguruak	351
Ametsen lurraldea	355
Eta orain zer?	360
Lazkao Txikiri gutuna, zerura	365

Euskal Herri	369
Artea eta artistak	373
Ia gureak egin du?	375
Don Antonio Armendariz	381
Aspaldiko kontuak	383
Langabeziaren lanak	386
Santomasak edo	390
Herriak badaki eskertzen	391
Don Ramon, herriko apaiza	393
Mendez mende, zutik	397
Ogi gogorrari, hagin zorrotza	403
Arranoa	405
Eguberriak	409
Trikitixa	413
Hondarribia	415
Alai-txoko	417
Bullying	419
Agur, Inaxio	424
Oraingoan bai ote?	425
Etxea ez dago zutik	430
Allerru dantza-taldearen epistola, Lexoren (li)burutik	434
Aberria/amerria eta euskara	440
Hitz-atzea	445

CD: Aurkibidea

Bat-bateko bertsoak

1. Donostia (1963.12.23): Gurelesa Saria bertsolari gazteentzat
Bordari aurkezle, Lexo (1')
2. Errenteria (1967.02.26): Gipuzkoako Bertsolari Txapelketa.
Kanporaketa-saioa
Alfonso Irigoien aurkezle, Lexo (4'50")
3. Hondarribia (1967.07.01): Uztapideri eta Xalbadorri omenaldia,
Rafael jatetxean
Lexo, Xalbador, Uztapide (5'03")
4. Errenteria (1971.05.16): I. Xenpelar Saria. Mikel Ugalde aurkezle
(6'37")
Lexo, Eusebio Igartzabal
Lexo: kartzelako lana
5. Idiazabal (1976.10.03): VI. Zepai Saria. Jesus Azurmendi aur-
kezle (19')
Lexo, Jon Enbeita
Lexo: kartzelako lana
Amaierako agurra
6. Donostia (1988.01.17): Bautista eta Xalbador Madariaga anaiei
omenaldia, Bertsolari Egunean
Xabier Euzkitze aurkezle, Lexo (3'09")
7. Donostia (1989.01.15): Jose Luis Lekuona *Lexotiri* omenaldia,
Bertsolari Egunean
Xabier Euzkitze aurkezle, Lexo (4'50")
8. Lezo (1992.10.23): Lexoren omenaldia, AEK egunean
Lexo: esker-bertsoak (3'11")

Bertso jarri sarituak

9. Donostia (1990. 01.26): Xenpelar bertsopaper-lehiaketa: 2. saria
Gogoetak: gizartearen egoera edo izaera (2'58")
10. Hendaia (1990.06.10): III. Iparragirre bertsopaper-lehiaketa: 1.
saria
Gogoetak: buruko minak (12'47")

11. Hernani (1991.05.05): III. Jose Legarreta bertsopaper-lehiaketa. 1. eta 3. sariak
Poeta izan nahi (7'09")
Pazkoa, Pazkoa (4'48")
12. Errenteria (1993.12.21): V. Zapiain anaiak bertsopaper-lehiaketa: 1. saria.
Gizartea gaur (4'20")

